MOST

VOLUME X

1963 1—4

Slobodní slovenskí spisovatelia a vedci týmto štvorčíslom Mostu vydávajú svedectvo o svojom postoji k veľkej a Slovákom vždy svätej myšlienke cyrilometodskej. Výskumom, štúdiom a vhodnou formou podania predkladajú širokej slovenskej verejnosti materiál, ktorý hovorí sám za seba.

Bolo potrebné, aby sme vydali osobitný cyrilometodský zborník. A nik nemal toľko mravných záväzkov uskutočniť toto dielo ako slovenský spisovateľ a vedec, ktorý žije a tvorí v slobodnom svete. Most vznikol a udržuje sa ako tribúna slovenských intelektuálov, ktorých prejavy a tvorba reprezentujú Slovensko v jeho duchovnej hĺbke a v jeho literárnom a umeleckom rozkvete. Most hovorí za nepoddajné a obroditeľské S l o v e n s k o našich čias. V osobitnom zborníku bolo treba povedať celú pravdu o takej epochálnej uda-

MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

Vydáva: Slovenský ústav, Cleveland, Ohio, U.S.A.
Published by: Slovak Institute, Cleveland, Ohio, U.S.A.

Predseda: Osv. pán Teodor J. Kojiš, OSB, opát
Kláštora sv. Andreja-Svorada
President: Rt. Rev. Abbot Theodore G. Kojiš, O.S.B., St. Andrew's Abbey

Rediguje
Mikuláš Šprinc

VYCHODÍ ŠTYRI RAZY DO ROKA.

PREDPLATNÉ:

USA A CANADA	$5.00
INÉ KRAJINY	$4.00

REDAKCIA:
MIKULÁŠ ŠPRINC
28700 EUCLID AVE.
WICKLIFFE, OHIO, USA

Administrácia:
Revue Most, Slovak Institute
2900 East Boulevard
Cleveland 4, Ohio, U. S. A.

OBSAH

Msgr. Štefan Náhalka. **O plný zmysel cyrilometodskej misie a jej 1100-ročného jubilea** — 1

Dr. Stanislav Mečiar. **Cyrilometodská téma u Hollého a Hviezdoslava** — 22

Dr. Imrich Kružliak. **Písomné a výtvarné prejavy cyrilometodského kultu u Slovákov** — 33

Ján Hollý. **Posolstvo do Carihradu** — 144

Ján Doránsky. **Mokrá nedeľa** — 153

Msgr. Štefan Náhalka. **Ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme** — 155

Dr. Jos. Cincik. **The True Likeness of Sts. Cyril and Methodius** — 162

Michal Lacko S.J. **Či sv. Cyril a Metod zapojili Slovákov na Západ?** — 175

Prof. Dr. Arturo Cronia. **Slovanské mená v prastarom Cividalskom Evanjeliári** — 183

Dr. Joseph Cincik. **A Note of the Official See and the Burial Place of Saint Methodius** — 198

Michal Lacko S.J. **Sv. Cyril a Metod a Slovensko** — 207

Michal Lacko S.J. **Hrob a pozostatky sv. Cyrila v Ríme** — 230

(Pokračovanie na 3. strane obálky)

ČÍSLO 1—4
NO. 1—4

MOST

ROČNÍK X.
VOL. X.

O PLNÝ ZMYSEL CYRILOMETODSKEJ MISIE A JEJ 1100 ROČNÉHO JUBILEA

Msgr. Štefan Náhalka

Celý kultúrny svet si tohto roku pripomína misiu, ktorú pred 1100 rokmi začali medzi Slovienmi[1] solúnski bratia, Konštantín (Cyril) a Metod. Svätý Otec Ján XXIII. vydal pre toto jubileum osobitný Apoštolský list, ktorý už svojimi počiatočnými slovami "Magnifici eventus" vysoko hodnotí oslavovanú udalosť. Usporiadajú sa vedecké kongresy a náboženské púte, budujú sa pomníky, vydávajú sa publikácie, pamätné plakéty a známky, robia sa filmy, ktoré majú zvýrazniť význam cyrilometodskej misie a osláviť jej terajšie jubileum. Ide o udalosť takého veľkého významu, že — hoci zapadá plne do kresťanského stredoveku — nemohli ju obísť bez povšimnutia ani predstavitelia komunistického ideového a vládneho systému a, i keď s istým oneskorením, hovoria aspoň o kultúrne-politickej misii byzantských učencov.

Slováci v slobodnom svete sú v oslavách cyrilometodského jubilea plne zaangažovaní. Budujú sv. Cyrilovi a Metodovi pomník v Ríme v podobe Ústavu, ktorý bude po-

1. Volíme tento výraz z originálnych dokumentov cyrilometodskej doby na označenie obyvateľov Veľkej Moravy, nazvanej tak nie podľa etnického obsahu, ale podľa geografickej polohy. Od výrazu "Slovieni", ktorý sa vyskytuje v 16. hlave **Života Konštantínovho**, sa odvádzajú termíny "národ sloviensky", "slovienske knihy", "sloviensky jazyk", "slovienske písmo", "slovienske evanjelium", "slovienske krajiny" v **Živote Konštantínovom** a v **Živote Metodovom**. Netreba vari dokazovať spojenie slovenského národa s týmto bohatým dejinným odkazom.

kračovať v ich diele medzi Slovákmi, vydávajú publikácie, usporiadajú oslavy všade tam, kde ich jesto čo aj malá skupina, a organizujú sa pre spoločné oslavy v Ríme pri posviacke kaplnky nového Ústavu.

Hodno sa pri cyrilometodskom jubileu pýtať nielen, čo všetko sa deje na jeho oslavu, ale aj prečo sa to všetko deje. Aký zmysel mala cyrilometodská misia a aký zmysel má mať terajšie 1100 ročné jubileum tejto misie?

Radi by sme sa s tými otázkami vyporiadali, a to so zvláštnym zreteľom na naše slovenské pomery v slobodnom svete i na Slovensku.

Ide nám o to, aby sme poukázali na plný zmysel cyrilometodskej misie a jej terajšieho jubilea. Pri takých historických zjavoch, akým je táto udalosť, možno by totiž bolo skúmať len niektorý jej aspekt. Nikto nemôže mať námietky proti tomu, kto by sa sústredil na štúdium niektorej zložky takej bohatej historickej udalosti. Je však samozrejmé, že jej celkový obraz možno nadobudnúť len vtedy, keď sa osvetlia všetky jej časti a keď sa celkove zhodnotí.

Pochopiteľne, prístup k našej ako ku každej historickej udalosti je podmienený hľadiskom, z ktorého sa vysvetľujú historické zjavy. Nebezpečenstvu špekulatívnych konštrukcií o danej historickej udalosti, ktoré by mohli abstrahovať od jej konkrétnej reálnosti, treba sa vyhnúť tým, že si cyrilometodskú misiu preskúmame aj z historického stanoviska: treba vidieť, ako sa táto udalosť odohrala, aký význam jej dávali ľudia, čo ju uskutočňovali. Napokon bude treba kriticky porovnať dnešné hlavné interpretácie cyrilometodskej misie a jej jubilea, totižto historický materializmus a kresťanský realizmus.

Ako sa uskutočnila cyrilometodská misia?

Cyrilometodská misia sa uskutočnila po skončení búrlivého obdobia sťahovania národov, keď nové národy na európskom západe — Frankovia, Anglosasi, Germáni — boli už v podstate pokresťančené. Kresťanstvo sa vo veľkej miere ujalo už aj medzi Slovienmi. V tom dejinnom štádiu zaiste záležalo rímskemu pápežovi na tom, aby sa kresťanstvo medzi novými národmi upevnilo a ešte ďalej rozšírilo. Samozrejme, musel pri tom počítať s konkrétnymi vzťahmi medzi európskymi národmi a s rozmiestením poli-

tických síl. Na druhej strane panovníkom tých národov, ktoré len nedávno alebo len čiastočne prijali kresťanstvo, záležalo na tom, aby sa ich národy dostali na roveň kresťanským susedom aj v náboženskom ohľade. Pravdaže išlo im pri tom o politické zabezpečenie svojej moci a o hospodárske výhody pre svoje krajiny. Nič nás však neoprávňuje na to, aby sme týmto dejateľom z 9. storočia — či už rímskym pápežom alebo panovníkom — pripisovali zmýšľanie tých dnešných ľudí, čo v náboženstve vidia len nástroj na vykonávanie hospodárskeho alebo politického útlaku. Veď Karol Marx prišiel 1000 rokov za udalosťami, s ktorými sa zaoberáme.

V tomto všeobecnom rámci treba si nám osobitne všimnúť, aké cirkevné a politické pomery boli v oblasti, ktorá sa stala javiskom dejstvovania sv. Cyrila a Metoda v druhej polovici 9. storočia. Slovieni v strednej Európe boli v područí Avarov až do roku 796, keď Karol Veľký víťazne skončil svoju protiavarskú vojnu. Karol Veľký pridelil krajiny medzi Drávou a stredným Dunajom — Panóniu — ako misijné územie Salzburgu, krajiny severne od stredného Dunaja — dnešné Slovensko a dnešnú Moravu — Pasovu a Čechy Regensburgu. Z uvedených stredísk cirkevnej správy prichádzali do uvedených krajín misionári, poväčšine azda írski mnísi, ktorí s väčším-menším úspechom vykonávali svoje misionárske poslanie. Pravdaže nemeckí biskupi a ich misionári spolupracovali so svojou svetskou vrchnosťou a tak aspoň nepriamo podporovali mocensko-politické záujmy nemeckých panovníkov už na základe príslušnosti k spoločnej ríši. Nároky na cirkevnoprávne ovládanie krajín strednej Európy, ktoré sa opierali o spomenuté rozčlenenie misionárskych území Karolom Veľkým, len posilňovali u nemeckých biskupov a ich kňazov aj priame zásahy, aby spomenuté Slovanmi obývané krajiny ostali v závislosti na Nemcoch. Keď si Slovieni okolo stredného Dunaja utvorili svoj štát, nazvaný podľa geografickej polohy Veľkou Moravou, ich panovníci sa samozrejme usilovali o nezávislosť v každom, teda aj cirkevnom ohľade.

Všimnite si historických dokumentov, ktoré nám dosvedčujú, ako sa na tomto historickom pozadí uskutočnila cyrilometodská misia.

Rastislavovo posolstvo vyjadrilo jeho žiadosť u cisára

Michala III. v Carihrade týmito slovami: "Keďže ľud náš od pohanstva sa odtrhol a kresťanského zákona sa drží, učiteľa nemáme takého, ktorý by nám v našom jazyku pravú vieru kresťanskú vysvetlil, aby sa i iné strany, to vidiac, pripodobnili nám. Tak pošli nám, vladyka, biskupa a učiteľa takého, lebo od nás na všetky strany vždy dobrý zákon vychádza."[2] V Živote Metodovom sa spomína aj Svätopluk ako vysielateľ posolstva do Carihradu a pripomína sa, že k Slovienom už prv boli prišli "učitelia mnohí, kresťania z Vlách i z Grécka i z Nemiec".[3] V podstate sa však uchádza posolstvo aj podľa tohto prameňa o tú istú vec: o učiteľa, ktorý Slovienom "vštepí všetku pravdu".

Byzantský cisár odpovedá listom, v ktorom oznamuje, že posiela Slovienom učeného muža, ktorý im prinesie aj písmo. Zaujímavo odporúča byzantský cisár túto misiu: "A hľa, prijmi dar väčší a čestnejší nad všetko zlato a striebro a kamenie drahé a bohatstvo pominuteľné. A spasenia pospolitosti neodvrhni, ale všetkých povzbuď, aby nelenili, ale aby nastúpili cestu pravdy, aby si i ty, privedúc ich svojím úsilím k poznaniu Boha, prijal svoju mzdu za to i v tomto veku i v budúcom za všetky tie duše, uveriace v Krista, Boha nášho, odteraz i na veky..."[4]

Rímsky pápež Hadrian II. prijal s veľkou poctou Konštantína a Metoda, schválil ich učenie a knihy, uznal slovienskú reč za bohoslužobnú a poslal list Rastislavovi a Svätoplukovi i Koceľovi, ktorý sa zachoval v Živote Metodovom.[5] Pápež vyslovuje súhlas s misionárskou prácou svätých bratov. Pripomína, že "oni však dozvediac sa, že k apoštolskej Stolici prislúchajú krajiny vaše, proti kánonu ničoho neučinili, ale k nám prišli, i svätého Klimenta ostatky nesúc". Inakšie celý dokument vyznieva starostlivosťou o šírenie "učenia Božieho" a o zachovanie "cirkevných nariadení". Pápež Ján VIII. píše r. 879 Svätoplukovi po návšteve presbytera Jána list, v ktorom prejavuje starostlivoť o pravovernosť Svätopluka a jeho pod-

2. **Život Konštatínov**, hl. 14. Citujeme podľa prekladu Dr. Jána Stanislava: **Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch**, Turč. Sv. Martin 1950, s prihliadaním na orinálne znenie dokumentov, vydaných v diele F. Grivec — F. Tomšič: **Constantinus et Methodius Thesalonicenses, Fontes**, Zagreb, 1960.
3. **Život Metodov**, hl. 5.
4. **Život Konštantínov**, hl. 14.
5. **Život Metodov**, hl. 8.

daných: "... vyzývame vašu lásku, aby ste sa tak držali, ako sa svätá rímska cirkev od toho istého kniežaťa apoštolov naučila, zachováva a až do konca sveta zachovávať bude, a po celom svete každodenne slová svätej viery a pravé semená ohlasovania rozsieva..."[6] V tomto istom dokumente vyslovuje Ján VIII. údiv nad tým, že vraj Metod inakšie učí, ako sa osvedčil v Ríme a preto žiada, aby prišiel bez meškania do Ríma. Dôležitým dokumentom je list pápeža Jána VIII. Industriae tuae, adresovaný Svätoplukovi r. 880. Pápež s radosťou potvdrzuje, že sa od Metoda a jeho sprievodu dozvedel o Svätoplukovej žiadosti, aby jeho ríšu vzal pápež pod ochranu: "Lebo vnuknutím božej milosti opovrhnúc inými veku tohoto kniežatmi, vybral si si so vznešenými a vernými mužmi svojimi a s celým národom zeme svojej, z najvernejšej lásky sv. Petra, vládcu apoštolského poriadku a jeho námestníka, za ochrancu a vo všetkom pomocníka i obrancu..."[7] Pápež rád prijíma Svätopluka a jeho verných do svojho náručia a sľubuje duchovnú pomoc, "aby si premohol — píše Ján VIII. — ochraňovaný zásluhami svätých apoštolov, všetky protivenstvá sveta tohoto a aby si neskôr jasať mohol v nebeskej krajine s Kristom, Bohom naším".[8] Ďalej pápež píše, že sa presvedčil o pravovernosti Metodovej, preto ho potvrdil v úrade arcibiskupa a žiada, aby ho Svätopluk prijal ako svojho pastiera. Potom pápež oznamuje, že dal vysvätiť Vichinga za biskupa nitrianskej cirkvi a vyslovuje ochotu vysvätiť ešte jedného Metodovho biskupa-sufragána. Znovu schvaľuje slovienske knihy a sloviensku liturgiu a napokon dodáva, že ak si Svätopluk želá počúvať latinskú liturgiu, je mu to dovolené. — Pápež Štefan V. r. 885 vydal dokument, inšpirovaný Vichingovi, ktorým je adresovaný "Svätoplukovi, kráľovi Slovanov" (regi Sclavorum).[9] Dokument nám mimoriadne jasne osvetľuje, o aké veci išlo rímskej kúrii, keď zasahovala do pomerov v strednej Európe. Pápež Štefan V. znovu vyslovuje ra-

6. Pápežské listy, vzťahujúce sa na Cyrila a Metoda, podáva v slovenskom preklade Dr. Ján Stanislav v citovanom diele na str. 163 a nasl. Podľa tohto prekladu citujeme. Uvedená stať je na str. 171. Latinské originály pápežských listov uverejnili F. Grivec a F. Tomšič v citovanom diele, str. 67 a nasl.

7. Citované dielo Dr. Jána Stanislava, str. 175.

8. Tamtiež str. 176.

9. Tamtiež str. 181.

dosť nad tým, že Svätopluk vyvolil za hlavného ochrancu nástupcu sv. Petra. Potom vysvetľuje náuku o Najsvätejšej Trojici, potvrdzuje Vichinga za predstaviteľa cirkevnej vrchnosti vo Svätoplukovej ríši, vysvetľuje niektoré otázky o pôste a, žiaľ, na základe obžalôb Vichingových obviňuje Metoda a zakazuje sloviensku bohoslužbu.

Situáciu v strednej Európe po cirkevnoprávnej stránke nám osvetľujú aj listy pápeža Jána VIII. salzburgskému arcibiskupovi Adalvinovi, biskupovi z Ankóny Pavlovi, pasovskému biskupovi Hermanrichovi a frizinskému biskupovi Annonovi. Pápež zdôrazňuje, že táto oblasť cirkevnoprávne patrí Svätej Stolici, ktorá teda oprávnene poslala tam za arcibiskupa Metoda. S veľkým dôrazom žiada pápež, aby sa Metodovi nekrivdilo a aby sa mu umožnilo vykonávanie jeho arcibiskupského úradu.

Pápeži a panovníci cyrilometodského obdobia rozhodovali o misii solúnskych bratov. Misiu však priamo uskutočňovali Konštantín a Metod. Ich charakter nám vysvitá z ich slovienskych životopisov, napísaných tesne po ich smrti. Konštantín a Metod pochádzali z kresťanskej rodiny. Konštantínov životopis hovorí, že už v celkom mladom veku si zvolil za životnú družku Múdrosť (Sofiu). Keď mu neskoršie na cisárskom dvore štátny sekretár radil, aby si vzal za ženu jeho krstnú dcéru a pripravil sa na vysoké úrady, Konštantín sa vyhol ponuke, osvedčiac sa, že hľada česť a bohatstvá u Boha, ba neskôr odišiel do kláštora. Ustanovený za učiteľa, vyznačil sa v teologických dišputách s expatriarchom Jannesom a s Arabmi. Potom sa znovu uchýlil do kláštora na Olymp ku bratovi Metodovi. Na cisárovu žiadosť podujal sa viesť misiu ku Chazarom. S veľkou úctou ochraňuje telesné pozostatky pápeža-mučeníka Klementa. Osvedčuje sa v debate so židmi. Keď ho cisár znovu žiada, aby sa ujal vedenia ďalšej misie ku Slovienom, ochotný je na túto ťažkú prácu napriek svojej chorobe, ale vyslovuje zaujímavú podmienku: "I ustatý súc, i chorý telom, s radosťou pôjdem ta, ak majú písmená v jazyku svojom."[10] Keďže dostal odpoveď, že Slovieni nemajú pre svoju reč písma, s modlitbou "složil písmená a začal písať slova evanjelia: Na počiatku bolo Slovo, a Slovo bolo u Boha, a Boh bol Slovo (Jn 1, 1) a

10. Život Konštatínov, hl. 14.

ostatné".[11] Pripravil najpotrebnejšie liturgické knihy v slovienskej reči. Neskoršie zostavil podľa gréckych zákonov príručku trestného práva. Za Konštantínovo dielo sa považuje aj Proglas, veršovaný úvod k slovienskemu evanjeliáru a veršovaná modlitba pred kázňou. Na Rastislavovom dvore aj u Koceľa si vybral súcich mladíkov, aby ich pripravil na kňazstvo. Napokon vyčerpaný úmornou prácou vstúpil v Ríme do kláštora, prijal meno Cyril a zomrel v chýre svätca. Za zmienku v dnešných okolnostiach stojí, že Konštantín sa po posolstve k Arabom utiahol do samoty a žil podľa evanjelia v chudobe "na zajtrajší deň ničoho nenechávajúc, ale chudobným rozdávajúc všetko".[12] Keď mu sluha oznámil raz vo sviatočný deň, že nemajú jedla, kázal zavolať ešte aspoň 5 chudobných mužov na obed.[13] Pozoruhodné je tiež, že namiesto odmeny a darov si vyžiadal od chazarského kagana prepustenie 200 zajatcov a od Rastislava a Koceľa tiež nevzal ani zlata ani striebra ani iných vecí, ale dosiahol slobodu pre 900 zajatcov.[14] — Metod vychovaný podobne ako Konštantín sa stal správcom slovienskej časti byzanskej ríše. Čoskoro sa však rozhodol vstúpiť do kláštora na maloazijskej hore Olympe. Hoci starší ako jeho brat Konštantín, ochotný je pomáhať tomuto počas misie u Chazarov a Slovienov. Pracoval na prekladoch kníh do slovienskej reči spolu s Konštantínom a po jeho smrti aj sám. Okrem kníh Písma svätého preložil životy svätých otcov — Paterik — a zbierku cirkevných predpisov východnej cirkvi — Nomokánon. Jemu sa pripisuje aj homília o manželskej rozluke a kázeň o pokání. Po smrti brata Konštantína — Cyrila preberá sám starostlivosť o Cirkev u Slovienov a za splnenie svojej misie si musel veľa vytrpieť. I on si zaslúžil svojím bezúhonným životom úctu svätca.

Takto, hľa, predstavujú nám historické dokumenty cyrilometodskú misiu a okolnosti, v ktorých sa uskutočnila.

Treba sa však pýtať, či tento obraz ľudí a udalostí, ktorý nám podávajú uvedené dokumenty, zodpovedá skutočne pravde. Inými slovami, či sú dokumenty vieryhodné.

---

11. Tamtiež.
12. Tamtiež. hl. 7.
13. Tamtiež.
14. Tamtiež hl. 11; hl. 15.

Pápežské listy, ktoré sme uviedli, sú bez všetkej pochybnosti pôvodné a keďže ich pápeži posielali vzdialeným osobám, panovníkom alebo biskupom, nevyhnutne vyjadrujú zámery, ktoré pápeži sledovali. Ďalše dokumenty, ktoré sme si uviedli, sú slovienske životopisy našich apoštolov. Nemožno pochybovať ani o vieryhodnosti týchto dokumentov. Život Konštantínov bol napísaný hneď po smrti za Metodovej pomoci. Život Metodov sa pripisuje Klimentovi, žiakovi solúnskych bratov, ktorý zomrel r. 916. Autor teda dobre poznal Metoda z osobného styku a nemohol si dovoliť písať nepravdy, lebo keď jeho životopis bol hotový, mohli ho posúdiť iní žiaci našich apoštolov. Namiesto dlhých vysvetľovaní pravovernosti životopisov Konštantína a Metoda, ktoré sme uvádzali ako pramene pre poznanie cyrilometodskej misie, nech stačí to, čo o týchto pamiatkach píše kolektív autorov príručky dejín staršej slovenskej literatúry, vydanej v Bratislave r. 1958, teda v čase, keď sa oficiálne na Slovensku náboženstvo a jeho prejavy potierali v mene "vedeckého" ateizmu. V tejto príručke sa o písomných pamiatkach cyrilometodského obdobia hovorí: "Obsahujú vysoké hodnoty ideové a umelecké. Majú kladný vzťah k pozemskému životu, lebo majú zväčšia ráz historický a spoločenský a v tomto zmysle realistický. Niet v nich asketizmu a chorobnej túžby po mučeníctve, ktoré stretávame tak hojne v neskorších legendách. V celku legendické a mystické prvky sa v nich vyskytujú tak skromne, že napríklad životy vierozvestov možno legendami nazvať len v obmedzenej miere." [15] Ba dokonca aj toto o týchto stredovekých dokumentoch tvrdí spomenutá príručka dejín staršej slovenskej literatúry: "Hlavné je však to, že sú predchnuté ušľachtilými a pokrokovými myšlienkami o rovnoprávnosti ľudí a národov, prejavujú starosť o domovinu a bojujú proti votrelcom. Tým nám poskytujú hojne materiálu a jedinečné poučenie, okolo ktorého nedbalo prechádzame a nevyužívame ho pre posilu dnešného nášho vlastenectva." [16] Takto autori, ktorí stoja ideove v línii historického materializmu alebo aspoň musia počítať s tým, že ich práca musí prejsť cez kotrolu vyznávačov tohto materializmu.

---

15. Dejiny staršej slovenskej literatúry, Bratislava 1958, str. 26.
16. Tamtiež str. 27.

Krajiny, ktoré boli javiskom cyrilometodskej misie, sú dnes ideologicky ovládané marxizmom-leninizmom, ktorý vysvetľuje dejinný vývin podľa poučiek historického materializmu. Podľa tohto poňatia "výroba nevyhnutných hmotných existenčných prostriedkov a tak stupeň hospodárskeho vývinu toho-ktorého národa alebo epochy je základom, na ktorom sa tvoria štátne ustanovizne, právne náhľady, umenie, ba aj náboženské predstavy ľudí, a preto ich treba z toho základu vysvetľovať, a nie naopak, ako sa to robilo doteraz".[17] Rozoznáva sa v jednotlivých dejinných obdobiach základňa a nadstavba. Základňou je hospodárske zriadenie, zvlášť výroba materiálnych produktov, nadstavbou sú politické, právne, náboženské, filozofické a umelecké náhľady. Dejinný vývin sa podľa dialektického materializmu riadi objektívnymi zákonami, "ktoré nezávisia od vôle a vedomia ľudí".[18] Človek je schopný poznať tieto zákony dejinného vývinu, uvedomiť si ich a prispôsobiť sa im. V tom má záležať podľa marxizmu ľudská sloboda: "Sloboda je uvedomená nevyhnutnosť."[19]

Náboženstvo je podľa marxizmu len jedným prvkom nadstavby, ktorá vznikla z nespravodlivosti materiálnej základne, totiž z hospodárskych pomerov, založených na zotročovaní a vykorisťovaní človeka človekom. Náboženstvo podľa marxistickej náuky je nielen plodom nespravodlivých hospodáskych pomerov, ale aj ich udržovateľov. Znemožňuje vraj zlepšenie pomerov na svete, lebo hlása odmenu po smrti a tak sa javí ako ópium, ktoré uspáva ľudí, aby nebojovali za zlepšenie svojho života. Praktický uzáver je zrejmý: náboženstvo treba vykynožiť. Súčastné udalosti nám dokazujú, že nejde len o akademické teórie, ale o skutočný boj proti náboženstvu a jeho predstaviteľom.

Marxistickí historikovia, vyzbrojení takýmito teoretickými zbraňami a povinní tieto teórie uvádzať do praxe, nemajú celkom ľahkú úlohu, keď majú posudzovať také udalosti, ako bola cyrilometodská misia, a keď im treba dať obsah terajšiemu jubileu tejto misie. Ako si počínali a počínajú v tomto ohľade marxisti na Slovensku?

17. Marx a Engels: **Vybrané spisy II**, Slovenské vydanie str. 149.
18. Judin a Rozental: **Filozofický slovník**, Bratislava 1956, str. 161.
19. Tamtiež str. 409.

Dejiny Slovenskej literatúry, ktoré vyšli r. 1948 v Bratislave, o povolaní Konštatína a Metoda píšu: "Toto rozhodnutie veľkomoravského panovníka muselo mať predovšetkým príčinu politickú a kultúrno-politickú. Náboženskú sotva malo v rozhodujúcejšej miere, lebo dogmatické spory medzi západnou a východnou cirkvou nemohli intenzívnejšie znepokojovať ku kresťanstvu pristupujúcich pohanov." [20] Tomuto tvrdeniu by mohli aj marxisti vyčítať, že ani podľa historického materializmu nejde na koreň veci, lebo síce vylučuje rozhodujúcich z pohnútok, ktoré viedli k pozvaniu Konštantína a Metoda, náboženstvo, ale ostáva zas len pri nadstavbovom, teda druhotnom prvku, keď uvádza za rozhodujúce pohnútky kultúrne a politicko-kultúrne. Pravda, nečudujeme sa autorovi, ktorý musel za krátky čas do roku 1948 pomeniť dosť nachytro svoje miery a váhy.

Prvým pokusom o marxistický dejepis Slovenska boli tézy o slovenských dejinách, ktoré vyšli ako príloha Historického časopisu, roč. III (1955) pod názom: Dejiny Slovenska (Tézy) s rokom vydania 1956. v tomto diele sa len heslovite hovorí o cyrilometodskej misii: "Knieža Rastislav sa ukázal v otázke bavorského miešania sa do veľkomoravských pomerov ako obratný diplomat. Správne vystihol hlavnú úlohu: vnútorné posilnenie štátu (pohraničné pevnosti) a cirkevná samospráva — (feudalizácia), čo znamenalo zvýšenie váhy Veľkej Moravy v medzinárodnom meradle."[21] I keď nie podrobne, predsa sa redukuje náboženské úsilie Rastislava na snahu posilniť feudálny hospodársky poriadok svojej ríše. Cirkevná samospráva je len prejavom feudalizmu a posilnenie toho systému. Toto tvrdenie celkom zodpovedá poučkám historického materializmu, keď redukuje náboženstvo v stredoveku na posilňovanie vtedajšej hospodárskej sústavy. Nijako však nepresvedčuje. Ako sme vyššie videli, Rastislavovi predsa len išlo o učiteľov "pravej viery". Mal pri tom snahu dostať biskupa, ktorý by bol biskupom jeho ríše a tak znamenal zaiste aj posilnenie samostatnosti Rastislavovho štátu.

---

20. Andrej Mráz: **Dejiny slovenskej literatúry**, Bratislava 1958, str. 13. Negovanie záujmu o kresťanstvo pre "dogmatické spory" je také hlboké a účinné ako by bolo tvrdenie, že ľudia nemajú záujem o chlieb, lebo pri jeho pečení vzniká dym.
21. **Dejiny Slovenska (Tézy)**, Bratislava 1956, str. 32.

Roku 1958 vyšli v Bratislave Dejiny staršej slovenskej literatúry. Dielo vykazuje proti prvým marxistickým prácam o dejinách Slovenska a slovenskej literatúry značný krok ku objektivite. V podstate však, samozrejme, rozkladá materiál staršej slovenskej literatúry podľa osnov historického materializmu. O pohnútkach Rastislava zavolať misionárov sa v tejto knihe píše: "Kresťanstvo sa vtedy už dávno bolo osvedčilo ako najlepšia opora a pomocník feudálneho štátu a jeho zriadenia, ktoré prichádzalo s vyspelejšími hospodárskymi formami a spoločenskými vzťahmi. Prinášalo v kláštoroch pokrokovejšie hospodárenie, vyvinutú administratívu a najmä ucelene vypracovanú ideológiu. Preto aj Rastislav mal záujem na pokresťančení krajiny." [22] Podľa toho Rastislavovi nešlo o náboženský život, o pravdy evanjelia aplikované na jeho osobný život a na život jeho poddaných, ani reči o tom, žeby bol azda mohol vážne brať kresťanskú náuku o poslednom životnom cieli. Chcel posilniť feudálny systém svojej krajiny, preto si volal misionárov. Inakšie sa v tejto príručke správne uvádza kultúra a písomnosť cyrilometodskej doby ako počiatok našej písomnosti a bohaté kultúrne dedičstvo sa s uznaním zaznamenáva.

Po dlhších prípravách Historický ústav Slovenskej akadémie vied začal vydávať sústavný dejepis Slovenska, ktorý je dielom celého kolektívu autorov. Dielo má mať tri zväzky, z ktorých prvý vyšiel roku 1961 a obsahuje slovenské dejiny od najstarších čias do roku 1948. V tomto zväzku sa možno dočítať veľa o politických pomeroch Veľkej Moravy, častých vojnách veľkomoravských vladárov s Nemcami a v tej súvislosti aj o politickom význame cyrilometodskej misie. Pravda, podľa historického materializmu, cirkevné poslanie misie sa musí stotožňovať s feudalizačnými ekonomickými silami, lebo tak učí Engels. Hľa, do akej orientácie je vpravená cyrilometodská misia: "Významnou inštitúciou v ranofeudálnom štáte stáva sa aj katolícka cirkev, jej ideológia a hierarchické inštitúcie, posilňujúce vnútorne i na vonok nové triedne spoločenské zriadenie — feudalizmus". Cirkev, ako hovorí Engels, stala sa "najlepším systémom a sankciou feudálne-

22. J. Mišianik — J. Minárik — M. Michalcová — A. Melicherčík: Dejiny staršej slovenskej literatúry, Bratislava 1958, str. 16.

ho zriadenia." [23] Samozrejme v takomto zarámovaní mohla mať cyrilometodská misia len ekonomicko-politický význam: "Metod získal hodnosť biskupa a súčasne funkcie legáta v hodnosti arcibiskupa pre oblasť novej panónsko-moravskej cirkevnej provincie. Týmto faktom veľkomoravský štát dosiahol úplnú nezávislosť, pretože ho i so zadunajským kniežatstvom pápežská kúria vymanila spod cirkevnej právomoci bavorskej cirkevnej provincie." [24] Teda len ekonomicko-politický zmysel mala misia, ktorú medzi Slovienmi vykonávali Konštantín a Metod, hoci sami mali snahy zvestovať evanjelium a priviesť ku kresťanskému životu a napokon k večnej spáse národy, pre ktoré sa obetovali do posledného dychu.

Keď si teda súhrnne všimneme hodnotenie cyrilometodskej misie v príručkách, ktoré sú o slovenských dejinách napísané v duchu historického materializmu, treba nám konštatovať:

1. Základným zmyslom tejto misie bolo posilniť hospodárske feudálne zriadenie Veľkomoravskej ríše.

2. Misia mala aj politický zmysel, lebo dosiahnutím archibiskupa, závislého priamo od Ríma, napomáhala politickú nezávislosť Veľkej Moravy.

3. Na feudálnej ekonomickej základni a popri hlavnej politickej úlohe mala misia aj kultúrny význam, lebo Konštantín vynájdením slovienskeho písma a obaja misionári prekladmi i originálnymi písomnými pamiatkami začínajú sloviensku spisbu.

4. Náboženský zmysel misie sa u vyznávačov historického materializmu alebo nespomína (a to je vari lepší prípad, hoci sa zrejme vynecháva základná zložka zo zmýšľania, snáh a konania stredovekých protagonistov cyrilometodskej misie), alebo sa redukuje na prisluhovanie ekonomickej feudálnej báze, prípadne zmalicherňuje na nezaujímavé dogmatické hádky.

5. I keď sa nedajú obísť také činy, ako je zákrok Konštantína za prepustenie zotročených zajatcov, registrujú sa

23. **Dejiny Slovenska I**, Bratislava 1961, str. 85-86. Kniha je ďaleko od náboženstva aj svojou čudnou terminológiou o cirkevných veciach; vskutku v knihe hovorí sa: Bratia (totiž Konštantín a Metod) nemali totiž právo "vysväcovať" svojich žiakov za kňazov str. 95), preklad biblie (str. 102), Metod bol... pastorizačne činný (str. 102).

24. Tamtiež, str. 97.

tieto veci ako ojedinelé činy, ktoré nijako nezasahujú podstatný zmysel misie.

Je samozrejmé, že aj zmysel terajšieho jubilea cyrilometodskej misie podávajú ideológovia materializmu podľa poučiek, ktoré im pomáhajú materialisticky vysvetliť samu misiu.

Nech za rovnako pristrihnuté vysvetľovania stačí niekoľko citátov z článku bratislavskej "P r a v d y" "1100 rokov príchodu byzantskej misie". Nemožno uprieť dejinný význam cyrilometodskej misie, ide len o jeho interpretáciu. V článku sa píše: "Všetci Slovania, ale s nimi i románsky a anglosaský kultúrny svet, sa v tomto roku pripravujú slávnostne spomenúť jednu z najväčších kultúrnych a politických udalostí v histórii Európy, ktorú pred 1100 rokmi znamenala misia byzantských učencov, bratov Konštantína a Metoda, na Veľkej Morave... Treba zdôrazniť, že náboženské motívy osláv 1100. výročia cyrilometodskej misie bude len veľmi málo vedcov brať do úvahy ako reálny pohľad na jej význam pre rozvoj európskej vzdelanosti a sociálneho pokroku; čisto náboženský výklad, nech sa už ozve z ktorejkoľvek strany, iba konzervuje náboženské legendy... V čom tkvie hlavný význam tohoročných osláv výročia byzantskej misie? Predovšetkým v tom, že opäť prišla vhodná príležitosť dopátrať sa pravdy v sústredených vedeckých diskusiách o materiálnej a duchovnej kultúre Veľkomoravskej ríše, o jej význame pre spoločenský rozvoj v strednej Európe, o nepopierateľne vysokej úrovni slovanskej kultúry vedľa západnej Ríše franskej v čase, keď iné oblasti Európy ešte kultúrne spali." [25]

Bratislavská "P r a v d a" v tejto úvahe pozabudla na feudálnu hospodársku základňu, vynahradzuje však tento nedostatok silnejších útokom na náboženský výklad cyrilometodskej misie, veď taký výklad by znamenal len konzervovanie stredovekých legiend. Stačí sa teda zapozerať do stredovekých pamiatok, ktoré ostali po Slovanoch a ktoré objavili archeológovia, aby sme poznali celý význam misie byzantských učencov. V porovnaní s hodnotením cyrilometodskej misie, ktoré sme si podľa marxizmom inšpirovaných autorov uviedli vyššie, toto oceňovanie významu terajšieho jubilea neprináša nič nového iba ešte väčšie za-

25. Pravda, 16. marca 1963.

hrotenie proti náboženstvu a väčšie zúženie pohľadu na jediný prvok zložitej dejinnej situácie spred 1100 rokov.

Zmysel cyrilometodskej misie a jej jubilea z kresťanského hľadiska

Kresťanský realizmus znamená aj v posudzovaní dejinných zjavov predovšetkým vecnosť; uznáva každý zjav za taký, akým objektívne bol: preto realizmus. A realizmus kresťanský, čiže Kristovský. Kristus je "plnosť božstva"[26], "Slovo, ktoré sa stalo telom"[27], ale aj "Židom pohoršenie a pohanom bláznovstvo"[28]; v ňom "bolo stvorené všetko, čo je na nebesiach i na zemi, viditeľné a neviditeľné"[29], v ňom "prebýva všetka plnosť".[30] Teda realizmus, ktorý priznáva a uznáva každé bytie, nielen bytie materiálne, ktorý pozná členitosť bytostí v širokej škále od drobného atómu po najdokonalejšie Bytie, o ktorom platí: "Ja som, ktorý som".[31]

Nejde o idealizmus v zmysle ontickom, ktorý nahrádza skutočnosť ideami, hoci dnešní materialisti do zunovania toto obvinenie opakujú. Ide však o uznanie každej skutočnosti; nielen hmotnej, ale aj duchovnej, akou je Boh. Uznanie tejto duchovnej oblasti bytia neznamená znehodnocovanie hmotných skutočností a ich zákonností. Kresťanský realizmus uznáva hmotný svet a primerane si ho cení, oceňuje si živé bytosti vegetatívnej i živočíšnej ríše, za korunu viditeľného tvorstva považuje človeka, ktorý je svojou duchovnou dušou obrazom Božím, za cieľ celého kozmu považuje najvyššiu duchovnú Bytosť, Boha.

V dejinnom procese podľa kresťanského realizmu nejde len o dialektický vývinový proces výroby materiálnych produktov, na ktorom ako jeho derivácia vyrastajú ideologické nadstavby, ale o postupné uplatňovanie sa organického poriadku, v ktorom majú mať všetky bytosti úlohu primerane svojmu bytostnému obsahu. Kozmický poriadok i poriadok, ktorý v dejinnej dráme má uskutočňovať

26. Kol 2, 9.
27. Jn 1, 14.
28. 1 Kor 1, 23.
29. Kol 1, 16.
30. Kol 1, 19.
31. Ex 3, 14.

ľudská spoločnosť, je dielom Stvoriteľa nie však v zmysle akejsi "absolútnej idey" Heglovho idealizmu (na ktorý ako reakcia prišiel Marxov materializmus), ale následkom rozumných prirodzených zákonov, vložených Stvoriteľom do povahy každej bytosti, do celého kozmu i do ľudskej spoločnosti.[32] Nejde teda o nijakú idealistickú teóriu, ktorá pokladá "dejiny spoločnosti za chaotickú, svojvoľnú činnosť jednotlivcov, ako dôsledok vôle a želaní ľudí",[33] ale o postupné uplatňovanie, čím ďalej tým dokonalejšie, prirodzených zákonov. Rozličné druhy ľudskej činnosti — ekonomia, politika, kultúra, náboženstvo — majú všetky svoju vlastnú vnútornú zákonnosť, ktorú treba rešpektovať, ale všetky sa majú realizovať v spolupráci, aby sa dosiahlo maximum spoločného dobra pre celok. Ľudia, ktorí majú tento organický poriadok uskutočňovať v pravde, spravodlivosti, láske a slobode, majú ako jednotlivci i ako spoločnosť určité práva i povinnosti, ostávajúce v platnosti aj vtedy, keby nesprávne používanie slobody zo strany niektorých jednotlivcov alebo spoločenských útvarov, rušivo zasahovalo do vývinu spoločnosti.[34]

Kresťanstvo predstavuje celú životnú sústavu pre jednotlivé ľudské osoby i pre spoločnosť. Nemožno teda obmedzovať kresťanstvo len na náboženský kult, tým menej na "dogmatické hádky" alebo "stredoveké legendy". Všetky oblasti ľudskej činnosti majú v kresťanstve miesto a zameranie na najvyšší posledný cieľ. To, pravda, nijako neznamená ani politickú teokraciu ani klerikalizmus, lebo jednotlivé životné oblasti sa majú spravovať podľa vlastných zákonov pri zachovaní ich svojzákonnosti a diferenciácie, ale aj interdependencie a spolupráce.

Hľa niekoľko slovami načrtnutý dejinný proces podľa kresťanského chápania. V takom procese sa uskutočnila aj cyrilometodská misia pred 1100 rokmi. Ide nám teraz o to, aby sme si bližšie preskúmali zmysel tejto misie.

Misia, ktorú žiada Rastislav a ktorú uskutočnili sv.

---

32. "Nam ex doctrinarum processibus ac technicorum inventis plane discimus, simul in animantibus et in naturae viribus dominari ordinem mirificum... Sed scientiarum progressiones ac technicorum inventa primum omnium infinitam Dei magnitudinem ostendunt, qui et rerum universitatem et hominem ipsum creavit." Joannes XXIII.: **Pacem in terris**, AAS, 1963, p. 257.
33. Judin a Rozental, **Filozofický slovník**, Bratislava 1956, str. 161.
34. Joannes XXIII.: **Pacem in terris**, I. pars, AAS 1963, p. 259 sq

Cyril a Metod, mala nahradiť pohanskú životnú sústavu Slovienov kresťanstvom. Proces zavádzania kresťanstva začal, pravda, už prv, ale bolo ho treba dovŕšiť a zabezpečiť jeho trvalú platnosť. Toto vysvitá zo slov Rastislavovho posolstva, prednesených byzantskému cisárovi Michalovi, ako sme si ich uviedli vyššie. Dovŕšenie pokresťančenia Slovienov a upevnenie kresťanstva v ich živote sa nevyhnutne prejavovalo na viacerých poliach a malo viaceré stránky, podmienené konkrétnymi dejinnými okolnosťami. Zmysel cyrilometodskej misie vystihneme len vtedy, ak si všimneme aspoň hlavné polia, na ktorých sa táto misia prejavila.

Cyrilometodská misia bola v prvom rade náboženskou misiou

Rastislavovi išlo o "pravú vieru". Byzantský cisár v odpovedi Rastislavovi spomína "nastúpenie cesty pravdy", vieru v Krista, Boha nášho. Pápeži, ktorí mali s misiou do činenia, majú na zreteli, ako píše Ján VIII. Svätoplukovi, "aby Boh všemohúci, ktorý srdcia vaše osvietil a na pravú cestu priviedol, v dobrých skutkoch upevnil a až do konca v pravej viere a dobrej činnosti okrášlených a bezúhonných vás ráčil viesť".[35] Konštantín a Metod nemali záujmov hospodárskych ani v prvom rade politických vo svojej namáhavej práci. Išlo im o to, aby Slovieni boli verní pravému Bohu, aby sa zbavili pohanstva, aby jednotne boli výborným ľudom, ktorý rovnako zmýšľa o pravej viere a o pravom vyznávaní Kristovho učenia.[36] Keďže šlo o náboženskú misiu, Konštantín a Metod prekladajú do slovienskej reči predovšetkým posvätné knihy, zavádzajú sloviensku bohoslužbu, pripravujú mladých Slovienov na kňazstvo a starajú sa, aby ich prácu schválil najvyšší predstaviteľ Cirkvi.

Náboženskou činnosťou chceli naši misionári priviesť Slovienov ku vyznávaniu Kristovho učenia, ku kresťanskej mravnosti a napokon k večnej spáse.

Kto považuje náboženskú činnosť sv. Cyrila a Metoda za nástroj napomáhania feudalizmu, teda napokon útlaku poddaných, je veľmi ďaleko od pravdy. Kresťanské náboženstvo žiada rovnakú morálku od všetkých ľudí a žiadalo ju rovnako aj od panovníkov aj od podriadených vo všet-

35. Dr. Ján Stanislav, citované dielo, str. 171.
36. Takto zneje duchovný testament sv. Cyrila. Tamtiež str. 50-51.

kých časoch. Nie cez sociálny útlak a nespravodlivosť sa ide podľa kresťanskej náboženskej morálky ku šťastlivej večnosti, ale cez spravodlivosť a lásku, ktoré viažu nielen poddaných ale aj nadriadených.

Cyrilometodská misia mala ďalekosiahly kultúrny zmysel a význam

Konštantín vynašiel pre sloviensku reč jej primerané písmo. Cyrilometodská misia znamenala začiatok písomnosti u Slovienov, lebo naši misionári prinášajú už hotové preklady kníh a počas svojej misie pokračujú v literárnej práci. Misionárska práca sv. Cyrila a Metoda mala za následok stavbu kostolov, pestovanie liturgického spevu, zdokonalenie spoločenských vzťahov.

Išlo predovšetkým o zachytenie Slovienom vlastných kultúrnych činiteľov (reč, remeslá) a ich vypestovanie pri zachovaní svojského charakteru. Dôležité bolo v tomto ohľade hlásanie evanjelia v slovienskej reči, započatie slovienskej písomnosti, zavedenie slovienskej reči do bohoslužieb. Domáce slovienske imanie sa malo v kultúrnom ohľade vypestovať, aby sa stalo vlastnou slovienskou kresťanskou kultúrou. Dielo sv. Cyrila a Metoda je v tomto ohľade mimoriadne dokonalé a niet na ňom nijakého tieňa, ktorý by sa ponášal na dnešné zotročovanie slabších národov mocnejšími.

Sv. Cyril a Metod utvorili dôležité podmienky pre svojský kultúrny vývin Slovienov, ale pri tom ich zapojili na hlavné zdroje vtedajšej európskej kultúry, na Carihrad a Rím. Harmonicky sa v ich kultúrnom diele spája vernosť svojskosti Slovienov s otvorenosťou pre univerzálnu kresťanskú kultúru.

Ide o to, na akú kultúru zapojili sv. Cyril a Metod Slovienov, na východnú, či na západnú. Nemienime zoširoka uvádzať náhľady východniarov a západniarov o tejto otázke. Všimnime si jednoducho historické udalosti tak, ako sa odohrali. Bezpochyby Konštantín a Metod mali byzantskú kultúru. Veď sa v tejto kultúrnej oblasti narodili a vyrástli. Túto kultúru si osvojili. Preto aj písmo, ktoré Konštantín vynašiel pre sloviensku reč, bolo utvorené so zreteľom na grécke minuskuly. Naši misionári prišli najprv

s byzantskou liturgiou v slovienskej reči a knihy, ktoré pripravili pomimo posvätných kníh, boli prejavom východnej kultúry — Zákon sudnyj ljudem (príručka trestného práva, ktorú zostavil Konštantín) a Nomokánon (cirkevnoprávne predpisy, ktoré preložil Metod). Bezpochyby teda naši misionári boli nositeľmi východnej kultúry a v tomto smere ovplyvnili Slovienov. Mohli by sme obrazne povedať, že východná kultúra bola bránou, z ktorej sv. Cyril a Metod vyšli, keď sa dali na svoju misionársku cestu. Aký pomer mali ku západnej kultúre, ktorú vtedy predstavoval hlavne Rím? Naši misionári našli už kresťanstvo medzi Slovienmi značne rozšírené. Veď Rastislav vo svojom posolstve byzantskému cisárovi tvrdí, že jeho ľud sa odvrátil od pohanstva a drží sa kresťanského zákona. V Živote Metoda sa Rastislavovmu posolstvu pripisuje nie bez dôvodu takéto tvrdenie: "... prišli k nám učitelia mnohí, kresťania z Vlách i z Grécka i z Nemiec".[37] Nitriansky kostol bol posvätený vyše tridsať rokov pred príchodom sv. Cyrila a Metoda. Keď teda naši misionári videli, že ich misijné pole je už do značnej miery obrobené, že sa tam už konala latiská liturgia, že jurisdikciu si na toto pole osvojujú nemeckí biskupi, rozhodli sa cestovať do Ríma, aby s najvyššou cirkevnou vrchnosťou vybavili hlavné otázky, týkajúce sa ich misie. Rímsky pápež ich prijíma s porozumením, schvaľuje ich prácu, zvlášť slovensku reč ako bohoslužobný jazyk a ich preklady posvätných kníh do tejto reči, svätí ich žiakov za kňazov a po Cyrilovej smrti posiela Metoda v hodnosti arcibiskupa a svojho legáta pre Slovienov. Týmto činom zaiste podriadili sa naši misionári hlavne Cirkvi, ale súčasne otvorili Slovienom brány pre kultúru, ktorú predstavoval Rím, teda pre západnú európsku kultúru. Treba rozoznávať podriadenie sa pápežovi ako hlave celej Cirkvi, nadriadenému všetkých cirkevných obradov, či latinského, či byzantského, od zapojenia sa na Rím, ako kultúrne stredisko západnej Európy. Možno sa domnievať, že i keby dielo našich apoštolov nebol stihol taký smutný osud, že ich žiaci boli nie dlho po smrti sv. Metoda vyhnaní, boli by zaiste ostali spojení s Rímom ako strediskom cirkevnej jurisdikcie, ale aj s Rímom ako strediskom západnej kultúry. Spojenie s Rímom zabezpečilo a vskutku zabezpečilo to, že aj Slováci ako priami

37. Život Metodov, hl. 5. Tamtiež str. 61.

dedičí kultúrneho imania sv. Cyrila a Metoda žili rytmom západnej kultúry do dnešných čias. To, pravda, neznamená nijaký západniarsky exkluzivizmus, len konštatovanie historickej skutočnosti. Po príklade sv. Cyrila a Metoda treba aj dnešným pokoleniam mať šírku a otvorenosť pre všetkých kultúrne hodnoty, východné i západné.

Cyrilometodská misia bola dôležitá po stránke politickej

Rastislav vo svojom posolstve vyslovuje pred byzantským cisárom priamo, aby mu poslal biskupa. Nešlo mu teda len o obyčajných misionárov, ktorí by mohli účinkovať prípadne v závislosti na nemeckých biskupoch, nárokujúcich si jurisdikciu nad územiami strednej Európy na základe dávnejšieho rozhodnutia Karola Veľkého. Rastislav žiadal biskupa, teda cirkevného predstaviteľa, ktorý by nebol podriadený nemeckým biskupom. Túto líniu sledovali panovníci Slovienov aj pri stykoch s pápežmi počas účinkovania sv. Cyril a Metod. Ešte aj Svätopluk, ktorý sa zmýlil v tom, že si vybral za dôverníka Vichinga, túto líniu vo svojej cirkevnej politike zachovával. Samostatný biskup, závislý priamo na Rím, znamenal, samozrejmé, pre slovienskú ríšu posilnenie politickej nezávislosti a samostatnosti.

Rímski pápeži prijali ochotne nielen misionárov sv. Cyrila a Metoda pod svoju ochranu, ale aj Veľkomoravskú ríšu, ako to vyplýva z listov Jána VIII. a Štefana V. Svätoplukovi. Popri náboženských záujmoch sledovali totiž aj to, aby získali na svoju stranu Slovienov, ako politickú silu v strednej Európe na rozhraní medzi Západom a Východom. Nijako sa tým neuberá náboženským záujmom pápežov o šírenie kresťanstva medzi Slovienmi, ak len nechceme vidieť rozpory tam, kde ich niet.

Po národnej stránke mala cyrilometodská misia pre Slovákov historický význam

Jediné mesto, ktoré sa v dokumentoch z cyrilometodských čias vo Veľkomoravskej ríši spomína po mene, je Nitra.[38] Svätopluk a Kocel' (syn Pribinov), vladári, ktorí mali počas cyrilometodskej misie dôležitú úlohu, pochádzali

38. V bule "Industriae tuae" adresovanej Svätoplukovi pápežom Jánom VIII. Tamtiež str. 175.

z Nitry. Je teda len samozrejme, že Slováci sa vždy považovali a považujú sa aj dnes za priamych dedičov sv. Cyrila a Metoda. Každá uvedomelá slovenská generácia — Slováci z okruhu trnavskej univerzity, bernolákovci, moysesovci, radlinskovci, osvaldovci, hlinkovci — povedome nadväzovali na cyrilometodskú tradíciu a súčasné slovenské generácie v slobodnom svete sa intenzívne zapájajú do práce, ktorá má znamenať pokračovanie v diele našich apoštolov primerane dnešným pomerom.

Treba povedome dopestovať túto cyrilometodskú líniu v našom náboženskom, kultúrnom, národne-politickom živote na hlavnú usmerňovateľku aj v budúcnosti, aby sa náš vývin pozbavil cudzích nánosov, ktoré mu vnucovali umelým spôsobom tradície husitské alebo moskovské, čo len za cenu zamlčovania pravdy alebo jej prekrúcania mali byť v spojitosti s tradíciou cyrilometodskou (tak vo veci spojenia s Rímom).

Keď povedome ako Slováci nadväzujeme na cyrilometodskú tradíciu a chceme v duchu tejto tradície zveľaďovať svoj národný život, treba sa nám uchrániť nacionalistického exkluzivizmu, ktorý sa nevie pokojne vyrovnať so skutočnosťou, že dnes sa aj iné národy väčšou alebo menšou mierou hlásia ku dedičstvu sv. Cyrila a Metoda, ktorý sa nevie začleniť do rodiny iných národov a budovať celoeurópske alebo celoľudské spoločenstvá a hodnoty. Skrivodlivosť niektorých príslušníkov iných národov, ktorí nás chcú vylúčiť z dedičstva našich apoštolov, znemožniť spomínanie slovenského mena v súvislosti so sv. Cyrilom a Metodom, ba absorbovať politicky i kultúrne, najlepšie prekonáme pokojným budovaním slovenských inštitúcií a tvorením slovenských hodnôt, ktoré budú pokračovaním našej cyrilometodskej tradície, ale s otvorenosťou pre celocirkevné a celoľudské snahy a potreby. Pozitívnou prácou, konanou pokojne aj napriek skrivodlivostiam ľudí s kolonizátorskými ašpiráciami, treba nám dokázať, že sme skutočnými dedičmi sv. Cyrila a Metoda.

V sociálnom ohľade mala cyrilometodská misia tiež svoj význam

Marxisti ju začleňujú do rámca stredovekého napomáhania feudalizmu zo strany Cirkvi. Toto paušálne tvrdenie, pochádzajúce zo schematických poučiek historického materializmu, stojí zoči-voči takým nefeudálnym faktom: Konštantín sa opätovne zasadzuje u panovníkov, s ktorými mal do činenia, o vyslobodenie poddaných, ktorí sa mali najhoršie, lebo boli podľa všetkého vojnovými zajatcami. Marxisti zaznačujú tento fakt, ale pri tom spokojne opakujú tvrdenie o podporovaní feudalizmu. Nuž proti faktom musí teória ustúpiť. V skutočnosti sa kresťanstvo nestotožňuje ani s jedným hospodárskym systémom. Prežilo otrokársky systém rímskej ríše a malo nemalý podiel na jeho odstránení, prežilo feudalizmus a prežije aj ďalšie hospodárske sústavy, ako jasne naznačuje sociálna encyklika "Matka a učiteľka".

Sv. Cyril a Metod učili Slovienov evanjelium, ktoré hovorí o bratstve všetkých ľudí, o láske k chudobným, karhá zadržovanie spravodlivej mzdy a nespravodlivo nazhromaždované bohatsvá, káže rozdať všetko a nasledovať Krista v chudobe. Táto náuka mala čo povedať feudálnemu zriadeniu, ale má čo povedať aj kapitalizmu a nasilu vnucovanému socializmu, či komunizmu.

* * *

Terajšie cyrilometodské jubileum sa v podstate svojím zmyslom nepotrebuje oddiaľovať od zmyslu samej cyrilometodskej misie. Časový je totiž aj dnes kresťanský životný poriadok, ktorý znamená pre dnešných ľudí pravdu, spravodlivosť, lásku a slobodu vo všetkých životných oblastiach — v náboženstve, kultúre, politike i hospodárstve.

CYRILOMETODSKÁ TÉMA U HOLLÉHO A HVIEZDOSLAVA

Dr. Stanislav Mečiar

Ide o dve literárne spracovania cyrilometodskej témy v slovenskej poézii 19. storočia: Hollého a Hviezdoslava. Obidve tieto spracovania sú v istom zmysle typickým jej poňatím, najmä čo sa týka jej premietnutia v obzore dejinných epoch, v ktorých básnici žili. Osobitne vyjadrovali svoje ponímanie cyrilometodskej témy a jednako v ich najosobnostnejšom zvýraznení zračí sa aj typické pretváranie jej motívov v celom duchovnom rastení slovenskom, a to na dvoch úsekoch 19. storočia: národného obrodenia na začiatku a najkritickejšieho položenia na sklonku storočia. Takým činom obidve poňatia boli nielen činom literárnym, ale aj činom národným a či národne-buditeľským a ako také javia sa v samom strede slovenských úsilí najprv o vzpätie a neskôr o pretrvanie.

Zaslúžia si teda nielen osobitnej pozornosti a rozboru každý osobitne, ale aj syntetického porovnania na priestore storočia, kde sa rodila a rástla nielen umelecká forma slovenského výrazu a našej životnej náplne, ale kde sa veľkým duchovným úsilím našich najlepších slovesných tvorcov vyjadrovala aj výška celistvého ponímania našich národných snažení. Ukáže sa tým, že cyrilometodská téma tvorila v istom zmysle stredobod našich úsilí v období národne-buditeľskom. Kotvila rovnako hlboko v katolíkoch i v evanjelikoch, vo vrstve inteligentnej i v pospolitom ľude. Ako taká prešla i formou literárnych poňatí do vedomia našej pospolitosti ako máloktorá iná téma slovenskej minulosti. Bola našou nadnárodnou inšpiračnou silou, formujúca národný proces dozrievania a kultúrneho vzrastu.

Okolo týchto dvoch literárnych poňatí — Hollého a Hviezdoslava — môžu sa zoskupiť aj ostatné podoby literárneho spracovania cyrilometodskej témy, čo dosvedčuje, že tieto jej spracovania boli vrcholkom generačných spodobení tohto dedičstva a nebolo priam treba, aby sa podujímali nové stvárnenia, nakoľko obidva výrazy vystihovali esenciálnu náplň témy, pretvorenej v dejstvo, v epochu našich tisícstoročných dejín.

I.

Hollý si uvedomil slovenskú existenciu v mnohotvárnom dejinnom toku. Celé jeho dielo je toho svedectvom, pretože je hodnotou, ktorú nemožno nijako oslabiť, ani do tieňa postaviť, ani keď sa premlčovalo ako vraj ťažkočitateľné, ani keď sa vysvetľuje podľa zámerov spoločenskej situácie dnes, keď sa chcú dielu Hollého pripísať charakteristiky predstaviteľa feudálno-stavovskej spoločnosti (Paulíny, Wollman). Ide o predznak dejinného procesu a nielen o prejav zmýšľania doby, v ktorej Hollý žil, a ide o oveľa viac ako o prosté zachytenie motívov, ktoré vstúpili do diela Hollého a pretvorili sa v trvácu umeleckú hodnotu. Nemožno už básnika znivelizovať na prostého tlmočníka zjavov a poznatkov, ktoré vo svojom čase a na historickom priestore, kde žil — našiel, nadobudol a odkázal, lebo Hollý nebol nútený tvoriť podľa požiadaviek žiadneho živiteľa — ako sú to nútení robiť literárni pracovníci dnes na Slovensku. Preto pri vysvetľovaní Hollého alebo Hviezdoslavovho diela neobstojí primitívne aplikovanie merťuku ideológie, nanucovanej životu a vede v domácom slovenskom prostredí. Tie nech si uplatňujú na seba a na svojich vyznávačov.

Vzhľadom na spoločenskú situáciu, v ktorej básnik žil, možno nielen ospravedlniť, ale aj pochopiť jeho samotu, ba jeho osihotenie. Žijúc ďaleko od centier kultúrneho života a jednako intenzívne kultúrne žijúci, priam okolnosťami bol privádzaný k tomu, *"čeliť a stretať sa s celým vesmírom"* (Zubiri) a v prvom rade s celým "vesmírom" slovenským. Tvorba bola Hollého svetom i životom a v nej sa utrvácnil nielen odraz stavovských podmienok spoločenských, v ktorých žil, ale aj odraz veľkého bohatstva ľudskej existencie, zaznačenej v čase i priestore, ktorý len bol obsiahnutý mysľou a poznaním. *"Umelec nielen nosí v sebe ľudstvo, ale on aj odtvára jeho dejiny v tvorbe svojho diela"* (Poulet). Hollý je v plnom zmysle slova takýmto umelcom.

Obrátenie zraku na deje minulé, neznamenalo odpútanie sa od prítomnosti. Bolo zacielením na postavenie Slovákov v priestore národného trvania, obrodzovaním sa v poslaní a uvedomením v diele a živote. Hollý nehľadal útočište v minulosti, jemu išlo o určenie miesta v čase, v ktorom žil, o jeho

súvisy s tým, čo pred jeho bytím stalo sa tvorivým podnetom slovenskej existencie. Hľadal sa vo svojom čase a najúplnejšie to dosahoval v zväzku s celou existenciou minulou, *s trvaním,* ktoré je *"súvislý pokrok minulého"*, je *"vynachádzaním, tvorbou foriem, súvislé, nepretržité tvorenie absolútne nového"* (Bergson). Hollý tvoril slovenskú prítomnosť svojho času v tomto trvaní, vznecoval slovenský život z prvkov rôznorodých, medzi ktorými boli témy dávnych historických dejov i motívy života žitého, pociťovaného, zmyslami vnímaného. Sreznevskij zaznamenal o ňom, že *"o dávno minulom hovorí akoby o tom, čo práve mal pred očami"*. Deje dávne boli mu blízke akoby bol ich účastníkom. A tak minulosť aj sprítomňoval. Mal živé vedomie všetkého minulého, pociťoval minulosť ako časť svojej prítomnosti. *"Oživenie minulosti môže pôsobiť mocou prítomných síl"* (Husserl). V tomto zmysle minulosť u Hollého pôsobí na prítomnosť a prítomnosť vyžaruje svoje lúče, oživujúce dejstvo nových dejov a úkazov.

Cyrilometodské téma stala sa v Hollého poňatí večne úrodným poľom slovenského "vesmíru", neodlučná od neho v neskoršom vývine, prítomná vo vedomí tvorcov i pokolení. Táto téma od čias Hollého umeleckého premietnutia do času, priestoru i života stala sa konštitutívnou silou rozvíjajúcej sa národnej celosti slovenskej. Stane sa ona kvitnúcim poľom aj pri budúcom oživovaní slovenskej "potomnosti" (budúcnosti), ktorá sa môže budúcemu pokoleniu predstaviť vyprahnutá terajším vysúšaním nielen miazg života, z ktorých sa náš národný vývin sýtil vyše tisícročia, ale aj násilným odtrhovaním národa od žriedel, z ktorých čerpal "silu prítomných" vzopätí a vzkriesení!

II.

Hollého *Cyrilo-Methodiada* je skladbou výjavov slovenskej dávnovekosti, zámerne zoskupených tak, aby sa v nich vyjadrila práve podnetnosť akčného procesu, ktorým sa Slováci z pohanstva vystupujúci utvrdili vo svojej kresťanskej i vo svojej národnej osobitosti. Na podklade historických dát rozvíja básnik na priestore štyroch rokov — od príchodu apoštolov na Slovensko v r. 863 až do ich príchodu do Ríma — akčný proces christianizácie Slovákov, pričom tento akčný prúd javí sa v Hollého poňatí tvorivým procesom udržania sa Slo-

vákov v národných vlastnostiach a hodnotách. Opierajúc sa o historické záznamy, prenáša sa — akoby parapsychologickým aktom — k postavám, miestam a výjavom oných rokov slovenského dávnoveku a oživuje ich, vypráva ich svojej prítomnosti, aby preklenul tisícročné obdobie. V diele Hollého skutočne stráca sa "následnosť fyzická" oných desiatich storočí. Neslobodno zabúdať v tejto súvislosti, že návrat Hollého do dávnovekosti nie je prostou spomienkou, ktorá by len oživovala minulé deje. Je zámernou výstavbou tejto "spomienky". On sa do minulosti nevracia ako výletník, ako turista — on je jej budovateľom viac ako kriesiteľom a v tomto zmysle je jeho spomienka aj silou prítomnosti. Pôsobila sugestívne na vrstovníkov Hollého i na neskoršie potomstvo, lebo bola skutočnou tvorbou hodnôt, z ktorých sa obrodzoval i utvrdzoval slovenský život nielen vo svojom akčnom procese 19. storočia, ale aj vo svojom súvise s dejmi minulými.

Pozrime teraz na poňatie Hviezdoslavovo, aby sme ľahšie mohli rozlíšiť aj osobitosť prístupu k tejto téme u každého z nich a stanoviť aj rozdielnosť "aplikácie" tejto témy na živý národný proces v dvoch obdobiach od seba neveľmi vzdialených, čo sa týka priestoru a času.

Hviezdoslavovo poňatie cyrilometodskej témy vyjadruje sa v jeho *Žalme na tisícročnú pamiatku vierozvestov sv. Cyrila a Metodeja.* Treba poznamenať, že ani Hollý, ani Hviezdoslav nepísali svoje prejavy ako príležitostné, hoci Hviezdoslav napísal svoj Žalm na tisíce výročie smrti sv. Metoda. Ale ani dátum r. 1885 nevystihuje náplň, skôr len zdôrazňuje naliehavosť prejavu. Hollý napísal *Cyrilo-Methodiadu* v roku 1834, po *Svätoplukovi,* čiže akoby bola len druhoradou témou v autorovej pozornosti i v historickej dôležitosti. Hviezdoslavov cyrilometodský Žalm vzniká po uhasení národného vzopätia nielen štúrovského, ale i matičného, ktorého bezprostredná blízkosť neostala bez stopy v Hviezdoslavovom prejave, ba skôr možno povedať, že v istom zmysle ho i podnietila. Nie tak vypestovaním kultu cyrilometodského vplývala matičná etapa národného vývinu na poňatie Hviezdoslavovo, ako skôr jej tragické dôsledky na neskorší národný vývin. V tomto ohľade, pravda, nezabúdajme na spojitosť cyrilometodskej tématiky a jej odraz u Hollého pred Hviezdoslavom.

Ako poňal celkove Hollý túto tému? Čo ňou vyjadroval

a na čo cielil? Píšuc *Svätopluka,* vyčerpal Hollý veľký úsek tématiky veľkomoravskej, istú časť jej dejov, zápasov. Dejstvá bojov, zrád, pomsty završuje sa odtrúbením po vyhratej bitke. Básnika, ktorý sa zasnúbil so spomienkou na minulosť ako so svojím vlastným životom, nemohla uspokojiť vidina toho, čo bolo a čo vo svojom dejstve nemalo pokračovanie v prítomnosti. Veď čo ostalo po výjavoch toľkých pračiek, v ktorých básnik tak blízko stojí pri svojich postavách? V čom sa však pokračovalo z dejov osláveného "kráľovstva Slovákov"? Čo ostalo semenom, ktoré nieslo úrodu i napotom? To bolo dielo christianizácie, vykonané Konštantínom a Metodom. Preto priam v tvorivom akte dopisovania *Svätopluka* snuje sa v mysli básnikovej téma cyrilometodská, lebo pokrstenie Slovákov zachránilo ich od záhuby a viedlo ich k plneniu poslania medzi národmi, vtlačilo trváce stopy dejom veľkomoravským, pretože otvorilo cestu pokrsteniu Čechov, Poliakov a Maďarov. Zväzkom s Rímom zdôrazňuje sa v Cyrilometodiáde súvis nielen s "námestníkom Kristovým", ale aj trváce zaradenie Slovákov do západnej kultúry a vernosť sebe i v neskorších bojoch a sporoch so susedmi.

Ani *Cyrilometodiáda* nerozprestrela sa po celom dejstve veľkomoravskom — ako ani *Svätopluk* —, ale iba na prvé obdobie pôsobenia vierozvestov, čím sa, pravda, v poňatí Hollého dostatočne vyjadrilo ustálenie života a jeho zameranie na večnosť, bez ohľadu na neskoršie svetské premeny — čo ako sa menili zástoje kráľov alebo čo ako sa skladalo utrpenie kňazov i veriacich v zápase o kresťanskú náplň a poslanie.

Táto motivická oblasť prevážila v Hollého spracovaní cyrilometodskej témy, lebo uplatnením týchto motívov mohol najúčinnejšie zapôsobiť aj na svojich vrstovníkov a povzniesť svoj hlas proti ruvačkám i súvekých kráľov, veľmožov, hriešnikov, — ktorí si nevšímali učenie Kristovo a spravovali sa podľa pohnútok svojho sebectva, svojich náruživostí, ctibažnosti, rozpusty a panovačnosti.

V tomto zmysle historická téma je len zámienkovou rekapituláciou, len kulisami, v ktorých sa mestí aktuálna náplň. Národný boj o pretrvanie bol časovejší, lebo nielen Nemci, ale aj Maďari a Česi v čase Hollého rovnako sa stavali do cesty slovenskému národnému vzrastaniu a uvedomovaniu. Obžaloba, predostretá kedysi, že veľkomoravskí apoštolovia

"vymysleli" slovanský obrad a slovanskú omšu, znela i v čase Hollého, práve proti bernolákovcom, ktorí "vymysleli" slovenskú spisovnú normu a ešte väčšmi sa táto obžaloba spomínala na sklonku života Hollého, takže bolo prejavom správneho chápania vývinového procesu, i diela Hollého, keď sa v pochybách a protivenstvách v národnom zápase štúrovci opreli práve o autora *Cyrilometodiády*.

Popri motívoch christianizácie a národného rázu, do *Cyrilometodiády* vniesol Hollý už aj sociálnu problematiku svojho času, nepokoj i túžbu ľudu po náuke a povznesení sa zo stavu otrockého lopotenia. Výjav Posledného súdu (v II. speve), najmä konkrétne obžaloby pred Najvyšším Sudcom, majú v sebe horúcu pôdu sociálnych pomerov, v ktorých Hollý žil a ktoré pranieroval privolávaním večného trestu na hlavy "bohaprázdnikov", "nečloveckých ukrutníkov", "nešeredných poľovníkov", "rozkošníkov", "ohavných lúpežníkov", "diablom ofúknutých bezbožníkov", "zlomyseľných roztriasačov bludov" a pod. Naproti tomu v III., IV. a V. speve opísané hlásanie Kristovho učenia je vo svojej vrúcnosti nadýchnuté živou vierou samého kňaza-básnika, ktorý tak horlive pripomínal toto učenie svojim rodákom, ktorí lačneli nielen v časoch cyrilometodského apoštolátu, ale aj v rokoch bernolákovskej činnej rodolásky.

Hollý vidí svojich pohanských zemkov, ako sa zo všetkých krajov slovenských, od Nitry, Váhu, Hrona "po hromadách" valia na devínske hradby, *"dichtící učeňí a dané slišať od Boha nauki"*. A keď počujú bratov

Kázať a ňeznámé dosavád' sebe pravdi vikládať;
Jak též službi konať bozké, a pri tíchto milostné
Otcovskím spívat jazikem pesňički usľichnú:
Náramne pľesajú na vďačném srdci radosťú,
Až slzi ťékli z očí, a celé pozalévali usta . . .

Ďaleký, predtisícročný výjav bol premietnutím vidiny básnikovej o prebudení národa, ktorý aj v jeho pokolení dychtivo očakával hlásateľov pravdy a kriesiteľov nového života. Aj jeho, básnikovou túžbou bolo svojím dielom sprístupniť tieto pravdy a pozdvihnúť národ, ktorý zaiste bol by s dojatím počúval jeho eposy, keby bol býval na to prichystaný a prebudený. A tu spočíva hlavný dôraz Hollého spracova-

nia cyrilometodskej témy: *oslava ich apoštolátu ako predvzor jeho potreby aj po desiatich storočiach.* Apoštolát ako kriesenie, blahozvesť ako záchrana národa, apoštolát pravdy a spasenia.

Hollého poňatie Cyrilometodiády je motív činu, inšpirácia premieňania v dielo, ohlas stelesňovaný do života. Témou cyrilometodskou mohol Hollý vpojiť do vízie činu zašlých dejov potrebu činu súvekého, inšpirovať ho a vyvolávať, pripomínať a podnecovať. Slovenský život podnietil sa dielom Hollého, básnik vyrástol na veštca a udivujúc svojich vrstovníkov vidinou zašlých časov, privolával ich samých k činu. A málokedy sa stane, aby hneď nasledujúce pokolenie osvojilo si tak súladne a organicky odkaz svojich duchovných otcov, ako bolo v prípade štúrovcov, ktorí pristúpili k činu, stali sa uskutočňovateľmi nového apoštolátu v slovenskom národe. A málokedy sa stalo, aby sa tak nadšene rozhýbalo dielo národného obrodenia ako v tých prvých štyroch rokoch štúrovských činov! Hollý im bol oporou, ale i svätým Jánom Krstiteľom ich snáh a podujatí. V tomto zmysle Hollého *Cyrilometodiáda* bola dielom, ktoré predznačovalo úspech apoštolátu vykonávaného za cieľom obrody človeka a národa. Ako kedysi pred tisícročím žiadne prieky nemohli zastaviť obrodu, keď bola dielom posvätenia a slúžila pravde živej a večnej, ani v novom podujatí ľudskej a národnej obrody nemôže ostať bez výsledku, keď sa bude konať z podobne hlbokých, zásadných pohnútok, s posvätením a za cieľom hodnôt trvácich.

III.

Na tomto zmysle činu a kriesenia človeka a národa sústredí sa aj Hviezdoslavovo poňatie cyrilometodskej témy. Hviezdoslav tak isto mysľou sa ponáša do dejov cyrilometodských a čo hodnotí v ich poslaní, je dielo obrody, ktoré apoštolovia vykonávali a za ktoré sa obetovali. Aj on má na ume dve epochy v jednom preobrazovacom čine: apoštolát veľkomoravských misionárov pred tisícročím a potrebu jeho obnovenia v súčasnosti. Veď, akože! Kde sú výsledky gigantického diela predkov? Národ je v porobe, v nízkosti lopotenia, bez vznešenosti poslania, ktoré mu bolo zverené a hlásané! Ani štúrovské vzopätie nepreobrazilo národ, nepozdvihlo

z nízkych sedadiel, hoci ním potriaslo. Hviezdoslav ako by pripomínal, že ani Hollého vznet nezapôsobil dostatočne na masu národa, ktorý ako "sfinga tajomná" stáročia čupí na svojom mieste a nie a nie sa ujať svojho poslania dávno prijatého jeho predkami.

Hviezdoslav písal *Žalm na tisícročnú pamiatku vierozvestov sv. Cyrila a Metoda* v čase, keď slovenský národný život bol stláčaný na stále užší existenčný priestor, keď národ nemal škôl, z nádejí memorandového a matičného vzopätia ostala len dávna spomienka a položenie národných pracovníkov bolo stále vystavované útokom, procesom, žalárom a prenasledovaniam. Hviezdoslav sám po rozlete takom sľubnom, po prvých triumfoch poézie pociťoval stále väčšmi dusnotu dní a úzkosť duše preplňovala jeho hymny a sonety. *Hájnikovu ženu* písal v neustálej neistote dní, naliehajúcich vždy väčšmi na každé dielo národné, na každý prejav a hlas (*"Hoc v duši horkú tuchu čujem, / dňov blízkych sparno, dus a tlak — / preds pokračujem, pokračujem..."*). A v *Hájnikovej žene* okolo akého motívu rozpriada sa dej? "Vilný svevoľník" poľuje na česť slovenskej ženy — priam ako by prípad podobný žalobe ženy vo výjave posledného súdu v II. speve Cyrilometodiády! Dusnota a neistota obkolesovala národ i jeho vodcov, nebolo výhľadu na zlepšenie položenia, len hľadieť na úpadok.

V takomto rozpoložení spieva básnik moderný Žalm o vekopomnom účinkovaní vierozvestov. Žalm a nie hymnu! Prečo žalm? Aby azda nariekal nad smrťou Metodovou, ktorej tisícročie spomínalo sa v roku 1885? Zaiste nie. Hlavnou žalmickou náplňou nie je spomienka na smrť Metodovu, ale žiaľ nad súčasným položením národa po tisícročí cyrilometodskej misie. Začiatok sa ladí hymnicky, spomienka na príchod a účinkovanie vierozvestov je naplnená radosťou, varito básnikovo zvučí oslavne a zasmúti sa až keď príde k pohľadu na súveký stav, v akom sa nachodí národ, kedysi — pred tisícročím! — vyznačený *"sveta Pánom"*, ktorý v ňom v národe, už vtedy *"konal veľký čin"*. Veľké dielo vykonali svätí vierozvestovia, básnik to pripomína národu a vyzýva ho, aby sa zodvihol *"z nízkych kamenných sedadiel"* a pobral sa za svedka k onomu veľkému dejstvu, ktoré sa dokonalo pred

tisícročím, keď mu priniesli *"knihu života"*, ktorej obsah nikto "nezreťazí":

Tvoja reč bude riečišťom, nímž v duše tiecť bude;
rozptýlia skoro bludy cudzinské, lož podvrátia, zdrtia
svätokradcov,
a vezmú ťa, národe, mocnú pod ochranu,

zaštítia paväzou viery, pripnú ti meč svetla, pravdou ťa
ohradia,
do ríše ducha čo Dunaj napustia valný tok osvety,

budeš ako zakvitlý kmeň lipy, jaro keď zavíta;
ako jabloň obrodená bohatstvom jesene;

i znak spasenia nesú, golgotský kríž, jemuž márne hrozil
skazou žoldnier najatý, renegát Julián:

ten zasadia na vrchol Tatry, ten v stržeň žuly pevný,
skadiaľ nevykýva ho búra, ni sveta svevoľnosť,

i svietiť ti bude stadiaľ čo maják ohňom nehasnúcim,
keď zazúria príkory, loď bude stíhaná,

pod jeho ramenami nezhynieš, ujmy nepocítiš,
ten v utrpení ti posilou a v boji víťazstvom!

Tak bolo pred tisícročím. A čo ostalo z tohto diela? Ostalo ono nepochybne celé a nedotknuté, kríž, "golgotský kríž" pevne zasadený na vrchole Tatier, národ pevný vo viere a vernosti, ale znovu mu hrozí vykynoženie, "žoldnieri najatí" — "renegáti" usilujú sa cudziu reč, "bludy cudzinské", "lož" "svätokradcov" umiestiť v jeho prostredí a zničiť i pamiatku Cyrila a Metoda, ktorých "farizeji" nových čias vyhlasujú za bludárov. Nebezpečenstvo je veľké a potreba súrna, že priam privoláva básnik nový "zázrak" (*"Učiň zázrak zas, nech znova uverí"*), nech národ pevne sa chytí kríža, s ktorým v boji zvíťazí!

U Hollého nebolo ešte tejto nástojčivej prosby, tohto nepokoja v samom prejave básnikovom, lebo on predstavoval

slávnu minulosť národu prebíjajúcemu sa k životu, aby sa mohol smelšie postaviť voči tým, čo ho zaznávali. Hollého poňatie cyrilometodskej témy je v tomto ohľade viac dynamickým pozadím, ktoré môže slúžiť národnému pohybu ako opora, ako východisko. Naproti tomu, u Hviezdoslava poňatie témy je súčasťou problematiky národa večne sa boriaceho o svoje pretrvanie. Je dynamickým podnetom a podnecovaním v nových situáciách národnej borby. Po tretí raz má zázračne zasiahnuť poslanie vierozvestov do slovenského života: po prvý raz národ uveril ich slovu a osvojil si učenie na tisíce rokov, až kým sa nenaplnia dni jeho poslania. Stáročia prešli a národ pretrval. Vždy, keď bolo najhoršie, na každej ostrejšej zákrute dejín, obracal sa národ k tomuto dedičstvu. Po druhý raz zapôsobila cyrilometodská misia v národnom obrodzovaní na prelome 18. a 19. storočia, ktorého Hollý bol výkvetom a jeho dielo aj najvyšším vzopätím "riečišťa" národnej reči. Po tretí raz obrátil sa náš národ k ochrane a pomoci dedičstva vierozvestov v rokoch 60. a 70. storočia 19., keď sa mu bolo treba húževnate boriť o pretrvanie proti maďarizačným "svätokradcom". Na tomto treťom prehodnocovaní cyrilometodského dedičstva zúčastňoval sa už n á r o d v mase ako nikdy predtým. V r. 1863 organizované cyrilometodské slávnosti, najmä v biskupstve Štefana Moysesa, mali ráz všenárodných manifestácií a z tých čias je aj ustálenie sviatku sv. Cyrila a Metoda, vymožené biskupom Moysesom u Sv. Stolice. Ale ani toto vzopätie sa národa v mase neprekážalo Maďarom, aby len väčšmi vstupovali do práv nášho národa a aby ho aj po takých spontánnych prejavoch túžby po vlastnom žití nútili vädnúť a vysťahovať sa z praotcovskej zeme. Hviezdoslavov cyrilometodský žalm je v tejto perspektíve neslýchaného útoku proti slovenskej existencii vrcholným výkrikom na konci tisícročia — v nepokoji a úzkosti o ďalšie trvanie, o ďalšie tisícročie nášho pretrvania ako národa, verného Kristovi a verného sebe.

IV.

A prežili sme už prvé storočie druhého tisícročia ako potomci cyrilometodského dedičstva. Videli sme borbu národa v striedavých položeniach víťazstva i porážky. Vidíme ho

i dnes v položení, v akom sa nenachodil nikdy dosiaľ za 1100 rokov od svojho pokrstenia. Vystavený je znovu nástrahám "svätokradcov" a nútia ho v masách spreneveriť sa Bohu i sebe, zapredať sa "cudzinským bludom", pokoriť sa "ohavným lúpežníkom" a "diablom ofúknutým bezbožníkom". Potrebná je zrejme nová cyrilometodská misia, nové vzplanutie, nová obeť — borby a posvätenia sa za dielo 1100ročného trvania. Svätí vierozvestovia Cyril a Metod prešli 1100 rokov s nami a nikdy nás už neopustia, s nimi znova a znova budeme sa dvíhať z poníženia a porážok v trvajúcich pôtkach — za víťazstvo pravdy. A hoci dnes azda najťažšia je skúška nášho národa o pretrvanie a záchranu cyrilometodského dedičstva v neúprosnom besnení, rozpútanom vo všetkých ovlastiach slovenského života, jednako mocnejšia je dnes už i naša istota, že dedičstvo toto víťazne pretrvá aj druhé storočie druhého tisícročia nášho prijatia za dietky Božie. My dnes musíme s najväčším posvätením seba konať v zmysle cyrilometodského odkazu, aby sme prevýšili v činoch a vo viere i našich pradedov, dedov a otcov, aby sme mohli dôstojne pripomínať národu, doma ťažko skúšanému slová vyznania Hviezdoslavovho, povedané na tisícročie smrti sv. Metoda:

Hoc pokorený si dnes, zdlávený najhlbšiu pod podnož,
zšarpaný čo strom u cesty, záškodcom k rozkoši,

podlosť smie ťa tupiť, drzosť napádať v triumfe, bez trestu,
nenávisť v hrob ťa odsudzovať preto, že si sa narodil,

hoc krvavé slzy roníš pre krivdu, zbolený si veľmi
a bodľač ti poduškou i nemôžš pozasnúť:

nebudeš zmietaný dlho pokúšaním všakým,
nie mýlený slepotou, trýznený spupnosťou:

príde deň božej súdby, príde, prv než sa hriech nazdá,
než stihne lovec ľstivý namieriť na korisť;

niet pravdy zmučenej, ó, niet, ktorá neprešla by v slávu,
niet krivdy najmenšej, ó, niet, už Boh by nestrestal!

PÍSOMNÉ A VÝTVARNÉ PREJAVY CYRILOMETODSKÉHO KULTU U SLOVÁKOV*

Dr. Imrich Kružliak

Cyrilometodský kult je u Slovákov tak úzko spätý s tradíciou národa, že sa tu takmer nedá hovoriť len o náboženskej úcte týchto svätcov. Cyril a Metod nehlásali slovenským predkom len kresťanstvo v zruzumiteľnej slovanskej reči, ale položili tiež základy slovenskej písomnosti. Ich činnosť je duchovným doplnením politického rozmachu Veľkej Moravy, ktorú Slováci vždy považovali za svoj národný štát. Preto kultúrne i politické ciele Slovákov v každej generácii nachádzali v cyrilometodskom kulte dôležitého pomocníka. Celá cyrilometodská idea, ktorú Slováci označujú výrazom "dedičstvo otcov", stala sa nielen súčasťou tradície Svätoplukovho štátu, ale aj súčasťou slovenskej národnej ideológie. V mnohých písomných prejavoch Slovákov prelína sa idea cyrilometodská s ideou veľkomoravskou a naopak. Slovenskí autori pri spomienke na Veľkú Moravu mali vždy pred očami aj dielo cyrilometodské. Keď hovoria o Veľkej Morave, priamo alebo nepriamo dotýkajú sa aj činnosti Cyrila a Metoda.

Veľká Morava a cyrilometodské dedičstvo vyvolávajú v slovenskom živote až dodnes najsilnejší kultúrny a politický ohlas. Pôsobia ako zdroj politickej i kultúrnej inšpirácie a ich duchovná sila vyvoláva hymnické i žalmické prejavy, ktoré sprevádzajú osud Slovákov. Preto bolo potrebné všimnúť si cyrilometodský kult v písomných a výtvarných prejavoch slovenských generácií v celom jeho náboženskom, kultúrnom i politickom obsahu i dosahu.

Od začiatkov slovenskej písomnosti do oživenia slovenského dávnoveku

Slovenská písomnosť začína po príchode solunských bratov Konštantína-Cyrila (826-869) a Metoda (813-885) na Veľkú Moravu. O dobe pred ich príchodom hovorí mních Chrabr[1] v jednej z najstarších písomných staroslovienskych pamiatok

* Výťah z rukopisnej štúdie **Cyrilometodský kult u Slovákov.**

1) Chrabr bol jedným zo žiakov Cyrila a Metoda, ktorí prišli z Byzantska. **Skazanie o písmenách** napísal po vyhnaní z Veľkej Moravy, asi v Bulharsku. Najstarší odpis sa zachoval z roku 1348.

(Skazanie o písmenách), že "Slovania, kým boli ešte pohani, nemali svojich kníh, ale iba črtami a rezami počítali a hádali". Keď írski, škótski a nemeckí misionári začali šíriť kresťanstvo na Veľkej Morave (8. st.), Slovania, ako hovorí ten istý prameň, "začali užívať rímske a grécke písmená pri zapisovaní slovanskej reči, ale to bolo bez ustrojenia".

Konštantín a Metod prišli na Veľkú Moravu roku 863, na pozvanie kniežaťa Rastislava (846-870). Tento panovník požiadal byzatského cisára Michala III. (838-867), aby mu poslal učených mužov, ktorí by jeho ľudu hlásali kresťanstvo v zrozumiteľnej reči, vyučili domácich kňazov a upevnili právny poriadok v jeho krajine. Rastislav mal však aj iné plány. Po tom, čo sa zbavil závislosti na frankskej (nemeckej) ríši, pomýšľal vymaniť svoju krajinu aj zo závislosti na nemeckých biskupoch. Na to však potreboval slovanských kňazov, ktorým sa mohol zdôveriť so svojou cirkevno-politickou koncepciou.

Konštantín ešte pred odchodom na Veľkú Moravu zostavil slovanské (hlaholské) písmo a prepísal doňho bohoslužobné knihy: evanjeliár (výňatky z evanjelií na nedele a sviatky) a misál (omšová kniha). Na Morave podľa gréckej predlohy zostavil príručku občiansko-trestného práva pre laikov *(Zákon sudnij ljudem)*. Konštantínovi sa pripisuje tiež básnický predslov k staroslovienskemu evanjeliáru *(Proglas)* a veršovaná modlitba pre kňaza, ktorou prosí Boha o pomoc pri hlásaní Kristovho evanjelia. Obaja bratia, zaiste aj v spolupráci s niektorými učeníkmi, preložili potom na Veľkej Morave štyri evanjeliá, skutky apoštolské, epištoly, spevník oktoich a breviár. Metod dokončil preklad zbývajúcich častí Starého i Nového zákona — okrem kníh Makabejských — životy svätých otcov (paterik) a zbierku právnych predpisov východnej cirkvi (nomokánon). Z pera Metodovho alebo aspoň z jeho iniciatívy vznikli aj iné práce, ktoré sa dochovali anonymne, ako homilia o manželskej rozluke (zachované z 11. st. v odpise hlaholskej zbierky legiend *Glagolita Clozianus*), kázeň o pokání (zachovaná vo Frizinských pamiatkach) a *Zápovedi svätých Otcov* (preklad latinských predpisov pre spovedníkov).

Zásluhou Konštantína a Metoda ako aj ich učeníkov bolo tak do staroslovienčiny preložené celé Sväté Písmo. Bol to kultúrny čin nesmierneho významu a dosahu. Konštantín a

Metod touto literárnou tvorbou položili základy nielen slovenskej, ale vôbec slovanskej písomnosti. Ich pôsobením nastal na Veľkej Morave čulý kultúrny ruch. Pod ich rukou vznikali nové kostoly, školy, vyučili domácich kňazov, pozdvihli vzdelanosť do nebývalej výšky a rozšírili ju medzi ľudom. A keď za návštevy v Ríme (867-869) dosiahli u pápeža Hadriána II. (867-872) povolenie užívať staroslovienský jazyk pri bohoslužbe, povýšili tým literárnu reč Veľkej Moravy na roveň klasickým jazykom hebrejskému, gréckemu a latinskému.

Konštantín sa z tejto návštevy už nevrátil na Veľkú Moravu. Unavený prácou a nemocný vstúpil v Ríme do kláštora, kde prijal rehoľné meno Cyril, a tu roku 869 aj zomrel. Ako si pápež vážil činnosť oboch bratov, vidieť už z toho, že nariadil, aby Cyrila pochovali v chráme sv. Petra, kde sú pochovávaní rímski pápeži. Na žiadosť Metodovu pochovali ho v chráme sv. Klementa, ktorého obaja bratia mali vo zvláštnej úcte.

Metod sa po smrti Cyrilovej vracal na Veľkú Moravu ako veľkomoravský a panonský arcibiskup a ako pápežský legát pre ostatné slovanské krajiny. S Metodovým menovaním za nezávislého arcibiskupa ako aj so slovanskou bohoslužbou sa nemeckí kňazi nevedeli nijako zmieriť. Keď protestami nemohli nič dosiahnuť, niekedy koncom roku 870 zajali Metoda a väznili ho v Bavorsku skoro tri roky. Zásluhou Kocľovou (861-873), ktorý vládol v Panónii a ktorý si obľúbil oboch bratov, dozvedel sa o osude Metodovom aj pápež Ján VIII. (872-882). Pápežovi tak záležalo na okamžitom prepustení Metodovom, že do Bavorska vyslal svojho legáta biskupa Pavla, ktorý vyslobodil Metoda z väzenia, vyprevadil ho na Veľkú Moravu a uviedol do úradu.

Počas Metodovej neprítomnosti sa na Morave mnoho zmenilo. Mocichtivý Svätopluk (870-894) z v r h o l svojho strýca Rastislava, vydal ho Nemcom a zmocnil sa vlády nad celou krajinou. Potom sám padol do nemeckého zajatia, ale za vojny Slavomíra proti Karolmannovi obolstil Nemcov a prebehol k vojsku Slavomírovmu. Roku 873 privítal Metoda, vracajúceho sa z bavorského väzenia, s veľkými poctami. Navonok sa zdalo, že Veľká Morava ide v ústrety šťastnej spolupráce medzi Svätoplukom a Metodom. Svätopluk bol však predovšetkým vojak, dobývateľ a štátnik. Vážnym sporom s nemec-

kou ríšou snažil sa vyhnúť diplomatickým taktizovaním a v dôsledku toho začal nadŕžať aj nemeckým kňazom, menovite Metodovmu protivníkovi, nitrianskemu biskupovi Wichingovi. Tým vážne ohrozil kultúrny rozmach Veľkej Moravy. Na druhej strane svojimi výbojmi a diplomaciou rozšíril hranice Veľkej Moravy na západ do Čiech, na sever do Sliezska a Krakovska, na juh do severnej časti dolného Rakúska a hlboko do Panónie a na východ po rieku Tisu. Svätoplukova Veľká Morava svojou rozlohou predstavovala tak najväčší štát, aký sa kedy jednému panovníkovi podarilo vytvoriť v strednej Európe.[2]

Wiching nakoniec (iste aj s podporou Svätoplukovou, ktorého pomer k Metodovi sa medzitým veľmi zhoršil) na základe nesprávnych informácií dosiahol v Ríme, že pápež Štefan V. (885-891) zakázal slovanskú bohoslužbu na Veľkej Morave. Stalo sa tak bezprostredne po Metodovej smrti (885). Zákaz slovanskej bohoslužby je jedným z najtragickejších úderov v slovenských dejinách. Metodovi žiaci, slovanskí a slovenskí kňazi, boli potom násilím vyhnaní z Veľkej Moravy alebo predaní do otroctva. Niektorým sa napriek tomu podarilo ukryť doma, iní odišli do Čiech a do Bulharska. Veľká Morava prestala tak byť kultúrnym strediskom slovanského sveta.

Po Wichingovom odchode (893) zo Slovenska, za Svätoplukovho nástupcu Mojmíra II. (894-907), stretáme sa opäť so slovanskými biskupmi a arcibiskupom na Veľkej Morave.[3] To dokazuje, že Mojmír II. pokračoval v Rastislavovej cirkevnopolitickej koncepcii. Pre túto politiku našiel pochopenie aj u pápeža Jána IX. (898-900), ktorý vyslal na Veľkú Moravu zvláštnych legátov, arcibiskupa Jána a biskupov Benedikta a Daniela, aby obnovili samostatnú slovanskú hierarchiu. Títo vysvätili jedného domáceho arcibiskupa a troch biskupov.[4] Štyri mojmírovské biskupstvá boli pravdepodobne v Nitre, Bratislave, na Velehrade a v Ostrihome.[5] Medzi novými biskupmi bol zaiste aj Gorazd, ktorého Metod pri svojej smrti

---

2) Alojz Miškovič: Saeculum obscurum, Duchovný pastier, XXXVI, 1961, str. 58-60.

3) Fr. Hrušovský: Slovenskí vladári, Scranton, Pa., 1948, str. 250 a nasledujúce.
Michal Lacko: Rím a Slovensko (Most VIII. 1961, č. 3-4, str. 152).

4) Michal Lacko: tamže.

5) Alojz Miškovič: Cirkevné pomery po Svätoplukovej smrti. (Duchovný pastier, XXXVI, 1959, str. 125-127.)

odporúčal za svojho nástupcu. Nie je vylúčené, že práve Gorazd sa stal novým arcibiskupom. Hoci pápež Ján IX. predbežne neobnovil slovanskú bohoslužbu na Veľkej Morave, Mojmír II. chcel uchovať dedičstvo Metodovo a pokračovať v jeho diele. Všetkým týmto plánom a nádejám urobil však koniec pád Veľkej Moravy roku 907.

Niekedy koncom 9. storočia vznikli na Veľkej Morave cenné staroslovienske písomné diela s ohlasom života a účinkovania Cyrila a Metoda v Rastislavovom a Svätoplukovom štáte. Sú to *Žitie Konštantínovo*[6] (Pamiatka a život blahoslaveného učiteľa nášho Konštantina-Filozofa, prvého vychovávateľa národa slovienskeho) a *Žitie Metodovo*[7] (Pamiatka a život blahoslaveného otca a učiteľa nášho Metoda, arcibiskupa moravského). Tieto Životy sú nielen umeleckým literárnym dielom, ale aj dôležitým historickým prameňom.[8] Podávajú verný obraz o pomeroch na Veľkej Morave za života vierozvestov a z prvého obdobia po ich smrti. Odkrývajú tiež duchovný zápas medzi veľkomoravským-slovanským a východofrankským-nemeckým svetom. Sú súčasne prvým prejavom vlastnej slovenskej duchovnej orientácie a základom slovenskej literárnej tradície.[9] Aj spisovná slovenčina hľadá v nich základ svojho ďalšieho vývoja.

Za autora ŽK sa považuje sám Metod alebo jeho žiak a krajan Kliment. Klimentovi sa pripisuje aj autorstvo ŽM. Nie je však vylúčené, že autorom ŽM alebo aspoň spolupracovníkom na jeho vzniku bol Gorazd. Túto domnienku potvrdzuje už tá okolnosť, že autor obraňuje slovanskú bohoslužbu rovnako rázne, ako by to robil sám Metod. Gorazd ako Slovák i ako nástupca Metodov mal zvrchovaný záujem na uchovaní moravsko-panónskej cirkevnej provincie a slovanskej bohoslužby. Preto vložil do tohto života i text Hadriánovho listu, ktorým povoľuje slovanskú bohoslužbu.

Na Veľkej Morave, pravdepodobne z pera Klimentovho vznikla aj *Pochvala sv. Cyrilovi Filozofovi* a asi od toho istého autora je aj *Pochvalné slovo na sv. Cyrila a Metoda,* ktoré

6) V ďalšom texte pod skratkou ŽK.
7) V ďalšom texte pod skratkou ŽM.
8) Fr. Dvornik: Les Legendes de Constantine et de Methode, Praha 1933, str. 334-336.
9) Ján Mišianik a kol.: Dejiny staršej slovenskej literatúry, Bratislava 1958, str. 13 a nasl.

vzniklo už v Macedónii. V Bulharsku vznikli zas rozprava mnícha Chrabra *O písmenách* a *Život Naumov.*

Všetky tieto literárne pamiatky boli napísané v staroslovienskom jazyku. Nám sa zachovali len v hlaholských a cyrilských odpisoch z neskorších storočí. ŽK sa zachoval v početnejších odpisoch[10] ako ŽM[11]. Jazyk týchto pamiatok hoci už nie je čisto starosloviensky a hoci je poznačený jazykovými vplyvmi krajín, kde boli odpisované, je vzletný, dôstojný, básnicky vyspelý a výrazovo bohatý, takže môže vyjadriť aj najzložitejšie myšlienky a predstavy. Vo všetkých týchto pamiatkach nachádzame ušľachtilé myšlienky o rovnoprávnosti ľudí a národov. Ich autori prejavujú starosť o vlasť a bojujú proti nepriateľom.[13] Demokratický prvok, ktorý v nich stojí hodne v popredí, bol akýmsi sprievodným znakom slovanskej liturgie.

ŽK a ŽM našli ohlas i v neskorších storočiach vo viacerých legendách a kronikách, ktoré vznikli mimo slovenského územia. Písané sú staroslovienský, latinsky alebo grécky.

V písomných pamiatkach, ktoré vznikli na Slovensku v nasledujúcich storočiach, neboli dosiaľ objavené ohlasy cyrilometodského kultu u Slovákov. Tento kult však žil na Slovensku ďalej a uchovával sa v ľudovej slovesnosti. Spomienky na Veľkú Moravu a Cyrila a Metoda boli príliš silné, než by mohli zaniknúť bez ozveny.[14] Do písomnej literatúry sa však nedostali, lebo rímska cirkev i uhorský štát podporovali rast latinskej kultúry a Cyril i Metod zostávali i naďalej symbolom slovanskej bohoslužby a slovanskej kultúry.

Slovenský duchovný život sa po páde Veľkej Moravy skoncentroval do Nitry[15], ktorá si dlho uchovala "svoju starú

---

10) J. Vajs v komentári k Dobrovského knihe "Cyril a Metod, apoštolové slovanští", Praha 1948, hovorí o 35 rukopisoch. J. Stanislav v doslove (V) knihy "Životy sv. Cyrila a Metoda", Praha-Bratislava 1933, hovorí o 25. Podrobnejšie je z nich známe len 21.

11) ŽM poznáme z 8 rukopisov z 12.-13. storočia.

13) Ján Mišianik: tamže, str. 16-30.

14) Št. Krčméry: Ozvena Veľkej Moravy v slovenskej literatúre. (Sbor. Ríša Veľkomoravská, zostavil Ján Stanislav, Praha 1933, str. 411-439.)

15) P. Ratkoš: K otázke etnického charakteru Veľkej Moravy. (Sbor. O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov, Bratislava 1956.)
Ján Stanislav: Od Bratislavy na juh a východ. (Sbor. Slovenská Bratislava, I [II-III], č. 1-12, Bratislava 1950, str. 213-217.)

16) Ján Stanislav: tamže, str. 213.

slovenskosť". V Nitre a na jej širokom okolí zostali i stopy svätých vierozvestov najživšie. Tento kraj bol jedným z hlavných misijných terénov Cyrila a Metoda. Pripomína to i úcta sv. Klementa, ktorého pozostatky priniesli svätí bratia na Slovensko, ale i úcta sv. Demetra, patróna mesta Soluna, rodiska Cyrilovho a Metodovho. Po mučeníkovi, sv. Klementovi, dostala pravdepodobne meno i obec Mučeníky (Močenok).[16] Kostoly sv. Klementa nachádzame už v týchto storočiach v Mučeníkoch a v Milanovciach (Nitriansky Kýr). Kostoly sv. Demetra v Bušinciach a Mladoniciach. Na rozšírenosť cyrilometodského kultu upomínajú nás tiež stopy cyrilometodského jazyka, ktoré, pravda, nenachádzame len v okolí Nitry, ale aj v iných krajoch Slovenska.[17]

Slovensko aj po zániku Veľkej Moravy akoby bolo žilo v priamom dotyku s dielom oboch vierozvestov. Svoju úctu a lásku k obom svätcom vyjadrovalo aj piesňami. Vari najstaršia z nich je pieseň Hospodine pomiluj ny, o ktorej sa niekedy súdi, že ju zložil sv. Vojtech (956-997) za svojej misie v Uhorsku, alebo že ju tu už našiel. Presný vznik tejto piesne nie je dosiaľ zistený. Šafárik ju považuje za súčasť stredovekej slovenskej duchovnej kultúry.[18] Kollár ju vo svojich *Národných spievankách* zaradil na prvé miesto medzi "historické pamätné spevy".[19] Označuje ju za pozostatok "staroverectva Slovákov". V poznámkach k textom o nej napísal[20], že

17) Tamže, str. 195-236.
18) Alb. Pražák: Dějiny slovenské literatúry, Praha 1950, str. 58.
19) Ján Kollár: Národné spievanky, vyd. z r. 1953, str. 81.
20) Ján Kollár: tamže, str. 734. Kollár tu o nej doslovne píše:
"Nejeden z našich čitateľov sa azda zadiví, ako táto pieseň do tejto zbierky prísť mohla? Ale Slováci, pravdaže, majú na ňu väčšie právo ako Česi. To uznal už Dobrovský, ktorý o tejto piesni v dejepisoch českej slovesnosti takto píše: "Text tejto piesne má viacej podobnosti so staroslovienskym cirkevným dialektom ako hociktorá iná pamiatka. Možno ju počul Vojtech pri svojom pobyte v Uhorsku spievať pri slovanskej omši a svojim Čechom ju odtiaľ doniesol." Jozef Mladon (Jungmann) v Histórii literatúry českej, str. 24, píše o tej istej piesni: "Zdá se býti zůstatek slovanské liturgie, snád ze časů Bořivojových", Bořivoj však prijal krst (r. 879) a s ním i náboženstvo, obrady a spevy od Metoda, blahozvesta moravsko-slovenského; na každý teda prípad je naša vlasť kolískou tejto piesne. V starodávnych náboženských piesňach Slovákov nachádzajú sa ešte mnohé, tejto piesni podobné, v ktorých sa, práve ako tu, kyrie elejson na koniec verša privesuje a spieva. Akuzatív ny, pomiluj ny, namiesto nás, vyskytuje a užíva sa u Slovákov doteraz nielen v piesni Morena, kde tiež stojí "ne za ny", ale aj vo všeobecnom živote. Pokračovateľ Kosmov pri roku 1260 menuje ju "hym-

pochádza asi z roku 989 a že Slováci majú na ňu väčšie právo ako Česi.

Pieseň Hospodine pomiluj ny je alebo literárnym pozostatkom z čias slovanskej bohoslužby alebo napojením na túto duchovnú slovanskú kultúru z prvých dvoch storočí po zániku Veľkej Moravy. Popri *Životoch* sv. bratov (ŽK a ŽM) treba ju považovať za jeden z najcennejších slovenských stredovekých duchovných prejavov, ktoré nadväzujú na cyrilometodské slovanské kresťanstvo.

Slovanská bohoslužba udržala sa na Slovensku aj po páde Veľkej Moravy.[21] Pestovali ju menovite kláštory. Preto sa na Slovensko počiatkom 11. storočia uchýlili aj slovanskí kňazi zo sázavského kláštora v Čechách. V slovanských kláštoroch užívali aj jazyk Cyrila a Metoda.[22] K literárnej činnosti slovanských kňazov patrilo opisovanie bohoslužobných kníh. Takto vzniklo aj cyrilometodské evanjelium, ktorého spišské zlomky sa nám zachovali z 13. či 14. storočia. So spomienkami na Cyrila a Metoda stretáme sa aj v breviároch a omšových knihách hlaholských z 13. storočia.[23] Ozvenu cyrilometodského kultu potvrdzujú nám tiež misály v bratislavskej kapitule, ktoré sa zachovali zo 14. storočia a ktoré boli zasvätené pamiatke Cyrila a Metoda a iných svätcov, ako aj antifonár s menami Cyrila a Metoda, ktorý sa zachoval v bratislavskej kapitule z 15. storočia.[24] K šíreniu cyrilometodského kultu na Slovensku prispievali značne aj Slováci, ktorí za Karola IV. študovali v Prahe, kde bol kult Cyrila a Metoda spolu s kultom iných národných svätcov veľmi rozšírený.

Na druhej strane je zaujímavé, že cyrilometodský kult nenašiel ani najmenší ohlas u autorov uhorských latinských

---

nou a s. Adalberto editum". Slovo editum neznačí pôvodcu, ale len vydavateľa, prinášateľa odinakiaľ. Podľa terajšieho spôsobu hovorenia tá pieseň sa vykladá: Hospodine, zmiluj sa nad nami. Jezu Kriste, zmiluj sa nad nami. Ty Spasiteľu celého sveta, spas nás i uslyš, Pane, hlasy naše! Daj nám všetkým, Pane, úrodu a pokoj v zemi. — V tomto znení nachádzame túto pieseň aj v modernej slovenskej umeleckej tvorbe. Napríklad v Suchoňovej opere Kráľ Svätopluk. (Pozn. autora.)

21) Dr. Dvornik: The Making of Central Europe, London 1949, str. 247-249.

22) Ján Stanislav: tamže, str. 209.

23) Aojz Miškovič: Na okraj uctievania sv. Cyrila a Metoda, Duchovný pastier XXXIII, 1956, str. 150.

24) Ján Stanislav: K otázke účinkovania Cyrila a Metoda na Slovensku. (Kultúra, 1943, č. 10.)

legend. Maurova[25] legenda o sv. Svoradovi a Benedikovi[26] (asi z r. 1064-1070) dotýka sa výlučne slovenského územia, okolia Nitry a Trenčína a hovorí o počiatkoch kresťanstva za kráľa Štefana. Hoci autorovi musela byť známa činnosť Cyrila a Metoda, nezmieňuje sa o nich ani slovom. Podobne aj iné uhorské legendy z 11. storočia (Legendy o sv. Štefanovi, tzv. Legenda väčšia, legenda menšia a Legenda Hartvikova) nemajú o Cyrilovi a Metodovi nijakú zmienku. Je to tým podivnejšie, že sa v nich hovorí o misii pražského arcibiskupa Vojtecha, ktorého činnosť v Uhorsku je akýmsi pokračovaním v misionárskom diele Cyrila a Metoda, aj keď Vojtech nezavádzal slovanskú bohoslužbu. Ale aj české kroniky zmieňujú sa o Cyrilovi a Metodovi len skromne. To je dôkaz, že úradné cirkevné i štátne kruhy nemali záujem na popularizovaní kultu zakladateľov slovanskej bohoslužby na Veľkej Morave.

V slovenskom živote, ktorý sa po dlhé stáročia odohrával pod cudzou nadvládou, tradícia Veľkej Moravy s mocným kráľom Svätoplukom a s Cyrilom a Metodom udržiavala sa ľudovým podaním. Ľudová slovesnosť, ktorá v stredoveku, pri neznalosti písma, hrala dôležitú úlohu v kultúrnom procese spoločnosti, odovzdávala spomienky na slávne časy, najmä ak sa v nich odzrkadľovala slávna minulosť predkov, z jednej generácie na druhú. Pre Slovákov bola Veľká Morava to najväčšie a najkrajšie v ich minulosti, k čomu sa mohli upierať ich duchovné zraky. Aj keď tieto spomienky po niekoľko storočí nenašli ohlas v literárnej tvorbe, nevytuchli, ale udržali sa v podaní ľudu. Z ľudovej tradície prenikajú potom aj do literatúry a stávajú sa dôležitým činiteľom pri zrode národného uvedomenia, v boji proti nadvláde latiny i nadprávam uhorských stavov. Za takejto situácie na Slovensku kladne pôsobil ohlas každej akcie, ktorá sa snažila reformovať súčasný poriadok.

Náboženská reformácia priťahovala už aj preto, že dvíhala ľudový jazyk. V tomto ohľade nachádzala pomocníka aj v cyrilometodskej tradícii. S reformáciou sa na Slovensku začal už od 15. storočia uplatňovať aj jazyk biblickej češtiny, menovite v listinách. Vplyv ľudovej slovenčiny a jej obľuba

25) Maurus (I 1070) je latinské meno benediktínskeho mnícha, ktorý bol neskoršie opátom na Panónskej hore a nakoniec biskupom v Pätikostoloch.

26) Túto legendu poslovenčil Fr. V. Sasinek v Slov. letopise IV, 1880.

u vzdelanej vrstvy boli však tak silné, že slovenčina všade prenikala do literárnej češtiny. Na Slovensku sa preto nedá hovoriť o čistej podobe biblickej češtiny. Slováci ju po staroslovienčine začali síce užívať ako spisovný jazyk, ale pestovali ju vlastným spôsobom a obohacovali ju mnohými domácimi jazykovými výrazmi. Tak je to v listinách, v duchovnej tvorbe, v historických spevoch i v humanistickej poézii. Musíme tu preto hovoriť o slovakizovanej češtine.[27]

Z hľadiska kultúrneho i politického náboženská reformácia potisla slovenský národný život hodne dopredu. Od polovice 16. storočia, po tom, čo slovenskí protestanti začali užívať biblickú češtinu za bohoslužobný jazyk, plní tu čeština úlohu kultúrneho činiteľa, ktorý pomáha oživovať stopy dávnej veľkomoravskej a cyrilometodskej minulosti. Slováci okrem toho začali zdôrazňovať národný akcent čím ďalej, tým viac aj v latinských dielach. Slovenská knižná literatúra začína si tak všeobecne všímať politickú minulosť Slovákov. Autori poukazujú na starobylosť slovenskej reči, slovenského národa i slovenského kresťanstva. V tomto zrkadle písomnej literatúry stretáme sa od polovice 17. st. aj s cyrilometodským kultom ako súčasťou veľkomoravskej tradície, aby tak spoločne napomáhali šírenie slovenského národného uvedomenia.

Oživenie slávnej minulosti

Zo stredovekej literatúry na Slovensku bolo dosiaľ odkryté pomerne málo pamiatok. Aj archívny materiál nie je dosiaľ náležite preskúmaný. Preto nemožno zatiaľ vynášať konečný posudok o kultúrnych prejavoch dotýkajúcich sa slovenských dejín takmer do konca 17. storočia.

S prvým dosiaľ objaveným ohlasom cyrilometodského kultu v písanej literatúre stretáme sa až roku 1643 v latinskej knihe humanistického básnika Jakuba Jakubeusa[28] *Gentis Slavonicae lacrimae, suspiria et vota* (Národa slovenského slzy,

27) Milan Pišút: Dejiny slovenskej literatúry, Bratislava 1960, str. 34 a nasledujúce.

28) Jakub Jakubeus (1591-1660) pochádzal z Kutnej Hory. Po porážke na Bielej Hore ušiel do Holandska. Roku 1625 prišiel do Trenčína ku grófovi Gašparovi Ilešházymu, ktorý poskytoval útulok českým protestantským exulantom. V r. 1626-1660 pôsobil ako kazateľ v Kučíne pri Vranove, v Soli a v Prešove. Sám sa nazýval "kazateľom národa slávneho a starožitného slovenského".

vzdychy a prosby). V tejto knihe nachádzame narážky na starú minulosť Slovákov, ktorých územie autor kladie medzi Karpaty, Tisu a Dunaj, i na cyrilometodskú tradíciu. Autor, hoci pochádzal z Kutnej Hory, sám sa nazýva kazateľom "národa slávneho a starožitného slovenského". Druhý oveľa významnejší a konkrétnejší ohlas cyrilometodskej myšlienky nachádzame v *Katolíckom spevníku* jezuitu Benedikta Szöllösiho–Rybnického (1609-1656). Szöllösiho *Cantus Catholici* (Katolícke piesne), Trnava 1655, druhé vydanie z roku 1700) je tiež dôkazom, že tak ako reformačné hnutie aj katolícka Cirkev približovala sa ľudu. Vidieť to najmä z toho, že pripúšťa ľudový vplyv jak do náboženských hier, tak aj do cirkevných piesní. Szöllösi v úvode k tomuto spevníku hovorí už uvedomele o slovenskej minulosti a cyrilometodskom kresťanstve na Veľkej Morave. Spomína slávnych slovenských predkov, ktorým vládol vynikajúci Svätopluk, ako aj účinkovanie Cyrila a Metoda, ktorých pamiatku si Slováci uchovali v najväčšej úcte.

O pár rokov neskoršie zas evanjelický kazateľ Daniel Sinapius Horčička (1640-1688) v latinsky písanom úvode k *Neoforum Latino-Slavonicum* (nový trh latinsko-slovenský, Lešno 1678) sa sebavedome hlási k slovanstvu a cyrilometodskému kultu. Preňho je cyrilometodské dielo základom slovenskej jazykovednej a písomnej kultúry a pestovanie materinského jazyka duchovnou potrebou.

Na dielo Cyrila a Metoda nepriamo poukazujú aj verše[29] učeného evanjelického kňaza Daniela Krmana (1663-1740), ktoré okolo r. 1700 vpísal ako úvod do nevydanej gramatiky Matúša Michaloviča Sečanského *Světlonos český, cestu do češtiny ukazující,* písanej "pro národ slovenský v Uherské zemi bydlíci". Krman tu hlása názor, že slovenčina je matkou slovanských jazykov. Tento názor prevzali po ňom bernolákovci aj štúrovci, ktorí cyrilometodský kult priviedli k literárnemu vrcholu.

---

29) Náš jazyk obzvláštní, starodávný dosti, slovanský,
jenž jazuků plodná jest v světě mátě jiných.
Český, chorvátsky, ruský, polský i moravský,
bulgarský, srbský jsou z něho, jsou i jiné.
— — — — — — — — — — — — —
Však čím slavnější byl i jest, tím více zanedbán,
mámu řeči písmem dítky převýšili svou.

Treba sa tu tiež zmieniť aj o evanjelickom spevníku Juraja Tranovského (1592-1637) *Cithara sanctorum* (Písně duchovní staré i nové, Levoča 1636) a porovnať ho s katolíckym spevníkom *Cantus Catholici*. Je tu totiž nápadne rozdielny jazyk. Oba spevníky sú písané po česky, ale katolícke piesne, pretože u katolíkov čeština nebola bohoslužobným jazykom, sú oveľa slovenskejšie. Aj piesní slovenského pôvodu je v katolíckom spevníku nepomerne viac. V oboch spevníkoch je vyše sto spoločných piesní.

Zavádzanie národného jazyka do písomnej literatúry javí sa naoko ako obnova cyrilometodského kultúrneho diela na Veľkej Morave. Ako Metod musel obraňovať slovanský bohoslužobný jazyk u pápeža proti nemeckým kňazom, tak slovenskí vzdelanci od 17. storočia píšu polemické historické obrany slovenských práv proti maďarským historikom a maďarskej šľachte, ktorá sa nechcela deliť o svoje privilégiá so slovenskou šľachtou. Maďari vyhlasovali, že Slováci sú porazeným národom (čím mysleli na porážku Veľkej Moravy r. 907) a v dôsledku toho, že nemajú v Uhorsku nijaké práva. Slováci naproti tomu zdôrazňovali svoju autochtonnosť v Uhorsku a na podopretie tohto stanoviska siahali do histórie Veľkej Moravy, kde im slovenská cyrilometodská kultúra poskytovala dobré argumenty.

S problémom obrany práv národa vyporiadava sa už slovenský predosvietenský vzdelanec Samuel Timon (1675-1735) v knihe *Imago antiquae Hungariae* (Obraz starého Uhorska, Košice 1737), kde hovorí o význame Veľkomoravskej ríše a o možnosti spolunažívania Slovákov a Maďarov v Uhorsku. V druhej kapitole tejto knihy (Libri II. caput XVI.) hovorí o Cyrilovi a Metodovi ako apoštoloch slovanských (De SS Cyrillo et Methodio, Slavorum apostolis). To je prvé pomenovanie svätých bratov "slovanskými apoštolmi" v písomnej literatúre vôbec. Toto pomenovanie Cyrila a Metoda sa dosiaľ neprávom privlastňovalo Dobrovskému (1753-1829).[30]

Slovanskou otázkou zaoberal sa Timon aj v knihe *Sinopsis novae chronologiae regnorum Hungariae, Croatiae, Dalmatiae* etc. (Prehľad súvekých dejín v krajine uhorskej, chorvátskej,

30) Josef Dobrovský: Cyrill und Method der Slawen Apostel, Praha 1823. Dobrovský v tejto knihe použil Timonovo pomenovanie Cyrila a Metoda "slovanskí apoštoli", ktoré po ňom prevzali potom aj iní historikovia a jazykovedci.

dalmáckej atď., Trnava 1714-1715), kde na základe rozličných prameňov poukázal na početné slovanské pamiatky.

Ostrejšie stanovisko v tejto veci zastávali Ján Baltazár Magin (1682-1735) a Matej Bél (1684-1749). Magin, ktorý bol katolíckym farárom v Trenčíne, v spise *Maurices Nobilissimae et novissimae diaetae Posoniensis scriptori sparsi, sive Apologia* (Ostré námietky určené autorovi Slávneho posledného snemovania prešporského, čiže Obrana, Púchov 1728) polemizoval s profesorom právnickej fakulty trnavskej univerzity Michalom Bencsíkom, ktorý sa vysmieval Trenčanom, že sú potomkami Svätopluka, ktorý predal krajinu za bieleho koňa. Magin tu skvele obránil Svätopluka ako aj meno a zásluhy Trenčína, pričom poukazoval na slávu Veľkej Moravy a dožadoval sa pre Slovákov v Uhorsku tých istých práv ako majú Maďari.

Matej Bél, nazývaný "veľkou ozdobou Uhorska", bol najvýznamnejším uhorským učencom tej doby. Bol to vzdelaný teológ, filológ, pedagóg a historik. Ako Slovák z Očovej ujímal sa tiež práv Slovákov a poukazoval na ich veľkomoravský pôvod. S obranou slovenských práv, chválou slovenského jazyka a vyzdvihovaním slovenskej starobylosti stretáme sa v 4. zväzku jeho *Notitia Hungariae novae historico-geographica* (Historické a zemepisné znalosti o súčasnom Uhorsku, Viedeň 1735-1742), ďalej v úvode k jeho knihe *Institutiones linguae germanicae* (Základy nemeckého jazyka, Levoča 1718 a v úvode, ktorý napísal ku gramatike Pavla Doležala *(Gramatica Slavico-Bohemica,* Bratislava 1746). Bél poukazujúc na autochtonnosť Slovákov v Uhorsku hovorí, že "celý tento kraj treba pripísať Slovákom ako majiteľom, ktorí tu od nepamäti osadení nepretržite bývajú." Súčasne považuje Slovákov za jeden z najužitočnejších národov Uhorska. Chváli tiež Cyrila a Metoda za slovenský preklad Sv. Písma, čím pozdvihli váhu slovenčiny a Slovákov tak zaradili medzi slávne národy. V úvode k hallskej biblii (1722) vyzdvihol zas misionársku činnosť Cyrila a Metoda na Veľkej Morave.

Na obranách práv Slovákov vidíme, akú dôležitosť hrala Veľká Morava, ktorej sa Slováci dovolávajú ako prvého slovenského štátu, pri obrane politických práv národa i občianskych práv jednotlivých stavov. Pojem Veľkej Moravy, ako ho chápali slovenskí vzdelanci v 18. storočí, nezahrňoval len

štát Slovákov z 9. storočia, ale aj jeho slovenskú kultúru a slovenskú bohoslužbu. Zo spisov jednotlivých autorov vidíme, že pri vyslovovaní mena Veľkej Moravy mysleli aj na Cyrila a Metoda, že kult týchto svätcov chápali ako súčasť tradície Veľkej Moravy. Cyril a Metod boli stále uctievaní aj medzi ľudom ako domáci svätci. Po nich krstili aj deti. Gvardián bratislavských kapucínov Metod Saghy[31] ako aj misionár Metod Gazdík z Rajca (nar. 1802) neboli iste výnimkou. Neskoršie stretáme sa už s viacerými i literárne činnými Slovákmi, ktorí nosia krstné mená Cyril, Metod, Svätopluk a pod.[32]

S chápaním Veľkej Moravy v širšom kultúrnom zmysle stretáme sa aj v dielach iných slovenských vzdelancov tej doby. Boli to predovšetkým Ján Fischer Piscatoris (1672-1720), Alexander Máčaj (1660-1721), Fr. Adam Kollár (1718-1783) a iní. Veľkú pozornosť slovenskému dávnoveku venoval aj štiavnický pedagóg Ján Severíni (1716-1789) v diele *Conspectus historiae Hungaricae* (Prehľad uhorských dejín, Bratislava 1769). O niečo neskoršie prichádzajú potom vynikajúci katolícki kňazi Juraj Papánek (1738-1802) a Juraj Sklenár (1745-1790), ktorí do svojich historických diel vnášajú prvky silného národného povedomia a oduševnenia a otvárajú tak cestu slovenskému národnému obrodeniu.

Juraj Papánek, katolícky kňaz na Dolnej zemi, vo svojej latinskej knihe *Historia gentis Slavae* (Dejiny slovenského národa, Pätikostolie 1780), ktorou — ako sám hovorí — chcel slúžiť pravde, dokazuje, že Slováci sú tak osobitným národom ako iné národy.[33] V knihe vyratúva slovenských kráľov, s nadšením píše o Svätoplukovi, uvádza najstarších slovanských biskupov, pojednáva o šírení kresťanstva medzi slovanskými národmi a bližšie nás zoznamuje s dejinami južných Slovanov.

Myšlienku národnej osobitosti a rovnoprávnosti ešte s väčším zápalom zdôrazňoval Juraj Sklenár, profesor na bratislavskom katolíckom gymnáziu. V knihe *Vetustissimus Magnae Moraviae situs et primus in eam Hungarorum ingressus et incursus* (Najstaršia poloha Veľkej Moravy a prvý príchod

31) Gvardiánom bol v r. 1737-1739 a v r. 1746-1749.

32) Napr. Cyrill Zoch, Cyril Kutlík, Cyril Hodža, Cyril Gallay, Adolf Svätopluk Osvald, Cyril Makovický atď. Jozef Kohúth užíval zas ako pseudonym meno Kyrill.

33) Imrich Kružliak: Cesta k politickému programu. (Most, 1962, č. 3-4, str. 168-171, Cleveland, Ohio.)

a vpád Maďarov do nej, Bratislava 1784) vyzdvihuje veľkomoravskú minulosť Slovákov a považuje ich za priamych potomkov Veľkej Moravy.

Nadšená oslava Veľkej Moravy s mocným kráľom Svätoplukom a s kultúrnym dielom Cyrila a Metoda našla veľkú ozvenu v nasledujúcej generácii, ktorú reprezentuje Anton Bernolák. Diela osvietenských historikov Papánka a Sklenára mali predovšetkým buditeľský význam. Papánek sa vo svojich Dejinách prihovára čitateľovi slovami: "Ty však, láskavý a blahovoľný čitateľ, šťastne užívaj tento opis kráľovstva slovanského a udatne a smelo bojuj proti zlovoľným utŕhačom". Preto mu okrem vlastných kráľov, a okrem Cyrila a Metoda pripomína i pápežov, ktorí boli naklonení slovanskej bohoslužbe na Veľkej Morave. Budí v ňom úctu k materinskému jazyku, ktorý sa vyvinul zo slovanskej reči povýšenej kedysi na roveň latine a gréčtine, keď slúžila za jazyk bohoslužobný. Sklenár zas popieral Maďarom i historický fakt, že porazili Veľkomoravskú ríšu. Išlo mu o okrášlenie minulosti Slovákov, aby tak čo najsilnejšie oduševnil čitateľa. Papánek i Sklenár písali svoje dejiny s vášnou oduševnených vlastencov.

Obdobie národného obrodenia

Ohniskom nových myšlienok, ktoré vyvolávali na Slovensku mocný národno-buditeľský ruch, bol katolícky generálny seminár na bratislavskom hrade. Tento seminár založila Mária Terézia (1740-1780), ktorá sa veľmi zaslúžila o povznesenie cirkevného života na Slovensku. Obnovila biskupstvo spišské a založila biskupstvá rožňavské a banskobystrické. Počas svojho sídlenia v Bratislave poznala tiež úctu, s akou Slováci lipli k sv. Cyrilovi a Metodovi a na požiadanie slovenských kňazov pričinila sa r. 1777 v Ríme, žeby sa sviatok sv. bratov svätil po celej monarchii 14. marca a žeby sa na tento deň konali bohoslužby na počesť slovanských apoštolov.

Do bratislavského generálneho seminára sa rýchle dostávali aj osvietenské myšlienky z dvora viedenského cisára Jozefa II. (1780-1790). Jozef II. snažil sa použiť mladé kňazstvo ako propagátora svojich pokrokových myšlienok. Cisár priamo vyzýval mladé kňazstvo, aby pestovalo ľudovú osvetu a aby literárne zušľachťovalo svoj národný jazyk.

Pre slovenských bohoslovcov bolo tiež značným povzbu-

dením, že našli podporu u rektora seminára Ondreja Szabu (1738-1819), Slováka z Hontu, ktorý sa neskoršie stal biskupom v Košiciach. Hýbateľom slovenského života bol predovšetkým prefekt seminára, profesor Michal Kratochvila (1753-1829). V tomto seminári študoval vtedy aj Anton Bernolák (1762-1813), ktorý sa postavil v čelo mladej slovenskej generácie a rozprúdil nebývalý kultúrny ruch. Pod jeho rukou začal sa organizovať slovenský kultúrny život, vydávať časopisy, ale hlavnou jeho zásluhou bolo, že povýšil slovenčinu na spisovný jazyk. V tomto období aj cyrilometodský kult nachádza prvú veľkú renesanciu v slovenskej literatúre.

Bernolákovci boli prvou generáciou na Slovensku, ktorá vytvorila kultúrny a politický program z domácich prameňov a súčasných potrieb. Zahľadení do veľkomoravskej minulosti vytvorili tiež prvú slovenskú národnú ideológiu, ktorú opreli o historický fakt Veľkomoravskej ríše ako slovenského štátu a o cyrilometodskú slovanskú kultúru ako základ slovenskej národnej písomnosti. Bernolák uzákoňuje slovenčinu ako spisovný jazyk, aby Slováci mali vlastnú ľudovú spisovnú reč, do ktorej by mohli prekladať sväté knihy, ako to robili iné národy. Nie div, že nám toto Bernolákovo úsilie pripadá ako nasledovanie Cyrilovho kroku, ktorý zakladal slovanskú písomnosť na Veľkej Morave. Bernolákovci svojím dielom zaktualizovali veľkomoravskú tradíciu i cyrilometodské dielo. Oba tieto prejavy — veľkomoravský i cyrilometodský — boli pre nich dôkazom samostatného života a myslenia slovenských predkov. V ich diele veľkomoravská a cyrilometodská idea vykonali tak "renesančnú a buditeľskú funkciu".[34] U bernolákovcov sa obe tieto idey spájajú v spoločnú ideu národnú. Toto vzájomné zapojenie oboch obrodných duchovných prúdov prejavilo sa neskoršie u štúrovcov a ešte výraznejšie v generácii Moysesovej.

Z Bernolákovej generácie sa za jednotný spisovný slovenský jazyk prvý postavil Jozef Ignác Bajza (1755-1836). Bajza chcel založiť "modernú slovenskú literatúru, chcel ju úplne osamostatniť ako národnú literatúru a chcel ju urobiť nástrojom osvety ľudu".[35] Bajza je tiež autorom prvého slo-

34) J. M. Kirschbaum: Anton Bernolák po 150 rokoch. (Most, 1962, č. 3-4, st. 109.)
35) Milan Pišút: tamže, st. 117.

venského románu *René mládenca príhodi a skúsenosti* (1783)[36], ktorý bol na začiatku slovenského národného obrodenia významným dielom. S podobným dielom nestretáme sa v tom čase ani v českej literatúre. Bajzovo zmýšľanie vychádza z tých istých názorov na Veľkú Moravu a cyrilometodské účinkovanie, s akými sa stretáme u jeho predchodcov Papánka a Sklenára a u jeho rovesníkov Fándlyho a Bernoláka. Konkrétne sa to prejavuje najmä tam, kde sa náboženskou výchovou snaží dvíhať kultúrnu uvedomelosť a národné sebavedomie pospolitého ľudu.

Zo starších národne uvedomelých kňazov sa dôsledne za Bernolákov čin postavil aj Juraj Fándly (1750-1811). Vo svojom *Hospodári* (1792) písanom v Bernolákovej západnej slovenčine obracia sa na Slovákov plamennou výzvou: "Slováci, včil nám svitli osvícené časi: usilujme sa s rečú, s písmámi, s vidanima knihami náš národ, naše meno, keď ne k zlatému, aspoň ponajprv k stribrnému veku povíšiť, usilujme sa, dodajme jeden druhému chuti, pridajme vůlu, spojme silu a vládu." Súčasne pripomína Slovákom aj slávu ich predkov, z ktorých pochádzali ich slávni panovníci a nezabúda zdôrazniť, že Cyril a Metod šírili medzi nimi kresťanstvo ako medzi prvými Slovanmi. Fándly je hrdý na túto minulosť predkov ako aj na dielo Cyrila a Metoda. To ho pohlo i k tomu, že vydal knihu *Compendiata Historia Gentis Slavae* (Stručná história slovenského národa, Trnava 1793), ktorú zostavil podľa histórie Papánkovej a Sklenárovej. Svojím výťahom z dejín týchto dvoch učených kňazov, ktorí mu slúžili za vzor svojím sebavedomým príklonom k tradícii veľkomoravskej a cyrilometodskej, chcel Fándly pritiahnuť inteligenciu k národnej kultúre. Cyrilometodskú tradíciu zdôrazňoval aj vo svojich kázňach (*Príhodné a sviatočné kázne*, 2 zv. Trnava 1795-1796).

Na čele tohto národno-obrodného hnutia stál Anton Bernolák. Ako bystrý pozorovateľ slovenského života a jeho duchovných potrieb videl, že národ možno kultúrne i hospodársky dvíhať len vlastným spisovným jazykom, ktorý sa musí predovšetkým ujať v radoch národnej inteligencie. Preto vydal pravopisný návod *Dissertatio philologico-critica de litteris Slavorum* (Jazykovedná kritická rozprava o slovenských pís-

36) Vyšiel r. 1783 v Landererovej tlačiarni v Bratislave. Výber z neho vydal r. 1955 Ján Tibenský.

menách, Bratislava 1787), ku ktorému pripojil aj pravopisné pravidlá pod názov *Ortographia*. Svoje rozhodnutie zaviesť slovenský spisovný jazyk odôvodňuje Bernolák slovami: "to bola túžba veľmi mnohých čitateľov slovenskej reči v Uhrách, aby sa našiel niekto v takom množstve mužov, zbehlých vo všetkých vedách, ktorí by, odložiac na čas vážnejšie a učenejšie práce, obrátili svoju myseľ a svoje vedecké bádanie k vzdelaniu pravopisu a výslovnosti panónsko-slovanskej a k jej očisteniu od chýb, ktoré boli prenesené do našej reči a výslovnosti a z pravopisu českého". Bernolák si je vedomý veľkého významu svojho činu, a preto ho zapojuje na slávnu minulosť. Ide "vzdelať pravopis a výslovnosť panónsko-slovanskú". Ako vzdelaný filológ vedel, že Cyrilov staroslovienský jazyk patrí minulosti, ale národ, ktorý kultúrne žil z tejto tradície, musel nadväzovať na svoju minulosť a mal tiež právo svoj nový spisovný jazyk podoprieť zdôraznením svojej kultúrnej a politickej starobylosti. Bernolák vedel, že stredoslovenské nárečie by malo byť základom spisovnej slovenčiny[37], ale praktické dôvody (blízkosť Trnavy ako slovenského kultúrneho strediska) a vari aj ohľad na evanjelikov ho nútili, že sa rozhodol pre západnú slovenčinu, kde rozdiel oproti biblickej češtine nebol taký veľký.[38] Bernolákova slovenčina sa však napriek všetkým snahám katolíkov a evanjelikov neujala. Gramatické základy spisovnej slovenčiny položil Bernolák *Slovenskou mluvnicou* (Gramatica Slavica, Bratislava 1790), takže rok 1790 pokladáme za rok zavedenia slovenského spisovného jazyka. Keď štúrovci o päťdesiat rokov neskoršie uzákonili strednú slovenčinu za jednotný spisovný jazyk, tým vlastne len dokončili to, čo mal na mysli už Bernolák.

Ako kultúrne snahy a činy Bernoláka a bernolákovcov vôbec súviseli s kultúrnym dedičstvom cyrilometodským, vidieť aj z listu Ondreja Mészaroša Michalovi Kratochvílovi, ktorý prezrádza, že Bernolák mal pri svojich filologických prácach (*Dissertatio* a *Ortographia*) pomocníkov[39], ktorí tieto

37) Milan Pišút: tamže, str. 125.

38) Jozef Škultéty: O Slovákoch, Turč. Sv. Martin 1938. V kapitole o Bernolákovi (str. 61) popiera toto stanovisko tvrdením, že reformátori "príkrejšie stavajú otázky ako ich potomci". Napriek tomu ohľad na bibličtinu nebol u Bernoláka malý, a to tým viac, že vtedy ešte ani katolíci neboli všetci za spisovnú slovenčinu.

39) A. Baník: Pomocníci A. Bernoláka v rokoch 1786-1790. (Kultúra IX, str. 193.)

prvotiny spoločne venovali pamiatke sv. Cyrila a Metoda.[40]

Bernolák položil tiež základy kultúrno-organizačnej práci v širšom rámci. Roku 1792 založil v Trnave spolok na vydávanie a šírenie slovenských kníh, čiže *Slovenské učené Tovarišstvo*, ktoré malo filiálky po celom Slovensku[41], predajňu vo Viedni a okolo 450 členov a mecenášov.[42] Členovia Tovarišstva boli súčasne aj šíriteľmi myšlienok o slovenskej minulosti a diele Cyrila a Metoda.[43] Bernolákovcom bola už známa aj historická pieseň *Nitra, milá Nitra*[44], v ktorej sa vyjadruje smútok za kráľom Svätoplukom a Metodom.[45] Táto generácia sa rozhodla pozdvihnúť slovenský život cieľavedomými činmi, organizovanou prácou a odvážnymi slovami. Jej cieľom bolo dokázať, že Slováci sú tak rovnocenným národom v Uhorsku ako Maďari. Preto sa v ich činnosti a diele tak silne ozývajú dejiny Veľkej Moravy a kult sv. Cyrila a Metoda.

Na evanjelickej strane nemali v 18. storočí takých vynikajúcich mužov, ako boli Bajza, Fándly, Bernolák, Hollý, Rudnay a Palkovič, ale ani evanjelici nezaostávali za duchom času. Zakladali učené spoločnosti (Spoločnosť slovanská, Učená spoločnosť malohontská, učená spoločnosť banského okolia) a časopisy (Staré noviny literního umění a Prešpurské

40) Alojz Mišković: Veľký čin našich kultúrnych dejín. (Duchovný pastier, XXXIV, 1957, str. 123-126.)

41) Filiálky Tovarišstva boli na Slovensku v Nitre, Banskej Bystrici, Rovnom, Rožňave, Košiciach, na Spiši, a v Jágri, v dnešnom Maďarsku.

42) Medzi členmi Tovarišstva boli František Fuchs, arcibiskup jágerský, Dr. Alex. Alagovič, biskup záhrebský, Frant. Laptsák, biskup rožňavský, Jozef Wurum, biskup nitriansky, Ján Arady, biskup ostrihomský, kanonici gróf Mikuláš Csaky, Dr. Šimon Faba a Juraj Palkovič, gen. vikár F. X. Habel, veľkoprepošt Schedy, spisovatelia a básnici Anton Benčič, Matej Csubay, Ondrej Mészáros, Albert Šimko, Anton Gyattel, Tomáš Jedlička, Michal Klimko, Turzo, početní intelektuáli, kňazi, bohoslovci, úradníci a ľudoví národovci.

43) A. Mišković: tamže, str. 125.

44) Celestín Lepáček: Vojtech Šimko, spisovateľ Bernolákovej školy, Turč. Sv. Martin, 1942, str. 121-122. Lepáček tu dokazuje, že túto pieseň mal vo svojich rukopisoch Vojtech Šimko. Nie je však vylúčené, že Šimko túto pieseň odpísal zo staršej predlohy. V každom prípade táto pieseň nie je dielom básnika Štúrovej generácie.

45) Je to v 3. a 4. slohe:
Ty si bola bydlo kráľa Svätopluka,
keď tu panovala jeho mocná ruka.
Ty si bola svaté mesto Methodovo,
keď tu našim otcom kazau božie slovo.
(Ján Kollár: Národnie spievanky, 1. d. str. 82.)

noviny) a Juraj Ribay (1754-1812) plánoval založiť podobný spolok, ako bolo Bernolákovo Tovarišstvo. Tento spolok mal v prvom rade odkrývať slovenskú veľkomoravskú a cyrilometodskú minulosť. V tomto duchu aj *Staré noviny* referovali o Papánkových *Dejinách* a priniesli z nich výťah o kráľovstve a kráľoch slovanských. Redaktor týchto novín Andrej Plachý (1755-1810) prejavil sa takým pokrokovým osvietencom, ako na katolíckej strane Juraj Fándly.

Smrťou Jozefa II. (1790) a vládou jeho nástupcu Leopolda II. (1790-1792) nastalo nové politické ovzdušie, ktoré už nebolo tak žičlivé národnej myšlienke a ľudovému pokroku. Pomaly sa začala presadzovať politická moc Pešti a s ňou začalo v Uhorsku uprednostňovanie maďarčiny miesto latinčiny. Okrem toho strach z myšlienok francúzskej revolúcie nútil šľachtu i Cirkev, aby prísne dozerali na šírenie nových myšlienok, ktoré sa za Jozefa II. tak silne ujímali aj na Slovensku.

Prv, než začal politický nápor proti osvietenstvu a národnej myšlienke, veľkomoravská tradícia našla ohlas aj vo veršoch skromného básnika Mateja Markoviča, ktorého chápanie minulosti anticipuje niečo z chápania Hollého.[46] So skresleným obrazom dejín a panovníkov Veľkej Moravy stretáme sa aj u Jána Semiana (*Krátičké historické vypsáni knížat a králů uherských,* Bratislava 1786). Ale tieto diela, ak aj boli známe veľkému básnikovi Bernolákovej generácie Jánovi Hollému (1785-1849), nemali vplyv na jeho básnickú koncepciu. Hollého predstava Veľkej Moravy, Svätopluka, Cyrila a Metoda opiera sa o diela Papánkove, Sklenárove, Fándlyho a doznieva pod vplyvom prednášok profesora Juraja Palkoviča v trnavskom seminári.

Hollý, znateľ antickej literatúry, iste poznal aj stredoveké legendy a kroniky, ktoré hovorili o Veľkej Morave a Cyrilovi a Metodovi. Ale tieto pramene užil len ako zdroj znalosti. Predstavu o slávnej minulosti Slovákov, o ich mocnom kráľovi Svätoplukovi a apoštoloch Cyrilovi a Metodovi si vytvára sám. Hollý pozná situáciu svojho národa a pozná i kraj, po ktorom pred dávnymi storočiami kráčali jeho králi a jeho slovenskí vierozvestovia. V jeho veľkých eposoch *Svätopluk* (1833) a *Cyrilo-Metodiada* (1835) vidíme slovenskú prítomnosť, pre-

46) Štefan Krčméry: tamže, str. 416.

oblečenú do historického rúcha a prenesenú do veľkomoravského dávnoveku. Kulisy sú tu všade historické, ale duch je naplnený myšlienkou slovenskej prítomnosti. Je to duch Bernolákovej generácie, doplnený Hollého víziou Slovenska v širokej panoráme politických a náboženských zápasov o víťazstvo národnej moci a slovensko-kresťanského ducha.

Hollého *Svätopluka* môžeme právom nazývať národným hrdinským eposom. Sám nazval túto skladbu "víťazskou básňou". Slovenský básnik tu po prvý raz predstavil Slovensko ako národný celok.[47] Vedie nás po území Veľkej Moravy, popri Dunaji a Morave, po nádvorí Devína, medzi slovenským ľudom, dobrým i zlým, verným i zradným. Všade tu cítime boj o existenciu, zápas nového so starým, domáceho s cudzím. Ľud bojuje proti pohanským bohom, ale i medzi sebou. Dej plný konfliktov začína Svätoplukovou väzbou na dvore nemeckého cisára Karolmana. Cisár na Božie vnuknutie prepustí Svätopluka, dá mu za ženu svoju dcéru a takto rodinne pripútanému zverí mu vládu nad Rastislavovou krajinou. Svätopluk oslnený Karolmanovou mocou sľubuje mu poslušnosť a s nemeckým vojskom tiahne na Veľkú Moravu, aby sa zmocnil Rastislavovej ríše. Pohanský boh Černobog, ktorého modly nariadil Svätopluk zbúrať, navedie Slavomíra, aby sa postavil proti Svätoplukovi. Keď však Svätopluk uzrie Devín, zatúži po nezávislej moci a z pomsty za Karolmanove väznenie prejde na stranu Slovákov a na čele ich vojska tiahne potom proti Nemcovi Britvaldovi. Keď boj skončí nerozhodne, Svätopluk vyzve Britvalda na súboj a po víťazstve nad ním stáva sa nezávislým kráľom Veľkej Moravy, milovníkom ľudu a šíriteľom novej kultúry, tojest kresťanstva.

Hollý v tomto epose využil všetky prostriedky homérskeho básnictva a v mladom slovenskom pokolení vyvolal tak city hrdosti, lásky a obdivu voči národnej minulosti. Veľkú Moravu predstavil ako baštu boja Slovákov proti cudzincom za vlastnú politickú nezávislosť. Tento boj chápe ako svätú vec a vidí v ňom zmysel národných dejín. Slovenský génius sa už v tomto Hollého národnom epose rozišiel s Uhorskom.[48]

Hollého duchovný epos *Cyrilo-Metodiada,* ku ktorému pripojil i životopisy sv. Cyrila a Metoda, je vlastne dokresle-

47) Milan Pišút: tamže, str. 179.
48) Štefan Krčméry: tamže, str. 420.

ním politického obrazu Veľkej Moravy. Je to básnický obraz kristianizačnej misie sv. Cyrila a Metoda medzi dávnymi predkami Slovákov. Dej tohto eposu už nie je taký rušný. Miesto zbraní ozývajú sa tu kazateľské slová vierozvestov. Hollý ich vedie na Devín, na dvor Rastislavov, kde Metod rozpráva o osudoch ľudstva a o poslednom súde. Potom jedného vedie hore Považím, druhého hore Moravou, medzi slovenský ľud, ktorému hlásajú novú vieru. V ich zápätí znie pokoj, hoci búrajú pohanské modly, krotia besov a zavádzajú nové mravy. Ako praví misionári prekladajú sväté knihy, vyučujú kňazov a stavajú kostoly.

Hollý aj tu zobrazuje historický konflikt. Je to zápas slovanského kresťanstva, hlásaného Cyrilom a Metodom, s latinským kresťanstvom, ktoré prinášali na Veľkú Moravu cudzí mnísi. Cyril a Metod obraňujú slovanskú bohoslužbu proti obvineniam nemeckých kňazov priamo u pápeža v Ríme. Pápež Hadrián II. odobrí ich misiu a schvaľuje slovanskú bohoslužbu. Víťazstvo tohto slovenského práva podal Hollý historicky verne. Ako pred ním Papánek, Sklenár a Fándly, aj on podáva oživený cyrilometodský kult ako súčasť národnej ideológie.

Krčméry horoví[49], že Hollý, keď v *Cyrilo-Metodiade* rúcal pohanské modly, hlušil tým domáce maďarónstvo, ktoré sa vtieralo do slovenských krajov. To je účinné zaktualizovanie veľkomoravskej a cyrilometodskej tradície. Vplyv tejto aktualizácie sa v slovenskom národnom a kultúrnom procese cítil až do národného oslobodenia.

Keď si slovanské národy roku 1885 pripomínali tisícročie smrti sv. Metoda, Jána Hollého spomínali všade ako prvého a jediného básnika, ktorý slovanským apoštolom venoval veľké epické dielo. Ruský profesor Anton Budilovič nazval zato Hollého "Jánom Krstiteľom všeslovanstva".[50]

Hollý je prvým veľkým slovenským básnikom. Ani prekonaná časomiera neuberá na cene a kráse jeho diela. Vo svojich eposoch ukázal na bohatstvo slovenčiny a na jej schopnosť závodiť s antickými jazykmi aj v najťažších formách básnického umenia. J. M. Hurban priznáva, že sa štúrovci u Hollého učili milovať Slovákov.[51] Štúrovci prevzali aj národnú

49) Štefan Krčméry: tamže, str. 423.
50) Jozef Škultéty: O Slovákoch (Ján Hollý), str. 87.
51) Slovenské Pohľadi 1846, č. 5, str. 56.

ideológiu od bernolákovcov a naplnili ju politickým obsahom. Ako bernolákovci aj štúrovci opierali sa pritom o dávnu slovenskú politickú minulosť a cyrilometodskú kultúrnu tradíciu.

Životopis Cyrila a Metoda uverejnil Hollý aj v almanachu Zora.[52] Tento almanach priniesol súčasne aj medorytinu Cyrila a Metoda, ktorú vyhotovil Alexander Ehrenreich (1784-1844), rodom z Bratislavy. Je to prvé dosiaľ objavené grafické zobrazenie svätých bratov v slovenskej písomnej literatúre. Predstavuje ich ako biskupov rímskej Cirkvi.[53]

V poézii Hollého vrstovníka Jána Kollára (1793-1852) nachádzame ohlas veľkomoravskej a cyrilometodskej minulosti Slovákov už len na okraji. Ale aj Kollár bol pestovateľom kultu sv. Cyrila a Metoda. Ako evanjelický kňaz vyzýval slovenských evanjelikov, aby sv. Vojtecha ctili popri sv. Cyrilovi a Metodovi.[54] To je už samo o sebe dôkazom, že kult sv. Cyrila a Metoda stál u Slovákov, u katolíkov ešte viac ako u evanjelikov, pred kultom iných slovanských svätcov. Sv. Metoda zaradil Kollár medzi slovanských umelcov. Hovorí o ňom, že bol "nielen slovanským apoštolom, ale aj maliarom".[55]

Kollár si za centrum svojej poézie zvolil už víziu všeslovanstva. On už ospieval aj ženu, čo poézii Hollého chýba. Kollárova *Slávy dcéra* (1824 a 1832) stala sa tak popri Hollého eposoch literárnym žriedlom lásky k národu a materčine a prameňom národnej výchovy. V jeho *Národných spievankách*, kde s ním spolupracovali aj Šafárik a Hollý, nachádzame aj ohlasy cyrilometodského kresťanstva, a to v piesňach *Hospodine, pomiluj ny* a *Nitra, milá Nitra. Národnie spievanky* priniesli také bohatstvo slovenského duchovného života, minulého i prítomného, že mnohých priamo ohromili. Udivili najmä mravnou tendenciou a bohatstvom citového výrazu.

Obaja básnici, Hollý i Kollár zaujali nielen mysle Slovákov, ale celého slovanstva.

Druhý Hollého vrstovník, Pavel Jozef Šafárik (1795-1861), najväčšia autorita v slavistike v 19. storočí, ku ktorému

52) Ján Hollý: Životopis sv. Cyrila a Metoda (Zora I. 1835, str. 139-150.)

53) Július Kálman: Výtvarný prejav cyrilometodejského kultu. (Sborník Slovanská Bratislava I. [II.-III.], č. 1-2, Bratislava 1950, str. 368-369.)

54) Albert Pražák, Dějiny slovenské literatury, Praha 1950, str. 57.

55) Ján Kollár: Slovník slavianskych umelcov všetkých kmeňov, Bratislava 1957, str. 59.

na štúdiá do Prahy prichádzali aj mladí slavisti z Ruska (O. M. Bod'anskij, I. I. Sreznevskij, P. J. Prejs, V. G. Grigorovič) dotýkal sa histórie Veľkej Moravy a diela Cyrila a Metoda ako filológ. Po *Přehlede pramenů staré historie slovanské* (1834)[56] vydal štúdiu *Svätý Konštantín a Method, učitelé Slovanov* (Praha 1837) a po nej nasledovali *Život svätého Konštantína rečeného Cyrilla (Crhy)*, z rukopisu XV. st. (Praha 1851) a *Život svatého Methodija* (Strachoty) z rukopisu XVI. st. (Praha 1851). Do svojej knihy *Památky dřevniho písemnictví Jihoslovanů* (Praha 1851) zaradil i prvé kritické vydanie *Žitia sv. Cyrila a Metoda*. Ako doplňok k pamiatkam cyrilometodského obdobia vydal spis mnícha Chrabra *O písmenech* (Praha 1852).

Šafárik okrem toho venoval niekoľko štúdií hlaholskému písomníctvu (*Pohled na pravěk hlaholského písemnictví* [1852], *Památky hlaholského písemnictví* [1853], *Glagolitische Fragmente* [1857], a *Über den Ursprung und die Heimat des Glagolitismus* [1857], kde dokázal, že hlaholské písmo je vynálezom sv. Cyrila a že je staršie ako písmo cyrilské.

Na starobylosť slovanských literatúr a slovanskej vzdelanosti vôbec poukázal v knihe *Dejiny slovanskej reči a literatúry* (1862) a vo svojom najvýznamnejšom diele *Slovanské starožitnosti* (1837), ktorým si získal meno najväčšieho znalca dejín slovanského staroveku, odkryl zas prvý rozvoj politického a duchovného života Slovanov.

Hollý a Kollár ako básnici, ktorí klasicizmus postavili do služieb slovenského a slovanského vlastenectva a Šafárik ako filológ a historik kládli literatúru a dejiny Slovákov rovnoprávne k dejinám a písomnostiam iných slovanských národov.[57] Stali sa tak nielen hlásateľmi ideálov národnej rovnoprávnosti a slobody[58], ale aj hlásateľmi slovenského národného povedomia a spolu s Bernolákom aj pôvodcami literárnej slovenčiny.

Revolučné obdobie

Po Bernolákovej generácii vstúpila do slovenského života ešte dynamickejšia generácia: štúrovci. Čo Bernolák, jeho spolupracovníci a Tovarišstvo začali, to Štúr a jeho družina

56) V Čas. českého musea, VIII. 1834, str. 155-182.
57) Jaroslav Vlček: Dejiny literatúry slovenskej, Bratislava 1953, str. 76.
58) Milan Pišút: tamže, str. 183.

privádzali ku konkrétnemu cieľu. Nadšenie formulovali v program a slová premieňali v čin.

Ohlasy veľkomoravskej a cyrilometodskej tradície u štúrovcov neprenikli tak silne do literárnej tvorby, ako to bolo u básnika Bernolákovej generácie Jána Hollého. Jediný Ľudovít Žello je tu výnimkou. Zato štúrovci túto minulosť viac precítili ako bernolákovci. U bernolákovcov, najmä u Bajzu, Fándlyho a Hollého, to bol prejav národného vzplanutia, nadšenia a prebudenej lásky k Veľkej Morave a slovenským vierozvestom Cyrilovi a Metodovi. U štúrovcov išlo už o to, aby popri vlasteneckom horlení a snívaní o slávnej minulosti národa prikročili k činom. Táto generácia musela už v politickom živote platiť historickými argumentami ako platnou mincou. U nej už horliť za národ nestačilo. Veľká Morava a cyrilometodské dedičstvo stali sa u štúrovcov už súčasťou politického programu.

Keď Hurban a Štúr 19. septembra 1848 pred nastúpenými dobrovoľníkmi na Morave vyhlasujú revolučné povstanie za politickú samostatnosť Slovenska, spomínajú pritom Veľkú Moravu a dielo Cyrila a Metoda.[59] Sú si vedomí toho, že svoje revolučné akcie začínajú na pôde, ktorá tvorila jadro Veľkomoravskej ríše a to im dodáva odvahu a silu. Štúr nastúpeným dobrovoľníkom ukazuje na neďaleké vrchy, za ktorými leží "ubiedené a utlačené Slovensko, kedysi zem Cyrilova a Metodova, dnes zotročená a od tisíc rokov pozbavená svojej samostatnosti".[60] V prísahe sa dobrovoľníci zaväzujú, že budú "zmužile bojovať proti nepriateľovi", aby "späťzískali krajinu Cyrila a Metoda a Svätopluka".[61] Cyrilometodskej tradície dovoláva sa aj J. M. Hurban, keď 20. septembra 1848 pozdravuje ozbrojených Slovákov, ktorí prichádzali v ústrety dobrovoľníkom, ktorí sa sústreďovali na Morave. V plamennej reči ich vyzval, aby "zem slovenskú, po ktorej kedysi chodili sv. Cyril a Metod a ktorú potom ulúpili Slovákom Maďari, vydobyli a získali od Maďarov nazad".[62]

To, čo Hollý vyjadril vo svojom národnom a duchovnom

59) Daniel Rapant: Dejiny slovenského povstania r. 1848-49, diel II. Turč. Sv. Martin 1950, str. 153-154.
60) Daniel Rapant: tamže, str. 154.
61) Tamže.
62) Tamže, str. 158.

epose básnickým slovom, usilujú sa štúrovci petíciami[63] i zbraňou premeniť v politický čin. Myšlienka jednej generácie dopĺňuje tak myšlienku generácie druhej. Obom pritom tanie na mysli úsilie zbaviť sa cudzej nadvlády a závislosti, ako to robili kedysi veľkomoravskí králi na poli politickom a Cyril a Metod na poli cirkevnom. Od Bernoláka každý, kto sa hlásil za Slováka, nemohol už myslieť nepoliticky. Nútila ho k tomu situácia v národe i v Cirkvi. Z tejto hlbokej súvislosti a chápania problémov a cieľov rodilo sa už v tejto dobe heslo "Za Boha — za národ". V ňom sa spájala idea národná a náboženská, oživená reminiscenciou na časy Veľkej Moravy, ktorej obraz si Slováci na rozhraní 18. a 19. storočia zidealizovali a zaktualizovali ako politický cieľ. Že si toto heslo po roku 1918 privlastnila Hlinkova ľudová strana, nič nemení na jeho historickom obsahu a na príčinách, ktoré u Slovákov do takej úzkej súvislosti postavili ciele národné a cirkevné.

Štúrovci v každom ohľade nadväzujú na dielo bernolákovcov a dopĺňajú ho. Keď Ľudovít Štúr, v súhlase s katolíkmi, zavádza stredoslovenské nárečie za jednotný spisovný slovenský jazyk[64], priznáva pritom zásluhy Bernolákove. Hovorí, že Bernolákovo povýšenie slovenského nárečia na spisovnú reč vyšlo z poznania a potreby, že Slováci môžu dačo dokázať len vo vlastnom jazyku.[65]

Ako počiatkom 19. storočia dostával krst národnej obrody Ján Hollý a celý rad slovenských bohoslovcov pod rukou Juraja Palkoviča[66] v trnavskom seminári, tak v rokoch 1835-1843 viedol slovenskú mládež Ľudovít Štúr (1815-1856) na bratislavskom lyceu. Keď sa Štúr stal zástupcom profesora

63) Žiadosti slovenského národa, zostavené v Liptovskom Sv. Mikuláši v máji 1848, ktorými sa dožadovali politickej rovnoprávnosti s inými národmi v rakúskej monarchii.

64) V lete 1843 navštívili Štúr, Hurban a Hodža po porade v Hlbokom básnika Jána Hollého v Maduniciach a žiadali jeho súhlas k reforme spisovnej slovenčiny. Po súhlase Jána Hollého dali sa najmä Štúr a Hodža do vážnej práce za zavedenie stredoslovenského nárečia za jednotný spisovný slovenský jazyk. 10. aug. 1847 stretlo sa potom 58 popredných katolíckych a evanjelických činiteľov na katolíckej fare v Čachticiach, kde spoločne prijali stredoslovenské nárečie za spisovný slovenský jazyk.

65) Ľudovít Štúr: Slovenčina naša, Bratislava 1957, str. 95.

66) Juraj Palkovič (1763-1835) v rokoch 1802-1808 bol profesorom v trnavskom seminári. Bol známy ako milovník slovenskej literatúry. S Alexandrom Rudnayom všemožne podporoval Bernolákove kul-

Juraja Palkoviča[67] na bratislavskej katedre "československej reči a literatúry", dostali slovenskí študenti nový obraz o slovenských a slovanských dejinách. O Veľkej Morave a o Cyrilovi a Metodovi dozvedali sa predtým najmä z latinských kníh a prednášok a z eposov Jána Hollého. Štúr prednáša po slovensky a svojim poslucháčom dáva nový pohľad na slovenské dejiny, najmä na obdobie Veľkej Moravy. Pre Štúra je Veľká Morava nielen symbolom slávy dávnych predkov, ale politickým programom. Štúr vyzýva svojich vrstovníkov, aby pracovali za obnovu Veľkej Moravy. V tom videla celá táto generácia východisko z neutešenej situácie.

Čo Štúr prednášal slovenskej mládeži o slovenských dejinách a slovanských národoch, o ich jazykoch a literatúrach, o misii cyrilometodskej ako najdôležitejšej náboženskej a kultúrnej akcii v živote Slovanov, to bolo obsahom jej vlastenectva. Z úcty k minulosti chodili štúrovci na Devín, lebo v ňom videli stredisko Veľkej Moravy. Chodili tiež do Maduníc, k pevcovi *Svätopluka* a *Cyrilo-Metodiády* Jánovi Hollému. A k nim zas chodil na návštevu básnik všeslovanstva Ján Kollár.

Iskra vlasteneckého nadšenia rozliala sa zo Štúrovej bratislavskej katedry po celom Slovensku. V Levoči, Kežmarku, Štiavnici, v katolíckych i evanjelických seminároch zakladali sa samovzdelávacie študentské spolky, ktoré boli krajovými ohniskami nového ducha. Ale zakladali sa aj nedeľné školy, čitateľské spolky, ľudové knižnice a pod. Tu všade sa popri iných veciach oživovala aj tradícia Veľkej Moravy a cyrilometodský kult.

Štúr vo svojej rozprave *Najstaršie príhody na zemi uhorskej a jej základy*[68] popisuje príchod Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu a hovorí, že prišli k "národu slovenskému". Preňho všetko, čo Cyril a Metod konali, slúžilo "národu slovenskému" a "reči slovenskej". Štúrovi už nestačilo Timonovo pomenovanie "apoštoli slovanskí", preňho sú Cyril a Metod

---

túrne snahy. Jeho zásluhou vyšli niektoré knihy Bernolákove i Hollého. Sám pracoval na preklade Svätého Písma do slovenčiny.

67) Juraj Palkovič (1796-1850) bol pred Štúrom profesorom "československej reči a literatúry" na Ústave československej reči a literatúry v Bratislave. Prednášal po latinsky a jeho prednášky nemali vplyv na mládež. Bol naklonený bernolákovcom a pomáhal aj Štúrovi. Bol tiež literárne činný a považoval sa za slovenského spisovateľa.

68) Uverejnená v čas. Orol Tatranský (I. 1845-46, na pokr. v č. 1-5).

už "apoštoli slovenskí", ktorí "službu božiu do kostolov a chrámov slovenských v materinskej reči namiesto latinskej... uviedli".

Historickú látku vnášal Štúr aj do svojej poézie. V epickej básni *Svätoboj* postavil za ústredný motív Svätoplukovu vinu (zradu na Rastislavovi), v čom vidí tragický osud Veľkej Moravy. "Už sa kráľovstvo Slovákov rozpadlo", spieva tu presmutným hlasom. Ak Hollého *Svätopluk* udivuje silou vojenskou, Štúrov *Svätoboj* udivuje silou etickou.[69] Štúr tu ukazuje, že nehynie len politická moc Svätoplukovho štátu, ale aj úsilie Metodovo. Zostáva z nich len mravná idea. A tú uplatniť v živote slovenskom považuje Štúr za svoj životný cieľ.

Štúr spracoval veľkomoravskú látku aj v *Dumkách večerných* (Květy VII. 1840). Tu ho zaujala najmä Nitra, sídlo slovenského biskupstva od čias Metodových. Velebí jej starobylosť a kladie ju na roveň Prahe.

Mojmír, Rastislav, Nitra, Svätopluk, Svätoboj a Devín — to sú obrazy slovenskej minulosti, ktoré v Štúrovi vyvolávajú aj politickú nádej. Cyril a Metod a ich kresťanská misia ako aj ich kultúrne dielo mu len dokresľujú portrét dávneho slovenského štátu mravnými a civilizačnými farbami. Štúr sám, uvedomelý kresťan, hlási sa k cyrilometodskému dedičstvu, ale ťažká situácia národa ukladá mu predovšetkým povinnosť politickú: rozchod s Maďarmi a vytvorenie politicky samosprávneho Slovenska, po vzore Veľkej Moravy.

Jozef Miloslav Hurban (1817-1888) prejavoval najväčšiu záľubu zo všetkých štúrovcov v historickej, menovite staroslovenskej látke. Hurban žiadal od svojich vrstovníkov, aby čerpali námety z domácich zdrojov a protestoval proti cudzím a nenárodným témam, najmä proti "romantickej cholere". Chcel, aby si slovenské básnictvo zachovalo svoju národnú a slovanskú farbu. Jeho literárny konzervatizmus nachádzal však porozumenie iba medzi staršou generáciou. Mladší, tí sa už nedali odradiť od západných vzorov, ktorým otvárali dvere dokorán.

Je typické nielen pre Hurbana, ale pre celú túto generáciu, že pri Hurbanovej farskej inštalácii účastníci slávnosti spievali historickú pieseň *Nitra, milá Nitra,* čím vyjadrovali svoje túžby po obnove dávneho štátu Slovákov.

---

69) Štefan Krčméry: tamže, str. 427.

Z lásky k staroslovenskej minulosti pomenoval Hurban aj literárny almanach, ktorý začal vydávať r. 1842, *Nitra*, po meste, ktoré vošlo do slovenských dejín už za kniežaťa Pribinu[70] a od toho času si udržalo svoje historické prvenstvo. V tomto almanachu uverejnil roku 1842 svoj epos *Osudové Nitry*, v 9. spevoch. Vo vstupnej básni, podľa piesne *Nitra, milá Nitra*, zvelebuje tu Nitru ako slovenskú matku, sídlo Svätoplukovo, sväté mesto Metodovo. Preňho je Nitra symbolom slávy slovenského dávnoveku. Hurban v tomto epose vykreslil obraz Veľkej Moravy od Pribinu až po Svätopluka. V poslednej scéne Svätopluk odprosuje Rastislava za svoju zradu. Rastislav mu veľkodušne odpúšťa a utiahne sa potom do ústrania.

Hurbanovi tu nešlo o vernú reprodukciu historického faktu. Uňho bujnie fantázia, aby slúžila povzbudeniu národa. Za týmto cieľom okrášľuje dejiny i činy panovníkov. Jeho epická báseň je elegickým nárekom, že Slováci mali taký tragický osud už na začiatku svojich politických dejín.

V almanachu *Nitra* (1842) vyšli tiež Hurbanove historické prózy *Svadba krále Velkomoravského* a *Svätoplukovci, čili Pád říše velkomoravské*. Obe sú písané po česky. Sám Hurban ich nazval "obrazy a ohlasy z posledních dob slávy slovanské". Na Veľkú Moravu tématicky nadväzujú aj ďalšie dve Hurbanove historické povesti, a to *Gottšalk* (1861), obraz zo slovenských dejín z 11. st. a *Olejkár* (1846), historický román s obrazom z počiatkov 14. st., čiže s dobou Matúša Čáka Trenčianskeho.

Akokoľvek sú tieto Hurbanove diela historicky nepresné, správne je v nich vystihnutý slovenský život.[71] Pre Hurbana je Veľká Morava s Pribinom, Rastislavom, Svätoplukom, Cyrilom a Metodom práve takou súčasťou slovenskej minulosti ako Matúš Čák Trenčiansky, v ktorom vidí "stelesnenie idey slovenského národa".[72]

Aj posledný z trojice vedúcich slovenských mužov v polovici 19. storočia, Michal Miloslav Hodža (1811-1870), siahal vo svojich prácach do slovenskej minulosti. Hoci sa svojou

---

70) V Nitre niekedy r. 828 salzburgský arcibiskup Adalrám posvätil kostol sv. Emeráma, prvý dosiaľ známy kresťanský kostol na Slovensku.

71) Štefan Krčméry: tamže, str. 427-428.

72) Milan Pišút: tamže, str. 224.

hĺbavou povahou líšil od revolučných typov Štúra a Hurbana, dynamika slovenského života strhla aj jeho. Politicky myslel Hodža tak ako Štúr a Hurban. Aj on pokladal Slovákov za dedičov Veľkej Moravy. Na Slovanskom sjazde v Prahe (1848) popri Šafárikovi a Štúrovi aj Hodža navrhoval založiť slovanský štát v rámci habsburgskej monarchie. Keď vieme, že štúrovci zo skutočnosti Veľkej Moravy odvodzovali historické právo Slovákov na štát, táto Hodžova požiadavka bola vyjadrením zmýšľania jeho generácie.

V literárnej tvorbe Hodža oživuje veľkomoravskú tému v epose *Vieroslavín* so 4. spevmi (Mojslav, Radoslav, Vlastislav, Miroslav), ktorý vyšiel v úryvkoch až po jeho smrti. Tento epos treba považovať za doplňok Hodžovho *Většinu o slovenčine* (1848) a jeho filozoficko-politickej prózy *Slavomiersky,* ktorá vyšla v *Slovenských pohľadoch* až r. 1907. Hoci sa tu stretáme s hlbokými úvahami o ľudstve a dejinách, hoci tu Hodža akoby v testamente odkazuje Slovákom, aby poslanie svojho národa chápali v zbrataní všetkých európskych národov, ba celého ľudstva, nemôže zaprieť, že k tejto kajúcnosti ho núti tragický osud štátu jeho slovenských predkov. Hodža predstavuje aj Svätopluka ako kajúcnika, keď Slavimírovi vyznáva svoje viny. Z toho vidno, ako na precitlivelú mystickú Hodžovu dušu ťažko pôsobilo položenie Slovákov v polovici 19. storočia. Lebo akokoľvek sa Hodža snaží kresliť slovenskú minulosť, jeho zrak stále spočíva na obraze slovenskej súčasnosti.

Za porážku v revolúcii nikto sa duševne netrápil tak ako jemný M. M. Hodža. Opustil Slovensko a žil i zomrel ako exulant v českom Tešíne. Bachát, Sytniansky a A. S. Osvald, ktorí zatrúchlili nad jeho smrťou, oplakali v ňom nielen národného hrdinu, ale aj novodobého Svätopluka.

Z básnikov Štúrovej generácie Hollého duchovný epos sa najviac dotkol Ľudovíta Želu (1809-1871). Uňho sa veľkomoravský námet rozrástol v epický cyklus *Rastislav* s 12. spevmi (Dumka, Černoboh, Duma Metodova, Slávnosť na Velehrade, Pokúšanie k zrade, Honba, Vodná panna, Svätopluk v Rezne, Svätoplukova zrada, Súd, Kain, Pokánie). Želo tu podal romantický obraz Veľkej Moravy a do jeho rámca zasadil ideály a predstavy svojej doby.

Už u Hurbana a Hodžu vidieť, ako Hollého predstava

Svätopluka a Veľkej Moravy dostáva citlivejší výraz, ako tu romantizmus vlastnými farbami maľuje slovenskú minulosť. Ale v porovnaní s Jánom Bottom (1829-1881) je to všetko málo. Tento štúrovský básnik vo svojej trúchlivej epickej skladbe *Žiaľby Svätobojove* (1861) trúchli nad pádom Veľkej Moravy tak dojímavo, akoby tu nebolo tisícročnej časovej priepasti. A znovu sa tu stretáme s etickým prvkom: Svätoboj prosí Rastislavovho ducha, aby Svätoplukovi odpustil jeho vinu. Zrada, príkorie, nespravodlivosť — všetko sa má odpustiť minulosti, lebo budúcnosť chystá novú nádej: spojenie všetkých Slovanov. Takú paralelu stavia Botto medzi slovenskou minulosťou a prítomnosťou.

Botto sa pri písaní tejto básne opieral o dejepisný nástin podľa Šafárikových *Slovanských starožitností*. Spočiatku ju uverejňoval pod názvom *Dumka Svätobojova, najmladšieho syna Svätoplukovho.*[73] Poslednú časť uverejnil pod názvom *Posledná dumka Svätoboja.*[74] Tu pripojil aj svoje poznámky, z ktorých vidieť, ako pozorne študoval dejiny Veľkej Moravy a ako poznal aj činnosť vierozvestov Cyrila a Metoda. Žiaľ nad stratou štátnej a cirkevnej samostatnosti bol u Bottu veľký, dojímavý. Skoro by sme mohli povedať, že Botto tu prepadá pesimizmu.

Nech akýmkoľvek trúchlivým tónom ospievali štúrovci Veľkú Moravu a všetko, čo tvorilo jej politický, kultúrny a náboženský obsah — každým veršom a každým slovom ju dvíhali z hrobu, kriesili ju a verili v jej obnovu. Vari len malým národom je daná milosť dúfať v tak neuveriteľné veci. Kým dejiny veľkých národov sú naplnené záujmami, dejiny malých národov sa vyznačujú vierou v ideály a fantastickou obrazotvornosťou, ktorá neraz, po čase, aj veľké národy privádza k viere v reality, ktoré vymodlili a vysnívali malí.

Sile idey veľkomoravského štátu neunikol ani štúrovský básnický revolucionár Janko Kráľ (1822-1876). Hold Veľkej Morave splatil už na začiatku svojej básnickej tvorby, v epickej básni *Smrt Světopolka, krále Velkomoravského,* kde predstavil Svätopluka ako ideálneho demokrata, ktorý prikazuje svojim dedičom, aby slúžili ľudu. Kráľ patril medzi tých Slo-

73) 1.—3. časť básne priniesol Dobšinského Sokol (II. 1861, str. 17-18).
74) Posledná, čiže 4. časť Bottovej básne vyšla v Paulínyho Sokole (II. 1863, str. 84).

vákov (S. B. Hroboň, J. Slota, J. Palárik, E. Podhradský a iní), ktorí zdôrazňovali národnú tradíciu ako prostriedok národnej jednoty a vzdelanosti. U nich od kultúry cyrilometodskej až po súčasnosť bola ideová priamočiarosť. Písané slovo Cyrilovo a Metodovo obohacovali len novým vývojom jazyka a kultúry. Ale myšlienka, ktorú rozpriadajú vo svojich dielach, má privolať onen svet z 8. a 9. storočia, kedy Slováci mali vlastný štát a vlastných kráľov.

Najväčší básnik Štúrovej generácie, Andrej Sládkovič (1820-1872) venoval Veľkej Morave a Cyrilovi a Metodovi pomerne málo pozornosti. Jeho duša horela romantickými citmi, ktorým dal výraz v ľúbostnej *Maríne* a svojráznom *Detvanovi*. Až r. 1863, na pamäť slovenských vierozvestov, zložil báseň *Lipa Cyrillo-Metodejská*[75], v ktorej vzdal hold dielu svätých bratov. V básni *Pamiatka pre deň 4. augusta*[76] oslavuje Cyrila a Metoda ako zakladateľov slovenského národného erbu. Víťazní bratia od Solúna postavili na tri slovenské pahorky dvojitý kríž "s fakľou večného života a božej osvety". Tri pahorky s krížom, čiže slovenský národný erb, stavia básnik pod ochranu svätej Trojice. Takto jasne vyjadril Sládkovič spojitosť cyrilometodského kresťanstva s politickým životom národa. Narážku na dielo Cyrila a Metoda cítime aj v Sládkovičových básňach *Morava* a *Pustý hrad*. V básni *Pustý hrad* pripomína Sládkovič ako výstrahu aj zhubné dielo Metodovho odporcu nemeckého biskupa Wichinga a nesvornosť Svätoplukových synov, ktorá borí dielo Rastislavovo.

V básni *Svätomartiniáda*, ktorú Sládkovič zložil pri príležitosti pamätného memorandového zhromaždenia Slovákov v Turčianskom Sv. Martine v dňoch 6. a 7. júna 1861, vyporiadúva sa viac-menej s nepriateľmi národa, ktorí sa vysmievajú Slovákom, že ich kráľ Svätopluk predal krajinu za bieleho koňa, a potom listuje veršom v slovenskej minulosti, aby nakoniec určil úlohu svojej generácii slovami: národ a vlasť, svornosť a sloboda.

Básnikov, ktorí v skromnej miere, no s rovnakou láskou ospievali vzdialené deje svojich predkov, je v tomto období mnoho. Ozvenu Svätoplukovej a cyrilometodskej Veľkej Moravy nachádzame u C. Zocha *(Slovena pohľad na seba)*, A. H.

75) Lipa III. 1864, str. 173-181.
76) Zložená k val. zhrom. Mat. slov. (Pešťb. Ved. III. 1863, č. 66.)

CYRILOMETHODIAN THEMES IN CHURCH DECORATIONS DESIGNED BY JOSEPH G. CINCIK

1. Murals in the Sanctuary on gold-leafed background patterned with ornaments of Cyrilomethodian Era and Area. (SS. Cyril & Methodius Church, Lakewood, Ohio, 1948-1949.)

2. General view of the Interior of SS. Cyril & Methodius Church, Lakewood, Ohio, embelished with numerous figurative paintings chronologically depicting the lives of SS. Cyril & Methodius in pre-romanesque and Byzantinoslavic style.

3. Stained glass window of SS. Cyril & Methodius. (St. Benedict's Church, Cleveland, Ohio, 1953.)

4. Mural depicting the Homage to SS. Cyril & Methodius by the religious, cultural and civic leaders of Slovakia. (SS. Cyril & Methodius **Church, Lakewood, Ohio, 1949.)**

Krčméryho *(Svätý krst na Velehrade)*, Podhájskeho *(Povesť, Šabľa Svätoplukova)*, J. D. Čipkaja *(Svätopluk, Rozželenie na Svätopluka)*, S. B. Hroboňa *(Kajúca pieseň k hodu 1863)*, V. Paulínyho-Tótha *(Slováci)*, S. Chalúpku *(Časy naše časy, časy dávnej slávy)*, a ďalej u Hostinského, Tomášika, Kubányho, Tisovského, Kučeru a iných. J. Lepieš si zvolil cyrilometodský námet pre náboženskú rozprávku *(Malý Cyril mučedlník)*, T. S. Hroš spracoval povesť z pohanských čias *(Nitra)*, kde pôvod tohto mena vykladá podľa Slavomírovej dcéry Nitry, ktorá vraj sebaobetovaním zachránila Slovákov, Samo Chalúpka spracoval povesť o Svätoplukovi *(Večer pod Tatrou)* a J. Ondrísek po vzore Timonovom nazýva Cyrila a Metoda slovanskými apoštolmi.[77] Na nitrianske kresťanstvo poukazuje Ondrísek aj v reči o sv. Svoradovi a Benedikovi, ktorú povedal v Trenčíne 17. júla 1853.[78]

Niektorí slovenskí básnici (B. K. Tesnoskalský, S. Hroboň, M. Dohnány, Jančo, D. Z. Lauček, P. Beblavý, V. Paulíny-Tóth) stotožňovali slovenský národ s trpiacim Kristom[79] alebo vysielali k nemu úpenlivé prosby za svoj národ.[80] B. K. Tesnoskalský dá prosebný sprievod k Bohu viesť Cyrilovi a Metodovi ako pozemským ochráncom slovenského národa.

Krčméry[81] tvrdí, že sa u štúrovcov s myšienkou veľkomoravskou vynorila "etická rovnováha". Nachádza tu tiež protipóly východu a západu. Najvypuklejšie sa však u štúrovcov prejavuje splynutie dvoch svetov, politického (veľkomoravský štát) a duchovného (cyrilometodské kresťanstvo) v spoločnú vidinu moderného národa. Ten je štúrovským básnikom nositeľom idey, ktorá sa tiahne celými slovenskými dejinami. Je to idea osobitosti slovenského národa. Aj Pražák hovorí o literatúre slovenskej z 50.-70. rokov 19. storočia, že obraňovala právo a zmysel samostatného slovenského bytia.[82] Štúrovci celú svoju filozofiu i politickú ideológiu stavali na princípoch, aké im poskytovalo cyrilometodské kresťanstvo,

77) Kresť. Kal. V. 1855, str. 20-25.

78) Preklady kazateľ. reč. II. 1852-53, zv. 3, str. 127-141.

79) Bol to vplyv cudzích vzorov, menovite Mickiewicza a nemeckých i francúzskych mesianistov.

80) Janko Kráľ v básni "Kristus".

81) Štefan Krčméry: tamže, str. 434-435.

82) Albert Pražák: Literární Slovensko let padesátých až sedemdesátých, Praha 1932, str. 309.

ktoré dalo náboženský a kultúrny základ národnému životu Slovákov.

Obdobie snáh o politické vyrovnanie

Po štúrovcoch vstúpila do slovenského života generácia Moysesova a Palárikova. Proti radikalizmu predchádzajúcej generácie, ktorá hlásala politiku preč od Maďarov, nová generácia presadzuje viaceré snahy o dosiahnutie politického vyrovnania s Maďarmi. Aj keď tieto snahy skončili neúspechom, obohatili slovenský život dvoma dôležitými poznatkami: národnou spolupatričnosťou (Moyses a Kuzmány) a demokratickým chápaním života národa a Cirkvi (Palárik, Záborský, Kuzmány). Veľkomoravské a cyrilometodské dedičstvo predchádzajúcich generácií preberá aj táto generácia, a to bez korektúr a cyrilometodský kult privádza k druhému vyvrcholeniu v slovenských dejinách.

Od 14. marca (sviatok sv. Cyrila a Metoda) 1850 začal v Banskej Štiavnici za redakcie Jána Palárika (1822-1870) vychádzať týždenník "Cyrill a Method, čili katolícky časopis pre cirkev a školu", ktorý sa cyrilometodskej dobe snažil priblížiť ešte aj jazykom. Radlinský ho totiž začal vydávať v staroslovienčine. V záhlaví tohto časopisu vidíme ilustráciu sv. Cyrila a Metoda (drevoryt) s mitrou na hlave.[83] V redakcii časopisu Cyrill a Method sa vystriedali viacerí katolícki spisovatelia a novinári (J. Palárik, M. Chrástek, A. Radlinský, Fr. V. Sasinek, Št. Rúčka), ktorí sa zvlášť zaslúžili o pestovanie cyrilometodského kultu, ako aj o jeho obranu proti útokom maďarských historikov.

Radlinský r. 1852 aj do zbierky ruských kázní[84] vložil kázeň o sv. Cyrilovi a Metodovi (Na deň sv. Cyrila a Metoda, slovanských apoštolov). V tejto knihe nachádzame tiež ilustráciu sv. Cyrila a Metoda. V úvode Radlinský obraňuje cyrilské čiže ruské písmo a dáva mu prednosť pred latinským. Dovoláva sa pritom argumentov Sievernoj pčely (1852, č. 66), Kopitarových slov ("keby nám nebo poslalo druhého rímskeho Cyrila")[85] a tiež Dobrovského, Šafárika a pravoslávneho

83) Július Kálman: tamže, str. 369.

84) Sobranie russkich propovjedej, izdavaemych dr. Andr. Radolinskim (Radlinskim) svjaščenikom ostrigomskago lat. obrjadu, redaktorom zemskago svoda teksta slovenskago (slovjackago). Budin 1862.

85) B. Kopitar: Grammatik der slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark, Lublaň 1808, str. 21.

biskupa E. Joannoviča, ktorý odporúčal, aby všetci Slovania prijali slovanské (cyrilské) písmená, aby sa tak utužila "slovanská vospolnosť".[86]

Vydávanie časopisu "Cyrill a Method" spadá už do doby banskobystrického biskupa Štefana Moysesa (1797-1869), ktorý roku 1851 prišiel na Slovensko zo Záhrebu, kde bol profesorom filológie na tamojšej Akadémii. Po tom, čo roku 1851 prevzal správu banskobystrickej diecézy, rozvinul na Slovensku mnohostrannú činnosť a ukázal sa ako muž širokej národnej a kultúrnej koncepcie a demokratického založenia. Svojím účinkovaním silno ovplyvnil menovite dve udalosti slovenského národného života: založenie Matice slovenskej (1863) a cyrilometodské slávnosti (1863) konané pri príležitosti tisíceho výročia príchodu Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. Sv. H. Vajanský nazval Moysesa za túto činnosť "priamym následníkom sv. Cyrila a Metoda, najväčším zjavom slovenského života, najjasnejšou slovenskou hlavou, Jánom Krstiteľom, zvestujúcim konečnú slovenskú spásu, Mojžišom, ktorý vyviedol svoj ľud z poroby".[87]

Slováci si už r. 1853 pripomínali 990. výročie príchodu svätých bratov na Slovensko. Juraj Slota kázal vtedy v slovenskom kostole v Banskej Bystrici o "prvom slávnom zasvätení pamiatky slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v Banskej Bystrici".[88] Cyrilometodské slávnosti usporiadali v Banskej Bystrici aj r. 1855. Na sviatok Cyrila a Metoda prednášal tu o diele svätých bratov Ján Munkay (1820-1890)[89], ktorý neskoršie aj svoju kresťansko-filozofickú knihu *Víťazstvo Kríža* (Skalica 1869) zakončil chválou diela sv. Cyrila a Metoda.

Prv, než Slovensko mohlo r. 1863 osláviť milénium najväčšej kultúrnej udalosti v dejinách celého slovanstva, tojest príchod Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu a zavedenie písomnosti slovanskej — Slováci venovali veľa pozornosti cyrilometodskému dielu. Bol to menovite neúnavný Fr. V. Sasinek (1830-1914), ktorý sám venoval viac pozornosti dielu a tradícii slovenských vierozvestov ako celé generácie pred ním a po ňom. Sasinek sa dotýkal cyrilometodského diela ako his-

86) A. Mišković: Radlinského zbierka ruských kázní (Duch. pastier, XXXIV. 1957, str. 14-16).
87) Národnie noviny, XXVIII. 1897, č. 247.
88) Cyrill a Method, III. 1853, č. 13-15.
89) Cyrill a Method, IV. 1855, č. 13.

torik, novinár, básnik a kazateľ. Svojimi štúdiami a úvahami o Cyrilovi a Metodovi a ich zásluhách pre slovenský národný a kultúrny život zaplavuje najmä časopisy *Cyrill a Method* a *Slovenský letopis*. Popri Sasinkovi historicky zhodnocuje cyrilometodské dielo aj Jonáš Záborský (1812-1876)[90] a neskoršie tiež D. Z. Lauček, P. Križko a iní. Z jazykovedcov cyrilometodskú kultúru zhodnocuje najmä Martin Hattala (1821-1903) vo svojich štúdiách "O poměru cyrillčiny k nynějším nářečím slovanským" (Praha 1855) a "Mních Chrabr. Příspěvek k objasnění původu písma slovanského".[91] Od päťdesiatych rokov minulého storočia badať na Slovensku všeobecné oživenie cyrilometodského kultu. Vidno to najmä v novinách (Pešťbudínske vedomosti, Katolícke noviny, Slovenské noviny [viedenské] s prílohou Světozor, Slovenské noviny [Lichardove], Národné noviny a iné), časopisoch (Cyrill a Method, Slovesnosť, Sokol, Zora, Lipa, Orol, Letopis Matice slovenskej, Slovenský letopis, Kazateľ, Kazateľňa, Sion, Živena, Slovenské pohľady a iné), kalendároch (Kresťanský kalendár, Domová pokladnica, Domový kalendár, Časník, Černokňažník, Národný kalendár [Rovnianek], Pútnik svätovojtešský a iné) a v almanachoch (Concordia, Pamätník sv. Cyrilla 1869, Tovarišstvo a iné).

Cyrilometodský kult v tomto období pestujú menovite katolíci na čele s biskupom Štefanom Moysesom. Záslužnú prácu na tomto poli vykonali však aj niektorí evanjelici. Celkove možno povedať, že zo slovenskej inteligencie každý, kto vedel narábať perom, spláca dlh veľkému dielu Cyrila a Metoda buď vedeckými štúdiami, buď veršom, prózou, životopismi a populárnymi článkami. O pestovanie cyrilometodského kultu sa popri Sasinkovi mimoriadne zaslúžili menovite Palárik, Chrástek, Slota, Radlinský, Záborský, Dobšinský, Zoch, Kuzmány, Závadský, Tencer, Kmeť, Závodník, Ondrísik, Novák, Ďateľ, Ďumbiersky, Jurkovič, Sásik, Quidam, L. Paulíny, Čižmarovič, Michálek a iní. Početnými článkami do časopisu *Cyrill a Method* prispel aj Moravan J. E. Bílý, ktorý tak pomáhal Slovákom upevňovať cyrilometodskú tradíciu.

Vývody štúdií, úvah a článkov týchto autorov nezodpovedajú vždy historickej skutočnosti. Mnohé boli písané popu-

90) Slováci a jich deje v IX. storočí (Letopis Mat. slov., X. 1873, 1, str. 23-32).

91) Čas. čes. Musea, XXXII. 1858, str. 117 a nasl.

lárne, pre ľud, s úmyslom poúčať ho o národnej a kresťanskej minulosti Slovákov, a preto mnohé veci prispôsobovali dobe, v ktorej žili. Iné zas opierali sa o názory, aké platili v polovici 19. storočia a ktoré sú dnes už prekonané alebo opravené. Slovenskí autori siahali po tejto problematike najviac preto, lebo bola živou v národe a národ ju opatroval ako súčasť svojho duchovného bohatstva. Tieto nespočetné drobné cyrilometodiká, ku ktorým treba prirátať taktiež nespočetné kázne slovenských kňazov oboch konfesií, sú vlastne doplňkom veľkých literárnych eposov (Hollý, Žello, Štúr, Hurban, Botto, Kráľ, Sládkovič) a vedeckých historických a jazykovedných štúdií (Timon, Sklenár, Papánek, Fándly, Bernolák, Šafárik, Štúr, Hattala, Sasinek, Záborský), ktoré písali Slováci od 17. storočia a ktorými vytvárali slovenskú kultúru. Bohatstvo cyrilometodských námetov v slovenskej písomnosti je dôkazom, že Slováci od čias Veľkej Moravy opatrovali dedičstvo Cyrila a Metoda ako plod svojho života a že oboch svätcov považovali za svojich národných svätcov a ochráncov. Ukázalo sa to výrazne najmä v súvislosti so slovenským memorandom roku 1861.

V dňoch 6. a 7. júna 1861 zišli sa zástupci slovenských miest a obcí na verejnom národnom zhromaždení v Turčianskom Sv. Martine, kde zostavili a odhlasovali *Memorandum národa slovenského*. Bol to súhrn politických a kultúrnych požiadaviek, ktoré predstavitelia slovenského národa predložili uhorskému snemu v Pešti. Keď táto ich snaha skončila v Pešti bezúspešne, obrátili sa s petíciou, ktorá obsahovala požiadavky Memoranda, na cisára Františka Jozefa (1848-1916) vo Viedni a žiadali ho, aby slovenské požiadavky uzákonil vo forme privilégia.[92] Išlo tu o politické vyrovnanie s Maďarmi. Slovenské požiadavky sa opierali o uznanie základných práv slovenského národa a slovenskej reči. Zo slovenských žúp Horného Uhorska malo byť zriadené *Slovenské okolie* s vlastnou administratívnou, školskou a cirkevnou právomocou a so slovenčinou ako úradnou rečou. Slovenské okolie postavili pod chranu sv. Cyrila a Metoda. Tým si zvolili Cyrila a Metoda za svojich národných patrónov. V petícii predloženej cisárovi žiadali, aby Cyril a Metod boli úradne

92) Štefan Náhalka: Sv. Cyril a Metod — naši národní patróni (Hlasy z Říma, XII. 1963, č. 2, str. 1-2).

vyhlásení za slovenských národných patrónov.[93] To už samo o sebe dokazuje, ako hlboko bola zakorenená úcta sv. Cyrila a Metoda v duši slovenského ľudu.

Memorandové zhromaždenie našlo veľký ohlas aj u slovenských básnikov. Sládkovič mu venoval národný epos *(Svätomartiniáda),* Kráľ ho ospieval hymnickými veršami *(Slovo a Pieseň slobody)* a podobne ho pozdravili aj iní slovenskí básnici (Kuzmány, Tomášik, Nezabudov, Slovákovský, Laskomiersky a iní). Aj po desiatich rokoch pozdravovali ho ešte P. O. Hviezdoslav (Dennica 1872) a A. S. Osvald (Orol 1871). Aj Pražákovi udrela do očí spojitosť memorandového zhromaždenia so slovenskou minulosťou. Zaznačuje[94], že mládež tento deň nazvala "dňom cézarským", že tu národné cítenie vyvrelo vulkanicky, kedy "sa Matka Slávia so svojimi slovenskými hrdinami Mojmírom, Svätoplukom, Cyrilom a Metodom, Matúšom Čákom, Rudnayom a Bernolákom nad Tatrami na čele s Kriváňom mohla zastaviť opravdu s radosťou a požehnaním".

Že sa Slováci oficiálne domáhali uznania sv. Cyrila a Metoda za svojich národných patrónov, to potvrdzuje aj cisárova kancelária vo Viedni, ktorá sa zaoberala memorandovými požiadavkami Slovákov, ako ich cisárovi predložila slovenská delegácia vedená biskupom Moysesom 12. decembra 1861. Cisárova kancelária po poslednom zasadnutí (14. febr. 1863), na ktorom prejednávala tieto požiadavky, podala cisárovi výklad, v ktorom hovorí, že Slováci "žiadajú tiež vlastný znak a uznanie slavianskych apoštolov Cyrila a Metoda za svojich patrónov".[95] Slováci sa dožadovali uznania sv. Cyrila a Metoda za svojich národných patrónov aj v návrhu na usporiadanie slovenských národných záležitostí, ktorý predložili v Pešti.

Roku 1863 pripomínali si Slováci cyrilometodské milénium. Nazývali ho tisícim výročím "pokresťanenia Slovákov sv. Cyrilom a Metodom". Moyses chcel, aby sa toto veľké jubileum slovenského kresťanstva slávilo ako národná slávnosť. Vajanský poznamenáva[96], že Moyses chápal cyrilometodské

93) Tamže.
94) Albert Pražák: tamže, str. 179.
95) Štefan Náhalka: Osudy "Memoranda národa slovenského" vo Viedni (Most, VIII. 1961, č. 3-4, str. 97-108).
96) Sv. H. Vajanský: Borba biskupa Štefana Moysesa. (A. Kolísek:

slávnosti "s historickým citom". Obrátil sa najprv na nitrianskeho biskupa Aug. Roskoványiho, v ktorom videl následníka Metodovho, aby prevzal iniciatívu "v tomto bohumilom a pre veriacich tak dôležitom diele".[97] Moyses mu vyložil, ako je dôležité aj z hľadiska cirkevného oživiť pamiatku svätých vierozvestov, na čom popri katolíckej Cirkvi a slovenskom národe má mať záujem aj uhorský štát. Moyses žiadal tiež Roskoványiho, aby sa v tejto veci obrátil na ostrihomského arcibiskupa Jána Krstiteľa Scitovského. Roskoványi tak urobil, ale odpoveď Scitovského bola taká, že Moyses nad ňou zalomil rukami.[98] Roskoványi v celej veci spravil aspoň to, že založil cyrilometodskú diecézu základinu 40,000 zlatých pre cirkevné ciele.

Odmietavé stanovisko ostrihomského arcibiskupa neodradilo Moysesa od jeho plánu. Obrátil sa potom na iných biskupov, medzi iným aj na spišského biskupa Ladislava Zábojského. Tento biskup súhlasil s Moysesovou myšlienkou a vo svojej diecéze nariadil cyrilometodské cirkevné slávnosti v dňoch 5.-12. júla. Zábojský ocenil zásluhy Rastislavove a dielo Cyrilovo a Metodovo vo zvláštnom obežníku na farské úrady. Rovnako obežníkom na farské úrady obrátil sa aj Moyses a nariadil kňazom vo svojej diecéze, aby v dňoch 14. a 15. marca vo všetkých kostoloch konali slávnostné bohoslužby na počesť sv. Cyrila a Metoda. Okrem toho prikázal kňazom, aby 15. marca kázali o účinkovaní svätých bratov medzi predkami Slovákov na Veľkej Morave, a aby sa pri omši modlili modlitbu k sv. Cyrilovi a Metodovi. Moyses sa tu obracia na kňazov slovami: "Napomínajte a učte ľud v kázňach, aby ďakoval Bohu za dobrodenia, ktorých službou Cyrila a Metoda dostalo sa celej cirkvi Kristovej, krajine uhorskej a konečne i celému národu slavianskemu." Vajanský hovorí, že Moysesove slová účinkovali aj na slovenskú literatúru.[99]

Moysesova akcia stretla sa so živým ohlasom u slovenských kňazov a inteligencie. V Banskej Bystrici pri tejto príležitosti posvätili zvon uliaty na tisícročnú pamiatku príchodu

---

Borba katolíkov za slovenčinu a slobodu, Bratislava 1928, str. 74-114.)

97) Tamže, str. 81.

98) Tamže.

99) Tamže, str. 85. Biskup Moyses sa r. 1863 spolu s moravskými biskupmi pričinil v Ríme u pápeža Pia IX., že sviatok Cyrila a Metoda preložil zo 14. marca na 5. júla.

sv. Cyrila a Metoda, ktorý zavesili na veži kapitulského kostola. Moyses 4. apríla 1863 posvätil zástavu banskobystrickým študentom s vyobrazením svätých bratov. V Kremnici pri bohoslužbách v slovenskom kostole postavili pred hlavný oltár obraz Cyrila a Metoda, ktorý objednali pre toto jubileum. V Bratislave k cyrilometodskému miléniu vydali pieseň *Buď'te zvelebení.*[100] V Nitre obmedzili cyrilometodské slávnosti na bohoslužby bez nápadnejšieho slovenského poznačenia, aby nevyprovokovali nitrianskych zmaďarizovaných mešťanov, ktorí sa k cyrilometodskej myšlienke chovali odmietavo. A práve v Nitre chceli dať týmto slávnostiam mimoriadny slovenský charakter. Maliar Jozef Božetech Klemens (1817-1883) už r. 1862 navrhol nitrianskemu kanonikovi Jurajovi Tvrdému oltár s obrazom Cyrila a Metoda podľa súsošia pražského sochára E. Maxu. Jozef Viktorin snažil sa zas postaviť pomník Cyrilovi a Metodovi v Nitre. Jeho snaha narazila na úradné prekážky a nakoniec nebolo z nej nič, ako aj z návrhu J. B. Klemensa.[101]

V banskobystrickej a spišskej diecéze usporiadali cyrilometodské slávnostné bohoslužby takmer všade. V iných krajoch Slovenska spomínali cyrilometodské milénium len ojedinele. Obzvlášť v mestách narazili na politické prekážky, hoci sa všade obmedzili výlučne na kostolné bohoslužby. Na dedinách bola situácia pomerne ľahšia. Na niektorých dedinách (Selce, Ústie na Orave, Lipnica, Pružina, Zubrica, Dolná Súča, Láb, Majcíchovo a iné) premenili sa cirkevné cyrilometodské slávnosti na národné slávnosti. V Majcíchove miestny organista Michal Žáček zložil cyrilometodskú pieseň, aby ňou oslávil toto veľké jubileum. Zo západného Slovenska šli mnohé púte na moravský Velehrad, odkiaľ si veriaci prinášali na pamiatku obrázky svätých bratov a cyrilometodské medaily.[102] Zlatník A. Uličný v Liptovskom Sv. Mikuláši k cyrilometodskému miléniu vyhotovil pamätné strieborné mince.[103] V Selciach neďaleko Banskej Bystrice, kde bol farárom vlastenecky uvedomelý Július Ploštic (1819-1899), konali sa cyrilometodské slávnosti spojené s posviackou miestneho kostola,

100) V jeseň 1863 vyšla tlačou u bratislavského knihtlačiara Schreibera.
101) Július Kálman: tamže, str. 369.
102) Cyrill a Method, XIII. 1863, č. 28-30, 32-34.
103) J. Kálman: tamže, str. 370.

ktorý biskup Moyses zasvätil sv. Cyrilovi a Metodovi.[104] Moysesa tu vítali tisícové zástupy veriacich aj zo susedných obcí Kuzmányho piesňou *Kto za pravdu horí.* Pri slávnostnej omši spievali staroslovienský *Otče náš* a pieseň *Gospodi pomiluj ny.* Ploštic pre svoj kostol objednal aj oltárny obraz Cyrila a Metoda u banskobystrického maliara J. Jonáša.[105]

Prekvapením pre maďarské úrady a povzbudením pre biskupa Moysesa boli cyrilometodské oslavy, ktoré usporiadali bohoslovci v banskobystrickom, peštianskom a nitrianskom seminári. Banskobystrickí klerici pri tejto príležitosti obrazom sv. Cyrila a Metoda ozdobili oltár v seminárnej kaplnke a pri bohoslužbách spievali pieseň *Gospodi pomiluj ny.* Bohoslovec banskobystrického seminára Ján Levoslav Bella (1843-1936), neskorší významný hudobný skladateľ, zložil k tejto príležitosti štvorhlasný staroslovienský *Otče náš*[106], ktorý venoval opátovi Tomášovi Červeňovi. Recenzent v Sokole (II. 1863, č. 11) o tejto piesni napísal, že sa v nej prelínajú motívy náboženské a ľudové. Slovenskí bohoslovci v Pešti za spoluúčasti a spolupráce bohoslovcov poľských a rusínskych usporiadali cyrilometodskú slávnosť 15. marca 1863 a spievali na nej pieseň *Cyrilliádu,* ktorú zložil Chorvát Marko Lončarič. Prejav o slovanských apoštoloch povedal J. Ďumbiersky, ktorý neskoršie písal o svätých bratoch aj do časopisu Zora (I. 1867, č. 5). Nitrianski bohoslovci chceli pri omši (14. marca 1863), ktorú slúžil Jozef Záborský, spievať latinskú pieseň o Cyrilovi a Metodovi. Nakoniec na radu Záborského upustili od svojho úmyslu, lebo nálada medzi zmaďarizovaným a slovenským meštianstvom v Nitre bola pre chystané cyrilometodské slávnosti krajne napätá.

Príležitosť cyrilometodského milénia využili aj niektoré firmy a vyhotovili pamätné sochy a obrazy týchto svätcov. Kálman píše, že chudobnejšie fary pre cyrilometodské oslavy zakupovali najmä Přecechtelovu litografiu Príchod Cyrila a Metoda na Velehrad, ktorú vydali r. 1863 v Pešti a reprodukciu Trenkwaldovej kresby, ktorú E. Hölzel vo Viedni rozmnožil ako farbotlač. *Slovesnosť* (I. 1863, č. 4) upozorňovala slovenskú verejnosť na obraz maliara K. Svobodu, ktorý praž-

104) Július Ploštic: Cyrillo-methodejská slávnosť v Selciach (Pešťbudínske vedomosti, III. 1863, č. 39).
105) J. Kálman: tamže, str. 369.
106) Tlačou vyšiel vo Viedni u Fr. Glöggla r. 1863.

ský kanonik A. Würfel vydal ako tlač. *Cyrill a Method* upozorňoval zas na sochy sv. Cyrila a Metoda, ktoré zhotovil viedenský sochár Fr. Melnický. Ten istý časopis odporúčal aj cinkové sochy Cyrila a Metoda z Melclovej dielne v Karlíne ako vhodné ozdobné predmety pre kostoly, školy a zasedacie siene.[107]

Čo sa týka evanjelikov, banskobystrický superintendent Karol Kuzmány vyzval už koncom roku 1862 senioráty, aby dôstojne oslávili pamiatku slovanských apoštolov Cyrila a Metoda. Slovenskí evanjelici kládli sv. Cyrila a Metoda k predstaviteľom reformácie. Uvádzajú ich v súvislosti s Husom a Komenským, ale aj s českými katolíckymi svätcami Vojtechom a Jánom Nepomuckým. Tento menný súvis cyrilometodského kresťanstva a reformácie nachádzame u Sinapia Horčičku, Mateja Béla, P. Šramka, K. Kuzmányho, J. Kollára, Ct. Zocha, D. Marčeka, J. Borbisa, P. Dobšinského a iných. Pokiaľ ide o politickú funkciu cyrilometodského kultu, tú evanjelici chápu a zdôrazňujú rovnako ako katolíci. V tomto ohľade mali obe konfesie rovnaké predstavy, záujmy a ciele.

O tisícročnom cyrilometodskom jubileu písali všetky slovenské časopisy a noviny. Nebolo takmer žiadneho, ktorý by sa bol vyhol tejto príležitosti. *Cyrill a Method* (roč. XIII. 1863) venoval sa úplne tomuto jubileu. Referoval nielen o oslavách na Slovensku, ale aj na Morave, v Čechách, Ríme, Chorvátsku[108], Slovinsku, Poľsku, Rusku, Sliezsku, Lužici a Sasku. Tak isto referovali o týchto oslavách aj *Pešťbudínske vedomosti, Sokol, Slovesnosť* a iné. Ohlas cyrilometodského jubilea rozhýbal slovenský život do tej miery, že Vajanský neskoršie mohol napísať: "Nemyslím, žeby Moysesova akcia za ideu cyrilometodskú na Slovensku vytratila sa pre všetky budúce časy."[109] Okrem ľudu, ktorý sa menovite v banskobystrickej a spišskej diecéze v početných zástupoch zúčastňoval na cirkevných cyrilometodských oslavách, našlo toto veľké jubileum zaslúžený ohlas aj v literárnej tvorbe (A. Sládkovič, A. H. Krčméry, S. B. Hroboň a iní). V Skalici vyšla (1863) "Píseň historická o Sv. Cyrillu a Methoději" (Vstaňte vzhůru

107) J. Kálman, tamže, str. 369-370.

108) Na cyrilometodskej slávnosti v Záhrebe 5. júla 1863 celebroval slávnostné bohoslužby miestny arcibiskup Juraj Haulík, pôvodom Slovák z Trnavy.

109) Sv. H. Vajanský: tamže, str. 86.

Moravané). Pozoruhodnými štúdiami k cyrilometodskému jubileu prispeli K. Kuzmány (O pohanstve a krestu slovenského národa, Viedeň 1863), P. Dobšinský (Pamiatka pred tisíc rokmi v národe slovenskom uvedeného kresťanstva, slávená v pobožných domoch slovenských, Budín 1863), Ct. Zoch (Tisícročnia pamiatka pokresťanenia národa slovenského skrze blahoslavených Apoštolov Cyrilla a Methoda, Skalica, 1863), J. Borbis v jubilejnom roku slovenského kresťanstva vydáva nemecký spis o histórii martýrskej cirkvi slovenských evanjelikov[110], Fr. V. Sasinek po "Novoročnom ozyve nad tisícletou jubilárnou slávnosťou sv. Cyrilla a Methoda Apoštolov slovanských" (Cyrill a Method, XIII. 1963, č. 1) skladá "Krátku Cyrillo-Methodiadu pre menšiu mládež školskú (Cyrill a Method, XIII. 1863, č. 15-17) a toto jubileum využíva k tvrdeniu, že Velehrad bol kolískou kresťanstva Slovanov a Maďarov a kolískou literatúry a osvety slovanskej a maďarskej (Cyrill a Method, XIII. 1863, č. 20-30). Je to v rámci Sasinkových snáh, ktorými obraňuje cyrilometodský kult proti útokom maďarských historikov. Časopis Sokol (II. 1963, č. 1) nazýva toto jubileum "tisícim hodom". Zaiste pod dojmom cyrilometodského jubilea napísal svoje "historické smutnohry" z počiatočných období slovenských dejín aj Jonáš Záborský. Sú to dramatické obrazy zápasov (*Odboj zadunajských Slovákov, Arpádovci* a *Posledné dni Veľkej Moravy*) Slovákov s Nemcami a Maďarmi.[111] Solunskí bratia Cyril a Metod vystupujú tu v ich v historickej úlohe: Metod s kalichom a Cyril s knihou (*Posledné dni Veľkej Moravy*, dej. IV). V záverečnej scéne, keď hovorí o budúcnosti národa, Záborský vkladá do úst Svätopluka I. slová, ktoré už zobrazovali súčasnosť (Vôľa cudzia bude jemu právom; pridŕžať sa svojho zločinom).

V literárnej tvorbe Jána Palárika a Jozefa Viktorina nenachádzame ohlas cyrilometodského kultu, ale zato obaja títo vzdelaní a pokrokoví katolícki kňazi boli jednými z najhorlivejších šíriteľov tohto kultu. Palárik, Rojko a iní kňazi zakladali na Slovensku cyrilo-metodské bratstvá, po vzore podobných združení na Morave, ktoré mali pestovať kult slovenských vierozvestov po dedinách. Za túto činnosť boli obvinení

110) J. Borbis: Die Märtyrerkirche der evangelisch-lutherischen Slowaken, im Jahre des 1000 jährigen Jubiläums ihrer Gründung historisch geschildert. Erlangen 1863.

111) Záborský napísal tieto historické drámy v r. 1864-65.

z panslavizmu a prenasledovaní cirkevnými i politickými úradmi.[112] V očiach vrchnosti boli buričmi, revolucionármi a nebezpečnými panslávmi. Na poli cyrilometodského kultu záslužnú prácu vykonali aj Ján Mally-Dusarov, Martin Čulen, Ján Galbavý a Ján a Eugen Gerometta.

Z memorandovej akcie r. 1861 zrodili sa tri slovenské gymnáziá (Turč. Sv. Martin, Revúca, a Kláštor pod Znievom) a Matica slovenská. Osnovatelia memoranda odôvodnili potrebu Matice zvláštnym listom cisárovi, v ktorom medzi iným píšu: "Nás Slovákov získali pre kresťanstvo apoštoli Cyril a Metod..."[113] Roku 1862, keď cisár povolil (21. aug. 1862) založiť Maticu, Slováci opäť s nadšením pozerali do svojej tisícročnej minulosti a utvrdzovali sa tak vo viere v budúcnosť. Ján Trokan v *Pešťbudínskych vedomostiach* (1862, č. 97) oduševňoval Slovákov slovami: "Od príchodu Cyrila a Metoda, ktorí pred tisícimi rokmi slovanskému svetu priniesli a kázali sväté božie slovo v reči slovenskej, dva veľké dni svätiť bude slovenský krásny kmeň v uhorskej spoločnej krajine, a to: deň 6. júna sv. martinského zhromaždenia, v ktorom vyslovil pred Európou, že chce žiť, a deň 21. augusta, v ktorom potvrdená je Matica, že žiť môže". A keď otvárali Maticu (6. aug. 1863), mysleli zase na minulosť, z ktorej národne a kultúrne vyrástli. J. M. Hurban na zakladajúcom zhromaždení za nadšeného súhlasu prítomných navrhol, aby sa výslovne konštatovalo, že Matica bola založená "v tisícročnú pamiatku pokresťanenia Slovákov a zavedenia písomnosti slovenskej".[114] Opát Ján Gotčár v plamennej reči oduševňoval prítomných oslavou Cyrila a Metoda, ktorých nazval "prvými apoštolmi a osvietiteľmi slovenského národa".[115] Výmluvným znakom spomienok na začiatky slovenskej kultúry bol aj členský diplom Matice. Mráz píše, že ho "vyhotovili veľmi nákladne, v obrazovom ráme boli symboly jednotlivých vied, zamestnaní a na čelnom mieste bol sv. slovanských apošto-

112) Jozef Ambruš: Ján Palárik (Duch. past., XXXVI. 1961, str. 10-12). Jozef Kulla: Národný buditeľ Andrej Rojko (Duch past., XXXIV. 1957, str. 212-214).

113) Albert Pražák: tamže, str. 42.

114) Andrej Mráz: Matica slovenská v rokoch 1863-1875, Turč. Sv. Martin 1935, str. 98-99.

115) Zápisnica I. valného zhromaždenia Matice slovenskej (Slovesnosť I. 1863, č. 18-19).

lov" a nápis "v pamäti tisícletia slovenskej písomnosti".[116] Aj Letopis Matice slovenskej začali vydávať na "tisícročnú pamäť pokresťanenia Slovákov a na pamiatku písemnosti slovanskej MDCCCLXIII. založenej".

Spojitosť Matice slovenskej s cyrilometodským kultom ukázali Slováci aj tým, že biskupa Moysesa, ktorý sa najviac zaslúžil o rozšírenie tohto kultu medzi ľudom, zvolili za prvého predsedu Matice. A keď sa popri katolíckom biskupovi Moysesovi stal prvým podpredsedom Matice evanjelický superintendent Karol Kuzmány, vytvoril sa tým pre slovenský národný život dôležitý precedent konfesionálnej spolupráce, ktorý sa neskoršie stal významným symbolom národnej spolupatričnosti. Dvojica Moyses-Kuzmány vošla do slovenských dejín ako symbol, ktorý v mnohom pripomínal jednotu cieľov a svornosť solunských bratov. Slováci potom neraz nadväzovali na túto tradíciu (Sládkovič-Šujanský, Kollár-Vajanský, Hlinka-Rázus), čím zdôrazňovali potrebu národnej jednoty a vzájomnej dôvery.

Na rok 1869 pripadalo tisíce výročie smrti sv. Cyrila. Slováci ani toto jubileum nenechali bez povšimnutia. Okrem pozornosti, ktorú tomuto jubileu venovala tlač, slovenskí katolícki bohoslovci pri tejto príležitosti vydali *Pamätník sv. Cyrila* (Skalica 1869), do ktorého prispeli P. Blaho, Ig. Capko, A. Čižmarovič, J. Ďateľ, V. J. Havlíček, Št. Kankovský, Fr. R. Osvald, V. Osvald, Fr. V. Sasinek a iní. Sasinek poukázal na toto výročie aj v kázni, kde sv. Cyrila označil za "slnko a mesiac od Boha dané pre národ náš") Sion, I. 1869, str. 210-218).

Moyses mal značné zásluhy aj na založení Spolku sv. Vojtecha, ktorý po dlhé desaťročia šíril úctu k slovenským vierozvestom a ich kult medzi slovenským ľudom. Ale založenia tohto spolku sa už nedožil. Zomrel na sviatok Cyrila a Metoda, 5. júla 1869. Cesta k založeniu tohto spolku bola taká ťažká, že Juraj Slota pri jeho otváraní (14. sept. 1870) naradostený, že sa to podarilo, pozabudol i na Maticu slovenskú a vyhlásil, že založenie Spolku sv. Vojtecha je pre slovenských katolíkov najdôležitejším dňom od príchodu sv. Cyrila a Me-

116) L. V. Rizner: Bibliografia písomníctva slovenského, diel III. L-O, str. 38-47, Turč. Sv. Martin 1932.

toda.[117] Ako pri zakladaní Matice, aj tu sa ozýva dávna minulosť. Cyrilometodský kult sa tak vžil do myslenia Slovákov, že do jeho súvislosti stavali každú významnú kultúrnu a národnú udalosť. Bol mocnou vzpruhou ich duchovného života aj v ťažkých rokoch zápasu o existenciu národa.

Obdobie zosilnenej maďarizácie

Po smrti Moysesovej rútila sa na slovenský život jedna rana za druhou. Roky sľubných nádejí, kedy sa aj cyrilometodský kult tešil zvláštnej obľube básnikov a čiastočne aj maliarov a sochárov a kedy pomocou kníh, časopisov, novín a kázní prenikal takmer do každej slovenskej rodiny, vystriedali roky trpkého sklamania. Ako keď sa ranný svit prepadne do búrlivej noci. V r. 1870-1880 zomreli poprední spisovatelia a vedúci činitelia národného a kultúrneho života M. M. Hodža (1870), J. Palárik (1870), Ľ. Žello (1871), J. Chalúpka (1871), J. Kalinčiak (1871), A. Sládkovič (1872), P. K. Hostinský (1873), J. Viktorin (1874), J. Záborský (1876), J. Kráľ (1876), J. Matúška (1877), B. Nosák-Nezabudov (1877), D. Marothy (1878), A. Radlinský (1879), J. Botto (1881) a iní. Roku 1869 prestal vychádzať literárny časopis *Sokol* a r. 1870 zanikol aj časopis *Cyrill a Method*. Roku 1870 prestali vychádzať aj jediné slovenské politické noviny *Pešťbudínske vedomosti*, ktoré v r. 1861-1870 hrali dôležitý zástoj pri obrane slovenských práv i pri šírení cyrilometodskej tradície. Po zatvorení troch slovenských gymnázií, ktoré boli jedinými ústavmi, kde sa slovenská mládež mohla dozvedať pravdu o minulosti veľkomoravskej a o cyrilometodskom diele, peštianska vláda zasadila slovenskému životu najtvrdšiu ranu zatvorením Matice slovenskej (1875).

Všetky tieto rany, ktoré dopadali na slovenský život, zasahovali aj cyrilometodský kult. Maďari obviňovali Slovákov z panslavizmu[118] a z protiuhorských rozbíjačských tendencií. Panslavizmus videli už v spomínaní Veľkej Moravy[119], lebo tento štát zásluhou Cyrila a Metoda stal sa kolískou slovan-

117) Juraj Slota: Spolok sv. Vojtecha, založený a do života uvedený dňa 14. sept. r. P. 1870. Skalica 1872.

118) Ľudovít Štúr: Panslavizmus a naša krajina, Dielo sv. II. Bratislava 1956, str. 239-258.

119) Ján Tibenský: Juraj Sklenár a jeho spor s Katonom o rozlohe Veľkej Moravy (Hist. zborník Matice slovenskej V. 1947).

skej písomnosti. A tak isto panslavizmus videli aj v cyrilometodskom kulte, lebo slovanská bohoslužba bola pre slovenských kňazov stále aj prameňom národného povzbudenia a hrdosti. Od 9. storočia boli to menovite kňazi, ktorí s obzvláštnou láskou pestovali cyrilometodský kult (Fándly, Hollý, Moyses, Kuzmány, Sasinek, Palárik, Radlinský, Slota, Osvald, Kollár a iní).

Po zatvorení Matice slovenskej sústredil sa slovenský život najmä okolo katolíckeho Spolku sv. Vojtecha a okolo redakcie Národných novín, Katolíckych novín, Slovenského letopisu, Literárnych listov, Národného hlásnika, Cirkevných listov a od r. 1881 aj okolo redakcie Slovenských pohľadov. Do života vstupujú už noví ľudia: oduševnení kňazi (M. Kollár, Fr. R. Osvald, P. Blaho, A. Kmeť, J. Kohút, K. Kompánek, K. Medvecký, K. Kmeťko, A. Hlinka, F. Juriga a iní), neohrození novinári (M. Št. Ferienčik, V. Paulíny-Tóth, A. Černiansky, A. Červenák, A. Pietor, Sv. H. Vajanský), historikovia (P. Križko, J. Botto a J. Škultéty) a medzi básnikmi od začiatku nad všetkými vysoko stojí P. O. Hviezdoslav. Všetky tieto mená predstavujú však len nové tváre ľudí. V ich dušiach horí tá istá národná horlivosť s láskou k Veľkej Morave a dedičstvu cyrilometodskému, ako sme to videli v predchádzajúcich generáciách. Napriek tomu do konca prvej svetovej vojny nestretneme sa už s takým ohlasom cyrilometodského kultu v literatúre i v živote národnom, ako to bolo u bernolákovcov, štúrovcov a v generácii matičnej. Nová doba priniesla nové problémy. Ak si predchádzajúce generácie pripomínali život a dielo Cyrila a Metoda oslavným alebo žalostným eposom, povesťou alebo drámou, táto generácia preukazuje úctu svojim národným svätcom tým, že im zasväcuje kostoly, oltáre, zvony a že menovite do kostolov obstaráva sochy, obrazy a zástavy s podobami svätých bratov. Miesto plamenných slov majú pamiatku sv. Cyrila a Metoda teraz viac pripomínať hmotné pomníky ich nehynúcej slávy. Slovo básnikov, novinárov a kazateľov stáva sa len doplňkom úcty, ktorú slovenský ľud prejavuje svojim národným apoštolom. Bolo dôležité, aby ľud, ktorého rečové i cirkevné práva boli zosilnenou maďarizáciou ustavične ohrožované, mal stále pred očami hmotné pomníky svojej národnej slávy. A pretože politický prejav úcty voči národnej minulosti bol hneď dôvodom k upodo-

zrievaniu a prenasledovaniu, Cirkev v tomto ťažkom období prevzala úlohu kultúrneho a často i politického činiteľa.

V tejto situácii rozhodnutie pápeža Leva XIII., ktorý encyklikou *Grande munus* (Vznešená úloha) z 30. sept. 1880 rozšíril kult sv. Cyrila a Metoda na celú Cirkev, prišlo Slovákom ako pomoc na zavolanie. Lev XIII. v tejto encyklike oceňuje zásluhy Cyrila a Metoda slovami: "Ako celé slovanstvo ...nikdy neprestalo oslavovať oboch šľachetných bratov Cyrila a Metoda, tak isto aj cirkev rímska si ich veľmi ctila... Preto nariaďujeme, aby 5. júla, ktorý deň ustanovil blahej pamäti Pius IX., prijatý bol za sviatok sv. Cyrila a Metoda do kalendára rímskej a všeobecnej cirkvi..." Lev XIII. na podnet chorvátskeho arcibiskupa J. Strossmayera dal v chráme sv. Klementa v Ríme postaviť tiež kaplnku sv. Cyrila a Metoda. Od tých čias sa tento chrám, kde je pochovaný sv. Cyril, stal navštevovaným miestom pútnikov zo všetkých slovanských krajín. Už r. 1881 v dňoch 29. júna až 5. júla usporiadali Slovania veľkú púť do Ríma[120] a v kaplnke sv. Cyrila a Metoda spoločne slávili pamiatku svätých bratov. 4. júla kázal tu Juraj Slota pri slávnostných bohoslužbách slovanského obradu.[121] Slováci zo Slovenska i zo Spojených štátov severoamerických často putovali do Ríma a v bazilike sv. Klementa vzdávali úctu svätým bratom.

Politicky a národnostne vyostrené pomery v Uhorsku spôsobili, že aj kult sv. Cyrila a Metoda nestál tak intenzívne v popredí verejného života, ako to bolo v predchádzajúcich generáciách. Pochopiteľne, že národ neslávil každý rok významné jubileum svätých bratov, ale aj príležitostne prejavovaná úcta slovanským apoštolom narážala už stále na politické prekážky. Roku 1876 namaľoval maliar J. B. Klemens veľký oltárny obraz pre plánovanú kaplnku sv. Cyrila a Metoda, ktorú Andrej Kmeť (1841-1906), zakladateľ Slovenskej muzeálnej spoločnosti, chcel postaviť vo svojej rodnej obci v Bzenici. 15. augusta 1888 obec už chcela začať so stavbou, ale úrady stavbu nepovolili. Klemensov obraz sa potom dostal do Slovenského národného múzea v Turč. Sv. Martine. To však nebol jediný Klemensov obraz Cyrila a Metoda. Jeho obrazy s podobami slovenských vierozvestov sú roztrúsené v počet-

120) Juraj Slota: Pamiatka putovania katolíckeho Slavianstva do Ríma ku hrobu sv. Cyrila. Praha 1882.
121) Kazateľňa I. 1881, str. 395-400.

ných kostoloch na Slovensku.[122] Neskoršie kultúrny historik a filológ Fr. Šujanský (1832-1907) mohol len neohroženým vystúpením udržať obraz sv. Cyrila a Metoda v kostole v Selciach. Roku 1895 obstaral potom pre tento kostol aj sochy sv. Cyrila a Metoda. Na podobné prekážky úradov narazil K. A. Medvecký v Bacúrove, keď pre tamojší kostol r. 1917 obstarával sochy Cyrila a Metoda. Horliví kňazi ani napriek úradným prekážkam neprestali zasväcovať kostoly (Mojtín, Dohňany) a kaplnky (Polichno, Láclava) svätým bratom, stavať oltáre ku ich pocte (Moravské Lieskové, Stankovany, Madunice), ozdobovať kostoly cyrilometodskými sochami (Láb, Bacúrovo, Lopej, Dolný Lopáš, Námestovo, Jablonka, Brezovica na Orave, Drahovce), obrazmi (Višňové, Radvaň n. Hr., Považská Bystrica, kaplnka pod Ďumbierom, Vysoká pri Morave) alebo objednávať zvony zasvätené Cyrilovi a Metodovi (Bartošova Lehôtka, Prochot'[123]) a zástavy s obrazmi svätých bratov (Hubová [prv Gombáš], Stankovany, Dolný Lopašov, Moravské Lieskové, Kúty). Ostatné kostoly zasvätené Cyrilovi a Metodovi sú novšieho dáta.[124]

V celom tomto období s najcennejším cyrilometodským ohlasom v literatúre stretáme sa u Pavla Országha Hviezdoslava (1849-1921). Jeho "Žalm na tisícročnú pamiatku vierozvestov sv. Cyrila a Metoda" (1885) je oneskoreným príspevkom k veľkému cyrilometodskému jubileu, ktoré Slováci slávili r. 1863. Rok, kedy Hviezdoslav písal tento žalm, bol rokom dvoch smutných jubileí: tisícročia zákazu slovanskej bohoslužby pápežom Štefanom V. a tisícročia Metodovej smrti. Hviezdoslavov žalm znie vďačným a nádejným tónom. V dobe národnej skleslosti bolo dôležité, aby okrem kazateľov aj básnik pripomínal národu jeho tisícročnú minulosť.[125] Toho istého roku Hviezdoslav výrazne načrel do veľkomoravskej minu-

122) Jozef Kováč: Klemens, portretista a maliar (Duch. past. XXXIII. 1956, str. 44).

123) V Prochoti boli do r. 1917 dva zvony. Väčší zasvätený sv. Metodovi a menší zasvätený sv. Cyrilovi. Na tomto bol nápis: "Svätý Cyrille! Budiž ochráncom Slovenska!" Zvony ulial Jozef Pozdech v Pešti roku 1867.

124) Alojz Mišković: Svätí v našich končinách (Duch. past. XXXV. 1958, str. 100).

125) Však pred tisíckou rokov, keď ešte blúdivé mrákoty
zrak clonili ľudstvu, ďas kráľil pohanský,
už vtedy, národe, konal v tebe veľký čin sveta Pán. (Hviezdoslav: Žalm na tisícročnú pamiatku vierozvestov.)

losti aj v básni "Ján Hollý", o ktorom spieva, že "z Metodovho slova príklad vzal". Hviezdoslav tu spomína zjavy dávnej slovenskej minulosti, ktoré ospieval Ján Hollý.[126] Taktiež v Hviezdoslavovej kratšej epike stretáme sa s ohlasmi Veľkej Moravy a Cyrila a Metoda (Pribina, Rastislav, Ľútosť Svätoplukova). V "Rastislavovi" poukázal Hviezdoslav na nespokojnosť nemeckých misionárov so slovenským ľudom, ktorý ich nechce nasledovať. Preto múdry Rastislav poučený radou domácich radcov obrátil sa s prosbou do Carihradu o vyslanie svätých bratov. V "Ľútosti Svätoplukovej" rozpráva zas o tajnom návrate Gorazdovom na Veľkú Moravu, kde sa prišiel pokloniť "drahým pozostatkom Metodovým". Keď sa dozvedel o smrteľnej chorobe Svätoplukovej, navštívi ho, a Svätopluk potešený jeho prítomnosťou vyzná sa mu z chýb a omylov života. Gorazd je u Hviezdoslava svedkom, ba ceremoniárom aj pri povestnom lámaní prútov, ktorým Svätopluk svojim nástupcom chce demonštrovať silu svornosti a jednoty. Hviezdoslav akoby dodatočne, miesto mocného kráľa Veľkej Moravy, chcel dať satisfakciu Metodovi i Gorazdovi. Z úst Gorazdových v posledných okamihoch Svätoplukovho života dá zaznieť piesni "Gospodi pomiluj ny". Pražák hovorí, že Hviezdoslavovým básnickým zásahom nadobudol cyrilometodský kult na Slovensku "umelecké posvätenie".[127]

Nastupujúca literárna generácia okrem Hviezdoslava (Vajanský, Kukučín, Tajovský, Podjavorinská, Vansová, Čaják, Šoltésová, Maršall-Petrovský, Bielek, Somolický, Milkin a iní) siaha po námetoch z dávnej cyrilometodskej minulosti len ojedinele. Svetozár Hurban Vajenský (1847-1916) poctil pamiatku cyrilometodského krstu Slovákov tým, že na hrob svojej sestry zasadil slovanskú lipu. V článku "Milénium"[128] slávi Cyrila a Metoda najmä za preklad sv. Písma do slovanského jazyka, v čom vidí tisícročnú minulosť slovenčiny. Na význam cyrilometodského kultu u Slovákov poukazuje tiež v knihe *Život Štefana Moysesa.* Anton Bielek (1857-1911) dotkol sa cyrilometodského diela vo svojom *Dejepise Slovákov*

126) Praotca Sláva, a zas v čarnom svite
zjav Svätopluka, zor i rameno,
trón v Nitre drahej, prestol Velehradu,
kde svätí Cyril — Metod Krista v oltár kladú. (Hviezdoslav: Ján Hollý.)

127) Albert Pražák: Dějiny slovenské literatury, Praha 1950, str. 49-50.

128) Národné Noviny XV. 1884, č. 127.

od najstarších čias do terajších rokov (Pittsburgh, Pa. 1897). V próze po historickej látke siahol J. Škultéty[129] (1853-1948) a V. Paulíny-Tóth).[130]

Na rok 1893 pripadla storočnica založenia Bernolákovho Učeného Tovarišstva. Túto príležitosť využili najmä spolupracovníci Spolku sv. Vojtecha, ktorí na uctenie pamiatky ako aj na zhodnotenie diela bernolákovcov začali r. 1893 vydávať zborník *Tovarišstvo,* ktorý vyšiel v troch zväzkoch (I. 1893, II. 1895 a III. 1900). Účelom zborníka bolo pripomenúť záslužné činy Bernolákovej školy a pritom znovu poukázať aj na slávne stránky slovenskej minulosti. Už tým, že hodnotili dielo Fándlyho, Bernoláka a Hollého, pripomínali dobu Cyrila a Metoda. Tento zborník stal sa tak nielen dokumentárnym obrazom činnosti Bernolákovej generácie, ale aj holdom cirkevnému a kultúrnemu dielu Cyrila a Metoda. Jeho redaktorom bol Fr. R. Osvald. Medzi spolupracovníkmi zborníka nachádzame popredných básnikov, kritikov, historikov a filológov. Básnici Milkin, Somolický a Tatrin ospievali tu činy "slávnych tovarišov" a ich dielo postavili do súvisu s dielom Cyrilovým a Metodovým. Milkin vzýva "dedičstvo Cyrilovo", aby bolo "heslom v dobe utrpenia". Somolický opiera právo národa o dielo Cyrilovo a Tatrin v Bernolákovej slovenčine vidí "prvý krok k slobode".[131]

Z literatúry prenáša sa téma Veľkej Moravy a Cyrila a Metoda viac-menej do literárno-historických štúdií, do časopisov, novín a kalendárov, kde často nachádzame aj ilustrácie Cyrila a Metoda. Najmä kalendáre konali v tomto stiesnenom období mimoriadne záslužnú prácu. To bolo ľudové čítanie na celý rok. Svätí bratia boli tu stále predstavovaní ako domáci a národní svätci a ich dielo ako základ slovenskej vzdelanosti. K prehĺbovaniu cyrilometodského kultu prispievali aj cyrilometodské piesne a modlitby, ktoré ľud spieval a odriekal v kostoloch. Aký význam mala náboženská úcta Cyrila a

129) Historická povesť "Ľubica" v almanachu Dunaj (1874).

130) Historická povesť Trenčiansky Matúš (Slov. nár. knižnica, zv. 1. Turč. Sv. Martin 1873). Samuel Ormis pripojil k nej historický úvod, v ktorom dokazuje odveké panstvo Slovákov v Uhorsku, pričom užíva fantastické argumenty, napr., že Slovákom priniesol kresťanstvo apoštol Pavol a pod. Tendenciou oboch týchto próz bolo učiť národ svornosti a dvíhať jeho sebavedomie.

131) Alojz Kolísek: Borba katolíkov za slovenčinu a slobodu. Bratislava 1928, str. 50-56.

Metoda, vidno aj z toho, že Sasinek od roku 1870 do svojich modlitbových kníh *(Vzdychy)* stále vkladal modlitbu k sv. Cyrilovi a Metodovi.

K poznaniu slovenského literárneho vývinu, v ktorom cyrilometodský ohlas možno stopovať v každej generácii, hodne prispel aj Jaroslav Vlček (1860-1930) so svojimi literárnohistorickými štúdiami *(Literatúra na Slovensku* [1881] a *Dejiny literatúry slovenskej* [1890]). Cenné sú aj jeho kapitoly zo slovenských dejín *(Slovensko katolícke, Osvietenské Slovensko, Slovensko evanjelické, Štúrova škola na Slovensku)*, ktoré, pravda, neprávom zahrnul do súborného diela *Literatúra česká XIX. století.* Vlček a po ňom Pražák *(Literární Slovensko let padesátých až sedemdesátých* a *Dějiny slovenské literatury)* napriek pomýlenému názoru o jednote "československého národa" a "československej literatúry", ktorý slúžil politickému záujmu a nie vedeckej pravde, pomohli odkryť cenné úseky slovenskej kultúrnej minulosti a poukázať na zväzky cyrilometodského dedičstva so slovenským duchovným životom.

Najväčšou mierou k odkrytiu dejín Veľkomoravskej ríše, záslužných činov Cyrila a Metoda a dejín Uhorska v celom tomto období prispieval Franko Víťazoslav Sasinek, profesor bohoslovia v Banskej Bystrici a tajomník Matice slovenskej. Okrem jeho kratších štúdií v časopisoch (Cyrill a Method, Slovesnosť, Letopis Matice slovenskej, Slovenský letopis) zasluhujú pozornosť aj jeho historické spisy *Dejiny drievnych národov na území terajšieho Uhorska* (Skalica 1867), *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska* (Skalica 1868), *Sv. Method a Uhorsko* (Turč. Sv. Martin 1884), *Arpád a Uhorsko* (Turč. Sv. Martin 1884), *Život SS. Cyrilla a Methoda, apoštolov slovanských* (Trnava 1885), *Ulfilas a glagolské písmo* (Praha 1886), *Dejepis Slovákov* (1895) a *Država Veľkomoravská* (1896).[132] Hoci sa Sasinkovým historickým dielam často vyčíta nepresnosť a mylné vedecké uzávery, od dôb matičných až do začiatku 20. storočia nikto zo Slovákov neobohatil tak dejepisné znalosti svojich rodákov v dvoch generáciách ako on. V čase zosilnenej maďarizácie bolo to mimoriadne dôležité a potrebné.

---

132) Dejepis Slovákov a Država Veľkomoravská vyšli ako 1. a 2. zošit Salvovej Dejepisnej Bibliotheky v Ružomberku.

Keď peštianska vláda r. 1875 zatvorila Maticu slovenskú, Koloman Tisza vyhlásil, že slovenského národa niet. Od tých čias maďarizácia postúpila tak ďaleko, že v 80.-90. rokoch všímala si i to, čo čítajú slovenskí študenti. Čítať básne Hollého, Štúra, Sládkoviča a iných pokladalo sa za protištátny čin. Petra Rovnianka vylúčili z teológie v Pešti (1886), lebo čítal Hollého eposy *Svätopluk* a *Cyrilo-Metodiada*. Vyčítali mu, že vraj chcel vzkriesiť Svätoplukovu ríšu.[133] Pre podobné veci vyhadzovali zo škôl aj iných študentov a pozbavovali úradov alebo pokutovali kňazov, učiteľov, notárov.[134] Za takejto situácie každý, kto bol existenčne závislý na štáte, obával sa verejne priznať k slávnym pamätníkom slovenských dejín, aj keď boli povýšení na oltár. Tým značne trpel aj cyrilometodský kult. Len kňazi, ktorí sa nebáli perzekúcie (E. Krajňák, F. Juriga, F. Tománek, A. Cvinček a iní) odvážili sa smelo hlásiť k cyrilometodskému dedičstvu a chodili na púť na moravský Velehrad. Účasť na týchto púťach sa považovala za odvážny vlastenecký čin. Cyrilometodejstvo riadilo prácu katolíckych slovenských kňazov, ktorí jeho ducha nielen pestovali, ale aj prežívali.

Na cyrilometodských slávnostiach v ukrajinskom Kijeve r. 1885 zúčastnili sa Slováci (Sv. H. Vajanský, J. Škultéty a nitriansky advokát P. Valášek) ako jediná delegácia zo slovanských krajín.[135] To vyzdvihol aj slávnostný rečník A. S. Budilovič, keď odpovedal na Vajanského prejav o cyrilometodejstve a súčasnej situácii Slovákov v Uhorsku.

Do 20. storočia vstupovali Slováci s vážnymi obavami o ďalší osud svojho národa. Bez kultúrnych spolkov, národných škôl a s ubúdaním národne uvedomelej inteligencie boli zatlačení do úlohy obráncu a prosebníka. Politická i cirkevná správa boli v rukách Maďarov alebo maďarónov. V tomto trudnom postavení sa už skoro neodvážili spoliehať na vlastné sily. Pomoc očakávali najmä od slovanských národov. Ich veľkou nádejou bolo menovite cárske Rusko (Radlinský, Vajanský, Škultéty, Mišík, Makovický), kde si vedeli získať priateľov i sympatie. Už r. 1867 počas slovanskej výstavy v Moskve ozdobili Rusi hotel, v ktorom bývali Slováci, práporom s me-

133) Vincent Boleček: Peter A. Rovnianek, New York 1957, str. 16.
134) Ján Čaják: Dejepis Slovákov, Pittsburgh 1914, str. 29-30.
135) Bohuš Chňoupek: Objavy z literárnej histórie Slovenska (Pravda [Bratislava] 17. februára 1963, str. 2).

nami Svätopluk, Matúš Čák a Jánošík. Tým vyjadrovali svoje sympatie so slovenskými snahami a túžbami po slobode a samostatnosti.

Mladšia generácia, ktorá vstupovala do života počiatkom 20. storočia, bola nespokojná s pasivitou staršej generácie a menovite s jej spoliehaním sa na cudzích. Proti starému smeru reprezentovanému Vajanským a Národnými Novinami začali sa postupne grupovať dve hnutia. Prvé vzniklo v Trnave a v Ružomberku okolo Katolíckych novín a Ľudových novín. Jeho predstaviteľmi boli Fr. R. Osvald (1845-1926), Martin Kollár (1853-1919) a Andrej Hlinka (1864-1938), ku ktorým sa pridal celý rad uvedomelých katolíckych kňazov a intelektuálov. Druhé hnutie sa začalo organizovať na západnom Slovensku okolo časopisu H l a s a jeho predstaviteľmi boli P. Blaho, M. Hodža, V. Šrobár a A. Štefánek. Zatiaľ čo katolícky smer, neskoršie reprezentovaný Hlinkom, opiera sa o duchovné hodnoty slovenskej minulosti a o tradíciu cyrilometodskú, hlasisti vyzdvihujú a zdôrazňujú najmä ľudovýchovnú a praktickú činnosť. Oba smery sú však jednotné v názore, že cyrilometodská idea tvorí hlavnú duchovnú silu v slovenskom živote a že je to spoločný majetok celého národa. Reprezentanti týchto dvoch hnutí poznačia politickú tvár slovenského života v budúcom polstoročí, menovite obdobie prvej Česko-Slovenskej republiky (1918-1939).

Obdobie politických otrasov

Slováci r. 1918 vstupovali do spoločného štátu s Čechmi s najväčšími nádejami. Opojení národnou slobodou hľadeli na nový štát ako na obnovu Veľkej Moravy. V celej škále národného života ozýva sa tu tisícročie. Tento akcent zdôrazňovali politikovia (E. Stodola, A. Hlinka, M. Hodža, F. Juriga, M. Rázus), básnici (Hviezdoslav, Grebáč-Orlov, Krčméry, Dlhomír Poľský, Rázus), historikovia (Škultéty, Bujnák, Krčméry), rozličné časopisy a politická tlač. S akcentom politickým (veľkomoravským) súvisel aj akcent cirkevný (cyrilometodský), ktorý našiel svoj konkrétny výraz 13. februára 1921, keď boli v Nitre, sídle starého biskupstva z čias Veľkej Moravy, vysvätení traja slovenskí biskupi (M. Blaha, K. Kmeťko, J. Vojtaššák). Hlinka vtedy s nadšením volal: "Prišli časy ra-

dosti, opakuje sa história..."[136] Juraj Hodál prirovnával tento deň ku dňu, kedy "Štúr dal Slovákom slovenčinu".[137] Martin Mičura ako zástupca vlády v blahoželaní novým biskupom vyslovuje presvedčenie, že ich bude sprevádzať "spomienka na Nitru, ohnisko kresťanskej kultúry, hlásanej našim predkom ústami svätého Metoda..."[138] Básnik Ján Ďaleť v pozdravnej básni (Aleluja Slovákov) spomína dielo Metodovo i Cyrilovo a slovenský národný znak.[139] V slovenských dušiach sa tu snúbila minulosť s prítomnosťou a budúcnosťou.

Po r. 1918 stal sa kult Cyrila a Metoda čímsi samozrejmým. O diele svätých bratov dozvedali sa už žiaci v školách, o ich význame a zásluhách slobodne písali vedecké i populárne časopisy, noviny a kalendáre. Slováci, ktorí už od obrodenia cítili, akoby sa s týmito svätcami boli národne zrodili, pokladajú sa za "ich prvých a najstarších veriacich a priamych dedičov ich veľkého diela".[140] Celé ich chápanie cyrilometodského kultu súvisí s týmto poznaním. Úcta, ktorú im preukazujú, je rovnako prejavom národnej i náboženskej vďačnosti. V oboch svätcoch vidia súčasť svojich dejín. Keď zvýrazňujú ich kult, zvýrazňujú tým aj svoju národnú minulosť.

Postupne dostával sa cyrilometodský kult viac a viac aj do slovenského výtvarného umenia. Pestovali ho maliari (Hanula, Fulla, Schurmann, Massányi, Benka, Alexy, Ondrejička, Kováts, Klimčák, Adam, Cincík, Seman) i sochári (Rigele, Štefunko, Gibala, Kostka, Zemanová a iní). Výtvarní umelci, ako predtým básnici, snažia sa vytvoriť podoby svätých bratov s čo najväčšou úctou. Z prác týchto umelcov zasluhujú zvláštnu pozornosť predovšetkým Rigeleho socha sv. Cyrila a socha sv. Metoda (sádrové odliatky z r. 1927), ktoré zdobia kostol Milosrdných bratov v Bratislave. Rigeleho sochy sú najvýraznejším slovenským sochárskym dielom s postavami oboch svätcov. Roku 1927 vyhotovil maliar Max Schurmann cenný olejový obraz Cyrila a Metoda, ktorý sa nachádza v budove biskupského úradu v Nitre. Maliar Július Adam použil

136) Alojz Kolísek: tamže, str. 355.
137) Tamže, str. 357.
138) Tamže, str. 360-61.
139) Tamže, str. 362-364.
140) Al. Miškovič: Na okraj uctievania sv. Cyrila a Metoda (Duch. past. XXXIII. 1956, str. 149).

r. 1928 cyrilometodský motív pre nástennú maľbu v kostole v Tvrdošíne. Pozoruhodná je tiež maľba Pavla Kovátsa z r. 1931 na okne bývalého bratislavského katolíckeho vysokoškolského internátu Svoradov. Roku 1933, pri oslavách 1100-ročného jubilea posviacky kostola sv. Emmeráma v Nitre, zasadili v románskej kaplnke na nitrianskom hrade farebné okno s hlavami Cyrila a Metoda podľa návrhu Ľuda Fullu. Sochár Ferdiš Kostka vytvoril r. 1936 malé cyrilometodské súsošie, ktoré sa nachádza v bratislavskom mestskom múzeu. Toho istého roku objednala Ústredná správa Slovenskej ligy v Bratislave obraz s cyrilometodským motívom u maliara Jozefa Hanulu. Je to veľká olejomaľba na dreve, predstavujúca slovenský ľud pri vítaní svätých vierozvestov. Obraz sa do zlikvidovania Slovenskej ligy r. 1945 nachádzal v zasedacej sieni Ústrednej správy v Bratislave. R. 1937 vytvoril Martin Benka kolorovanú kresbu uhľom s postavami oboch svätcov. Táto kresba sa nachádza vo vlastníctve prof. Stanislava v Bratislave. Niekedy v týchto rokoch vyhotovil aj Karol Ondrejička cennú temperu s cyrilometodským motívom. R. 1940 použil tento motív aj Edmund Massányi pri povalovej maľbe piaristického kostola v Nitre. Cyrilometodský námet nachádzame aj na oltárnych rezbách, ktoré r. 1942 podľa návrhu V. Zavarského zhotovila fa. Weiss a Kanka (Banská Štiavnica) pre štátny vysokoškolský internát na Lafranconi v Bratislave. Od r. 1943 zdobí seminárnu kaplnku v Spišskej Kapitule drevený relief s postavami Cyrila a Metoda podľa návrhu Martina Benku. Zuzana Zemanová vytvorila r. 1946 keramické súsošie svätých vierozvestov pre katolícky kostol v Lipt. Sv. Mikuláši. Janko Alexy navrhol niekoľko cyrilometodských motívov pre kostolné okenné maľby v Lipt. Sv. Mikuláši (1946), Svätom Jure (1948) a v Piešťanoch (1950). Roku 1948 použil cyrilometodský námet i Mikuláš Klimčák pri maľbe kostola v Zbudskom Dlhom (okr. Humenné). Martin Benka vytvoril r. 1949 pre družstvo slovenských výtvarných umelcov Tvar v Bratislave cennú olejomaľbu predstavujúcu Cyrila a Metoda ako učiteľov ľudu. Družstvo Tvar dalo podľa tohto obrazu vyhotoviť farebnú tlačovú reprodukciu, ktorú za prístupnú cenu rozšírilo medzi ľudom.

Treba tiež spomenúť, že slovenskí krajania v Amerike, pochádzajúci zo Spišského Podhradia, r. 1926 darovali svojej

rodnej obci zvon s cyrilometodským reliefom. R. 1926 dali zas v kostole na Svätej Hore v Levoči postaviť bočný oltár s cyrilometodským motívom. Roku 1928 mníchovský maliar Georg Schmidt renovoval cyrilometodské freská v kostole sv. Klimenta v Mučeníkoch. Tieto nástenné kresby predstavujú Cyrila a Metoda ako odovzdávajú pozostatky sv. Klimenta pápežovi Hadriánovi II.

Za Slovenskej republiky dal nitriansky župan Štefan Haššík pri obci Branč, južne od Nitry, kade prebiehala slovensko-mad'arská hranica po viedenskom verdikte (1938), postaviť kamenné súsošie Cyrila a Metoda. Toto impozantné dielo (za frontu r. 1945 poškodené), ktoré vytvoril sochár Fraňo Gibala, malo Slovákom po oboch stranách hraníc pripomínať cyrilometodskú tradíciu a starobylosť slovenského územia aj na juh od nanútenej hranice.

Slovenská univerzita počas Slovenskej republiky prejavila úctu k Cyrilovi a Metodovi tým, že ich obrazy pojala do svojich insignií. Vláda Slovenskej republiky dala zas raziť 20korunové mince s obrazom Cyrila a Metoda podľa návrhu Frica Štefunku.

Po prvej svetovej vojne prejavili Slováci zvýšenú úctu voči sv. Cyrilovi a Metodovi aj tým, že im zasvätili viaceré novopostavené kostoly a kaplnky. Sú to kostoly v obciach a mestách: Suchá Dolina, Adidovce, Giraltovce, Vlčovo, Dolné Držkovce, Prusy, Nitra-Mlynárovce, Predná Huta pri Spišskej Novej Vsi, Bratislava (kostol redemptoristov), Očkov, Častkov, Blahova Dedina a Nové Sady. Kaplnky zasvätené Cyrilovi a Metodovi nachádzame zas v týchto obciach a mestách: Horná Trnávka, Slovenské Nové Mesto, Ľubochňa, Drahovce.

Prvou veľkou príležitosťou, kedy Slovensko v nových pomeroch mohlo manifestačne prejaviť svoju oddanosť a vďačnosť veľkomoravskému kresťanstvu, bol rok 1933. Toho roku spomínalo Slovensko 1100. výročie posviacky prvého kresťanského kostola na slovenskom území. Bol to kostol sv. Emmeráma, ktorý postavil v Nitre knieža Pribina a ktorý okolo r. 828 vysvätil salzburgský arcibiskup Adalrám. Roku 1933 zhromaždili sa v Nitre státisícové zástupy slovenského ľudu ako aj delegácie niektorých slovanských národov, aby manifestačným spôsobom dokumentovali kresťanskú a kultúrnu starobylosť Slovákov. Toto významné jubileum našlo

mohutný ohlas v celom slovenskom národnom a kultúrnom živote.

Pri príležitosti tohto veľkého jubilea Ján Stanislav pripravil zborník *Ríša Veľkomoravská* (Praha-Bratislava 1933) s početnými príspevkami zahraničných i domácich[141] historikov a jazykovedcov. Nachádzame tu aj zásluzné ocenenie diela Cyrila a Metoda. Poukazuje na to aj Stanislav v úvodnom slove, ktoré datuje dňom 5. júla 1933, keď píše, že Slováci sa pri týchto oslavách musia vážne zamyslieť nielen nad jubileom posviacky Pribinovho kostola, ale aj nad tým, čo nasledovalo po Pribinovi, tojest nad epochou apoštolov Cyrila a Metoda.[142]

Toho istého roku vydal Stanislav aj *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda.*[143] Sú to slovenské preklady *Žitia Konštantínovho* a *Žitia Metodovho* z cirkevnoslovanských textov prepísaných zo staroslovienskej pôvodiny. Pietnosť tejto knihy zvyšuje šesť cenných Benkových ilustrácií[144], ktoré Benka pripravil k tomuto jubileu. Kniha vyšla v redakcii básnika Jána Smreka ako bibliofilské vydanie "v jubilejnom roku tisíceho a stého výročia založenia prvej kresťanskej svätyne na Slovensku". Stanislav v doslove knihy poznamenáva, že vydáva tieto životy, aby sa rozšírila známosť o živote a činnosti sv. Cyrila a Metoda.[145]

Významné jubileum posviacky prvého kresťanského kostola na Slovensku našlo ohlas aj v tvorbe básnikov. Kovalík-Ustiansky (Pribina, Kultúra V.) nazýva Pribinu slovenským vierozvestom a jeho nitriansky kostol vyhlasuje za maják

---

141) Zo Slovákov do tohto zborníka prispeli: Jozef Škultéty (Pribina), Ľudovít Knappek (Cirkev a štát v boji o rozšírenie kresťanstva v IX. storočí), Alex. Huščava (Listina pápeža Jána VIII. k sv. Metodovi a univerzalita svetskej moci pápežskej), František Hrušovský (Veľká Morava a Poľsko), Pavel Bujnák (Obrátenie Maďarov na vieru kresťanskú), Štefan Krčméry (Ozvena Veľkej Moravy v slovenskej literatúre) a Ján Stanislav (Dnešný stav otázky československých prvkov v staroslovienskych pamiatkach).

142) Ján Stanislav: Ríša Veľkomoravská, zborník, str. 5.

143) Ján Stanislav: Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda, Praha-Bratislava 1933.

144) Okrem prvej ilustrácie znázorňujúcej Pribinu pri budovaní prvého kresťanského chrámu v Nitre ďalších päť ilustrácií je venovaných Cyrilovi a Metodovi v súvislosti s ich činnosťou na Veľkej Morave.

145) Ján Stanislav: tamže, str. I—X.

v slovanskom mori, Dilong (Pamiatka Pribinova, Kultúra VI.) oživuje zas povesť o synoch Svätoplukových, lámajúcich zväzok prútov, Hlbina (Kultúra VI.) uctieva Pribinu, že dal v Nitre Kristovi byt a Javor (Kultúra V.) vzdáva hold salzburgskému arcibiskupovi Adalrámovi, ktorý posvätil Pribinov kostol a Pribinovmu kňazovi Dominikovi. Pribina sa v predstave týchto básnikov javí ako predchodca Cyrila a Metoda, ako kresťanský apoštol Slovákov.

S cyrilometodským motívom v literárnej tvorbe stretáme sa v tomto období len ojedinele a viac-menej na okraji. Básnikov a spisovateľov po roku 1918 viac upútala postava kráľa Svätopluka. Jégé (1866—) oživuje postavu "mocného kráľa Slovákov" v románe, Ivan Stodola (1888) v dráme a Eugen Suchoň (1908) v opere. Jégé v románe *Svätopluk* (1928) akoby sa preniesol do minulého storočia, tak výrazne tu uplatňuje národno-výchovný zámer. Sám hovorí, že týmto románom chcel vykresliť "veľkého predka" a urobiť tak "službu národu". Pre Jégého je Svätopluk stelesnením ideálnych vlastností a schopností štátnika, diplomata a vojaka. Dej románu odohráva sa čiastočne aj v Byzancii a stretáme sa tu aj s apoštolmi Cyrilom a Metodom. Ale slovanskí apoštoli sú pre Jégého len drobní mnísi, ktorí vystupujú na okraji mohutnej politickej panorámy Veľkej Moravy. Stodola v historickej dráme *Kráľ Svätopluk* (1931) vychádza z romantického chápania Svätoplukovej postavy a Veľkomoravského štátu. Jeho cieľom bolo vyzdvihnúť národnú tragédiu, ktorá vyplynula zo Svätoplukovej zrady, aby tak aj v súčasnej dobe pripomínal potrebu svornosti a jednoty. Aj v Stodolovej dráme vystupuje cyrilometodské kresťanstvo len na okraji politického deja. Z básnikov Svätoplukovej postavy letmo sa dotkli Štefan Krčméry, Ivan Krasko, Andrej Žarnov a iní.

Ako pri zrode Česko-Slovenska r. 1918, tak aj pri vyhlásení Slovenskej republiky (1939) slovenskí básnici spomínajú tisícročie. Valentín Beniak (Tiso) vidí v slovenskom prezidentovi "pána Váhu a Tatier" a prosí Boha, aby v ňom "v objatí s dvojkrížom" vstal "slávny Svätopluk, starý dobrý kráľ". Andrej Žarnov (Pozdrav) v deň voľby slovenského prezidenta pozdravuje "zem, kde z hrobu tisícročia otrok vstáva nemý". Žarnov dá zavznieť tisícročiu aj v básni *Hospodár do domu*. Podobné tóny pri rozličných príležitostiach ozvali sa aj v pre-

javoch iných básnikov (Dilong, Silan, Javor, Hlbina, Haranta, Veigel a iní). Aj keď tu nenachádzame výslovne zdôraznený cyrilometodský motív, cítime ho všade, kde sa spomína tisícročie, dvojkríž, rodný oltár a pod. Najcennejším básnickým ohlasom dávnej slovenskej slávy v tomto období je veľká epická báseň Janka Silana *Svätoboj* (1941). Silan odovzdal túto báseň v redakcii čas. Slovenská Liga. Pre svoj rozsah nemohla však byť v tomto časopise uverejnená a autor, ktorý sa od r. 1945 odmlčal, ju dosiaľ nepublikoval. Je to jedna z najkrajších slovenských básní s veľkomoravským a cyrilometodským motívom. Má istú dobovú politickú tendenciu v zmysle slovenskom a slovanskom a je nadchnutá myšlienkou, ktorú Slováci označujú výrazom "dedičstvo otcov". Silanov *Svätoboj* je symbolom mravného a politického vzdoru proti každému, kto siaha na slobodu Slovákov.

V zmysle politického odporu proti nepriateľom Slovákov a v zmysle slovanskej jednoty chápal a šíril cyrilometodský kult aj Ferdiš Juriga *(Blahozvesť kriesenia slovenského národa)*, jeden z najhorlivejších šíriteľov cyrilometodskej myšlienky na Slovensku. Roku 1927, pri oslavách 1100. výročia narodenia sv. Cyrila na Devíne, žiadal, aby Slováci na devínskom hrade, pamätnom z čias ríše veľkomoravskej, postavili pomník sv. Cyrilovi a Metodovi a aby sa Slovania každý rok na sviatok sv. apoštolov schádzali na tomto mieste a dokumentovali tak svoju príslušnosť k cyrilometodskému dedičstvu.

Veľká Morava, jej kresťanstvo, dielo Cyrila a Metoda a slovanská bohoslužba upútala po r. 1918 viac pozornosť historikov a jazykovedcov ako básnikov a spisovateľov. Popri Pribinovi a jeho kostole, čoho si všímajú najmä J. Stanislav ("Pribinovi veľmoži", Linguistica Slovaca I.—II. Bratislava 1939, 40), J. Hodál ("Kostol kniežaťa Pribinu v Nitre", Nitra 1930), D. Rapant ("Pribinov nitriansky kostolík", Elán XII. 1941-42, č. 3-4, "Ešte raz o Pribinovom kostolíku", Elán XIII. 1942-43, č.7.) venujú hlavnú pozornosť najmä cyrilometodskému dielu. Života, činnosti a osudov svätých apoštolov a ich žiakov všíma si V. Bencko ("Význam sv. Metoda pre Slovákov", Bratislava 1935), J. Stanislav ("K otázke účinkovania Cyrila a Metoda na Slovensku", Kultúra XV. 1943, "Slovanskí apoštoli Cyril a Metod a ich činnosť vo Veľkomoravskej ríši",

Bratislava 1945, "Osudy Cyrila a Metoda a ich učeníkov v Živote Klimentovom", Bratislava 1950, *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch,* Martin 1950) a J. Dekan (Začiatky slovenských dejín a ríša Veľkomoravská *[Slovenské dejiny II.],* Bratislava 1951). Veľkú úlohu v kultúrnom vývine spoločnosti prvého slovenského štátu hrala slovanská liturgia a cirkevná organizácia. Týchto otázok si všímajú menovite J. Škultéty ("Cirkevne-slovanský obrad a Slováci", Slov. pohľady 1932, 37), J. Stanislav ("Slovienska liturgia na Slovensku a sídlo Metodovo a Gorazdovo", Historica slovaca I.-II. 1940, 42) a Ľ. Knappek ("Cirkevná organizácia na Slovensku v stredoveku", Ext. III. Praha 1936). Slovenských historikov zaujímala však aj kultúrna tvár Veľkej Moravy. Jej duchovný profil odkrývajú Št. Krčméry ("Mala Veľká Morava poéziu?" Sbor. Mat. slov. 1941), J. Stanislav ("Po stopách predkov", Bratislava 1948). A. Miškovič ("Literatúra v dobe Arpádovskej", Sbor. Mat. slov. 1938-39) všíma si zas literárnej situácie na Slovensku po páde Veľkej Moravy a tvrdí, že slovenskú poéziu v tomto období predstavovali potulní speváci "igrici". Osudy Slovenska a slovenskej reči po zániku Veľkej Moravy všíma si aj J. Škultéty (Slov. pohľ. 1922). Z diel týchto historikov vyplýva, že Veľká Morava s cyrilometodskou písomnosťou je základom, z ktorého vyrástla slovenská kultúra a že jej vplyv usmerňoval slovenské kultúrne prúdy aj v nasledujúcich storočiach. Preto sa títo historikovia snažia odkryť aj dobu od 10. do 14. st., aby dokumentovali kontinuitu slovenského národného života i po zániku Veľkomoravského štátu.[146] Slovenská historická veda (J. Dekan, A. Miškovič, J. Mišianik, J. Minárik, M. Michalcová, J. Holotík, J. Tibenský, V. Gajdoš, E. Paulíny, V. Jankovič, P. Ratkoš, A. Melicherčík a iní, ku ktorým treba tiež prirátať historických pracovníkov v exile, ako M. Lacko, J. Cincík, J. Kirschbaum, Št. Smržík) objavuje stále nové aspekty, ktoré potvrdzujú etnickú a politickú slovenskosť Veľkej Moravy.

Kult sv. Cyrila a Metoda, ktorý symbolizuje nielen počiatky slovenskej vzdelanosti, ale aj slovenského kresťanstva,

146) Milan Pišút: Prehľad historickej a literárno-historickej práce po vydaní Vlčkových "Dejín literatúry slovenskej" z roku 1890. (Jaroslav Vlček: Dejiny literatúry slovenskej, Bratislava 1953, str. 379.)

narazil u komunistického režimu na ideologický odpor. Jeho tradícia je však na Slovensku stále tak silná, že aj komunistický režim musí z rozličných dôvodov tento kult rešpektovať. Potiera jeho náboženskú tendenciu, čo sa jasne zračí z programu slovanských dní, ktoré bývajú každoročne 5. júla na Devíne a vyzdvihuje jeho kultúrny význam, ktorý má dôležitosť pre celý slovanský svet. Pri reorganizácii katolíckych bohosloveckých učilíšť r. 1950 predsa súhlasil s cyrilometodským pomenovaním katolíckej bohosloveckej fakulty v Bratislave. K jeho pestovaniu prispievajú dnes svojimi dielami najmä historikovia, ale aj veľkí umelci (Benka, Suchoň).

Hudobný skladateľ E. Suchoň skomponoval r. 1959 veľkú národnú operu *Svätopluk*, ktorá okrem politického (veľkomoravského) momentu vyzdvihuje aj náboženské motívy pripomínajúce cyrilometodské kresťanstvo. Mohutne pôsobí už scéna v prvom dejstve, keď Svätopluk oznamuje, že chystá výpad proti Frankom. Na výčitku Mojmírovu, že tým nahráva pohanom, Svätopluk odpovedá: "Večnými otrokmi budete, ak si samostatnosť nezabezpečíte." To je akoby úvod k rozvinutiu myšlienkovej panorámy veľkomoravského sveta, v ktorom kresťanstvo stále naráža na pohanstvo a kde moc stojí vyššie ako akýkoľvek mravný princíp. Svätopluka neotrasie ani Mojmírova pripomienka, že prišla chvíľa vzkriesiť odkaz Rastislavov, inak že sa splní proroctvo Metodovo, že kráľ a jeho poddaní budú zahubení. Suchoň aj v druhom dejstve predstavuje Svätopluka ako muža moci. Z vedomia moci dáva výstrahu i svojim synom: "Tisíc rokov budete otrokmi, žobrákmi bez vlasti". Je to retrospektívny pohľad na slovenskú minulosť, s akým sme sa stretli už u štúrovcov. Suchoň aj v tomto dejstve dá zavznieť metodskému slovenskému kresťanstvu, a to chorálom "Gospodi, pomiluj ny, Jezu Kriste, pomiluj ny", aby tak rozvinul c e l ý o b s a h slovenského sveta z 9. storočia. Tento chorál zavznie v Suchoňovej opere ešte raz, na konci tretieho dejstva, a to rozšírený, aby ešte viac zdôraznil najcennejšie dedičstvo Veľkej Moravy. Suchoň, Ivan Stodola[147] a Jela Krčméry, ktorí pracovali na librete tejto opery, mohli cyrilometodské prvky jednoducho vynechať. Ponechali ich však, aby slovenská národná opera poskytovala pravý o-

147) Za predlohu libreta pre Suchoňovu operu slúžila Stodolova historická dráma Kráľ Svätopluk.

braz duchovného života Svätoplukovej ríše, ku ktorej Slováci nikdy neprestali upierať svoje politické zraky.

Na rok 1963 pripadá 1100. výročie príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. Toto veľké jubileum Slováci slávia dvojakým spôsobom. Vo vlasti, pod komunistickým režimom pripomínajú najmä kultúrnu stránku cyrilometodského diela a obmedzujú sa na jeho vedecké hodnotenie. V slobodnom svete činnosť každého slovenského spolku, časopisu, novín, kalendára i jednotlivca je poznačená týmto jubileom. Slováci v zahraničí chápu túto príležitosť ako povinnosť predstaviť svetu starobylosť svojho národa a poukázať na jeho osud a práva. Súčasne im toto jubileum dáva príležitosť, aby aj nábožensky demonštrovali svoju oddanosť kresťanstvu a jeho mravným hodnotám. Splácajú tak dlh minulosti a vyslovujú vieru v budúcnosť.

Cyrilometodský kult u Slovákov v zahraničí

Cyrilometodský kult je spoločným duchovným znakom Slovákov vo vlasti i v zahraničí. Slováci sami ho chápu ako náboženské a kultúrne dedičstvo, ktoré v každom prostredí preberá jedna slovenská generácia od druhej. Aj tam, kde sa slovenskí prisťahovalci úplne asimilovali a včlenili do kultúrneho spoločenstva nového prostredia, cyrilometodský kult opatrujú v úcte ako spomienku na vlasť svojich predkov.

Každá národná skupina je v cudzom prostredí vystavená prirodzeným i núteným vplyvom novej spoločnosti. Asimiláciu tu nemožno chápať ako odnárodnenie, ale ako výsledok prirodzeného spoločenského procesu. Tomuto zákonu sú vystavení aj Slováci v každej cudzej krajine na svete. Silnou vzpruhou, ktorá čiastočne na mnohých miestach zastavila alebo spomalila asimilačný proces slovenských starousadlíkov, bol príliv nových uvedomelých slovenských síl (exulanti) po roku 1945 a 1948. Badať to najmä v USA, Kanade, Argentíne a Austrálii. S asimilačným procesom treba však rátať aj pre budúcnosť ako s normálnym zjavom spoločenského vývoja. Nech tento vývoj bude rýchly alebo pomalý, slovenské stopy v cudzích národných spoločenstvách zostanú trvalé. Ich nositeľmi budú určité duchovné znaky, ktoré neprestanú hlásať svoj pôvod. U Slovákov, menovite v USA a v Kanade, je to

predovšetkým cyrilometodský kult, ktorý sa prejavil vo všetkých oblastiach ich života. Tento kult zostane i pre budúcnosť poznávacím znamením slovenskej náboženskej a kultúrnej tradície a slovenského pôvodu vôbec.

Slovenské vysťahovalectvo

Vysťahovalectvo ako trvalý zjav možno u Slovákov pozorovať už od začiatku 18. storočia. Sprvoti sa Slováci sťahovali len do susedných európskych krajín. Neskoršie sa začali sťahovať aj do zámoria, menovite do Ameriky, a po prvej svetovej vojne aj do západnej Európy a do Austrálie.

Do Maďarska sa Slováci dostávali už od roku 1700, a to jednak prirodzeným tlakom, jednak zo sociálnych a náboženských dôvodov, ale najmä ako kolonizátori osád a krajov spustošených tureckou okupáciou. Do Juhoslávie sa ojedinele dostávali už od r. 1720 a potom najmä za tereziánskej kolonizácie. Do Rumunska sa začali sťahovať okolo roku 1740. Do Bulharska sa dostalo niekoľko tisíc Slovákov z Juhoslávie. V Rakúsku nachádzame najviac Slovákov okolo roku 1900 (asi 70,000). Po prvej svetovej vojne sa Slováci hodne sťahovali okrem do zámoria aj do Francúzska a Belgicka.

Hromadné vysťahovalectvo Slovákov do zámoria začalo v druhej polovici 19. storočia. Natrvalo sa sťahovali najmä do USA, Kanady, Argentíny a neskoršie aj do Austrálie.

Hlavným dôvodom hromadného sťahovania Slovákov do zahraničia bol národný, politický a kultúrny útlak, ktorý prinášal so sebou aj sociálnu biedu. Mnohí Slováci odchádzali do zahraničia s úmyslom, že sa po čase vrátia. Ale len čo skúsili život v slobodných pomeroch (týka sa to najmä Slovákov v Amerike), povolali za sebou rodinu a zostali v zahraničí natrvalo. Táto skúsenosť lákala aj ďalších a tak sa vysťahovalectvo zo Slovenska koncom minulého storočia stalo masovým zjavom.

Po druhej svetovej vojne nastali isté zmeny v počte Slovákov v zahraničí. V rámci presídľovacej akcie presťahovali z Maďarska na Slovensko asi 65,000 Slovákov (a vysťahovali asi 50,000 Maďarov), z Rumunska presídlili na Slovensko asi 20,000 Slovákov, z Juhoslávie asi 5,000 a z Bulharska okolo 2,000. Značnú časť presídlených Slovákov zo spomenutých

krajín usídlili aj v česko-moravskom pohraničí a vnútrozemí. Neskoršie do krajov po vysídlených sudetských Nemcoch presťahovali ďalších Slovákov. Celkove v Čechách a na Morave žije dnes viac-menej trvale usadených asi 400,000 Slovákov. Isté zmeny nastali aj v počte Slovákov usídlených vo Francúzsku a Belgicku. Značný počet týchto Slovákov sa vrátil do vlasti pred druhou svetovou vojnou, potom tiež za vojny a čiastočne aj po skončení vojny. Veľká časť Slovákov v Rakúsku sa vrátila do vlasti už po prvej svetovej vojne.

Po týchto presunoch dnešný stav Slovákov v zahraničí vyzerá približne takto: V európskom zahraničí žije dovedna vyše 500,000 Slovákov. Z toho v Maďarsku vyše 300,000, v Juhoslávii asi 100,000, v Rumunsku 30,000, vo Francúzsku okolo 50,000 (r. 1938 vyše 60,000), v Belgicku asi 3,000, v Rakúsku asi 10,000, v Nemecku vyše 1,000 a malé slovenské kolónie nachádzame v Taliansku, Španielsku, Anglicku a inde. So Slovákmi v českých krajinách je to skoro 1 milión osôb.

V zámorí žije vyše 700,000 Slovákov, ktorí sa hlásia k slovenskej národnosti. Z toho žije v USA vyše 600,000 Slovákov, v Kanade 60,000, v Južnej Amerike okolo 50,000 a v Austrálii asi 2,500. Počet Američanov slovenského pôvodu sa reálne odhaduje na vyše 1,500,000. Celkove žije dnes mimo územia Slovenska asi 1,700,000 Slovákov. Slovensko má podľa najnovších údajov 4,200,000 obyvateľov. Za priaznivých podmienok, keby nebolo vysťahovalectva a maďarizácie, mohlo Slovensko dnes mať vyše 7,000,000 obyvateľov.

Vysťahovalectvo zo Slovenska do zahraničia trvalo približne do začiatku druhej svetovej vojny. Za druhej svetovej vojny pracovalo v Nemecku niekoľko tisíc slovenských robotníkov[148], ktorí sa pred skončením vojny alebo po vojne, až na ojedinelé prípady, vrátili do vlasti. Po druhej svetovej vojne opustilo Slovensko asi 10,-12,000 Slovákov, takmer výlučne z politických dôvodov.[149] Títo Slováci sa väčšinou vysťahovali do zámoria, menovite do USA, Kanady, Argentíny a Austrálie. V európskych krajinách sa usadili najviac v Nemecku, Taliansku a Francúzsku.

148) To boli sezónni robotníci, ktorých nerátame k zahraničným Slovákom.

149) Týchto treba rátať ako dočasných vysťahovalcov, ktorí by sa pri politickej zmene pomerov zväčša vrátili do vlasti.

Prvá početná skupina Slovákov (vyše 1,300 ľudí) vysťahovala sa do Spojených Štátov r. 1873, po veľkom hlade a cholere na východnom Slovensku. Ojedinelých Slovákov nachádzame v USA už dávno predtým.[150] Slovenskí prisťahovalci[151] usadzovali sa najmä v okolí Pittsburghu, Clevelandu, Scrantonu a Passaicu. Časom dostávali sa aj do iných oblastí a dnes ich nachádzame po celých Spojených Štátoch.

Od druhej polovice 19. storočia opustila Slovensko viac ako tretina Slovákov. Svoj národný a kultúrny život v plnej miere rozvili len v Spojených Štátoch. Títo Slováci poskytli Slovensku politicky i hospodársky neoceniteľnú pomoc. Na Slovensku nieto takmer dediny, z ktorej by sa niekto nebol vysťahoval do Spojených Štátov. Skoro každá tretia slovenská rodina má príbuzného na americkom kontinente. Preto sú aj zväzky Slovákov s Amerikou neobyčajne pevné a priateľské. Americkí Slováci svojou politickou, kultúrnou a náboženskou činnosťou stali sa neodmysliteľnou súčasťou slovenských dejín.[152] Všetko, čo slovenskí vysťahovalci a exulanti na americkom kontinente vykonali na náboženskom, kultúrnom a národnom poli, je neobyčajným obohatením slovenského života a slovenskej kultúry. Dejiny amerických Slovákov[153] nie sú teda doplňkom, ale organickou súčasťou slovenských dejín.

Už roku 1894 referoval Rovniankov Národný kalendár (Pittsburgh, Pa.), že Slováci v Amerike majú vyše 400 spolkov (miestnych) a 5 veľkých časopisov. Okrem toho mali už početné slovenské osady, kostoly, školy a viaceré lokálne časopisy. Čo nemohli Slováci dosiahnuť a dokázať doma pre nepriaznivé pomery, usilovali sa z každej stránky dohoniť

150) Slovenský misionár Henry Loskiel pôsobil na okolí Passaicu už sto rokov pred vyhlásením nezávislosti Spojených Štátov (Sbor. Kat. Slov. Sokola, 1960, str. 175). V 18. st. stretáme v Amerike Jána L. Polereckého (J. G. Cincík: O pôvode a rode Jána L. Polereckého, Lit. alm. Slováka v Amerike 1958, str. 31-56), Andreja Jelíka, Fr. Gigulu, F. Wethera a r. 1785 prišiel na návštevu do Bostonu gróf Aug. Beňovský.

151) Vysťahovalecký prúd zo Slovenska do Ameriky trval, s prestávkou prvej svetovej vojny, od r. 1873 do 1938.

152) Konštantín Čulen: Slováci v Amerike, Turč. Sv. Martin, 1938. — Dejiny amerických Slovákov (Lit. alm. Slováka v Amerike, 1959, str. 83-89). — Dr. František Hrušovský: Medzi Amerikou a Slovenskom (Most, 1954, č. 1, str. 4-10).

153) Dosiaľ nieto sústavne spracovaných dejín amerických Slovákov, hoci na túto potrebu poukazovali už dávno v Amerike (Furdek) i na Slovensku (Osvald). Existujú len úsekové práce (J. Porubský:

v slobodnej Amerike. Najkrajším znakom ich života od začiatku bolo, že aj v blahobyte a slobode, akú im poskytovala nová vlasť, udržali si lásku k viere a tradícii otcov a zostali verní svojmu rodu. Národnú tradíciu opatrujú dosiaľ nezmenenú, ako si ju priniesli zo starej vlasti. Najvýznamnejšie sa to prejavuje v cyrilometodskom kulte, kde sa odzrkadľuje ich ľudovosť, kresťanstvo a národnosť. Na živej a neutíchajúcej úcte ku slovenským vierozvestom, sv. Cyrilovi a Metodovi, vidieť, ako si americkí Slováci vedeli vo svojom živote po dlhé generácie udržať trvalé hodnoty národného ducha.

U Slovákov v Spojených Štátoch a v Kanade

Prví slovenskí prisťahovalci do Spojených Štátov prinášali si čerstvé dojmy z cyrilometodských osláv, ktoré r. 1863, z Moysesovej iniciatívy, usporiadali obce a mestá na Slovensku. Ohlas cyrilometodského milénia zostával v ich pamäti aj na americkej pôde ako čin veľkého národného, náboženského a kultúrneho prejavu. Doma by boli časom naň pozabudli, ale v cudzom prostredí, kde boli odkázaní sami na seba, oživoval v ich spomienkach a dával im impuls pre nejedno podujatie. Slovenskí vierozvesti Cyril a Metod stali sa tak duchovnými sprievodcami Slovákov v cudzom svete. A pretože slovenskí prisťahovalci boli väčšinou jednoduchí ľudia, ktorí

Slovenské katolícke osady (Kalendár Jednota 1906), Jozef Kushner: Slováci-katolíci pittsburghského biskupstva, cenná Ferienčikova štúdia v Sborníku NSS (1915), Gessayova práca v Kalendári Slov. ligy (Bratislava 1924), Plátkove dejiny NSS, Ján Pankúch: Dejiny clevelandských a lakewoodských Slovákov (Cleveland, O., 1930), kniha Konšt. Čulena: Slováci v Amerike (Turč. Sv. Martin, 1938), Dejiny amerických Slovákov (Slov. Obrana, v číslach od 1. marca 1951 na pokračovanie), Malá kronika slovenského života v Amerike (Sbor. Kat. Sokola, 1949), Frant. Hrušovský: Slovenské rehole v Amerike (Cleveland, O., 1955), Jozef Paučo: Štefan Furdek a slovenské prisťahovalectvo (Middletown, Pa., 1955), F. A. Hrobák: Zobrané spisy Štefana Furdeka, Michal Múdry: Milan Hodža v Amerike (Chicago, Ill., 1949), Jozef Paučo: Slovenská rehoľa sestier sv. Cyrila a Metoda (Wyoming Valley, Pa., 1957), Životopis biskupa A. Grutku od Dr. J. Papina (1957), Jozef Paučo: Matúš Jankola (Danville, Pa., 1959), Slovak Catholic Parishes and Institutions in the United States and Canada (Cleveland, O., 1955), Sborník Kat. Sokola, Jozef Paučo: Matica Slovenská v Amerike (Lit. almanach Slováka v Amerike, 1963) a početné iné zborníky, pamätnice, zprávy a pod., ktoré viac-menej zachycujú len jednotlivé obdobia alebo činnosť osôb, spolkov, rehoľí, ale nepodávajú ucelený a mnohostranný obraz slovenskej Ameriky. Ale i tak sú mnohé tieto práce cenným prameňom pre stopovanie cyrilometodského kultu u amerických Slovákov.

často kládli väčší dôraz na náboženstvo ako na národnosť, lipli na náboženskej tradícii a chceli ju opatrovať a pestovať svojským spôsobom. Preto všade, kde sa usadzovali, vytvárali si také podmienky, aby mohli žiť podľa vlastných predstáv a potrieb. Preto zakladali slovenské osady a spolky, budovali slovenské kostoly[154] a školy, ktoré im mali nahradiť domov. A aby sa tu naozaj cítili ako doma, pomenovávali ich po svätcoch a národných dejateľoch, ktorí im boli blízki a známi z domu a ku ktorým pociťovali zvláštnu úctu a lásku. Tak sa stalo, že početné osady si zvolili za svojho patróna sv. Cyrila a Metoda[155] a že po týchto národných svätcoch pomenovali aj mnohé spolky, školy, konventy, haly, starobince, cintoríny a ulice, a najmä že im zasvätili početné kostoly a mnohé oltáre. Týmto spôsobom prejavovali nielen úctu ku sv. Cyrilovi a Metodovi ako slovenským národným patrónom, ale udržiavali aj duchovný kontakt so starou vlasťou, odkiaľ si kult sv. Cyrila a Metoda prinášali ako dedičstvo domova. J. Martinček zaznamenal[156], že cyrilometodská myšlienka tak rozožala srdcia Slovákov v Amerike, že sa začali pretekať v cyrilometodskej úcte a že si takmer do každého kostola opatrili sochu alebo obraz svätých bratov.

Slovenských vysťahovalcov do Spojených Štátov sprevádzali slovenskí kňazi na začiatku len ojedinele. Časom sa však potreba slovenských kňazov v novom prostredí ukázala súrnou z hľadiska náboženského i národného. Slovenskí kňazi súc si vedomí zbožnosti slovenských prisťahovalcov a ich prítuľnosti k národnej tradícii, začali medzi nimi hneď šíriť kult sv. Cyrila a Metoda, ktorý sa ujímal s obdivuhodnou príťažlivosťou.[157]

Ako hlboko bol zakorenený tento kult už u prvých slovenských prisťahovalcov do Spojených Štátov, dokazuje fakt, že svoj prvý spolok, ktorý založili na americkej pôde (r. 1888

154) Slováci v USA a v Kanade postavili 274 kostolov, 141 farských a spoločenských sál, 143 osadných škôl a 5 stredných škôl. Roku 1955 bolo v osadných školách 33,030 a v stredných školách 1,236 slovenských žiakov. (Št. Náhalka: Exsul Familia Slovacorum, Roma 1962, str. 16.)

155) Mária Pirochová: Úcta Slovákov k sv. Cyrilovi a Metodovi v Amerike (Kalendár Jednota, 1963, str. 162-164).

156) J. Martinček: Oslava sv. Cyrila a Metoda v dobe Moysesa (Kalendár Kanad. Slov. Ligy, 1963, str. 163-172).

157) Tamže, str. 170.

v meste Minneapolis, Minn.), pomenovali po sv. Cyrilovi a Metodovi. Taktiež už medzi prvými kostolmi, ktoré postavili v Amerike, nachádzame viaceré, ktoré zasvätili sv. Cyrilovi a Metodovi.[158]

Niektorí kňazi prinášali si už zo Slovenska cyrilometodskú literatúru (Čas, Cyrill a Method, Sasinkove historické štúdie, kázne a pod.) a udržiavali tiež kontakt so starou vlasťou, odkiaľ im chodili najmä publikácie Spolku sv. Vojtecha. Ale aj kňazi na Slovensku (Sasinek, Osvald, Donoval a iní) nezabúdali na svojich bratov v Amerike. Okrem toho viacerí spisovatelia zo Slovenska (Sasinek, Osvald, Somolický, Donoval, Urbánek, Škultéty, Vajanský, Hviezdoslav, Šoltésová, Vansová, Podjavorinská, Kukučin, Tajovský, Krčméry a iní) prispievali do slovenských časopisov, kalendárov a zborníkov v Amerike. To všetko upevňovalo národného ducha v slovenských vysťahovalcoch. Videli, že nie sú zabudnutí, že stará vlasť na nich myslí a tým viac mysleli na ňu potom sami. Tento kontakt, ktorý upevňovala ešte aj osobná korešpondencia s príbuznými a priateľmi, pomáhala Slovákom v Amerike udržať náboženskú i národnú tradíciu.

Fr. V. Sasinek vydal v Pittsburghu, Pa. (1892) populárnu štúdiu *Jako vznikla slovanská bohoslužba,* ktorou chcel šíriť cyrilometodský kult medzi Slovákmi aj na americkej pôde. Roku 1893 vydal Peter Rovnianek brožúrku *Who are the Slavonians?* (preložil J. Wolf) s prehľadnými dejinami Slovákov. Roku 1897 vyšiel cenný zborník Matice Slovenskej v Amerike (Cleveland, Ohio) s populárnymi historickými príspevkami (Sasinek a iní). Toho istého roku vydal spisovateľ Anton Bielek, ktorý sa vysťahoval do Spojených Štátov, *Dejepis Slovákov od najstarších čias do terajších rokov* (Pittsburgh, Pa., 1897), kde poukazuje na slovenskú starobylosť a v tejto súvislosti aj na dielo slovenských vierozvestov Cyrila a Metoda. J. Porubský v štúdii "Slovenské katolícke osady v Amerike"

158) Sú to napr. kostoly v týchto mestách: Minneapolis, Minn. (1891), Bethlehem, Pa. (1891), Brookside, Ala. (1895), Reading, Pa. (1895), Youngstown, O. (1898), Stuttgart, Ark. (1900), Stockett, Mont. (1900), Joliet, Ill. (1900), Charleroi, Pa. (1901), Binghamton, N. Y. (1903), Lakewood, O. (1903), Winburne, Pa. (1904), Lebanon, Pa. (1905), Boonton, N. J. (1906), Kansas City, Kans. (1906), Bridgeport, Conn. (1907) a viaceré iné. (Podľa Slovak Catholic Parishes and Institutions, Cleveland, Ohio, 1955.)

(Kal. Jednota, 1906) osvetlil zas pioniersku prácu týchto osád v USA a v nej aj obľubu cyrilometodského kultu u slovenských katolíkov v Amerike. Cyrilometodského diela dotkol sa aj P. S. Kompiš v populárnej brožúre *Čo získali Slováci tisícročnou tvrdou prácou?* (Pittsburgh, Pa., 1911) a Ján Čaják vo svojom populárnom *Dejepise Slovákov* (Pittsburgh, Pa., 1914). Z rozličných iných historických prác, sborníkov, pamätníc a zpráv dozvedáme sa o dejinách a činnosti jednotlivých spolkov, cirkevných sborov, osád a pod. Tieto drobné publikácie nás však často zoznamujú aj s úctou, akú americkí Slováci prejavujú sv. Cyrilovi a Metodovi, a to na početných pútiach, slovenských dňoch, oslavách a spomienkach.

Slovenský život začal sa v Amerike mohutne rozvíjať až po príchode Štefana Furdeka (1882) a Petra Rovnianka (1887). Furdek ako kňaz a Rovnianek ako laik stali sa pioniermi slovenského duchovného života v Spojených Štátoch. Uvedomelí Slováci ako Janko Slovenský a Július Wolf účinkovali tu síce už pred nimi, ale pevnú organizačnú základňu slovenskému životu v Amerike dali až Furdek a Rovnianek. Ich početní spolupracovníci a nasledovníci (Maršall-Petrovský, Gessay, Ferienčik, Schwartz-Markovič, Štiasny, Tvrdý, Salva, Kompiš, Tholt, Štrba, Jamarík, Matloch, Blažek, Paník, Komora, Križan, Porubský, Pelikán, Mráz, Krčméry, Bielek, Žáry, Ambrose, Mamatey, Paličkár, Lisický, Slabey, Vaniščák, Jankola, Hušek, Bosák, Pankúch, Kushner, Lach, Mlynarovič, Hletko, Gmuca, Ľuba, Príkazký, Kramoriš, Hrtánek, Rubický, Kojiš, Grutka, Krasuľa, Dubosh, Šuba, Zalibera, Sabol, Vavrovič, Biroš, Podkrivacký, Hrobák, Stankoviansky, Pruša a mnohí iní) boli a sú len budovateľmi ich diela a širiteľmi ich myšlienok, ktoré čas rozšíril o nové problémy, ale ktorých idea a cieľ zostávajú tie isté. Rovnianek založil Národný Slovenský Spolok (1890) a Furdek Prvú Katolícku Slovenskú Jednotu (1890) a Prvú Katolícku Slovenskú Ženskú Jednotu (1892). Podľa týchto organizácií vznikali potom ďalšie: Živena (1891), Gréckokatolícke Sojedinenie (1892), Slovenská Evanjelická Jednota (1893), Pennsylvánska Rímsko a Gréckokatolícka Jednota (1893), Pennsylvánska Katolícka Slovenská Ženská Jednota (1898) a iné. Pred koncom 19. storočia mali Slováci v Amerike už 1,200 miestnych spolkov a 40,000 v nich organizovaných členov.

Furdekovi však neležala na srdci len náboženská organi-

zácia. Do Ameriky prišiel ako vzdelaný kňaz a uvedomelý Slovák. Vedel, že slovenský národ potrebuje pomoc. Preto sa snažil od začiatku založiť spolok, pomocou ktorého by slovenská inteligencia v Amerike mohla kultúrne a politicky pomáhať ujarmenému národu vo vlasti. Z jeho iniciatívy zrodila sa tak roku 1894 Matica Slovenská v Amerike, na pamiatku rozpustenej Matice Slovenskej na Slovensku. Furdek sa snažil, aby Matica v Amerike bola nielen nositeľkou a šíriteľkou národno-kultúrneho ducha, ale aj hlásateľkou cyrilometodskej myšlienky a tradície, ako ju zdôrazňovali Slováci pri zrode Matice Slovenskej roku 1863 a ako ju na Slovensku symbolizovali Moyses a Kuzmány. Pole činnosti Matice Slovenskej bolo široké. A Matica aj začala úspešne pracovať.[159] Ale spory, ktoré vznikli medzi Národným Slovenským Spolkom a Maticou, priviedli ju ku štagnácii a roku 1904 k zániku. Jej činnosť do istej miery prevzal potom Národný Fond, ale to bol len prechod k založeniu Slovenskej Ligy (1907), inej národnej inštitúcie, kde sa mali stretnúť a spolupracovať všetci Slováci.

Tieto spolky ako aj ďalšie, ktoré si Slováci v Amerike založili (Slov. Kat. Sokol [1905], Združenie Slov. Katolíkov [1911] a iné) vyrastali zo spoločnej slovensko-kresťanskej idey. A hoci sa ich činnosť dotýkala rozdielnych oblastí, ich záujmy sa stretali tam, kde sa dotýkali národnej tradície. Takýmto spoločným bodom bol vždy cyrilometodský kult, ku ktorému všetci Slováci prechovávali úctu a oddanosť. Tento kult odráža sa aj v činnosti náboženských a národno-kultúrnych slovenských spolkov a na stĺpcoch početných a rozličných slovenských časopisov a novín.[160]

Ako sa rozrastal spolkový slovenský život v Amerike, tak sa množili aj slovenské časopisy a noviny. Bolo ich tak mnoho, že menej by bolo znamenalo viac.[161] Od roku 1886, kedy vyšli prvé slovenské noviny v Amerike (Amerikánsko-Slovenské Noviny, Pittsburgh, Pa.), vznikol tu celý rad rozličných časopisov[162] s kratším alebo dlhším trvaním, ktoré mali mimoriad-

159) Jozef Paučo: Matica Slovenská v Amerike (Lit. Almanach Slováka v Amerike, 1963, str. 31-35).

160) Mária Pirochová: Úcta Slovákov k sv. Cyrilovi a Metodovi v Amerike (Kalendár Jednota, 1963, str. 162).

161) Konštantín Čulen: Slováci v Amerike, Turč. Sv. Martin, 1938, str. 25-152.

162) Uvádzam tu zoznam všetkých dôležitejších slovenských časopisov

ny podiel na šírení a prehlbovaní cyrilometodskej myšlienky medzi americkými Slovákmi. Slovenská tlač v Amerike a Kanade priniesla nespočitateľné množstvo štúdií, článkov, úvah o sv. Cyrilovi a Metodovi a ich diele a tradícii na Slovensku ako i nespočetné referáty o rozličných cyrilometodských podnikoch v Amerike i inde.

Najvýraznejším prejavom cyrilometodskej myšlienky u amerických Slovákov bolo založenie rehole sestier sv. Cyrila a Metoda[163] roku 1909, ktorá má svoje sídlo v Danville, Pa. Táto rehoľa, ktorú založil horlivý šíriteľ cyrilometodského kultu medzi Slovákmi v Amerike, vzácny kňaz a národovec Matúš Jankola[164], má na starosti vyše 36 slovenských osadných

v USA a v Kanade, ktoré slúžili slovenskej veci, lebo vo všeobecnosti sa veľmi zaslúžili o udržanie a rozšírenie cyrilometodskej myšlienky medzi Slovákmi v Amerike i v zahraničí:

Zoznam slovenských časopisov v USA a v Kanade: American Slovak, Americko-slovenský Svet, Americko-slovenský Zábavník, Americký Slovák, Amerikánsko-cirkevné Listy, Amerikánsko-slovenské Noviny, Amerikánsko-slovenský Bulletín, Ave Maria, Besedy Ľudu, Besiedky, Božské Srdce, Bratstvo, Budúcnosť, Bulletín Slovenskej Ligy, Cirkevné Listy, Clevelandská Slovenská Jednota, Čas, Dennica, Denný Hlas, Detroitský Slovák, Dobrý Pastier, Fakľa, Farník, Fialky, Furdek, Hlas, Hlas sv. Emanuela, Hlas Mládeže, Hosť, Chicagský Slovenský Denník, Jaro, Jednota, Kadet, Kanadský Slovák, Katolícke Noviny, Katolícke Slovenské Noviny, Katolícky Slovák, Katolícky Sokol, Katolík, Kometa, Krajan, Kresťan, Kritika, Kruh Mládeže, Kvietky, Lampáš, Lansfordčan, Lipa, Listy sv. Františka, Maják, Mária, Misijné Hlasy, Mládež, Most, Národ, Národné Noviny, Národný Denník, Národný Slovenský Denník, Národný Týždenník, Náš Svet, Naša Mládež, Naša Stráž, Nedeľa, Nezabúdky, Niva, Nová Vlasť, Nové Časy, Nové Slovensko, Obrana, Osada, Osadné Hlasy, Osadník, Osveta, Posol Božského Srdca, Považan, Prehľad, Priateľ Dietok, Rarášek, Robotník, Rodina, Rozhľad, Rozsievač, Slovák v Amerike, Slovakia, Slovenská Obrana, Slovenská Ozvena, Slovenská Stráž, Slovenská Svornosť, Slovenské Listy, Slovenské Noviny, Slovenské Slnko, Slovenské Slovo, Slovenský Bulletín, Slovenský Denník, Slovenský Hlas, Slovenský Hlásnik, Slovenský Hospodár, Slovenský Občan, Slovenský Obzor, Slovenský Svet, Slovenský Týždenník, Slovenský Zábavník, Slovensko-americký Denník, Slovo, Študentské Listy, Svedok, Svit Nádeje, Svornosť, Študentská Horlivosť, Tatran, Tatry, Telegraf, Udalosti Sveta, Viera, Viestnik, Wisconsinský Slovák, Youngstownské Slovenské Noviny, Zora, Zornička, Zprávy, Ženská Jednota, Živena, Žurnál Spojených Majnerov. (Zostavené podľa knihy Konštantína Čulena: Slováci v Amerike, Turč. Sv. Martin, 1938, a podľa Zoznamu slovenských časopisov, ktoré vychádzali roku 1962, Literárny Almanach Slováka v Amerike, 1963, str. 83-86.)

163) František Hrušovský: Slovenské rehole v Amerike, str. 164-232, Cleveland, O., 1955. — Jozef Paučo: Slovenská rehoľa sestier sv. Cyrila a Metoda, Wyoming Valley, Pa., 1957.

164) Jozef Paučo: Matúš Jankola, Danville, Pa., 1959, str. 29 a nasl

škôl a okrem toho aj iné ústavy. Je to jediná slovenská rehoľa na svete, ktorá nosí meno slovenských vierozvestov. Toto pomenovanie náležite vystihuje aj charakter a poslanie rehole. Jej študentský sborník *Fialky*[165], jej učebnice (Cyril číta, Metod myslí, Legendy svätých, Spevníček, Steps in Elementary Slovak) a publikácie, ktoré vyšli pri príležitosti jej zlatého jubilea (1959), sú presvedčivým dôkazom, s akou láskou a všestrannosťou pestujú sestry cyrilky kult sv. Cyrila a Metoda a ako pomocou tejto tradície šíria aj slovenského ducha. Nie nadarmo nazval ju Fr. Hrušovský kvetom slovenského života v Amerike. Nikde na svete nedozvedajú sa deti v slovenských školách o Cyrilovi a Metodovi a ich diele toľko, ako v školách sestier cyriliek. Táto rehoľa popri hlavnom kláštore (Villa Božského Srdca, Danville, Pa.) má Slovenskú dievčenskú akadémiu (St. Cyril Academy, Danville, Pa.) a jej sestry vyučujú na dievčenskej odbočke inej vyššej školy (Andrean High School, Gary, Ind.). Okrem toho spravujú tiež dva starobince (Ústav Mária Jozef, Danville, Pa., a Villa St. Cyril, Highland Park, Ill.) a sirotinec Prvej Katolíckej Slovenskej Jednoty (Middletown,Pa.).

Popri cyrilkách na slovenských osadných školách vyučujú aj sestry z iných slovenských rehoľných ústavov, ako sestry sv. Benedikta (Tinley Park, Ill.), sestry sv. Františka (Bellevue, Pa.), sestry sv. Dominika (Oxford, Mich) a sestry sv. Vincenta (Pittsburgh, Pa., a Bedford, Ohio), a tiež sestry z viacerých neslovenských reholí. Vzor sestier cyriliek pri vyučovaní pôsobí aj na tieto sestry, takže s kultom sv. Cyrila a Metoda stretáme sa aj v ich vyučovacom pláne.

So živým cyrilometodským kultom stretáme sa aj na iných vyšších slovenských školských ústavoch (Benedictine High School, Cleveland, Ohio; St. Cyril and Methodius High School, Detroit, Mich.; Mount Assisi Academy, Bellevue, Pa.; Immaculate Conception School, Pittsburgh, Pa.; St. Cyril and Methodius Junior High School, Minneapolis, Minn.), kde sa o to pričiňujú horliví slovenskí učitelia. Aj v slovenských mužských rehoľných ústavoch (opátstvo sv. Andreja, Cleveland, Ohio; kláštor slovenských františkánov sv. Rodiny, Pittsburgh, Pa.; kláštor slov. františkánov sv. Antona, Uniontown,

165) Sborník Fialky vychádza od r. 1923 každý rok. Je to jediný slovenský študentský časopis v USA.

Pa.; kláštor otcov františkánov Sedembolestnej Panny Márie, Valparaiso, Ind.; kláštor slov. františkánov Panny Márie, Columbiana, Ohio; kláštor sv. Františka, Easton, Pa., a Misijný dom slovenských jezuitov v Kanade, Galt, Ont.) teší sa kult slovenských vierozvestov zvláštnej úcte. Vidieť to aj v časopisoch a pamätníkoch, ktoré vydávajú jednotlivé rehole. Viacerí rehoľníci sú známi ako nadšení pestovatelia cyrilometodskej myšlienky (opát Teodor Kojiš OSB, T. Zúbek OFM, M. Lacko S.J., Št. Smržík S.J., S. Polčin S.J., R. Dilong OFM, D. Valko OFM, M. Krajčír OFM a početní iní).

Hoci na americkej pôde z pera žiadneho Slováka nevzniklo do roku 1947 väčšie písomné dielo[166], ktoré by pozoruhodným spôsobom obohacovalo cyrilometodskú literatúru, predsa tu bol cyrilometodský kult ešte živší ako na Slovensku. S jeho stopami sa v Amerike stretáme takmer na každom kroku: v kostoloch, spolkoch, školách, cintorínoch, na uliciach i v rodinách. Bola to zásluha uvedomelých kňazov (Furdek, Gelhoff, Vaniščák, Gmuca, Ľuba, Kramoriš, Blahunka, Staš, Dianiška, Pavčo, Murgaš, Jankola, Krišpinský, Martinček, Príkazký, Filkorn, Martvoň, Lach, Kushner, Zalibera, Šuba, Kojiš, Grutka, Krasuľa, Biroš, Dubosh, Potoček, Fuga a mnohí iní), ktorí vedeli, že kultom cyrilometodským udržujú v Slovákoch jak kresťanskú vieru, tak aj národné povedomie.

Je až udivujúce, v koľkej miere vyjadrovali Slováci v Amerike svoju úctu ku sv. Cyrilovi a Metodovi. S podobným zjavom stretáme sa v Amerike len u Irčanov (sv. Patrik). V Spojených Štátoch je sv. Cyrilovi a Metodovi zasvätených 33 slovenských katolíckych kostolov[167] a vyše 200 oltárov.[168]

166) Roku 1947 vydal Peter P. Yurchak cenný dejepis Slovákov (The Slovaks, Whiting, Ind), v ktorom v 4. kap. (str. 45-57) výstižne zhodnocuje činnosť sv. Cyrila a Metoda na Veľkej Morave. — Roku 1947 vyšiel tiež zborník Nádej víťazná (Scranton, Pa.), ktorý prináša prvú literárnu žatvu slovenských exulantov. V zborníku sú uverejnené aj dve cenné štúdie dotýkajúce sa cyrilometodského diela (František Hrušovský: Styky slovenských kniežat so Svätou stolicou, str. 120-182 a Henrik Bartek: Slovenčina a kresťanstvo, str. 241-268.

167) Tieto údaje som čerpal zo Slovak Catholic Parishes and Institutions, ktorá vyšla r. 1955 a tak je možné, že sa tento počet medzitým zvýšil. Slov. kat. kostoly podľa toho nachádzame v týchto mestách: West Superior, Wis.; Coaldale, Pa.; Joliet, Ill.; Boonton, N. J.; Edwardsville, Pa.; Windber, Pa.; Barberton, Ohio; Winburne, Pa.; Superior, Wis.; Lakewood, O.; Schenectady, N. Y.; Chicago, Ill.; Detroit, Mich.; Stockett, Mont.; Fairchance, Pa.; Lebanon, Pa.; Bridgeport,

Keď k tomu prirátame početné sochy a obrazy sv. Cyrila a Metoda, môžme hovoriť, že v Amerike nieto slovenskej osady, kde by Slováci nejakým výrazným spôsobom neboli preukázali úctu svojim vierozvestom. Len Katolícka Slovenská Jednota (mužská, ženská i mládenecký oddiel) má 48 miestnych spolkov[169] a 14 spolkových hál[170] pomenovaných po sv. Cyrilovi a Metodovi. Okrem toho je v USA po svätých bratoch pomenované 14 osadných slovenských katolíckych škôl[171] a 3 vyššie slovenské školy.[172] Ďalej je tu 30 slovenských osád[173], ktoré si zvolili sv. Cyrila a Metoda za svojich patró-

---

Conn.; Kansas City, Kans.; Sugar Creek, Mo.; Stuttgart, Ark.; Brookside, Ala.; Clifton, N. J.; Bethlehem, Pa.; Reading, Pa.; Charleroi, Pa.; New Brighton, Pa.; Lisbon Falls, Maine; Kingston, Pa.; Minneapolis, Minn.; Binghamton, N. Y.; Youngstown, O.; Rossford, O.; Warren, O.

168) Július Kálmán: Výtvarný prejav cyrilometodského kultu, str. 337.

169) Podľa Adresára spolkov KJ a MOKJ (1962) a Spolkového adresára IKSŽJ (1960). Miestne spolky IKSJ a MOKJ a IKSŽJ pomenované po sv. Cyrilovi a Metodovi sú v týchto mestách: Minneapolis, Minn.; South Bethlehem, Pa.; Passaic, N. J.; Freeland, Pa.; Connellsville, Pa.; Lakewood, O.; Pittston, Pa.; West Superior, Wis.; Scranton, Pa.; Kansas City, Kans.; Stuttgart, Ark.; Lackawanna, N. Y.; Coal Ridge, Pa.; Staunton, Ill.; Loyalhanna, Pa.; Charleroi, Pa.; Youngstown, O.; Schenectady, N. Y.; Stamford, Conn.; Binghamton, N. Y.; Hazleton, Pa.; Bannister, Mich.; Warren, O.; Wylam, Ala.; Bedford, O.; Detroit, Mich.; Bradley, Mich.; McKeesport, Pa.; Rock Springs, Wyo.; Joliet, Ill.; Bridgeport, Conn.; Raritan, N. J.; Gallitzin, Pa.; Windber, Pa.; Lalfin, Pa.; Barberton, O.; Barton, O.; Dixonville, Pa.; Boonton, N. J.; Neffs, O.; Ellsworth, Pa.; New Castle, Pa.; Chicago Heights, Ill.; Cleveland, O.; Hopeville, Va.; Weirton, W. Va.; Niles, O.; Lansing, Mich.

170) Spolkové haly pomenované po sv. Cyrilovi a Metodovi nachádzame v USA v týchto mestách: Minneapolis, Minn.; Youngstown, Ohio; Kingston, Pa.; Joliet, Ill.; Boonton, N. J.; Binghamton, N. Y.; Stockett, Mont.; Schenectady, N. Y.; Lakewood, Ohio; East St. Louis, Ill.; Chicago, Ill.; Detroit, Mich.; Warren, O.; Barberton, O.

171) Slovenské osadné školy pomenované po sv. Cyrilovi a Metodovi v USA: Bridgeport, Conn.; South Bethlehem, Pa.; Charleroi, Pa.; Youngstown, Ohio; Rossford, O.; Lakewood, O.; Kansas City, Kans.; Windber, Pa.; Barberton, O.; Lebanon, Pa.; Bethlehem, Pa.; Reading, Pa.; Minneapolis, Minn.; Binghamton, N. Y.

172) Vyššie slovenské školy v USA pomenované po sv. Cyrilovi a Metodovi: St. Cyril and Methodius High School, Detroit, Mich.; St. Cyril Academy, Danville, Pa.; St. Cyril and Methodius High School, Minneapolis, Minn.

173) Tento údaj mi poskytol Msgr. M. K. Mlynarovič. — J. Kálmán (Výtvarný prejav cyrilometodského kultu, str. 377) hovorí, že podľa sčítania z roku 1930 bolo v 16 štátoch USA 32 slovenských osád pomenovaných po sv. Cyrilovi a Metodovi. V tomto počte sú zaiste zahrnuté aj osady slov. gréckokatolíkov, ktoré Msgr. Mlynarovič v liste tiež spomína, ale ich počet neuvádza.

nov. Meno sv. Cyrila a Metoda nesú tiež viaceré konventy, jeden okres Prvej Katolíckej Slovenskej Jednoty, 9. župa Slovenského Katolíckeho Sokola, ženská rehoľa v Danville, Pa., a jeden starobinec (Villa St. Cyril, Highland Park, Ill.).

K prejavom cyrilometodského kultu u Slovákov na pôde Spojených Štátov treba prirátať aj prejavy tohto kultu u Slovákov v Kanade. Tu sv. Cyrilovi a Metodovi zasvätili 4 kostoly[174], po nich pomenovali 2 spolky[175] a 2 spolkové haly[176] a 4 slovenské osady[177] si sv. Cyrila a Metoda zvolili za svojich patrónov.

Na americkom kontinente nachádzame Spolok sv. Cyrila a Metoda aj u Slovákov v Brazílii (Sao Paulo).[178] Od konca druhej svetovej vojny, zásluhou slovenských kňazov-exulantov, stretáme sa so živým cyrilometodským kultom aj u Slovákov v Argentíne.

Okrem slovenských katolíkov stretáme sa na pôde USA a Kanady s hlbokou úctou ku sv. Cyrilovi a Metodovi aj u slovenských gréckokatolíkov.[179] Slovenskí gréckokatolíci cítia sa svojou liturgiou ešte užšie spojení s cyrilometodskou tradíciou ako slovenskí katolíci. Títo slovenskí vysťahovalci byzantsko-slovanského obradu usadzovali sa v Severnej Amerike vo veľkom počte od r. 1880.[180] Prvý kostol si postavili roku 1887 vo Freeland, Pa. Do roku 1916 patrili s Ukrajincami pod spoločný apoštolský exarchát vo Philadelphii, Pa. Roku 1916 bol pre veriacich byzantsko-slovanského obradu z bývalého Uhorska (Slováci, Rusíni, Chorváti a Maďari) zriadený nový apoštolský exarchát v Pittsburghu, Pa. Pod tento exarchát patrí asi 200,000 slovenských gréckokatolíkov, väčšinou z prešovskej diecézy. Asi 30,000 slovenských gréckokatolíkov žije

174) Kostoly zasvätené sv. Cyrilovi a Metodovi v Kanade: Montreal, Que.; Toronto, Ont.; Windsor, Ont.; Hamilton, Ont.
175) Slovenské spolky pomenované po sv. Cyrilovi a Metodovi v Kanade: Montreal, Que.; Sarnia, Ont.
176) Spolkové haly v Kanade s menom sv. Cyrila a Metoda: Montreal, Que.; New Westminster, B. C. — V New Westminstri je aj slovenská farnosť sv. Cyrila a Metoda (Exsul Familia Slovacorum, str. 22).
177) Údaj oznámený Msgr. Mlynarovičom.
178) P. Meyer, S.D.B.: Sau Paulo (Exsul Familia Slovacorum, str. 54).
179) Izidor Borecký: Cyrilometodské oslavy s cyrilometodskou liturgiou (Mária, 1963, č. 2[marec], str. 1-2).
180) Michal Lacko S.J.: Slovenskí vysťahovalci byzantsko-slovanského obradu (Exsul Familia Slovacorum, str. 206-208).

v Kanade, kde patria do ukrajinskej diecézy v Toronte, Ont., a jedna slovenská farnosť (Lethbridge) patrí do ukrajinskej diecézy v Edmonte (Alberta). Medzi novými exulantmi zo Slovenska je pomerne málo gréckokatolíkov. V Ríme majú jediného kňaza, P. Michala Lacku S.J., profesora na Pápežskom ústave východných štúdií, ktorý je horlivým šíriteľom cyrilometodského kultu medzi Slovákmi v zahraničí a jedným z najlepších slovenských znalcov cyrilometodskej doby.

Významné cyrilometodské jubileum roku 1963 pripomínajú si slovenskí gréckokatolíci v zahraničí práve tak, ako slovenskí katolíci ako veľkú nábožensko-kultúrnu udalosť a na viacerých miestach v USA i v Kanade organizujú spoločné oslavy. Vyvrcholením ich osláv v Kanade bola náboženská a národná manifestácia v Toronte, Ont., 29. a 30. júna. Ukrajinský gréckokatolícky biskup Izidor Borecký (Toronto, Ont.), ktorý je zároveň aj biskupom slovenských gréckokatolíkov v Kanade, označil slovenských gréckokatolíkov za "prvých šťastných dedičov náboženského a kultúrneho bohatstva, ktoré sv. bratia Cyril a Metod darovali slovanským národom" a za "privilegovaných držiteľov staroslovanskej liturgie s byzantským obradom".[181] Borecký hovorí o slovenských gréckokatolíkoch ako o "pravých potomkoch cyrilometodskej rodiny" a "významných dedičoch cyrilometodskej tradície, liturgie a kultúry", ktoré slovenskí predkovia "ako slovenské veno odovzdali potom susedným slovanským národom, z ktorého žijú dosiaľ".[182]

Ako slovenskí katolíci, tak aj slovenskí gréckokatolíci v USA a v Kanade volili si často sv. Cyrila a Metoda za patrónov svojich osád. S oltármi, sochami a obrazmi týchto svätcov stretáme sa v každom kostole slovenských gréckokatolíkov.

Stopy cyrilometodského kultu v Spojených Štátoch a Kanade možno sledovať rok za rokom na každom kroku. Obrazy a sochy slovenských vierozvestov nenachádzame tu len v kostoloch, kláštoroch, školách, konventoch, spolkových halách, ale aj v súkromných bytoch. Nielen početné farnosti a rehole, ale i spolky (Slovenský Katolícky Sokol, Združenie Slovenských Katolíkov, Prvá Katolícka Slovenská Jednota,

181) Izidor Borecký: Tamže, str. 1.
182) Tamže, str. 2.

Slovenská Liga a iné) organizujú cyrilometodské púte a usporiadajú cyrilometodské slávnosti a akadémie. Slovenské kolónie v USA odbavujú slovenské katolícke dni na prvú nedeľu v júli, zasvätenú sv. Cyrilovi a Metodovi.[183]

Slováci v USA a v Kanade dali vymaľovať viac cyrilometodských obrazov a uliať a vytesať viac sôch ako Slováci na Slovensku.[184] Cyrilometodské piesne spievajú pri každej vhodnej náboženskej a národno-kultúrnej slávnosti. Tieto hymnické cyrilometodské piesne sú u Slovákov výrazom náboženského i národného prejavu a úcty. Ako živá je cyrilometodská myšlienka u amerických Slovákov a ako je táto skutočnosť v Amerike všeobecne známa, to sa dozvedáme z početných spolkových, rehoľných a cirkevných pamätníc, sborníkov a zpráv. V publikáciách IKSJ (Slovak Catholic Parishes and Institutions, Cleveland, O., 1955), vydanej k storočnici narodenia zakladateľa IKSJ Štefana Furdeka (2. sept. 1855—18. jan. 1915), poukazuje na to aj newyorkský arcibiskup kardinál Francis J. Spellman.[185] V tejto publikácii popri ilustrácii sv. Cyrila a Metoda s nadpisom "Apostles of the Slovak Nation", nachádzame aj 50 fotografických záberov cyrilometodských kostolov, škôl, konventov, starobincov, hál a pod. Roku 1959 darovalo Združenie Slovenských Katolíkov v Amerike sochu sv. Cyrila a sochu sv. Metoda pre Národnú svätyňu Nepoškvrneného Počatia Panny Márie vo Washingtone, D. C., kde od toho času bývajú slovenské cyrilometodské púte.[186] Kult sv. Cyrila a Metoda tak ako na Slovensku aj u Slovákov v Amerike doplňuje tiež úcta k domácim svätcom (sv. Andrej-Svorad a sv. Benedik), ku svätcom, ktorých kult na Slovensku priniesli sv. Cyril a Metod (sv. Klement a sv. Demeter) a k českému národnému svätcovi Jánovi Nepomuckému, ktorý

183) Informácia poskytnutá Msgr. Mlynarovičom.

184) Mária Pirochová: Úcta Slovákov k sv. Cyrilovi a Metodovi v Amerike (Kal. Jednota, 1963, str. 163). Napr. r. 1957 Msgr. A. V. Štefan (Boonton, N. J.) dal postaviť oltár sv. Cyrila a Metoda v North American College v Ríme, na pamiatku katolíckych mecénov, manželov Mrázových.

185) Fr. J. Card. Spellman: Ideals of Slovak Nation, str. 15.

186) V jubilejnom cyrilometodskom roku 1963, počas národnej konferencie Slovenskej Ligy, ktorá bola v dňoch 5. a 6. apríla vo Washingtone, D.C., zúčastnili sa účastníci konferencie na púti do Národnej svätyne Nepoškvrneného Počatia Panny Márie, kde sú sochy sv. Cyrila a Metoda a spievali tu pieseň Svätý Cyril, svätý Metod.

bol u Slovákov vždy veľmi obľúbený.[187] Úcta ku sv. Benedikovi, Andrejovi-Svoradovi a Jánovi Nepomuckému je značne rozšírená menovite u Slovákov v Spojených Štátoch.

Najpozoruhodnejším spôsobom prejavila úctu k sv. Cyrilovi a Metodovi slovenská rehoľa sestier sv. Cyrila a Metoda (Danville, Pa.), ktorá od 11. septembra 1958 do 11. septembra 1959 oslavovala 50. výročie svojho založenia. Pri tejto príležitosti biskup Andrej Grutka (Gary, Ind.) celebroval glagolskú sv. omšu.[188] Sestry cyrilky dostali ku svojmu zlatému jubileu povolenie od Svätej Stolice počas jubilejného roku tri razy odbavovať rímsko-slovanské bohoslužby. Bolo to prvé privilégium tohto druhu, ktoré Svätá Stolica udelila slovenskej reholi. Od dôb Cyrila a Metoda, keď sa táto bohoslužba užívala na Slovensku, bolo to prvý raz v slovenských dejinách, čo Slováci použili túto liturgiu. Jubilejná slávnosť rehole sestier sv. Cyrila a Metoda, na ktorej sa zúčastnilo vyše 5000 veriacich, asi 120 kňazov a 3 biskupi, prevýšila svojím významom slovenský rámec. Bola to najvýznamnejšia cyrilometodská slávnosť v dejinách slovenskej Ameriky. Biskup Andrej Grutka, ako voľakedy Alexander Rudnay, tu verejne vyhlásil (7. sept. 1959) "som slovenský biskup". Zlaté jubileum sestier cyriliek našlo silný ohlas v americkej verejnosti a bolo presvedčivým dôkazom o živej cyrilometodskej tradícii u Slovákov v zahraničí. Založenie, existencia a činnosť tejto rehole sú najobdivuhodnejším zjavom v živote amerických Slovákov. K tomuto jubileu vyšlo 9 cenných publikácií[189], ktoré oboha-

187) Štefan Hýroš (1813-1888) vo svojom diele Opis starobylých chrámov a malieb (rukopis z r. 1873, viď Lit. listy, IV., 1894, str. 26) uvádza (str. 84-85), že vo farskom kostole v Lipt. Sv. Mikuláši, na dolnom tabuľovom obraze (zo zač. 16. st.) hlavného krídla gotického oltára je sv. Metod vyobrazený so sv. Václavom, sv. Ľudmilou a kniežaťom Bořivojom, z čoho súdi, že kult sv. Cyrila a Metoda doprevádzala na Slovensku aj úcta k iným svätcom, napr. aj k sv. Mikulášovi.

188) Michal Lacko: Rímsko-slovenská bohoslužba alebo glagolská (Most, roč. 5, č. 3, str. 121-134).

189) Sú to tieto publikácie: 1) Jubilee Book — Jubilejná kniha 1909-1959 (Danville, Pa.); 2) Mother M. Emerencia Petrašek: Brief History of the Congregation of the Sisters of SS. Cyril and Methodius (Danville, Pa., 1959); 3) Jozef Paučo: Matúš Jankola, kňaz a národovec (Danville, Pa., 1959); 4) Consuela Gregorovičová: Matúš Jankola a jeho význam pre výchovu slovenskej mládeže (graduačná práca); 5) Stephen Smržík, S.J.: The Glagolitic or Roman-Slavonic Liturgy, Editions Slovak Institute, Series Cyrillomethodiana, Vol. II, Cleveland-Rome, 1959); 6) Michal Lacko: Glagolská alebo rímsko-slovenská bo-

cujú cyrilometodskú literatúru, podávajú prehľad činnosti tejto rehole a tiež čiastočný obraz polstoročného života slovenskej Ameriky. Zlatým klincom slávností bol dar biskupa Grutku, ktorý sestrám sv. Cyrila a Metoda na pamiatku ich jubilea dal reprodukciu krížika[190], aký našli pri vykopávkach v hroboch z cyrilometodskej doby na území Veľkej Moravy.

Po druhej svetovej vojne sa cyrilometodský kult u Slovákov v zahraničí zintenzívnil najmä prispením niekoľkých slovenských exulantov (Hrušovský, Lacko, Cincík, Smržík a iní) a vzácnym pochopením a podporou amerických Slovákov. Tieto diela (literárne i výtvarno-umelecké) sú nielen prínosom slovenského exilu do bohatstva cyrilometodskej literatúry a umenia, ale aj príspevkom do svetovej kultúry. Popri Hrušovského štúdii "Styky slovenských kniežat so Svätou Stolicou"[191] je to najmä jeho kniha *Slovenskí vladári* (Scranton, Pa., 1948). Hrušovský tu podal plastický historický obraz Veľkej Moravy. V duchu tradície štúrovcov, ale metodou modernej historickej vedy, predstavuje tu Veľkú Moravu ako slovenský štát a hodnotí jeho politický i kultúrny európsky význam.

Obšírnejšie sa treba zmieniť o písomnom i výtvarnom diele Jozefa Cincíka, ktoré znamená jedinečné obohatenie cyrilometodského kultu u Slovákov v zahraničí. Cincík sa od r. 1947 sústavne venoval cyrilometodskému dielu. Z jeho pera vyšiel dosiaľ najkompletnejší ikonografický prehľad života sv. Cyrila a Metoda (A Guide Through SS. Cyril and Methodius Church, Lakewood, Ohio, 1949). V tejto štúdii nachádzame cenné autorove ilustrácie a fotografické reprodukcie jeho stenových malieb v kostole sv. Cyrila a Metoda v Lakewoode,

---

hoslužba (Odtlačok z Mostu, 1959, č. 3); 7) Text glagolskej alebo rímsko-slovenskej bohoslužby, vydali sestry sv. Cyrila a Metoda pre účastníkov slávnosti; 8) Rev. Ján Illyr: Sv. Missa slovenskim jezikom (liturgické spevy k sv. omši v staroslovenskom jazyku; 9) Michal Lacko: East meets West in SS. Cyril and Methodius (Odtlačok z American Ecclesiastical Review, Washington, October, 1959).

190) Návrh na tento krížik podal Dr. Jozef Cincík. Zhotovil ho J. Dubiel v Clevelande, O. 400 takýchto krížikov, vložených do umelecky zdobenej krabice, odovzdal biskup Grutka Matke Bernarde Hudákovej, aby z nich dala každej sestre cyrilke.

191) Slovensky vyšla v zborníku Nádej víťazná, Scranton, Pa., 1947. Po anglicky vyjde v Ríme (1963) ako 3. zv. Series Cyrillomethodiana, ako kultúrny príspevok k 1100. výročiu príchodu slovenských vierozvestov na Veľkú Moravu.

1. Sketches of the Slovak Saints Gorazd, Bystrik, Andrew-Svorad and Benedict the Martyr for stained glass windows. (Chapel of SS. Cyril & Methodius Institute, Rome, Italy.)

2. Idea-sketch representing ... of the Slavic Nations to Saint Peter's See and to S... Methodius. Mosaics for the Sanctuary Main Wall. (Cha... Cyril & Methodius Institute, Rome, Italy, 1963.)

3. From book illustrations by Joseph G. Cincik for two English works on lives of SS. Cyril & Methodius by Sister Martina, SSCM, Danville, Pa.

Ohio, ako aj šématá figurálnych kompozícií a perovkové štúdie k portrétom pápežov a slovenských vladárov v dobe cyrilometodskej. Sú tu tiež štúdie svätýň a hradov v oblasti účinkovania sv. Cyrila a Metoda a štúdie k portrétom 29 tvárí slovenských svätcov a pestovateľov (vedcov i buditeľov) cyrilometodského kultu, počnúc Szöllösim a Maginom až po Msgr. Duboša, ktorého zásluhou sa kostol sv. Cyrila a Metoda v Lakewoode stal najimpozantnejšou slovenskou cyrilometodskou svätyňou na svete. Popri portréte ctiteľa cyrilometodskej tradície v dobe moysesovskej, slovenského maliara Jozefa Božetecha Klemensa, nachádzame tu aj portrét Jozefa Cincíka, autora najväčšieho maliarskeho cyrilometodského cyklu.

Cincíkov Sprievodca má 24 ilustrácií s podrobným vysvetlením ikonografického obsahu kostolnej maľby ako aj potrebné vysvetlenia významu ornamentiky, ktorú tu Cincík použil a ktorú čerpal z bohatstva ozdôb nálezov z doby veľkomoravskej. Správnu Cincíkovu aplikáciu dodatočne potvrdzujú nálezy na Morave (Staré Mesto na Morave, Mikulčice, Modrá pri Velehrade), objavené až po roku 1949.

Na najrozmernejšom výtvarnom cykle zo života sv. Cyrila a Metoda (v kostole sv. Cyrila a Metoda, Lakewood, Ohio) pracoval Cincík v rokoch 1948-1950. Tento cyklus obsahuje vyše 200 figúr v životnej veľkosti, okrem rozličných symbolov, alegórií a ornamentiky. Všetky steny lakewoodského kostola sú pokryté figurálnymi výjavmi zo života oboch svätcov, ilustrujúcimi ich život od detstva až do smrti. Okrem toho sú tu dve rozmerné scény (holdovanie slovenského ľudu Sedembolestnej Panne Márii a hold slovenských svätcov, buditeľov a pestovateľov cyrilometodskej tradície sv. Cyrilovi a Metodovi). Ornamentika[192] z doby cyrilometodskej stelie sa po všetkých stenách kostola.

Na stenách polookruhlej svätyne, v kupole apsidy na zlatom úzadí vidíme sv. Cyrila a Metoda, sprevádzaných ich patrónmi (sv. Klement, sv. Demeter, sv. Andrej, sv. Peter), ako obetujú svoje životné diela Všemohúcemu (Pantokratorovi). Na takejto pozlátenej stene, so sviečkami v rukách pred

192) Cincík túto ornamentiku použil na základe svojho archeologického výskumu spred r. 1947. (Viď jeho štúdiu Meč slovenského vladára, sborník Nádej víťazná, Scranton, Pa., 1947, str. 183-240).

posviackou v Ríme, stoja prví učeníci sv. Cyrila a Metoda, ktorí sú tu znázornení ako strážcovia svätyne. A pod nimi slovanské kmene, pokrstené sv. Cyrilom a Metodom, kladú vence k nohám mystického Božieho baránka, odpočívajúceho na Petrovej skale, z ktorej vytekajú štyri pramene evanjelia smerom k pokrsteným slovanským národom. Figurálnu časť svätyne uzatvárajú v spodnom rade postavy sv. Svorada a sv. Gorazda, slovenských nasledovníkov sv. Cyrila a Metoda.

Spodok svätyne je vymaľovaný ako "vellum", imitácia hodvábneho látkového závesu, napodobňujúca byzantské tkanivo so staroslovenskými pletencami a medajlónmi (aké dnes nachodia aj na strieborných guľkovitých gombičkách vo vykopávkach na Morave). V medajlónoch sa neustále opakujú iniciálky sv. Cyrila a Metoda. Na čele svätyne zobrazil Cincík padajúce modly slovanského pohanstva (najmä Perúna a Svantovíta — bohov hromu a vojny) a iné výjavy.[193].

V nástenných figurálnych maľbách, ktorých Ján Okáľ narátal 360, je tu zachytená celá cyrilometodská doba.[194] Pred očami pozorovateľa oživujú tu nielen dávni slovenskí panovníci, slovenskí vierozvesti, ale celé duchovné ovzdušie dávnych slovenských predkov. Už toto dielo by stačilo, aby sme Cincíka nazvali "mužom, ktorý dal tvár slovenským dejinám".[195]

S cyrilometodskými motívmi v prácach Dr. J. G. Cincíka na poli cirkevného výtvarného umenia stretáme sa veľmi často. Treba spomenúť aspoň tieto jeho návrhy a maľby: krstiteľnica[196] z travertínového mramoru a bronzu so sochami sv. Cyrila a Metoda, tepanými z kovu, na vrchnáku krstiteľnice v kostole sv. Cyrila a Metoda v Lakewoode, Ohio (návrh z r. 1949, prevedenie z r. 1961); pečiatka s ozdobnými iniciálkami sv. Cyrila a Metoda pre farnosť spomenutého kostola. Písmená sú štylizované podľa typu "minuscula carolingiana", ktorý sa užíval v dobe cyrilometodskej (návrh z r. 1949); veľký farebný oblok s postavami sv. Cyrila a Metoda a s nápisom

193) Viď A Guide Through SS. Cyril and Methodius Church, Lakewood, Ohio, 1949, by Joseph G. Cincik.

194) Ján Okáľ: Profil muža, ktorý dal tvár slovenským dejinám (Most, roč. 5, 1959, č. 1-2, str. 37).

195) Tamže, str. 27-46.

196) Krstiteľnicu dal postaviť páp. prelát Msgr. František Dubosh na pamiatku svojich rodičov.

"Apostoli Slovarum", pre kostol sv. Benedikta v Clevelande, Ohio (z r. 1951-52); socha sv. Cyrila a Metoda rezaná z lipového dreva, pozlátená a polychromová, pre krstiteľnicu kostola sv. Trojice v Gary, Ind. (z r. 1954-56). Duplikát tejto sochy (z roku 1957) sa nachádza v biskupskej rezidenčnej kaplnke v Gary, Ind. u biskupa Grutku; cyrilometodský oltár v kostole Najsvätejšieho Srdca Ježišovho v Palmertone, Pa. (prevedenie v mramore z r. 1957); postavy sv. Cyrila a Metoda maľované na stene krstiteľnice v kostole Ružencovej Panny Márie (Holy Rosary) v Chicagu, Ill. (z r. 1958); rozmerné postavy sv. Cyrila a Metoda na priečelí svätyne kostola sv. Michala v Lansforde, Pa. (z r. 1962); pozlátené a polychromicky maľované postavy sv. Cyrila a Metoda na stene po oboch stranách hlavného oltára v kostole sv. Rity v Buffalo, N. Y. (z r. 1963); návrh na jubilejný plagát[197] k tisícstému výročiu príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu (s dvojtretinovými postavami sv. bratov a s nápisom: 863-1963); ten istý motív použil v návrhu na oficiálne tlačivá akcie na postavenie Ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme, ktorú organizuje Združenie Slovenských Katolíkov v USA pod patronáciou biskupa Grutku; ilustrácie k anglickým životopisom sv. Cyrila a Metoda, ktoré napísala sestra M. Martina z rehole sv. Cyrila a Metoda v Danville, Pa., a ktoré vyjdú r. 1963 k cyrilometodskému jubileu; návrhy na rozličné obálky a vyše 24 ilustrácií Dr. J. Cincíka s postavami sv. bratov k jubileu v roku 1963, ktoré vyšli v nakladateľstve Bruce Publishing Co., Milwaukee, Wis., a St. Anthony's Guild, Patterson, N. J.

Cyrilometodský kult a s ním aj myšlienka Veľkej Moravy nachádzali ohlas aj v literárnej tvorbe slovenských spisovateľov a básnikov v zahraničí. Nevznikli tu síce veľké literárne diela, aké by zodpovedali významu tohto kultu u Slovákov, ale predsa príznačným spôsobom poznačili zahraničnú slovenskú literárnu tvorbu. S cyrilometodským motívom stretáme sa už roku 1949 u Mikuláša Šprinca v knihe spomienkovej prózy na exilové roky v Európe (*K slobodným pobrežiam*[198]), v mariánskom roku 1954 v básňach J. Dragoša-Alžbetínčana (Zmi-

197) Plagáty boli vydané roku 1961 a rozposlané na všetky slovenské farnosti.

198) Mikuláš Šprinc: K slobodným pobrežiam, Scranton, Pa., 1949.

luj sa, Pane, nad Slovenskom a Pozdrav slávnej zemi[199]), roku 1955 v divadelnej hre K. Veleša (*Keby bol býval Martin Dúhaň kráľom Svätoplukom,* Winnipeg, Man.), roku 1957 v básňach Rudolfa Dilonga (Domov náš[200]) a Maruše Juskovej (Nitra[201]), roku 1958 v dráme Cyrila Ondruša (*Rastislav*[202]) a roztratené[203] v kalendároch, časopisoch a rukopisoch našlo by sa takýchto ohlasov oveľa viac. Mohutný ohlas u slovenských básnikov v zahraničí našlo cyrilometodské jubileum roku 1963. Slovenský básnik vyjadril tu zdravicu svojim národným patrónom aj za svoju neslobodnú vlasť.

U Slovákov v európskom zahraničí

U Slovákov v európskom zahraničí stretáme sa s cyrilometodským kultom už roku 1863. Vtedy si cyrilometodské milénium pripomínali nielen Slováci vo Viedni, slovenskí bohoslovci v Pešti, ale aj Slováci v Chorvátsku. Záhrebský arcibiskup Haulík, ktorý pochádzal z Trnavy na Slovensku, celebroval 5. júla 1863 slávnostnú sv. omšu pri príležitosti cyrilometodských slávností v Záhrebe. Roku 1885 zúčastnila sa slovenská delegácia (Vajanský, Škultéty, Valášek) na ukrajinských cyrilometodských slávnostiach v Kyjeve, usporiadaných z príležitosti tisíceho výročia smrti sv. Metoda. Za Slovákov na týchto slávnostiach prehovoril Sv. H. Vajanský. Slováci usadení v Bulharsku a Chorvátsku sa viac-menej vždy zúčastňovali na rozšírenej a hlbokej úcte, akú ľud v týchto krajinách preukazuje sv. Cyrilovi a Metodovi. Malá slovenská kolónia v Nemecku (Rauxel pri Rýne[204]) mala už roku 1914 Spolok sv. Cyrila a Metoda. Po prvej svetovej vojne stretáme sa s cyrilometodským kultom aj u slovenských robotníkov v Belgicku. Aj tu

199) J. Dragoš-Alžbetínčan: Nepoškvrnená víťazí (zbierka venovaná Jozefovi Zaliberovi, duchovnému správcovi slov. osady sv. Cyrila a Metoda v Detroite, Mich.), Toronto, Ont., 1954.

200) Literárny Almanach Slováka v Amerike, 1957, str. 3.

201) Tamže.

202) Ondrušova dráma zostala v rukopise. Úryvok z nej priniesol Most 1958, č. 3-4, str. 142-147).

203) Niektoré publikácie vychádzali v pomerne malých nákladoch a po rokoch aj pre krátkosť času nemohol som ich obstarať.

204) Július Kálmán: Výtvarný prejav cyrilometodského kultu, str. 377. Kálmán tu spomína aj mesto Maurage, kde si Slováci zakúpili (1936) maľovanú cyrilometodskú zástavu.

si založili spolok sv. Cyrila a Metoda, ktorý im okrem kultúrnej činnosti obstarával knihy a časopisy zo Slovenska.[205] Vo Francúzsku stretáme sa so Slovákmi tiež až po prvej svetovej vojne. Živý cyrilometodský kult tu nachádzame menovite v Argenteuil (S. et O.) a vo Vesoul (Hte Saône).[206] V Argenteuil mali Slováci Spolok sv. Cyrila a Metoda ako aj slovenskú školu a knižnicu. Vo Vesoul, kde Slováci vyvinuli čulý kultúrny a náboženský život, majú dosiaľ cyrilometodskú zástavu a krásny oltárny obraz sv. Cyrila a Metoda.[207] Vo francúzskom kostole sv. Cyrila a Metoda v Paríži (XX. okres) mávajú Slováci každoročne slovenské bohoslužby na sviatok sv. Cyrila a Metoda.[208]

Po druhej svetovej vojne, kedy odišlo zo Slovenska niekoľko tisíc Slovákov, medzi nimi aj väčší počet katolíckych kňazov, stretáme sa s cyrilometodským kultom u Slovákov v zahraničí ešte častejšie. Slovenskí exulanti pestovaním tohto kultu oživujú staré kresťanské a kultúrne počiatky Slovákov z 9. storočia a udržujú tak svoju národnú tradíciu. Ako voľakedy sv. Cyril a Metod, aj oni nadväzujú hneď styky so Svätou Stolicou. 27. januára 1946 navštívil ich stredisko v Mníchove šéf pápežskej misie pre utečencov, arcibiskup Carlo Chiarlo, sprevádzaný slovenským delegátom, básnikom dp. Mikulášom Šprincom. Arcibiskupa Chiarlu privítal latinským prívetom Alojz Krajčovič, ktorý poukázal na kristianizačnú misiu sv. Cyrila a Metoda u Slovákov a na úzke vzťahy Veľkej Moravy k Rímu. Arcibiskup v odpovedi na privítanie spomínal tiež dielo sv. Cyrila a Metoda a zdôrazňoval, že Slovensko bolo v tom čase centrom kresťanstva v strednej Európe. Dr. Jozef Mikula odovzdal nakoniec arcibiskupovi Chiarlovi slovenskú keramiku s uistením, že Slováci zostanú verní cyrilometodskej tradícii a odkazu svojich vierozvestov.[209] V septembri 1947 navštívil slovenských exulantov v Ríme opát Teodor G. Kojiš, OSB, ktorý v kaplnke sv. Cyrila a Metoda slúžil pre nich sv. omšu a povzbudivými slovami posilnil ich v ťažkej situácii.

205) Tamže, str. 377.
206) J. Gašparík: Francúzsko (Exsul Familia Slovacorum, str. 186).
207) Tamže, str. 171.
208) Informáciu mi poskytol Dr. R. Aigner z Paríža.
209) Mikuláš Šprinc: K slobodným pobrežiam, Scranton, Pa., 1949, str. 250-253. — Bližšie informácie mi poskytol Alojz Krajčovič.

Bazilika sv. Klementa s hrobom sv. Cyrila je pre Slovákov mimoriadnym posvätným miestom, lebo sa úzko dotýka počiatkov slovenských dejín. 12. decembra 1947 prijal pápež Pius XII. na návštevnej audiencii delegáciu slovenských exulantov z Rakúska a Nemecka[210], vedenú Rev. Aug. Záňom. Delegácia darovala Piovi XII. plastiku so slovenským motívom a s nápisom "Slovensko verné Vatikánu". Súčasne mu odovzdala písomnú zdravicu, v ktorej spomína cesty sv. Cyrila a Metoda z Veľkej Moravy do Ríma.[211]

Slovenskí exulanti nachádzali sa teraz v krajoch (Salzburg, Regensburg, Passau, Mníchov a pod.), odkiaľ v 8. st. západní misionári prinášali kresťanskú vieru ich dávnym predkom a kde boli väznení Rastislav a Metod. Táto symbolika našla ohlas aj v ich literárnej tvorbe.[212] S cyrilometodskými slávnosťami stretáme sa v týchto rokoch v každom stredisku slovenských utečencov. 7. júla 1948 usporiadali v Rakúsku (Aurolsmünster, Eitzing, Lenzing) veľké cyrilometodské oslavy zásluhou pápežského delegáta Aug. Záňa. Pri tejto príležitosti vydali aj pomätné cyrilometodské odznaky.[213] Rakúsko a Nemecko boli pre väčšinu utečencov len prechodnými stanicami, odkiaľ postupne vyemigrovali do iných, najviac zámorských krajín. Tí slovenskí utečenci, čo zostali v Rakúsku a Nemecku, všade, kde tvoria väčšiu skupinu, slávia sviatok sv. Cyrila a Metoda spoločne.

V Španielsku sa menšia slovenská kolónia, najmä študenti, sústredila v Madride okolo Dr. J. Ciekera. Tu bolo pestovateľom cyrilometodskej tradície najmä Ústredie slovenského katolíckeho študentstva, ktoré r. 1945 prenieslo svoju činnosť zo Slovenska do zahraničia.[214]

Zvlášť intenzívne sa cyrilometodský kult rozvil medzi Slovákmi v Taliansku. Jeho ojedinelé stopy môžeme tu badať už dávno. Slováci zo Slovenska i z Ameriky chodievali na púte

210) Osservatore Romano, číslo z 13. decembra 1947.
211) A. Záň: Nemecko-Rakúsko (Exsul Familia Slovacorum, str. 90).
212) Mikuláš Šprinc: K slobodným pobrežiam, str. 105-108.
213) A. Záň: Rakúsko-Nemecko (Exsul Familia Slovacorum, str. 86).
214) Ústredie slov. kat. študentstva usporiadalo často svoje pravidelné každoročné sjazdy na sviatok sv. Cyrila a Metoda. S ohlasom cyrilometodského kultu stretáme sa aj v rezolúciách Ústredia, prijatých na jeho sjazdoch a taktiež v činnosti jeho členských krúžkov.

do Ríma, kde sa vždy pokloníli na hrobe sv. Cyrila v chráme sv. Klementa. Roku 1900 odovzdal Rev. Ján Porubský pápežovi Levovi XIII. literárny sborník *Tovaryšstvo* (3. zv. z roku 1900). Sborník zostavil Fr. R. Osvald (tri ročníky: 1893, 1895 a 1900) na storočnú pamiatku Bernolákovho Učeného tovaryšstva, ktorého členovia boli prvými obnovovateľmi a šíriteľmi cyrilometodskej tradície medzi slovenským ľudom. Autori príspevkov v tomto sborníku (Anton Bielek, Ján Ďatel, Dlhomír Poľský, Michal Chrástek, Matúš Jankola, Andrej Kmeť, Jozef Kompánek, Jozef Murgaš, Št. Mišík, Fr. R. Osvald, Fr. V. Sasinek, I. Ž. Somolický, Fr. Šujanský, Tatrin a iní) boli naskrze známi ako horliví zástanci cyrilometodskej myšlienky. Niektorí z nich (Chrástek, Sasinek) boli v tomto smere priamo priekopníkmi. V Ríme pôsobili tiež niekoľkí slovenskí kňazi (J. Porubský, A. Chrappa, V. Javorka), ktorí slovenských pútnikov zoznamovali so stopami sv. Cyrila a Metoda v Ríme.

Po druhej svetovej vojne začalo sa v Ríme postupne budovať náboženské stredisko slovenských exulantov-katolíkov. Na každej práci, ktorá sa tu od tých čias vykonala, cítiť hlboké zakorenenie cyrilometodskej myšlienky u Slovákov. Tieto stopy nesie už časopis *Rím*, ktorý tu roku 1949 začal vydávať Dr. I. Zelenka. Ešte viac to badať v slovenskom vysielaní vatikánskeho rozhlasu, ktoré začalo v júli 1948. Keď roku 1951 vzniklo v Ríme zásluhou Dr. A. Boteka *Centrum catholicum Slovacorum*, bola tu inštitúcia, ktorá svoju náboženskú misiu vykonáva v duchu domácich kresťanských tradícií. Z akcií Centra zrodil sa roku 1952 časopis *Hlasy z Ríma*, ktorý sa pričinením svojho redaktora Msgr. Št. Náhalku stal hlavným šíriteľom cyrilometodskej idey medzi Slovákmi v zahraničí. Roku 1952 prejavilo zvláštnu úctu k slovenským apoštolom Združenie Slovenských Katolíkov v Amerike, ktoré nad hrobom sv. Cyrila v bazilike sv. Klementa v Ríme dalo postaviť oltár. Na tejto práci sa účinne zúčastňovali aj slovenskí kňazi-exulanti v Ríme.[215]

Od roku 1955, kedy navštívili Rím predseda Združenia Slovenských Katolíkov v Amerike Msgr. M. K. Mlynarovič a Rev. J. Lach (Whiting, Ind.), začali sa realizovať dôležité myš-

215) Št. Náhalka: Taliansko (Exsul Familia Slovacorum, str. 128-136).

lienky, ktoré sú ďalším dôkazom obľuby a životnosti cyrilometodskej tradície u Slovákov v zahraničí. Tak prišlo roku 1955 k založeniu Slovenského vydavateľstva sv. Cyrila a Metoda v Ríme, pre ktoré Rev. J. Lach, mecén slovenskej kultúry v zahraničí, založil zvláštny fond.[216] Na zdokonalenie distribúcie kníh, ktoré vydáva toto vydavateľstvo, založili roku 1960 Kruh priateľov cyrilometodskej knihy, ktorého členmi sú početní Slováci z mnohých krajín. Cennú prácu v šírení cyrilometodskej myšlienky koná aj Slovenské katolícke ústredie pre kňazov (zal. r. 1959 v Ríme), ktoré v štvrťročných obežníkoch referuje o rozličných slovenských náboženských a kultúrnych akciách v zahraničí.

V Ríme pracujú tiež niekoľkí slovenskí kňazi (M. Lacko S.J., P. Polčin S.J., Št. Smržík S.J., D. Faltin OFM a iní[217]), ktorí si svojimi vedeckými štúdiami o dobe a diele cyrilometodskom získali medzinárodné meno. Z ich prác treba tu uviesť predovšetkým tie, ktoré sú obohatením cyrilometodskej literatúry. Je to menovite Lackov *Životopis sv. Cyrila a Metoda*, ktorý pôvodne vychádzal na pokračovanie v časopise Hlasy z Ríma. Tento viac-menej populárnou formou písaný životopis sv. bratov opiera sa o najnovšie historické zistenia. Lacko tu názorne zachytil život a účinkovanie slovenských vierozvestov na Veľkej Morave ako aj duchovnú atmosféru Veľkej Moravy a jej pomer k Rímu a franckej ríši. Lacko okrem toho publikoval viaceré štúdie dotýkajúce sa cyrilometodskej otázky.[218]

---

216) Rev. Ján Lach: Kultúrne fundácie v slobodných krajinách (Americkí Slováci a Slovensko, Whiting, Ind., 1960, str. 36-37). Št. Náhalka: Taliansko (Exsul Familia Slovacorum, str. 150).

217) M. Lacko, S.J., profesor na pápežskom Orientálnom ústave v Ríme. Št. Smržík, S.J., do r. 1960 redaktor slovenského vysielania vo vatikánskom rozhlase a od r. 1960 misionár v Afrike. D. Faltin, O.F.M., asistent kardinálskej komisie pre kodifikáciu východného práva a úradník na Posvätnej Východnej kongregácii.

218) Výskum cyrilometodského obdobia v r. 1946-58 (Most, 1959, č. 1-2, str. 50-60). — Glagolská alebo rímsko-slovenská bohoslužba (Most, 1959, č. 3, str. 121-134). — East meets West in SS. Cyril and Methodius (American Ecclesiastical Review, Vol. CXLI, No. 4, Oct. 1959). — Zničenie grécko-katolíckeho biskupstva v Prešove, Cleveland, Ohio, 1960. — The Cyrilomethodian Mission and Slovakia (Slovak Studies I, Historica I, Slovak Institute, Rome 1961). — Prvá cesta sv. Cyrila a Metoda do Ríma, odtlačok zo Studi in onore di Ettore Lo Gatto e Giovanni Mayer, Rím 1962.

Smržík vo svojej anglickej štúdii[219] o glagolskej a či rímsko-slovenskej liturgii podal súčasný stav glagolskej liturgie a jej prax, ďalej pôvod glagolskej liturgie a rozličné teórie v tejto otázke za posledných sto rokov, a konečne dejiny glagolskej liturgie na Veľkej Morave, v Čechách, v Poľsku a v Chorvátsku. Táto kniha sa stretla s veľkým záujmom najmä u slavistov a liturgistov. Mnohí našli v nej opodstatnenie svojich snáh pre zavedenie živých jazykov do rímskej liturgie.[220]

Pri príležitosti II. Všeobecného vatikánskeho snemu usporiadali v Ríme výstavu o činnosti Cirkvi (Mostra della chiesa, Roma, 18. XI.—9. XII. 1962), na ktorej mali svoj stánok aj slovenskí gréckokatolíci, ktorí sa tu po prvý raz predstavili medzinárodnému svetu. Stánok zdobil obraz sv. Cyrila a Metoda v životnej veľkosti, pri ktorom bol nápis oznamujúci návštevníkom výstavy, že Slováci roku 1963 slávia 1100ročné jubileum príchodu sv. Cyrila a Metoda k ich predkom na Veľkú Moravu. Autor obrazu (chorvátsky maliar) namaľoval na stenu aj zástup slovenského ľudu, ako vzdáva hold svojim vierozvestom. Okrem toho hold svätým bratom vyjadrovala tu aj socha oblečená v ľudovom kroji.[221]

Ako príspevok k cyrilometodskému kultu hodno tiež zaznamenať niekoľko sôch a obrazov (z farebných skiel) sv. Cyrila a Metoda, ktoré zhotovil slovenský umelec Viliam Schiffer. Jeho diela stretli sa so záujmom na výstavách v Paríži i v Amerike.

Cyrilometodský kult zostáva u Slovákov živým aj tam, kde žijú len v menších skupinách alebo dokonca ojedinele. V európskych krajinách týka sa to najmä Slovákov v Anglicku, Švédsku, Švajčiarsku a Holandsku. Tu tento kult pomáha udržať jednak vlastný záujem Slovákov a potom najmä slovenská tlač a slovenskí kňazi-misionári.

Jubilejný cyrilometodský rok 1963

Slováci v zahraničí začali sa pripravovať na veľké cyrilometodské jubileum roku 1963 už roku 1959, keď pápež Ján

---

219) Št. Smržík: The Glagolitic or Roman-Slavonic Liturgy, Editions Slovak Institute, Cleveland-Rome, 1959.

220) M. Lacko: Kultúrny význam oslavy 50. výročia sestier sv. Cyrila a Metoda (Most, 1959, č. 4, str. 182).

221) Hlasy z Ríma, 1962, č. 12, str. 15.

XXIII. požehnal akciu osláv 1100. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. V rámci tejto akcie slovenskí katolíci v zahraničí začali budovať Ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Od toho času sa v slovenskej tlači neprestajne zjavovali články, štúdie a úvahy pripomínajúce toto významné jubileum. Biskup Andrej Grutka[222], ktorý stojí na čele jubilejných cyrilometodských osláv, označil trvanie týchto osláv od 8. júla 1962 do 15. septembra 1963. Najvyšším cieľom, aký si Slováci v zahraničí pre toto jubileum mohli postaviť,

222) Biskup Andrej G. Grutka pochádza z chudobných slovenských rodičov, ktorí sa prisťahovali zo Spišskej Starej Vsi do USA pred prvou svetovou vojnou. Narodil sa 17. nov. 1908 v Joliet, Ill. V rodisku navštevoval osadnú školu sv. Cyrila a Metoda. Potom odišiel na strednú školu sv. Prokopa v Lisle, Ill. Po graduácii r. 1926 prišiel do kolégia sv. Prokopa. Odtiaľ sa vrátil do Lisle a pokračoval v štúdiách s podporou biskupa Nolla z Fort Wayne. Po graduácii pracoval cez leto ako robotník v oceliarňach, ako pomocník pri rezaní kameňa a ako kancelársky úradník. Teologické štúdiá začal a končil na North American College v Ríme. Tu bol 5. decembra 1934 vysvätený na kňaza. Na podnet rektora kolégia a s jeho podporou navštívil r. 1934 rodné mesto svojich rodičov Spišskú Starú Ves a iné mestá na Slovensku a v strednej Európe. Prvú slávnostnú omšu odbavoval v kostole sv. Cyrila a Metoda v Joliet, Ill., v auguste 1934, po svojom návrate zo Slovenska.

Ako kňaz pôsobil najprv v Elkharte, Ind. Roku 1939 menoval ho arcibiskup Noll za rektora CYO v dekanstve South Bend. Roku 1940 bol vyznamenaný medajlou Americkej Légie za občianske zásluhy. Ako farár pôsobil od roku 1942 v East Chicago, Ill., a od roku 1944 v Gary, Ind. Tu horlivo pracoval v rozličných spolkoch a katolíckych organizáciách, čím si získal veľkú obľubu medzi ľudom. Roku 1956 bol menovaný monsignorom a na Vianoce toho istého roku menoval ho pápež Pius XII. za prvého biskupa novoutvorenej diecézy Gary, Ind.

Biskup Grutka je od mladi horliteľom za kult sv. Cyrila a Metoda. Ešte roku 1954, ako farár v Gary, Ind., objednal u Dr. Jozefa Cincíka sochu sv. Cyrila a Metoda pre svoj kostol Sv. Trojice. Kópia tejto sochy sa dnes nachádza v jeho biskupskej rezidenčnej kaplnke. Roku 1958 na Mariologickom kongrese v Lurdoch prednesol tézu o Sedembolestnej ako ochránkyni viery Slovákov, kde poukázal i na zásluhy sv. Cyrila a Metoda pri kristianizácii Slovákov. Tu medzi iným rozviedol aj svoj názor na Veľkomoravskú ríšu, ktorú charakterizoval takto: "Veľkomoravskú ríšu tvorili slovenskí Slováci a moravskí Slováci za panovania Mojmíra, Rastislava a Svätopluka. Tá ríša padla r. 907 po smrti Svätopluka. Plynutím storočí moravskí Slováci dostali sa k Čechom a slovenskí Slováci k Uhrom v krajine Uhorskej. Boli a sú si bratia a len Karpáty ich delia. A plynutím ďalších novších storočí, keď 8. februára 1867 nastalo vyrovnanie medzi Maďarskom a Rakúskom, utvorením monarchie, vtedy Česi, Moravania a Slováci pripadli do nej." Ďalej biskup Grutka hovoril o kresťanskom charaktere Slovákov: "Tento malý národ, vďaka jeho kniežaťu Pribinovi, už roku 830. v prvom kostole v Nitre klaňal sa pravému trojjedinému Bohu, mal spojenie so Skalou Petrovou a ctil Pannu Máriu ako Matku Spasiteľa ľudstva. Čujme dokument:

bolo vybudovanie Ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Hlavnú finančnú ťarchu tohto veľkého podniku niesli slovenskí katolíci v Amerike, ale darmi prispeli aj Slováci z mnohých iných krajín.

Myšlienka založiť seminár pre výchovu kňazských a rehoľných povolaní pre Slovensko vznikla roku 1958 počas rímskej púte Združenia Slovenských Katolíkov v Amerike. Roku 1959 navštívil USA Rev. J. Tomko, ktorý ďalej šíril túto myšlienku. Toho istého roku prišli slovenskí saleziáni v Taliansku s návrhom, aby sa záujem o kňazské povolanie začal šíriť u malých chlapcov. Myšlienka Ústavu sv. Cyrila a Metoda dostávala tak konkrétnu tvár. Keď v septembri roku 1955 opát Kojiš, OSB (Cleveland, Ohio) navštívil Rím, s Msgr. Náhalkom a slovenskými saleziánmi hovoril už o možnosti práce pre

---

"Adalramus archiepiscopus ultra Danubium, loco vocato Nitrava, consecravit ecclesiam."

Roku 863 pápež vyslal dvoch bratov misionárov na územie Veľkej Moravy, teda ku Slovákom, Cyrila a Metoda. Čujme dokument: "Hadrianus episcopus et servus Dei Rastislavo — principi Moraviae — et Sventopluco — principi Nitrae — et Kocelo filio Pribina, gubernatori Pannoniae... Nos autem triplici gaudio repleti statuimus, re considerata, mittere Methodium, postquam eum cum discipulis ordinavimus, filium autem nostrum in partes vestras..."

"Tento malý slovenský národ už vyše dvanásťsto rokov, napriek neuveriteľným národným krízam a náboženským skúškam, až dodnes vytrval jak pri živote, tak aj pri Skale Petrovej.

"Slovenský národ vždy sa rád pridŕžal chlebodárnej pôdy a dediny; ale tá dedina od čias cyrilometodských bola tuho kresťanská a preto udržal si nielen svoj materinský jazyk, ale aj svoje zvyky a svoj národný a kresťanský charakter." (Most, 1959, č. 1-2, str. 1-2.)

Pri slávnosti zlatého jubilea sestier sv. Cyrila a Metoda v Danville, Pa., biskup A. G. Grutka slúžil glagolskú omšu a povedal kázeň o sv. Cyrilovi a Metodovi ako slovenských vierozvestov. Pri tejto príležitosti (7. sept. 1959) verejne vyznal, že je "slovenským biskupom". Na slávnosti daroval sestrám cyrilkám 400 krížikov, zhotovených podľa nálezu krížika, aký nosili slovenskí predkovia v dobe cyrilometodskej (návrh J. Cincíka). Od roku 1960 prejavil mimoriadny záujem o cyrilometodské jubileum r. 1963. Roku 1960 postavil sa na čelo akcie za postavenie Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Roku 1962, na požiadanie slovenských kňazov v Ríme, prevzal predsedníctvo v Ústrednom výbore cyrilometodských slávností.

Biskup Grutka Slovákom v mnohom pripomína biskupa Moysesa, ale aj kardinála Rudnaya. Horlí za cyrilometodskú myšlienku a hrdo vyznáva, že je Slovák. Pri pohľade na jeho činnosť nejednému Slovákovi sa zdá, akoby sa opakovali slovenské dejiny. Ako r. 1863 na čele cyrilometodských slávností stál na Slovensku biskup Moyses, tak to robí r. 1963 u Slovákov v zahraničí biskup Grutka. A ako Moysesovi stáli po ruke horliví Slota a Sasinek, tak Grutkovi stoja po ruke horliví kňazi v USA a v Ríme. Národ, ktorý žije v duchu svojich dejín, nezahynie.

malý slovenský seminár. Koncom roku 1959 slovenskí kňazi z Ríma oznámili túto vec všetkým slovenským kňazom v zahraničí. Hneď nato začali aj so zbierkou na Ústav, najprv medzi kňazmi. Postavenie Ústavu sa od začiatku viazalo na cyrilometodské jubileum roku 1963.

V lete roku 1960 poslal kardinál Pizzardo list Združeniu Slovenských Katolíkov v Amerike o plánovanom Ústave. Najvyšší cirkevný predstavený slovenských exulantov, kardinál Mimmi, súčasne požehnal všetkých, čo pracujú na tomto diele. Združenie Slovenských Katolíkov i biskup Grutka si vec osvojili a začali všestrannú akciu za postavenie Ústavu. Táto správa vyvolala radostný ohlas na všetkých stranách. Cirkevná a civilná správa schválili r. 1961 plány Ústavu. V apríli 1962 biskup Grutka v doprovode Msgr. Mlynaroviča navštívil Rím a 14. apríla referoval pápežovi Jánovi XXIII. o prípravách na stavbu Ústavu. 6. decembra 1962 boli prípravné práce tak ďaleko, že biskup Grutka mohol už previesť prvý výkop na pozemku Ústavu.[223]

Konkrétne prípravy na cyrilometodské slávnosti r. 1963 začali v Ríme 10. októbra 1959 sv. omšou, ktorú slúžil biskup Grutka v kaplnke sv. Cyrila a Metoda v bazilike sv. Klementa. Msgr. Náhalka požiadal biskupa Grutku, aby touto omšou začal duchovnú prípravu[224] na cyrilometodské jubileum roku 1963. Počiatok tejto akcie oznámili na Slovensko cez vatikánsky rozhlas. Slovenskí kňazi v rámci duchovnej prípravy slúžia aspoň jednu omšu do týždňa za zachovanie cyrilometodského dedičstva u Slovákov. Od roku 1960 vatikánsky rozhlas vysiela dva razy do týždňa zvláštny program, v ktorom zoznamuje poslucháčov na Slovensku s myšlienkami na duchovnú prípravu na cyrilometodský rok 1963. Mesačník Hlasy z Ríma a týždenník Jednota (Middletown, Pa.) prinášajú od toho času pravidelné cyrilometodské náboženské úvahy.

Počas rímskej návštevy biskupa Grutku v apríli 1962 zostavili i program cyrilometodských slávností v Ríme, v septembri 1963. Tento program[225] predpokladá aj miestne cyrilometodské oslavy, ku ktorým biskup Grutka vyzval organizácie,

223) A. G. Grutka: Ústav sv. Cyrila a Metoda sa buduje (Hlasy z Ríma, 1962, č. 12, str. 9).
224) Št. Náhalka: Taliansko (Exsul Familia Slovacorum, str. 154).
225) Andrej G. Grutka: Jubilejné oslavy sv. Cyrila a Metoda (Hlasy z Ríma, 1963, č. 1, str. 1-2).

spolky a misie Slovákov v rozličných krajinách. Rímske slávnosti budú od 10. do 15. septembra 1963. Vyvrcholia posviackou Ústavu sv. Cyrila a Metoda 15. septembra, na sviatok patrónky Slovenska, Sedembolestnej Panny Márie. O rímskom programe cyrilometodských slávností informoval biskup Grutka i pápeža Jána XXIII. a vo vatikánskom rozhlase ho oznámil na Slovensko. Biskup Grutka požiadal tiež pápeža Jána XXIII., aby k cyrilometodskému jubileu vydal osobitný okružný list, čo pápež s radosťou prisľúbil.

Popri Ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme druhým trvalým znakom úcty Slovákov v zahraničí k svätým bratom je Slovenské vydavateľstvo Svätých Cyrila a Metoda v Ríme, ktoré založili roku 1955. Toto vydavateľstvo už vtedy zámerne pomenovali po sv. Cyrilovi a Metodovi, aby pripomínalo blížiace sa cyrilometodské jubileum.[226] Okrem toho založili zvláštnu edíciu Series Cyrillomethodiana[227], v ktorej vychádzajú vedecké publikácie, objasňujúce účinkovanie sv. Cyrila a Metoda u slovenských predkov a počiatky slovenskej kresťanskej kultúry.[228] Roku 1960 založili edíciu Slovak Studies, v ktorej vychádzajú vedecké štúdie v rozličných rečiach o slovenských problémoch, medzi iným aj o cyrilometodskom diele u Slovákov.[229] Iniciátorovi tejto pozoruhodnej vydavateľskej činnosti, Msgr. Náhalkovi, išlo od začiatku o to, aby cyrilometodské dielo u slovenských predkov našlo správne ocenenie a aby Slováci v zahraničí pri veľkom cyrilometodskom jubileu roku 1963 splatili náboženský a kultúrny hold svojim vierozvestom. Náhalka za spolupráce slovenských kňazov v Ríme a za neocenitelnej pomoci Rev. Jána Lacha z Whiting, Ind., zasluhuje sa podobne o slovenskú kultúru ako voľa-

226) Št. Náhalka: Tamže, str. 152.

227) Št. Náhalka: Series Cyrillomethodiana (Most, 1959, č. 1-2, str. 79-81).

228) V Series Cyrillomethodiana dosiaľ vyšli tieto diela: Joseph G. Cincik: Anglo-Saxon and Slovak-Avar Patterns of Cuthbert's Gospel. Vol. I. Cleveland-Rome, 1958. — Stephen Smržík: S.J.: The Glagolitic or Roman-Slavonic Liturgy. Vol. II. Cleveland-Rome, 1959. — Ako III. zväzok tejto edície vychádza r. 1963 anglický preklad štúdie Fr. Hrušovského: Styky slovenských kniežat so Svätou Stolicou. — Podľa osobného oznámenia Dr. Štefana Náhalku vyjdú v tejto edícii Listy pápežov o sv. Cyrilovi a Metodovi (po latinsky) a ďalšie štúdie so vzťahom k cyrilometodskej dobe.

229) V Slovak Studies vyšli tiež viaceré štúdie. Cyrilometodskej doby sa dotýka štúdia M. Lacku: The Cyrilomethodian Mission and Slovakia (Historica I. Slovak Institute, Rome, 1961).

kedy, v dobe Bernolákovej, Juraj Palkovič, "známy literatúry slovenskej milovník". Písomné diela, ktoré vychádzajú v Slovenskom vydavateľstve sv. Cyrila a Metoda i v edícii Series Cyrillomethodiana a Slovak Studies s Ústavom sv. Cyrila a Metoda v Ríme, zostanú nehynúcim svedectvom úcty Slovákov v zahraničí k ich vierozvestom.

Vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda v Ríme vydalo na jar 1962 obrazy, pohľadnice a obrázky s podobami slovenských apoštolov k jubilejnému roku 1963. Okrem toho vydalo tiež trojjazyčné nálepky[230] s obrazom svätých bratov a knihu o činnosti slovenských misionárov (Exul Familia Slovacorum[231]), v ktorej nachádzame tiež cenné zprávy o cyrilometodskom kulte u zahraničných Slovákov.

Slovenská Liga v Amerike koncom roku 1962 vydala ohlas[232] na amerických a všetkých slobodných Slovákov ako aj príhovor k národu, v ktorom pripomína význam 1100ročného cyrilometodského jubilea a význam storočnice založenia Matice Slovenskej, nabáda k svornosti a láske v duchu Moysesa a Kuzmányho a oznamuje, že tieto pamätníky dejín oslávi na národnej konferencii vo Washingtone, D. C. v dňoch 5. a 6. apríla a národnou púťou do Ríma v júli. Konferencia vo Washingtone, na ktorej sa zúčastnili aj zástupci iných slovenských spolkov, vyznela ako manifestačné priznanie sa Slovákov k dedičstvu cyrilometodskému, bernolákovskému a matičnému.[233] Zdôraznili to i hlavní rečníci na slávnostiach Filip A. Hrobák a Dr. Jozef Staško a vidieť to aj z ohlasu[234], ktorý prijali na

230) So slovenským textom: 1100ročné jubileum sv. Cyrila a Metoda 863-1963. S latinským textom: Sanctorum Cyrilli et Methodii adventum Slovaci concelebrant 863-1963. S anglickým textom: The Slovaks celebrate the advent of SS. Cyril and Methodius 863-1963. Návrh na nálepky podal slovenský rehoľník Andrej Paulíny, SDP.

231) Exsul Familia Slovacorum, sborník, zostavil Msgr. Št. Náhalka, Rím, 1962.

232) Slovák v Amerike (Middletown, Pa.) z 26. dec. 1962, str. 1. Ohlas vydali predseda Dr. Peter P. Hletko a tajomník Dr. Jozef Paučo. V závere Ohlasu čítame: "Slovenská Liga čaká jednotu všetkých amerických Slovákov, a národ v otroctve prosí a zaprisaháva nás na svätú pamiatku apoštolov Cyrila a Metoda a najlepších synov a dcér, čo tvorili a pracovali podľa matičných ideálov na Slovensku i v Amerike, nedať sa, neuhnúť, ale vytrvať v borbe... za všetko, za čo trpeli Cyril a Metod, ich učeníci a nasledovníci a za čo neopísateľné obete prináša náš národ."

233) Slovák v Amerike z 3. apríla 1963, str. 1; zo 17. apríla 1963, str. 1 a 3. — Jednota z 27. marca 1963, str. 1; z 10. apríla 1963, str. 1.

234) Jednota zo 17. apríla 1963, str. 1 a 4. V tomto Ohlase medzi iným

tejto konferencii. Účastníci konferencie zúčastnili sa 6. apríla aj na cyrilometodskej púti[235] do Národnej svätyne Nepoškvrneného Počatia Panny Márie vo Washingtone, D. C., kde sú umiestené tiež sochy slovenských apoštolov sv. Cyrila a Metoda.[236]

V marci 1963 vo zväčšenom formáte vyšla *Slovakia* (Vol. XIII, No. 1- [36]), anglického časopisu Slovenskej Ligy v Amerike. Zostavil ho redaktor Filip A. Hrobák. Takmer všetky príspevky sú venované cyrilometodskému jubileu. Na titulnej strane obálky je slovenský štátny znak medzi dátumami 863-1963 a na chrbte obálky je celostranový obraz sv. Cyrila a Metoda s nadpisom: SS. Cyril and Methodius — Slovak Apostles. Štúdiami do tohto jubilejného čísla Slovakie prispeli F. A. Hrobák, Prof. Lanák, Dr. J. Cincík, P. Michal Lacko S.J., Mária Pirochová.

Vstup do roku 1963 pozdravili takmer všetky slovenské časopisy v zahraničí pripomienkou cyrilometodského jubilea. Katolícky mesačník *Hlasy z Ríma* prispôsobil tomuto výročiu i svoju hlavičku. Na obdialnikovom, raz fialovom, inokedy zelenom podklade je tu obraz sv. Cyrila a Metoda s nápisom "Jubileum sv. Cyrila a Metoda 863-1963". Veľkú pozornosť tomuto jubileu venovali aj slovenské kalendáre (Jednota, Kalendár Kanadskej Slovenskej Ligy, Národniarsky kalendár Slovenského podporného spolku, Kalendár Sion, slovenskej synódy Sion luteránskej cirkvi v Amerike, Gréckokatolícky nástenný kalendár na cyrilometodský rok 1963 a iné), almanachy (Literárny almanach Slováka v Amerike), ročenky (slo-

---

stojí: "Slovenský národ si tohto roku pripomína štyri veľké jubileá. Je to predovšetkým 1100 rokov príchodu sv. Cyrila a Metoda na Slovensko... 250 rokov popravy evanjelického teológa Jura Jánošíka, ktorý... sa stal legendárnou postavou slovenských dejín a symbolom slovenského odboja proti každému bezpráviu... katolíckeho kňaza-učenca Antona Bernoláka, ktorý... bol uzákoniteľom spisovnej reči slovenskej (zomrel pred 150. rokmi) a konečne slávime 100 rokov od založenia Matice Slovenskej, ktorá bola strediskom kultúrnych snáh slovenského života v druhej polovici 19. st.... Cyrilometodské jubileum je potvrdením, že Slováci sú jedným z najstarších národov v strednej Európe. Už pred 1100 rokmi prijali kresťanstvo a s ním aj kresťanskú kultúru a civilizáciu, čím sa definitívne zapojili na západnú kultúrnu oblasť."

235) Pre túto púť Slovenská Liga vydala zvláštny Cyrilometodský program s obrazom svätcov, s cyrilometodskou modlitbou a žalmom.

236) Tieto sochy darovalo Združenie Slovenských Katolíkov v Amerike roku 1959.

venskí jezuiti v Kanade, Galt, Ont.) a rozličné menšie publikácie. Nachádzame tu všade nielen ilustrácie s obrazmi svätých apoštolov, ale aj pripomienky, že vychádzajú "Na pamiatku 1,100. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na Slovensko" (Jednota, Kalendár Kanadskej Slovenskej Ligy), "Na pamiatku vierozvestov" (Národniarsky kalendár) a básne ako i poučné články a úvahy zamerané k cyrilometodskému jubileu. Z básnikov pozdravili toto jubileum Marian Žiar: Žalm cyrilometodský (Literárny almanach Slováka v Amerike), J. Dragoš-Alžbetínčan: Sv. Cyril a Metod (Kalendár Kanadskej Slovenskej Ligy), Ondrej Debnárkin: K 1100ročnej pamiatke vierozvestov (Národniarsky kalendár), Jurina: Hold bratom (Hlasy z Ríma, č. 1, 1963). Článkami a štúdiami objasňujúcimi cyrilometodskú misiu na Slovensku a hodnotiacimi jej význam pre slovenský národný a kultúrny život prispeli do týchto publikácií Dr. Jozef Kirschbaum (Literárny almanach Slováka v Amerike), Andrej G. Grutka, Dr. František Lanák, Fr. Aug. Záň, Miloš K. Mlynarovič, J. Dragoš-Alžbetínčan, Dr. Jozef Kirschbaum, Mária Pirochová (Kalendár Jednota), J. Lukáč, Vladimír Tomko, J. Dragoš-Alžbetínčan, Dr. Jozef Kirschbaum, J. Martinček (Kalendár Kanadskej Slovenskej Ligy), Jozef Ústupský (Národniarsky kalendár Kanadského Slovenského podporného spolku) a iní. Opát Teodor G. Kojiš, O.S.B. už na začiatku roku 1963 poukázal na dejinný, kultúrny a náboženský význam cyrilometodského diela pre Slovákov. Hovorí, že "oddelit' slovenský život od kresťanstva znamená nielen zrútenie jeho starodávnych tradícií, ale aj neodvratný zánik všetkej jeho kultúrnosti.[237] Biskup Grutka v januári oznámil program cyrilometodských slávností v Ríme, ktoré vyvrcholia posviackou Ústavu sv. Cyrila a Metoda (15. sept.) za prítomnosti kardinála Eugena Tisseranta. Svoj apel na zahraničných Slovákov zakončil slovami z testamentu sv. Cyrila: "Zoskúpili sa v jednote ducha ako výborný národ."[238]

Veľký význam cyrilometodskému jubileu roku 1963 pripisovala aj Svätá Stolica. Pápež Ján XXIII. na Hromnice (2. februára) po slávnosti prijatia sviec, ktoré mu priniesli zástupcovia patriarchálnych bazilík, národných kostolov, kolégií

237) Teodor G. Kojiš: Rozhovor o cyrilometodskom jubileu (Hlasy z Ríma, č. 1, 1963, str. 5).

238) Andrej G. Grutka: Jubilejné oslavy sv. Cyrila a Metoda (Hlasy z Ríma, č. 1, 1963, str. 1-2).

a seminárov, prejavil úmysel, že chce poslať niektoré sviece tým biskupstvám v strednej Európe, ktoré sa chystajú osláviť 1100 rokov príchodu sv. Cyrila a Metoda a ich blahodarný vplyv na pokresťančenie a kultúru tých krajín.[239] Týka sa to Slovenska a Moravy, lebo to bolo pole účinkovania sv. apoštolov. Za tento úmysel vyslovili pápežovi vďaku viacerí slovenskí kňazi-misionári (V. Bucko, J. Gašparík, T. Strnisko, J. Strečanský, K. Šumichrast) a Štefan Náhalka za Ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme.[240]

S akou úctou a úprimnosťou spomínajú zahraniční Slováci na svojich vierozvestov vidieť už z toho, že každý svoj väčší národno-kultúrny alebo náboženský podnik poznačujú duchom cyrilometodského jubilea. Slovenské organizácie vyzvali miestne spolky, aby všade usporiadali cyrilometodské oslavy. Tradičné slovenské dni po celej Amerike prispôsobili tomuto jubileu celý svoj rečnícky a umelecký program. Opát Teodor G. Kojiš, O.S.B. v reči na bankete Slovákov v Scrantone, Pa. (27. januára 1963) nazval rok 1963 "svätým rokom" pre Slovákov na celom svete.[241] Podobne i Marian Žiar v básni "Svätý rok"[242] a Karol Strmeň v básni "Balada".[243] V tomto duchu kázal aj Msgr. A. R. Biroš v chráme sv. Jána Nepomuckého v New Yorku pri otváraní sjazdu starostov a pracovníkov Jednoty (26. augusta 1962[244]). Prvá Katolícka Slovenská Jednota v USA viedla od začiatku roku 1963 kampaň 1100. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na Slovensko, v ktorej prevádzala nábor nových členov a pripravovala cyrilometodské oslavy v miestnych a okresných sboroch. Združenie Slovenských Katolíkov v USA usporiadalo svoju 42. konvenciu vo Wilkes-Barre, Pa., v dňoch 14.-15. mája ako veľkú cyrilometodskú slávnosť. Slovenskí katolíci z New Yorku a okolia usporiadali cyrilometodské oslavy s povolením kardinála Spellmana 22. júna v katedrále sv. Patrika v New Yorku s kázňou biskupa Grutku. 30. júna usporiadala jubilejné cyrilometodské slávnosti Východná oblasť Združenia Slovenských Katolíkov v Národnej Svätyni Nepoškrneného Počatia Panny Má-

239) Hlasy z Ríma, č. 3, 1963, str. 3.
240) Hlasy z Ríma, č. 4, 1963, str. 1.
241) Jednota z 13. februára 1963, str. 1 a 4.
242) Slovák v Amerike z 3. apríla 1963, str. 4.
243) Zdravica sv. Cyrilovi a Metodovi (sborník), str. 32-33, Rím, 1963.
244) Jednota z 29. augusta 1962, str. 1-2.

rie vo Washingtone, D. C. V Passaicu, N. J., v sídle Slovenského Katolíckeho Sokola, chystajú v jubilejnom roku postaviť pomník sv. Cyrilovi a Metodovi pri vstupe do slovenského cintorína. Slovenský Cleveland a jeho široké okolie oslávili jubileum 4. júla glagolskou sv. omšou, ktorú v Bedford, O., pri svätyni Panny Márie Levočskej odslúžil opát T. Kojiš, O.S.B. Slovenský Katolícky Sokol usporiadal svoj sjazd v dňoch 14.-20. júla v Youngstown, O., na počesť cyrilometodského jubilea. Prvá Katolícka Slovenská Jednota pripravila cyrilometodskú slávnosť počas svojho sjazdu 25. augusta v katedrále sv. Petra a Pavla vo Philadelphii, Pa. V rámci cyrilometodských slávností pripravujú v Amerike aj dve veľké púte do Ríma. Slovenská Liga pripravuje národnú púť ku hrobu sv. Cyrila v júli a Združenie Slovenských Katolíkov pripravuje úradnú cyrilometodskú púť pod vedením biskupa Grutku v septembri.

Rev. Augustín J. Záň navrhol[245], aby tí Slováci v USA a Kanade, ktorí v jubilejnom cyrilometodskom roku nemôžu putovať do Ríma, putovali na sviatok sv. Cyrila a Metoda (v zahraničí sa svätí 7. júla) do Danville, Pa., kde je pochovaný zakladateľ ženskej rehole sv. Cyrila a Metoda Matúš Jankola a kde stoja aj jeho nehynúce pomníky, hlásajúce slávu slovenských vierozvestov.

Sestry sv. Cyrila a Metoda (Danville, Pa.) vydali pre jubilejný rok pamätný obrázok (SS. Cyril and Methodius, Apostles of the Slavonic Nations) s piesňou "Bože, ráč zhliadnuť na slovenský ľud svoj" a pripravili anglický životopis sv. Cyrila a Metoda. Rev. Záň k ich činnosti poznamenáva, že v jubilejnom roku "nielen zintenzívnili modlitby na počesť jubilea sv. Cyrila a Metoda, svojich zvláštnych patrónov, ale zaviedli vyučovanie slovenčiny nielen do svojej akadémie, ale aj, ako povinný predmet, do svojej vyššej školy v Danville."[246]

Predseda exilnej komisie medzinárodnej organizácie katolíckych študentov Pax Romana v New Yorku, Ing. František Krčmár, zaradil do študijného seminára komisie aj prednášku a diskusiu o Cyrilovi a Metodovi a ich činnosti.[247] Pričinením

245) Aug. J. Záň: Slávme slávne slávu slávnych Slávov (Jednota, 9. februára 1963, str. 4).
246) Tamže.
247) Ing. František Krčmár v Pax Romana (Hlasy z Ríma, č. 2, 1963, str. 6).

Slováka Ing. Krčmára zapojuje sa tak do cyrilometodského jubilea aj Pax Romana, ktorej kongresy nachádzali vždy veľkú ozvenu v hnutí slovenského katolíckeho študentstva. Slovenská inštalačná firma Decora (majiteľ Vojtech Baláž) v Detroite, Mich., dala k jubilejnému roku zhotoviť mramorové a drevené sochy sv. Cyrila a Metoda. Značnú pozornosť tejto významnej náboženskej a kultúrnej udalosti slovenských dejín venujú aj rozhlasy vo viacerých amerických a kanadských mestách vo svojich slovenských reláciách i vo zvláštnych programoch. Toto veľké jubileum nachádza ohlas aj v súkromnom živote jednotlivcov. Sestra Mária Chrisostoma OSU (Gorizia, Taliansko), ktorá pochádza z Brestovian pri Trnave a ktorá 5. februára 1963 slávila 25ročné jubileum svojej profesie, pozdravila pri tejto príležitosti svojich priateľov a známych ako aj všetky Slovenky a Slovákov roztrúsených po svete "vo svetle jubilejných osláv sv. Cyrila a Metoda".[248]

Mimoriadnu pozornosť vzbudila už prvá veľká cyrilometodská slávnosť v USA, v Bridgeport, Conn., ktorú 10. marca usporiadali slovenské organizácie a osady bridgeportskej diecézy[249] za účasti miestneho biskupa Waltera W. Curtisa a slovenského biskupa z Gary, Ind., Andreja G. Grutku. Túto slávnosť pozdravil telegraficky aj pápež Ján XXIII. Slávnosť bola vo veľkej hale Notre Dame Catholic High School, kde bol umiestený veľký oltár s farebným obrazom sv. Cyrila a Metoda. Pri bohoslužbách spieval 880členný detský sbor pod vedením sestier sv. Cyrila a Metoda.[250] Bridgeportská oslava našla veľký ohlas aj v americkej tlači, ktorá pri tejto príležitosti hodne písala o Slovákoch a slovenských dejinách.

Podobné slávnosti odbavili aj iné mestá v USA a Kanade (New York, Cleveland, Chicago, Pittsburgh, Detroit, Toronto, Fort William a iné). Veľkolepé slávnosti s glagolskou omšou a cyrilometodskými spevmi odbavili v diecéze slovenského biskupa Grutku, v Gary, Ind. Cieľom týchto osláv je ukázať

248) Hlasy z Ríma, č. 4, 1963, str. 10.

249) Cyrilometodské slávnosti v Bridgeport, Conn., usporiadali osady sv. Jána Nepomuckého a sv. Cyrila a Metoda z Bridgeportu, Najsv Mena zo Stratfordu a sv. Benedika zo Stamfordu na čele so svojimi kňazmi A. Tomáškom, J. Murckom, M. Čarnickým, A. Hajusom a Št. Grinvalským a so zástupcami ženských a mužských osadných spolkov a slovenských fraternalistických spolkov.

250) Jubilejné oslavy v bridgeportskej diecéze (Hlasy z Ríma, č. 4, 1963, str. 8).

mladej generácii, čo je to cyrilometodská tradícia a prečo sa stala duchovným majetkom celej strednej Európy.[251] Dňa 30. júna oslávili cyrilometodské jubileum slovenskí františkáni vo Valparaiso, Ind.

Na mnohých miestach konali sa cyrilometodské oslavy v období 14. marca spoločne s oslavami vyhlásenia Slovenskej republiky. Aj v modlitbe za slovenský národ, ktorú 14. marca odriekal v Dome reprezentantov vo Washingtone, D. C., slovenský kňaz Jozef Baran (Lansford, Pa.), spomína sa príchod sv. Cyrila a Metoda na územie Slovenska a vyslovuje sa im vďaka slovenských pokolení za ich kristianizačnú misiu medzi predkami Slovákov v 9. storočí.[252]

Popri Slovákoch v USA veľké cyrilometodské výročie spomínajú aj Slováci v Kanade. Kanadská Slovenská Liga vydala už roku 1962 brožúrku k 1100ročnému jubileu sv. Cyrila a Metoda (The 1100th Anniversary of the Arrival of Sts. Cyril and Methodius to Slovakia, Published by The First Distr. Ass. of the Canadian Slovak League). Rev. František Fuga (Hamilton, Ont.) vydal sériu jubilejných cyrilometodských pohľadníc, bohato zdobených slovenskými námetmi. Kanadský slovenský podporný spolok spomínal cyrilometodské a matičné výročie na konvencii 16. a 17. marca v Toronte, Ont. Slovenské spolky (za účasti katolíkov i gréckokatolíkov) pripravili spoločné cyrilometodské slávnosti na 29.-30. júna v Toronte, Ont. Na čele prípravného výboru[253] týchto slávností stáli slovenský katolícky biskup Andrej G. Grutka z USA (Gary, Ind.), ukrajinský gréckokatolícky biskup z Kanady (Toronto, Ont.)

---

251) Oslavy cyrilometodského jubilea (Jednota, 17. apríla 1963, str. 4).

252) "Pane, večný Bože, z ktorého milosti slobodná je Amerika a z vnuknutia ktorého slobodne si volíme vládu a tešíme sa i v hlbokých svetových krízach rozkvetu kultúry, duchovnej tvorby... pokorne Ťa vzývame, aby si vzhliadol okom milosrdenstva na nás denne Ťa prosiacich za kraje mnohých miliónov, odkiaľ Amerika dostala posilu v prisťahovalectve. Medzi týmito krajinami je i Slovensko, krajina... ktorá dnes nemôže slobodne spomínať na veľké a významné výročia našej slávnej histórie. Nemôže spomínať tak ako by chcela... rok 863, kedy na územie Slovenska prišli poslovia svätej kresťanskej misie, apoštoli sv. Cyril a Metod. Zato vďačne spomíname toto veľké slovenské výročie a ďakujeme Ti, veľký Bože..., že si nám dal milosť dožiť sa tejto udalosti" (Slov. preklad podľa Hlasov z Ríma, č. 4, 1963).

253) V prípravnom výbore boli dva komitéty: náboženský (M. Rusnák, M. Šuba, J. Vavrovič, I. Füzy, Fr. Fuga, A. Botek a A. Kralčík) a kultúrny (J. Kirschbaum, J. Papin, J. Lukáč, Št. Reištetter, J. Novák, T. Pekarovič a J. Mihlisin). Tajomníkom výboru bol J. Puhký.

a predstaviteľ slovenského života v Kanade Štefan B. Roman. Na týchto slávnostiach sa zúčastnili aj zástupcovia kanadskej vlády, diplomatického sboru, rozličných spolkov a Slovákov z USA. Pri tejto príležitosti vydali tiež cyrilometodský sborník v slovenčine a angličtine. Prípravný výbor užíval listy s farebným obrazom sv. apoštolov a s hlavičkou "The Sts. Cyril and Methodius Jubilee 863-1963". Vo Winnipegu, Man., usporiadali úspešnú cyrilometodskú oslavu 23. februára za účasti zástupcu arcibiskupa generálneho vikára Msgr. O. J. McInerneya. Slávnostnú reč povedal poslanec provincie L. L. Desjardins. Rev. J. Rekem pri tejto príležitosti zoznámil kanadskú verejnosť s cyrilometodskou ideou a jej významom v slovenských dejinách.[254] Slováci v hlavnom meste Kanady v Ottawe pripomínali si význam cyrilometodského diela v rámci osláv 24. výročia vyhlásenia Slovenskej republiky. Rečníkom tu bol profesor ottawskej univerzity Charles A. Visgak[255], ktorý o cyrilometodskom jubileu hovoril aj v rozhlasovej stanici CKCH dňa 14. marca.[256] Prof. Visgak informoval o oboch jubileách aj kanadskú tlač.[257]

V Ríme začali cyrilometodské slávnosti 14. februára vo výročný deň smrti sv. Cyrila (14. II. 869) za účasti veriacich a seminaristov všetkých slovanských národností v bazilike sv. Klementa, pri hrobe sv. Cyrila. Pri oltári, ktorý roku 1952 darovali americkí slovenskí katolíci, slúžil omšu rektor chorvátskeho kolégia Msgr. J. Kokša, pričom seminaristi jednotlivých slovanských národov spievali po sebe cyrilometodské piesne vo vlastných jazykoch. Slovenskí seminaristi spievali pieseň "Oslavujme hviezdy jasné Cyrila a Metoda". V ruskom kolégiu bola potom krátka pobožnosť (Moleben na česť sv. Cyrila a Metoda). Slovenský kňaz M. Lacko S. J. prečítal tu vybraté state z "Pochvalného slova na pamäť sv. Cyrila", ktoré zostavil cyrilometodský učeník Kliment ochridský. Podobné spoločné cyrilometodské slávnosti a stretnutia slovanských

254) Rev. J. Rekem: The Cyrillo-Methodian Idea in the History of the Slovak Nation (Sunday Herald, Feb. 7, 1963).

255) Ch. A. Visgak je pôvodom Slovák z Clevelandu, O. (pôvodne sa volal Karol A. Hvizdák).

256) Výťah z rozhlasového prejavu Ch. A. Visgaka priniesla Jednota (27. marca 1963, str. 4) v slovenskom preklade pod titulom "Svetlo cyrilometodské nám svieti".

257) Charles A. Visgak: Les Slovaques du monde entier marquent deux anniversaires mémorables (Le Droit, 14. mars, 1963).

národností v Ríme boli aj pri iných príležitostiach (6. apríla, vo výročný deň smrti sv. Metoda (885), v máji boli študijné dni na Pápežskom východnom ústave a pod.). 13. mája bola slávnosť vloženia rohového kameňa posväteného pápežom Jánom XXIII. do stavby Ústavu sv. Cyrila a Metoda, na ktorej sa zúčastnil aj kardinál Eugen Tisserant, ako aj zástupci jednotlivých slovanských národností. V júli sa chystajú viaceré slovanské púte ku hrobu sv. Cyrila v bazilike sv. Klementa. V septembri bude slávnostné posvätenie a otvorenie Slovenského Ústavu sv. Cyrila a Metoda za účasti biskupa Andreja G. Grutku.[258] A v decembri zakľúčia cyrilometodský jubilejný rok slávnosťou v Ríme, na ktorej sa zúčastnia aj slovanskí biskupi prítomní na Vatikánskom koncile.

Ústredie slovenských katolíckych intelektuálov v zahraničí prispelo k oslavám 1100ročného cyrilometodského jubilea vydaním pamätných cyrilometodských mincí. Mince predstavujú sv. apoštolov Cyrila a Metoda s udaním rokov 863-1963 na jednej strane a so slovenským znakom upraveným v kontúroch kríža na strane druhej. Čo do veľkosti sú 30 mm z čistého 22 karátového zlata, 60 mm pozlátené čistým 22 karátovým zlatom a 30 mm taktiež pozlátené 22 karátovým zlatom. Ústredie slovenských katolíckych intelektuálov vydaním týchto mincí chce zanechať aj budúcim generáciám cenný spomienkový predmet, ktorý im má pripomínať význam cyrilometodského dedičstva u Slovákov. Prof. Dr. M. Ďurica[259] v tejto súvislosti pripomína odkaz dedičstva otcov slovenskej inteligencii. Cyrilometodské jubileum považuje za "najrozhodnejší medzník" v slovenskej národnej existencii a slovenskej inteligencii ukladá povinnosť "zachovať, prípadne obnoviť podstatný obsah oslavovaných skutočností".

Katolícky mesačník Hlasy z Ríma prináša od januára 1963 rozhovory o cyrilometodskom jubileu, v ktorých slovenskí kňazi i laici vysvetľujú, v čom vidia hlavný význam tohto jubilea. Je pozoruhodné, ako sa zhodujú ich názory v základnej

258) S biskupom A. Grutkom sa na tejto slávnosti zúčastnia aj poprední slovenskí cirkevní hodnostári z USA, ktorí mu pomáhali pri organizovaní púte a ktorí mu vypomáhajú aj pri rímskych slávnostiach (opát Teodor G. Kojiš, Msgr. M. K. Mlynarovič, Msgr. Št. Krasuľa, kanonik J. S. Altány, Rev. J. E. Šenglár a Rev. P. M. Pekárik).

259) Milan Stanislav Ďurica: Inteligencia a odkaz dedičstva otcov (Hlasy z Ríma, č. 5, 1963, str. 5).

otázke, tojest v potrebe jednoty a spolupráce, ktorá vyplýva ako príkaz z cyrilometodského odkazu. Opát Teodor G. Kojiš, O.S.B. hovorí, aby Slováci v zahraničí v duchu sv. Cyrila, ktorý umierajúc modlil sa za jednotu svojho ľudu, pozerali "na všetky svoje úmysly a podniky, aby boli naozaj prejavmi jednoty, vnútorného pokoja a správne chápanej kresťanskej slobody".[260] Podobne aj František Vnuk (Woodlands, Austrália), hodnostiac význam cyrilometodskej myšlienky v slovenských dejinách, hovorí, že táto myšlienka "vedela vyrovnať spory a odstrániť nedorozumenia tak rozhodne, že si dnes dvojicu Moyses-Kuzmány kladieme za vzor katolícko-evanjelickej spolupráce".[261] Na stĺpcoch tohto časopisu slovenskí básnici uverejňovali zas svoje pozdravy svätým apoštolom. Jurina: Hold bratom (č. 1), Anna Gromová: Svätý Cyril a Metod, čujte vrúcny hlas! (č. 4), Rudolf Dilong: Svätý Cyril a Metod (č. 5). Redakcia poznamenáva, že dostala viacero básní s cyrilometodskou tématikou, ktorých umelecká hodnota je však rozličná.[262] Sľubuje, že uverejní z nich viaceré, aby tak zachytila prejav úcty voči slovenským vierozvestom.

Na rok 1963 nepripadá len 1100. výročie príchodu Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu, ale aj 100. výročie založenia Matice Slovenskej. Slováci v zahraničí, menovite v USA a Kanade, na mnohých miestach spomínali tieto výročia spoločne, tak ako roku 1863 Slováci v Turčianskom Sv. Martine zakladali Maticu Slovenskú na pamäť tisíceho výročia pokrstenia (pokresťančenia) svojho národa. To už samo o sebe je dôkazom, ako sa cyrilometodská myšlienka stala nepostrádateľnou súčasťou slovenskej tradície a slovenského náboženského a kultúrneho života.

Trvalou pamiatkou na jubilejný cyrilometodský rok 1963 zostanú najmä knihy, ktoré vychádzajú pri tejto príležitosti. Tieto písomné prejavy zahraničných Slovákov sú cenným kultúrnym príspevkom k cyrilometodskému jubileu a súčasne obohatením slovenskej literatúry. Slovenskí básnici v zahraničí pozdravili toto veľké výročie zborníkom *Zdravica sv. Cyrilovi a Metodovi,* ktorý zredigoval Mikuláš Šprinc a ktorý

260) Teodor G. Kojiš: Rozhovor o cyrilometodskom jubileu (Hlasy z Ríma, č. 1, 1963, str. 5).
261) F. Vnuk: Rozhovor o cyrilometodskom jubileu (Hlasy z Ríma, č. 4, 1963, str. 2).
262) Hlasy z Ríma, č. 4, 1963, str. 15.

vyšiel vo Vydavateľstve sv. Cyrila a Metoda v Ríme.[263] Zastúpení sú tu všetci významnejší slovenskí básnici v zahraničí: Rudolf Dilong (Pamiatke veľkých svätcov, Dedičstvo Otcov, Svätý Cyril, svätý Metod), Ján Doránsky (Napred po cestách spät), Jurina (Posolstvo, Hold svätým bratom), Miloš K. Mlynarovič (Ofertórium sv. Cyrila, Cyril spieva ofertórium, Cyril okadil chlieb a víno, Hlasy cez Atlantik, Nádej v šatkách matičiek), Karol Strmeň (Balada, Odkaz, Tá istá báseň: pokračovanie, Metod, Môj Cyril, Žalm cyrilo-metodský), Mikuláš Šprinc (Oslava), Dominik Valko (Pamätný počiatok), Fero Zobor (Dialóg zo Solúna), Jožo Zvonár-Tieň (Znamenia víťazstva), Gorazd Zvonický (Obolus), Andrej Žarnov (Uchom ihly) a Marian Žiar (Cyril a Metod, Dumka pod Devínom, Svätenička sv. Cyrila). Recenzent tejto zbierky v Hlasoch z Ríma oceňuje ju ako "jubilejný pozdrav a hold, slobodne vyslovený mužom, čo nám priniesli počiatky písomnosti a tým aj našej literatúry". Knižku odporúča všetkým, "čo chcú popri vonkajších oslavách cyrilometodského jubilea aj v pokojnej meditácii preniknúť do výšin bohatej duchovnosti našich apoštolov, do hĺbin našej minulosti ku živelným zdrojom našich dejinných osudov a z ďalekej cudziny do diaľav rodnej Nitry a Devína vždy v sprievode vzletného básnického slova".[264] Básnik Rudolf Dilong vydal v tomto vydavateľstve tiež drámu z časov cyrilometodských *Gorazd*, pomenovanú podľa slovenského učeníka sv. Cyrila a Metoda a Metodovho nástupcu. Je to obraz zápasu medzi odumierajúcim pohanstvom a nastupujúcim kresťanstvom vo vlasti slovenských predkov, za účasti kráľa Svätopluka, biskupa Metoda a slovenských kňazov. Vo Vydavateľstve sv. Cyrila a Metoda vyšla aj príručka spevu pre glagolskú sv. omšu (I. K. Illyricus: Svetaja Missa slovenskim jezikom) s notami, aby speváci a veriaci pri glagolskej omši[265] mohli spievať om-

263) Zdravica sv. Cyrilovi a Metodovi, séria: Lýra, zv. 1, Rím 1963. Zredigoval Mikuláš Šprinc, frontispic nakreslil Jozef G. Cincík, obálku navrhol Felix Litva.

264) Hlasy z Ríma, č. 5, 1963, str. 15.

265) Biskup Andrej G. Grutka (Gary, Ind., USA) dostal z Vatikánu povolenie niekoľko razy v jubilejnom cyrilometodskom roku na glagolskú omšu. Túto omšu slúžil v lete na cyrilometodských oslavách v jeho diecéze a v septembri na cyrilometodských oslavách v Ríme. Pre tieto príležitosti je príručka Svetaja missa slovenskim jezikom nepostrádateľnou pomôckou.

šové spevy a odpovedať na pozdrav celebranta. V dodatku je staroslovienský "Otče náš" s harmonizáciou Rimski-Korsakova. Msgr. Miloš K. Mlynarovič vydal v tomto vydavateľstve nákladom Združenia Slovenských Katolíkov v USA obsiahly zväzok *Kázní* na úctu sv. Cyrila a Metoda. Je to plod päťdesiatročnej kňazskej činnosti významného americko-slovenského kultúrneho pracovníka, rečníka a básnika. Obsahuje cenný kazateľský materiál na celý cirkevný rok. Michal Lacko vydal tu *Životopis sv. Cyrila a Metoda,* ktorý vyjde aj v anglickom preklade. Vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda vydalo tiež latinský originál listu pápeža Jána XXIII. o sv. Cyrilovi a Metodovi, ako aj slovenský preklad tohto listu, a chystá nové vydanie Svätého Písma.

Slovenský ústav (Cleveland-Rím) vydáva v edícii *Series Cyrillomethodiana* niekoľko cenných vedeckých publikácií, ktoré sú ďalším príspevkom zahraničných Slovákov k významnému cyrilometodskému jubileu. Vychádza tu anglický preklad štúdie Františka Hrušovského "Styky slovenských kniežat so Svätou Stolicou"[266], po latinsky tu vyjdú *Listy pápežov o sv. Cyrilovi a Metodovi* a vyjde tu tiež anglický preklad *Žitia Konštantínovho a Žitia Metodovho,* ktorý pripravil biskup Andrej G. Grutka. Je to prvý kompletný preklad týchto vzácnych historických prameňov pre poznanie Veľkej Moravy do angličtiny. Okrem toho v edícii Series Cyrillomethodiana vyjdú štúdie týchto autorov: Michal Lacko: *Rím a Veľká Morava,* J. Medový: *Jurisdikcia sv. Metoda,* Jozef G. Cincík: *Umenie v dobe sv. Cyrila a Metoda* a pripravuje sa tiež vydanie Dokumentov o cyrilometodskej tradícii u Slovákov.

V USA vykonal neobyčajne záslužnú prácu básnik Andrej Žarnov prepisom podstatných častí duchovného eposu Jána Hollého *Cyrilo-Metodiada* (1835) do modernej slovenčiny. Úryvky z týchto básnických prepisov prinášal týždenník Slovák v Amerike. Je to najpozoruhodnejší čin, akým slovenský básnik mohol osláviť cyrilometodské dielo a súčasne oživiť Hollého duchovný epos, ktorý je jediným básnickým dielom tohto druhu v svetovej literatúre. Jozef Paučo pripravuje na oslavu cyrilometodského roku obsiahle *Dejiny Prvej Katolíckej Slovenskej Jednoty v Amerike,* ktoré budú aj zaujímavým obra-

266) Po slovensky vyšla v zborníku Nádej víťazná, Scranton, Pa., 1947.

zom kultu sv. Cyrila a Metoda u amerických Slovákov. Obsiahle dielo o cyrilometodskom jubileu chystá tiež Dr. Jozef Kirschbaum v Kanade. Zvláštnym podielom zapísali sa do jubilejného cyrilometodského roku slovenskí benediktíni v Clevelande, O., vydaním cyrilometodského čísla svojho mesačníka *Ave Maria* (apríl 1963). Na 128 stranách stretáme sa tu so zaujímavými príspevkami opáta Teodora Kojiša, OSB, Rev. Andreja Píra, básnikov M. K. Mlynaroviča, M. Šprinca, K. Strmeňa a iných autorov. Básnik Karol Strmeň uverejňuje tu latinskú báseň, ktorou sa toto číslo časopisu *Ave Maria* pripisuje pápežovi Jánovi XXIII. Zvláštny exemplár, viazaný v bielej koži, venujú pápežovi Jánovi XXIII. na znak úcty a vďaky za pozornosť a podporu, akú venoval cyrilometodskému jubileu. Aj štvrťročník slovenských spisovateľov Most venuje celé obsiahle číslo 1100. výročiu príchodu svätých apoštolov k slovenským predkom. Rozšírené vydania k cyrilometodskému jubileu pripravujú aj iné slovenské časopisy v zahraničí.

Treba tiež zaznamenať, že cyrilometodskému jubileu venovali značnú pozornosť aj západné rozhlasové stanice vo svojich slovenských programoch. Menovite vatikánsky rozhlas a Slobodná Európa, ktoré referovali o všetkých významnejších akciách, ktorými Slováci v zahraničí splácali dlh svojim vierozvestom a zakladateľom ich písomnej kultúry. Ale aj slovenské vysielania vo Voice of America, BBC, v Paríži, Ríme, Madride, Ottawe a Kolíne, primerane svojim možnostiam, venovali pozornosť tomuto významnému jubileu slovenských dejín.

Už pred vyvrcholením jubilejných slávností, ktorými najmä Slováci v USA, Kanade a Ríme chcú veľkolepým spôsobom prejaviť vďaku a oddanosť apoštolom Cyrilovi a Metodovi a ich náboženskému a kultúrnemu dedičstvu, možno povedať, že dosiaľ žiadne iné výročie nezaujalo tak mysle Slovákov roztrúsených po svete ako cyrilometodské jubileum roku 1963. Slováci vo všetkých krajinách, kde sa nachádzajú, prejavujú úctu svojim vierozvestom tak spontánne a živo, akoby sa dianie národa a pulz slovenského života boli presunuli do zahraničia. Tento neobyčajný prejav vďaky vzdialených slovenských pokolení dielu sv. Cyrila a Metoda z 9. storočia

je výrazným dôkazom, že slovenská tradícia má v cyrilometodskej myšlienke svoj najsilnejší základ. Cyrilometodské slávnosti, ktoré organizujú Slováci v početných krajinách, oživujú tiež slovenského ducha v mladších generáciách, ktoré ku Slovensku majú už často len spomienkový vzťah. Cyrilometodský rok 1963 podnietil tiež slovenské organizácie a spolky k intenzívnej činnosti, ktorej ohlas bude slovenský život v zahraničí čítať ešte dlho. Vo všeobecnosti toto jubileum rozohrialo srdcia Slovákov v zahraničí a naplnilo ich pocitom a vedomím spolupatričnosti. Cyrilometodské dedičstvo zostáva pre všetkých Slovákov veľkým duchovným majákom, ktorý má osvetľovať cestu ich života do ďalekej budúcnosti.

LITERATÚRA

Ambruš Jozef: Ján Palárik (Duchovný pastier XXXVI. 1961).

Baník Anton Augustín: Ján Baltazár Magin a jeho politická, národná a kultúrna obrana Slovákov roku 1728 (Sbor. lit. ved. odboru SSV, Trnava 1936).

Novšie údaje na poznanie Jána Baltazára Magina, jeho diela i doby (Sbor. lit. ved. odb. SSV, Trnava 1937).

Pomocníci Antona Bernoláka v rokoch 1786-1790 (Kultúra IX. 1937).

Bartek Henrik: Kresťanstvo a slovenčina (Sborník Nádej víťazná, Scranton, Pa., 1947).

Bobek Vladislav: K problému periodizácie slovenských literárnych dejín (Sbor. Matice slov. XV. 1937).

Bokes František: Pokusy o slovensko-maďarské vyrovnanie, Turč. Sv. Martin 1941.

Osemdesiatročný návrh slovenskej autonómie (Slov. liga XVIII. 1941).

Boleček Vincent: Peter A. Rovnianek, New York 1957.

Böhm Jaroslav: Velká Morava — první stát Čechů a Slováků (Sbor. O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov, Bratislava 1956).

Bor Ján E.: Msgr. Miloš K. Mlynarovič, Whiting, Ind., 1957.

Botto Július: Dejiny Matice slovenskej 1863-1875, Turč. Sv. Martin 1923.

Brtáň Rudo: Barokový slavizmus, Lipt. Sv. Mikuláš 1939.

Danielovo Sinapiovo-Horčičkovo Neo-Forum Latino-Slavonicum, Lipt. Sv. Mikuláš 1940.

Historické piesne, Bratislava 1953.

Bucko Vojtech: Reformné hnutie v arcibiskupstve ostrihomskom do roku 1564, Bratislava 1939.

Mikuláš Oláh a jeho doba, Bratislava 1940.

Cibulka Jozef: Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě, Praha 1958.

Cincík Jozef: Meč slovenského vladára (Sborník Nádej víťazná, Scranton, Pa., 1947).

A Guide through SS. Cyril and Methodius Church, Lakewood, O., 1949.

Anglo-Saxon and Slovak-Avar Patterns of Cuthbert's Gospel, Roma-Cleveland, 1958 (Series Cyrillomethodiana, Vol. I).

O pôvode a rode Jána L. Polereckého (Literárny almanach Slováka v Amerike, 1958).

Maľby baziliky sv. Klementa v Ríme (Lit. alm. Slováka v Amerike, 1959). — Po anglicky v "Slovakia" (Middletown, Pa.) 1963 (Preklad Filipa Hrobáka).

Čaják Ján: Dejepis Slovákov, Pittsburgh 1914.

Čulen Konštantín: Slováci v Amerike, Turč. Sv. Martin, 1938.

Janko Slovenský, Winnipeg, Man., 1954.

Daxner Marko Štefan: Slovenská otázka do konca 18. storočia, Turč. Sv. Martin 1912.

Dekan Ján: Začiatky slovenských dejín a Ríša Veľkomoravská (Slovenské dejiny II.), Bratislava 1951.

Deržavin N. S.: Slovania v dávnej minulosti, Bratislava 1953.

Dobrovský Josef: Cyril a Metod apoštolové slovanští (s poznámkami Josefa Vajsa), Praha 1948.

Dvorník František: Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance, Praha 1933.

Analyse philologique de légendes slaves, Sofia 1935.

The Making of Central Europe, London 1949.

Ďurovič Ján: Domáca tvorba piesňová pred Tranovským (Sborník Matice slovenskej 1935).

Evanjelická literatúra do tolerancie, Turč. Sv. Martin 1940.

Životopis Juraja Tranovského, Lipt. Sv. Mikuláš 1942.

Grivec František: Slovanskí apoštolovia sv. Cyril a Metod, Bratislava 1938.

Konstantin und Method. Lehrer der Slaven. Wiesbaden, 1960.

Horváth Pavel: Česká pobelohorská emigrácia na Slovensku (Sbor. O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov, Bratislava 1956).

Hrušovský František: Styky slovenských kniežat so Svätou Stolicou (Sbor. Nádej víťazná, Scranton, Pa., 1947).

Slovenskí vladári, Scranton, Pa., 1948.

Slovenské rehole v Amerike, Cleveland, Ohio, 1955.

Chaloupecký Václav: Staré Slovensko, Bratislava 1923.

Kniha žilinská, Bratislava 1934.

Chňoupek Bohuš: Objavy z literárnej histórie Slovenska (Pravda, 17. febr. 1963, Bratislava).

Isačenko Alexander: Začiatky vzdelanosti vo Veľkomoravskej ríši, Turč. Sv. Martin 1940.

Jankšák Štefan: Slovensko v dobe uhorského feudalizmu, Bratislava 1932.

Kálman Július: Výtvarný prejav cyrilometodského kultu (Sborník Slovanská Bratislava I. [II.-III.], č. 1-2, Bratislava 1950).

Kirschbaum Jozef: Pavel Jozef Šafárik and his Contribution to Slavic studies, Cleveland, Ohio, 1962.

Slovakia — Nation at the Crossroads of Central Europe, New York, 1960.

Prišli k nám pred 1100 rokmi (Slobodné Slovensko, Mníchov, február 1963).

Literatúra cyrilometodského obdobia a nároky Slovákov na toto kultúrne dedičstvo (Literárny almanach Slováka v Amerike, 1963).

Anton Bernolák po 150. rokoch (Most 1962, č. 3-4).

Knappek Ľudovít: Cirkev a štát v boji o rozšírenie kresťanstva

v IX. storočí (Sbor. Ríša Veľkomoravská [J. Stanislav], Praha-Bratislava 1933).

Kolísek Alojz: Borba katolíkov za slovenčinu a slobodu (sborník), Bratislava 1928.

Kollár Ján: Národnie spievanky, Bratislava 1953.

Slovník slavianskych umelcov všetkých kmeňov, Bratislava 1957.

Kornis Július: Ungarische Kulturideale 1777-1848, Leipzig 1930.

Kováč Jozef: Klemens, portrétista a maliar (Duch. past. XXXIII. 1956).

Krčméry Štefan: Mala Veľká Morava poéziu? (Sbor. Matice slov. XIX. 1941).

Ozvena Veľkej Moravy v slovenskej literatúre (Sbor. Ríša Veľkomoravská [J. Stanislav], Praha-Bratislava 1933).

Kružliak Imrich: Cesta k politickému programu (Most 1962, č. 3-4).

Sto rokov Matice slovenskej (Lit. almanach Slováka v Amerike 1963).

Kulla Jozef: Národný buditeľ Andrej Rojko (Duch. past. XXXIV. 1957).

Kvačala Ján: Dejiny reformácie na Slovensku, Lipt. Sv. Mikuláš 1935.

Lacko Michal: Rímsko-slovanská bohoslužba alebo glagolská (Most, 1959, č. 3).

East meets West in Saints Cyril and Methodius (American Ecclesiastical Review, Vol. CXLI, No. 4, Oct. 1959).

The Cyrilomethodian Mission and Slovakia, Cleveland-Rome, 1959.

Rím a Slovensko (Most 1961, č. 3-4).

Životopis sv. Cyrila a Metoda (Hlasy z Ríma XI.-XII. 1962-63).

Lepáček Celestín: Vojtech Šimko, spisovateľ Bernolákovej školy, Turč. Sv. Martin 1942.

Lettenbauer Wilhelm: Eine lateinische Kanonenssamlung in Mähren in IX. Jahrhundert (Orientalia Christiana Periodica XVIII. Roma 1952.)

Matula Vladimír: Ľudovít Štúr a slovanská vzájomnosť (Ľudovít Štúr: Slovania, bratia!, Bratislava 1956).

Medvecký Karol: Cirkevné pomery katolíckych Slovákov v niekdajšom Uhorsku, Ružomberok 1919.

Mikuš Joseph A.: La Slovaquie dans la drame de l'Europe, Paris, 1945.

Mináriik Jozef: K vývinu slovenskej duchovnej poézie (Slovenská literatúra II. 1955).

Mišianik Ján: O periodizácii staršej slovenskej literatúry (Slovenská literatúra IV. 1957).

Mišianik Ján a kolektív: Dejiny staršej slovenskej literatúry, Bratislava 1958.

Mišković Alojz: Literatúra v dobe arpádovskej (Sbor. Matice slov. XIV.-XVII. 1938-39).

Na okraj uctievania sv. Cyrila a Metoda (Duch. past. XXXIII. 1956).

Veľký čin našich kultúrnych dejín (Duch. past. XXXIV. 1957).

Svätí v našich končinách (Duch. past. XXXV. 1958).

Cirkevné pomery po Svätoplukovej smrti (Duch past. XXXIV. 1959).

Bratislava, mojmírovské biskupstvo (Duch past. XXXVII. 1960).

Mráz Andrej: Matica slovenská v rokoch 1863-1875, Turč. Sv. Martin 1935.

Dejiny slovenskej literatúry, Bratislava 1948.

Múdry Michal: Milan Hodža v Amerike, Chicago, Ill., 1940.

Náhalka Štefan: Osudy "Memoranda národa slovenského" vo Viedni (Most 1961, č. 3-4).

Sv. Cyril a Metod — naši národní patróni (Hlasy z Ríma XII. 1963).

Exsul Familia Slovacorum, Rome, 1962.

Oberuč Ján: Mathieu Bel, un pietiste en Slovaquie au 18-e siècle, Strassbourg 1936.

Oswald J.: War der Kloster Ellwangen der Verbannungsort des Slavenapostels Methodius? (Münchener Theologische Zeitschrift, 1951).

Palickar Stephen J.: A Pictorial Biography of Rev. Joseph Murgas, Wilkes-Barre, Pa., 1953.

Pamätník a program slávností Slovenského dňa 7. júla 1929, Cleveland, Ohio.

Pamätník a program Cyrilo-Metodských slávností 26. júla 1931, Cleveland, O.

Pamätník a program Cyrilo-Metodskej oslavy a 15ročného jubilea IKS Jednoty, 1940.

Pankúch Ján: Dejiny clevelandských a lakewoodských Slovákov, Cleveland, O., 1930.

Pastrnek František: Dějiny slovanských apoštolů Cyrila a Metoda, Praha 1902.

Paučo Jozef: Ľudovýchova u štúrovcov, Turč. Sv. Martin 1943.

Štefan Furdek a slovenské vysťahovalectvo, Middletown, Pa., 1955.

Matúš Jankola, kňaz a národovec, Danville, Pa., 1959.

Slovenská rehoľa sv. Cyrila a Metoda, Wyoming Valley, Pa., 1957.

Paulíny Eugen: Čeština a jej význam pri rozvoji slovenského spisovného jazyka a našej národnej kultúry (Sbor. O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov, Bratislava 1956).

Petrašek Emerencia M.: History of the Congregation of the Sisters of SS. Cyril and Methodius, Danville, Pa., 1959.

Pišút Milan a kolekt: Dejiny slovenskej literatúry, Bratislava 1960.

Pišút-Rosenbaum-Chochol: Literatúra národného obrodenia, Bratislava, 1960.

Pogorielov Valerij A.: Sv. Cyril, sv. Metod i Gorazd, ich činnosť a pôvod (Sbor. lit. ved. odb. SSV, 1936).

Pösténvi Ján: Svätý Vojtech (Nová Práca III. 1947).

Pražák Albert: Literární Slovensko let padesátých až sedemdesátých, Praha 1932.

Dějiny slovenské literatury, Praha 1950.

Rapant Daniel: Národ a československá otázka (Prúdy 1925).

Slovenské memorandum z roku 1861 (Slovák, jub. číslo 1941).

Pribinov nitriansky kostolík (Elán XII. 1941-42).

Dejiny slovenského povstania, II., Martin 1950.

Ratkoš Peter: K otázke sídla panonsko-moravského metropolitu (Verbum II. 1948).

K otázke etnického charakteru Veľkej Moravy (Sbor. O vzájomných vzťahoch Slovákov a Čechov, Bratislava 1956).

Rekem John: The Origin and development of the Slovak Language, Middletown, Pa., 1962.

Rizner Ľudovít: Bibliografia písomníctva slovenského, Turčiansky Sv. Martin 1931.

Slovak Catholic Parishes and Institutions in the United States and Canada, Compiled and published by the First Catholic Slovak Union, Cleveland, Ohio, 1955.

Smržík Stephen: The Glagolitic or Roman-Slavonic Liturgy, Cleveland-Rome, 1959. (Series Cyrillomethodiana, Vol. II.)

Solunští bratři. 1100 let od příchodu sv. Cyrila a Metodeje na Moravu. Praha, 1962.

Stanislav Ján: Ríša Veľkomoravská, sborník, Praha-Bratislava 1933.

Životy Cyrila a Metoda, Praha-Bratislava 1933.

Slovienska liturgia na Slovensku a sídlo Metodovo a Gorazdovo (Historica slovaca I.-II., Bratislava 1940).

Príbinovi veľmoži (Linguistica slovaca I.-II. Bratislava 1939-40).

K otázke účinkovania Cyrila a Metoda na Slovensku (Kultúra X. 1943).

Slovanskí apoštoli Cyril a Metod a ich činnosť, Bratislava 1945.

Od Bratislavy na juh a východ (Sbor. Slovanská Bratislava I. [II.-III.], č. 1-2, Bratislava 1950).

Životy slovenských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch, Turč. Sv. Martin, 1950.

Osudy Cyrila a Metoda a ich učeníkov v živote Klimentovom, Bratislava, 1950.

Škultéty Jozef: Osudy Slovenska a slovenskej reči po zaniknutí Veľkej Moravy (Slovenské pohľady 1922).

Cirkevne-slovanský obrad a Slováci (Slov. pohľ. 1932).

O Slovákoch, Turč. Sv. Martin 1938.

Svetoň Ján: Slováci v európskom zahraničí, Bratislava, 1943.

Šmatlák Stanislav: Poznámky k vývinu slovenskej epickej poézie. I. Klasicistická epika (Slovenská literatúra IV. 1957).

Šprinc Mikuláš: K slobodným pobrežiam, Scranton, Pa., 1949.

Sv. Andrej-Svorad, Cleveland, Ohio, 1952.

Šteller Ferd.: Andrej Radlinský, Trnava 1934.

Tibenský Ján: Juraj Sklenár a jeho spor s Katonom o rozlohe Veľkej Moravy (Hist. sbor. Matice slov. 1947).

Vznik, vývoj a význam veľkomoravskej tradície v slovenskom národnom období (Sbor. O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov, Bratislava 1956).

Vajanský Svetozár Hurban: Borba biskupa Štefana Moysesa (Sbor. Borba katolíkov za slovenčinu a slobodu [A. Kolísek], Bratislava 1928).

Život Štefana Moysesa, Turč. Sv. Martin 1935.

Vašica Josef: Sv. Vojtech strážcom dedictva cyrilometodejského (Nová Práca III. 1947).

Život a pochvala sv. Cyrila, Ve Staré Říší 1927.

Varsík Branislav: Slováci na pražskej univerzite do konca stredoveku (Sbor. filoz. fak. univ. Komenského v Bratislave, 1926).

Vilikovský Ján: Cantus Catholici (Bratislava IX. 1936).

Weiss-Nägel Stanislav: Kto je autorom spevníka Cantus Catholici (Kultúra VII. 1935).

Yurchak Peter P.: The Slovaks, Whiting, Ind., 1947.

Zeigler Adolf: Der Slawenapostel Methodius im Schwabenlande. (Festschrift zur Vierhundertjahrfeier der Universität Dillingen, Dillingen, 1949.)

POSOLSTVO DO CARIHRADU

(Úryvok z "Cyrilo-Metodiády")

Ján Hollý

Rastislav, širokovládny panovník slovenskej zeme,
veľký pre zmužilosť, no ešte oveľa väčší
pre svoju nábožnosť, lebo väčšmi ho nebeské ako
pozemské vábilo šťastie, v rozpačné pochyby padol.
Či je to kresťanstvo pravé, čo im doteraz kňazi
nemeckí ohlasujú? Či blud len s pozadím zisku?
Krem toho zvažoval, jak skromný má v zástupoch prospech
celé ich učenie. Aby sa lepšie o pravde teda
presvedčil, a zaistil biednemu národu svojmu
lepšiu výučbu a potrebnú znalosť aj viery,
príbuzné kniežatá zvolal do kruhu devínskych hradieb,
a sa k nim zhromaždeným s takýmto obráti slovom:

"Priatelia úprimní! Opustili sme daromné božstvá
našich otcov, vyrezávané spálili modly,
spasenia krst a kresťanskú sme prijali vieru.
Lež jak malú znalosť v nej a dovednosť máme,
ľud jak nezvedený, v predošlej brodiaci mysľou,
k svetlu nemôže prísť a z hustej mrákoty povstať,
každý to môže zjavne vidieť na vlastné oči.
A kto je najväčšou príčinou takého veľkého zla tu?
Vari nie sami Nemci, keď takých poslali zvestcov,
čo buď našu reč nevedia zhola, buď smiešne ju lámu?
Ba ani nemajú chuti lepšiu v nej vedomosť získať,
radšej chcú, aby my sme sa ku ich nemčili vôli.
Avšak aj týchto sa už malá len nachádza čiastka.
A kto zná, či je to ozaj tá pravá viera, čo Kristus
kedysi učil? A či len dajaké klamlivé mamstvo?
Tak čo tu robiť? Ako si pomôcť v tomto zlom stave?
Počujte teda, čo sa mi zdá, že tu správne a dobré.
Prišli zvesti, že Michal, zbožný východný cisár,
poslal Konštantína, známeho múdrosťou, hlásať
kresťanstvo Bulharom, a vraj že tento apoštol slávny
vymyslel slovanské písmo, a že v tom jazyku veľmi
jasne a zreteľne spasiteľné prednáša pravdy
celému národu a božie v ňom konáva služby.

Ta že aj nábožný a vo všetkom bratovi rovný
Metod ho nasledoval a tejže sa zasvätil službe.
Teda aj my vypravme k širokovládnemu tomu
cárovi posolstvo od nás s prosbou a vhodnými darmi,
aby nám tiež dal zo svojej lásky a milosti štedrej
posvätných kňazov, čo nám i ľudu by nášmu
pravdu zjavení vykladali v zreteľnej reči
a v nej i cirkevnú správu i služby božie tiež viedli,
vyvrátiac takto kdeaké modlárstvo po celej vlasti."

Takto vraví. I Svätopluk s pobožným Koceľom ihneď
schvaľuje a s veľkou radosťou prijíma návrh.
Vtedy z prítomných rečníkov Zemežizňa a Slavka
vyberú, aby sa vybrali do mesta s posolstvom vážnym.
Prevzácne dary vziať kážu. Tri totižto podivné prúty
zlaté, tri zlaté klásky s jagavým ostím a steblom,
toľko priam zlatých i vajec s labuťou, taktiež v tom kove.
Všetko to samorastlé a najdené kedysi v Tatrách.
Ešte aj hlavu Perúna z devínskej modly, tiež zlatú,
ktorú bol tvorca Dobroslavy, Slavihosť, koval.
Krem toho ešte kožuch z drahých a na pohľad krásnych
sobolov ustrojený, úplne na onen spôsob,
ako nosievali sami východní cári
keď zúrievali tuhé mrazy a treskúca zima.
Všetci múdri mu hádali najmenej sto volov cenu.
Bohaté množstvo turčianskych baniek s olejmi k tomu
na utíšenie chorôb a hroznych bolestí ľudu.

Len čo už bolo všetko hotové na cestu, posli
bez bavenia na Dunaj sadnú a k cárovi náhlia.
Ale prv ruky zopnú k Bohu a takto, hľa, začnú:
"Otče nebovládny, čo veriacich po dlhých cestách
stále vodíš, od príhod zlých a od bludov chrániš!
Šťastnú daj po vodách, šťastnú daj po cudzích krajoch
cestu nám konať, a kdeaké nebezpečenstvo i každý
vzdiaľ od nás úraz, aby sme ku carihradskému mestu
zdarne prišli a splnili posolstvo naše a súcich
zvestcov mohli obsiahnuť od cisára a s nimi
sme sa naspiatky mohli vrátiť zas do milej vlasti."

Tak sa modlia. I razom spletené odotnú húžvy,

odrazia od brehov a letia dol na mocných vlnách.
Šťastne sa doplavia do bulharskej krajny, kde k svojej
veľkej radosti prvý raz božie počujú služby
odbavovať v slovanskom jazyku v nádhernom chráme.
Odtiaľ cez Balkán a nad slujmi cez strmé vrchy
pokračujú a Tráckom idú, až Carihrad uzrú.
Veľa sa divia vežiam, náramne mohutným stavbám,
ako aj hradbám obkľučujúcim pevne to mesto.
No jak už pozvaní do zlatého paláca vkročia
schodmi a svojimi rukami dotknú sa podanej ruky,
výborný rečník Zemežizeň takto, hľa, začne:

"Veľslávny cáru, čo vo troch častiach tohoto sveta
rozsiahle spravuješ mocnárstvo a právami riadiš!
Azda ti je už známe, i povesť ľahko ti mohla
k ušiam prísť, že, opustiac blud a modlárstvo slepé,
na spasenie sme pristali a kresťanskú vieru.
Už len skromné sem-tam zostali z pohanstva zvyšky.
Ale niet učiteľa, čo by nám potrebné pravdy
dôkladne objasnil a sväté tiež vykladal Písma.
Lebo tí, ktorých dnes máme, sú napospol čiri len Nemci.
A predných z našich starcov nemálo myšlienka trápi,
či je správne to kresťanstvo, čo hlásajú, a či
iba zámienka, ako nás dostať pod svoju vládu?
A preto Rastislav, zbožný kráľ náš, i ostatné múdre
kniežatá s takou nás všetkých prosbou vyslali k tebe,
aby si nám dal zbehlých a obratných v jazyku našom
(lebo viacej sa takýchto nachádza vo vašej ríši)
učiteľov, čo by potrebnú zbožnosť nám všetkým
jasne kázali a prekladali aj Písma,
v slovanskom taktiež jazyku božie konali služby.
Pritom aj tieto skromné dary ti, najdené v lone
našich rodných hôr kedysi, s úprimnou núkajú mysľou.
Prijmi ich teda, hocako skromné, s povďačným srdcom,
a nás vždy zachovaj vo svojej priazni stálej a láske."

Takto hovorí. Mocný cisár sa zadiví zjavne.
Ani tie vzácne dary si neváži natoľko pri tom,
ako ich túžbu učených mužov od neho dostať.
Až sa napokon ozve a odvetí týmito slovmi:

"Veľmi ma teší a nevýslovnú vzbudzuje radosť,
že ste sa rozhodli už prijať kresťanskú vieru,
opustiac pohanskú zaslepenosť s hluchými božstvy,
a k nám sa utiekať o zvestcov v slovenskom jazyku zbehlých.
Takých k vám teda, ako som neraz už k rozličným vyslal
národom v minulosti, čo najskôr vypravím mužov.
Nech vás vo vašom vlastnom jazyku s oveľa väčším
šťastím zbožnosti čistej a všetkým potrebným pravdám
zákona po vlasti učia, než dosiaľ učili Nemci.
Vaše vďačné dary i oná dôvera vašich
kniežat i priateľstvo nemalú vo mne vzbudzujú vážnosť."

Takto hovorí Michal, a bez zbla rozpaku v mysli
Konštantína i brata Metoda volá, čo práve
vtedy sa boli vrátili do mesta z bulharských končín.
A len čo prišli, vraví a prezrádza dôvod ich zvania:
"Bratia milí, najväčšia ozdoba našej vy cirkvi!
Rastislav, širokovládny panovník slovenskej zeme,
so Svätoplukom a Koceľom poslali vyslancov ku mne,
žiadajúc vierozvestcov hlásať im kresťanskú vieru.
Kto by bol súcejší na túto úlohu ako vy dvaja?
Vy ste ich známym vám jazykom v solunskej vašej už vlasti
vedeli hovoriť. Potom už v mladosti hlučného sveta
ste sa odriekli. Prísnu ste si zvolili kázeň,
oddajúc sa úplne vedám a duchovnej práci,
ba aj zmužilým čnostiam. Konštantín, ty si bol písmo
slovanské vytvoril, boží prekladal zákon a božský
obrad v ich upravil reč a v nej tiež konával služby.
Ty si bol divokých Kazarov priviedol na pravú vieru.
Obaja spolu ste susedným Bulharom hlásali pravdy
nebeské. Teda choďte a Slovákom podobne kážte
vieru a náuky zvestované shora v ich vlastnom
jazyku. Učte ich tiež rozličným obradom cirkvi,
posvätným obradom, a božie v nich konajte služby.
Boh nech vás sprevádza a žehná vám vo vašej práci.
Pojmite so sebou z chrámu slávskeho, nedávno u nás
vystaveného, zodvoch učených šuhajov, čo by
mali vôľu a ochotu, na pomoc k slávnostným službám,
aby vám nechýbala obsluha pri svätej pocte."

Konštantín v mene obidvoch takto mu odvetí na to:

"Buď Bohu chvála vzdaná, že v dobrých slovenských srdciach
zažal tak veľkú túžbu po pravde kresťanských náuk.
Aby sa teda, dobrý náš cisár, splnila tvoja
vôľa i túha poslov, príjmeme vďačný ten úrad,
hľadiac svoju úlohu splniť so všetkou vládou.
Ochotní sme i život, ak treba, v službe tej zložiť.
Veď sme si dávno boli zaumienili, že niekdy,
vo vhodnej dobe, zájdeme kázať i k Slovákom statným."

Tak, hľa, Konštantín. Tu cisár káže dať poslom
množstvo vzácnych darov ako pre kráľa, tak aj
pre jeho kráľovnú, šľachetnú mravmi, i ostatok kniežat.
Nemalú váhu zlata i bratom na dlhú cestu
dáva a pomoc, ba okrem toho aj posvätné rúcha,
množstvo tiež nádob zavše potrebných pri božích službách.

Ako to Metod zazrie, ozve sa týmito slovmi:
"Predobrotivý cáru! Za tieto všetky tak cenné
dary, čo ochotne núkaš k výkonu posvätnej žertvy,
veľká ti vďaka. Sám nebeský Otec z výsosti nech ti
za toto všetko stokrát hojnejšiu odplatu vráti!
Ale k čomu nám na cestu toľká ťarcha je zlata?
Veď, ajhľa, len sa raz dostať do blízkej slovenskej zeme,
všade si nás tam uctia, bo majú vo všetkom hojnosť,
ako v bohatých čriedach, tak aj v úrode poľnej.
Takže niet žobráka u nich. Všade hospodu súcu
dajú radi. Všetko i potrebné na ďalšiu cestu
s úprimnou opatria mysľou, a vyprevadia i z miesta
na miesto, a piesňami skrátia chodníčky dlhé.
V pohostinstve sú Slovania totiž na prvom mieste.
Dom tam vše otvorený, na stole prikrytom vždy sú
pristrojené pre akýchkoľvek pocestných jedlá.
Ak by si nevládal počastovať dakto tam hostí,
vtedy má možnosť, ba pripúšťa to i slobodné právo,
od boháča si utiahnuť pre nich časť chovy.
Ba sa tak prísne držia práva pohostinského,
že keby dakto z nich pod svoj krov, čo sa nestane ľahko,
cezpoľného nechcel prijať a z hospody vyvrel,
a ho neučastovaného vykázal z domu,
susedi hneď sa zrečú, jeho bydlo a skúpe
stavanie podpália a do základu ho zboria.

Všetko jeho imanie vyjde na dym a popol.
Pritom sám, neslávny, stáva sa zbavený krajanskej priazne,
a až do smrti býva vydaný na mrzký posmech.
Každý naň šomre a každý horší sa nemálo nad ním.
A ak by niekto tam prichodiaceho sprevádzal cestou
do iných krajov, kde sa chce čo najskôr dostať, a tento
z nedbalosti sprievodcu a či už z inej by viny
záhubu našiel, všetci sa vzbúria a vedú s ním vojnu,
bo to ich posvätným zvykom takto vypomstiť hosťa.
Teda nič si nemusí so sebou brať a sa ničím
potrebným opatriť ten, kto putuje slovenským krajom,
keď sú tak prajní a zhovievaví k pocestným veľa,
z prichodiaceho hosťa majúc najväčšiu radosť.
Ale ten poklad môže nám slúžiť k príprave mužov
na kňazstvo alebo na výstavbu potrebných chrámov."

Takto hovorí. A vtedy bratia sa s cárom
rozlúčia, odchodiac s poslami do končín slovenskej vlasti.
Už sa k bulharským údoliam a k Preslave mestu
priblížia, keď ich kráľ Boris, v kresťanských nedávno práve
náukách vyučený, s ohromnou radosťou víta.
A hneď obidvom, ako ho s vrúcnou žiadali prosbou,
dáva šesť mladíkov vycvičených v cirkevnom speve,
ktorí by pri bohoslužbách slávnostnę spievali piesne,
boli aj nápomocní pri svätých úkonoch službou.
Odtiaľ zas, požehnajúc kráľa i končiny jeho
vlasti, smerom na Belehrad obrátia kroky,
až sa napokon dostanú k chotárom slovenskej zeme.
Tu hneď kľaknú a takéto prosby vznášajú k nebu:

"Kriste, ktorý si svojich učeníkov bol vyslal
do sveta večné spasenie hlásať a vyvracať bludy,
a si viedol ich kroky a úspechom venčil ich prácu,
veď aj nás takto a pomoc poskytuj v práci nám slabým,
aby sme dokonalú znalosť učenia tvojho
mohli Slovákom hlásať a vykliesniť pohanské zvyšky.
Dožič nám tiež milosti, by sme tvoj držali zákon
a vždy sa životom páčili tvojej ľúbeznej vôli."

Tak sa modlia, a zaraz nastúpia na ďalšiu cestu.
Všade zem obrobenú, veľké okruhy štepníc,

ba i kopce poobsádzané viničom uzrú.
Silu čried, po lúkach silu tučného dobytka stretnú.
Krem toho, ako rady vonných líp po oboch stranách
vrúbia okraje cesty a slúžia pocestným tôňou.
Tiež jak sa veselo zvŕta ľud navôkol pri pilných prácach.
Každý háj, každý úval počujú ohlasovať sa dutou
píšťalou a spevom sa ozývať kdeaký úhor.
Lež jak už všade častovaní a vítaní vďačne
s úprimným srdcom, na pomedzie devínske tiahli,
vtedy priam Rastislav meškajúci nad kopcom práve
Glavicou, tam kde otec Dobroslavy má hrobku,
príchodzích zočí. I najprv Zemežizňa z nich spozná
po krásnej tvári, spoznáva Slavka i zástupy mladších
v cudzom kroji, a krem toho starších dvoch v úbore kňazskom
ustrojených. S nevýslovnou radosťou vtedy,
jak veľa zúbožená a vekom zošlá už matka,
keď vidí z diaľnych strán strateného prichádzať syna,
v ústrety náhli, vystiera náruč a príchodzích víta
týmito slovmi: "Vitajte u nás, vitajte, zbožní
muži, nastokrát, všetkými dávno už s prevrúcnou túžbou
očakávaní! Teda naše posolstvo k vášmu
slávnemu mocnárovi predsa len nebolo márne,
keď sme dosiahli, po čom sme celou dychtili mysľou,
vás, tak premilých hostí, budúcich zvestovateľov
spásnej viery a potrebného nám už tak riadu.
Do našich palácov už vstúpte teda, a toľkou
cestou znavení vypočiňte a dobre si hovte."
Takto vraví, a všetkých uvádza do strmých hradieb.
Veľa sa vyzvedá na cisára, na jeho dvor i
na príhody vlastné, ktoré ich potkali cestou.
Do hradu vkročiac, kráľovskú hostinu ustrojiť káže
a na ňu všetkých bojarov zaraz povolať dáva.
Lež tu sa zbožní obaja bratia uchýlia v nútro
Rastislavovho chrámu, kde pospolu s úprimným srdcom
horúce vďaky vzdávajú Bohu, že doprial im šťastne
do slovenskej krajiny prísť a chránil ich cestou.
Vrúcne vznášajú prosby, aby ich od všetkých nástrah
chránil i v budúcnosti, dal im k poslaniu sily
a na ich prácu zosielal požehnanie vždy štedré.

Posli zatiaľ rozprávajú, ako ich cisár

prijal, vyplnil žiadosť a odoslal s nimi aj zvestcov
zaraz. A hneď aj vyložia cisárom zaslané dary.
"Tento drahý šarlát, i zlatá prevzácna berla,
zo zlata kríž, i táto čaša je, Rastislav, tebe.
Táto retiazka zlatá, kamienky skvostné i rúcha
kráľovnej. A iné ty rozdeľ rovnakou mierou,
by Koceľ svoju časť a Svätopluk svoju vzal čiastku."

A jak tak hovoria, a kráľ si obzerá dary,
prednejší už sa schádzajú a za stoly sadnú.
Sadnú aj bratia na vykázané popredné miesto.
Sluhovia točia sa vrtko a na čisto strieborných misách
vnášajú jedlá, a rovnako strieborné plnia i hojné
džbány vínom a pred hostí v hojnej kladú ich miere.
Varytom pohráva ľubohlasý Jarko a perou
ku sprievodu o slávnom Slávovi vylieva piesne.
Slávovi, ktorý dal vlastné celému národu meno.
O čarokrásnej panne Dobroslave tiež hudie,
ktorá na skale pnúcej sa k hviezdam dvihla hrad Devín.
Ako tak hodujú, často vzpierajú po vzácnych bratoch
svoje zraky i divia sa, ako obidvom z tváre
sála a žiari posvätná zbožnosť a nevšedná múdrosť,
a jak sa v nezvyklej miere správajú skromne a striedmo.
Lež keď sa občerstvia už a predkrmom utíšia lačnosť,
Rastislav pozdvihne cisárom darovanú mu čašu,
naplnenú zoborským vínom, i prípitok vznesie:

"Zdrav buď, Konštantín, a zdrav buď aj ty, brat Metod!
Zdrav buď i cisár váš, čo vrúcne vyslyšal prosby.
Prijmite teraz od nás ozaj tie najväčšie vďaky,
že ste sa nezdráhali merať tak ďalekú cestu
do našich končín, sem prísť a božské učiť nás pravdy.
Nech je tento deň slávny a pamätný po všetky veky!"

Takto vraví, a s prípitkom bratom hneď podáva čašu.
Ale tí pery len priložia a netknú sa vína,
lebo od mladi nepožívali takýto nápoj.
Ponúknu mužného Zemežizna, pri nich čo sedel.
A ten zas druha Slavka, a čaša koluje vôkol,
zatiaľ kým okolo stola s hosťami rozprava prúdi.
Lež len čo čaša, už viac ráz plnená, obehla radom
všetkých a vrátila sa poznovu na svoje miesto,

razom hneď stíchnu a v onej chvíli zaseknú jazyk.
A tu sa zbožný Rastislav dvíha a takto, hľa, začne:

"Bratia milí, zvestovatelia božieho slova!
Azda je vám aj známe, kedy za starodávna
v týchto okolných zemiach povstala kresťanská viera.
K ušiam nám prišli povesti, hoci priveľmi skromné,
pred štyristo že rokmi, keď švábsky národ tu ešte
Markomanov vládol, gniaviaci slovenský národ,
kráľovná Fritigil prijala Kristov zákon a k nemu
primala vraj i Rozemunda, manžela svojho.
Aby sa rozšíril čím väčšmi po všetkých krajoch a pevný
základ mal, dvihla vraj chrám a biskupa dosiahla v Nitre.
Lež keď náš národ konečne povstal a striasol sa panstva
Markomanov, a keď aj svetoborci sem, krutí
Huni, vtiahli, a bili ľud a rúcali kvitnúce mestá,
hlúpili ducha i na púšť zmenili krajiny vôkol,
vtedy vraj biskupstvo zaniklo a s ním i kresťanská viera.
Až keď sa Karol Veľký stal cisárom západu, znovu
zasvietila kresťanského učenia žiara.
Vtedy Pribina v Nitre a Mojmír zas vraj bol tuná,
na Devíne, zbudoval chrám a biskupské sídlo.
Zbožný Alevín tam a tu nadmieru pobožný Metod
stali sa ako biskupi prvými správcami cirkvi.
Ale, keď títo sa odobrali na šťastnú večnosť,
a tu povstali rozbroje hrozné a ukrutné vojny,
chcejúc striasť jarmo a nevoľnícku závislosť, čo nám
navalili, že krst sme boli prijali od nich,
nikto viac nezasadol na uprázdnené ich miesto.
A viac, pre stále vojny, nijakí noví už nejdú
kňazi sem. A čo tu sem-tam ešte ostali podnes,
nevedia správne učiť ľud a vykladať Písma,
sotva náš jazyk lámu a učiť sa nemajú vôle.
Preto sme náročky vyslali k vášmu cárovi poslov,
žiadajúc skúsených mužov, čo by vedeli kázať
v našej reči, ba i božie konať v nej služby.
A, hľa, on vyslyšal prosby a ihneď vás dvoch k nám vyslal.
Teraz už teda, keď ste už vkročili šťastlivo nohou
do našej zeme a prevzali apoštolský svoj úrad,
učte nás pravej viere, vyplejte modlárstvo slepé,
budujte chrámy, a za duchovných slúžte nám otcov.

A my vám, ako synovia, chceme preukazovať
vždycky tú najväčšiu poslušnosť, najväčšiu úctu a lásku.
Ale predovšetkým o to vás prosíme, aby
ste nám v slovanskom jazyku odbavovali
služby a obrady, k väčšiemu osohu národa nášho."

Takto vraví. Tu Konštantín odvetí na jeho slová:
"Veľslávny kráľu! Iste, čo spomínaš, poznáme všetko.
Kedy tu svetlo pravej viery ponajprv blyslo,
ba aj kedy zhaslo a časom zas poznovu svitlo.
Taktiež sme počuli často o oných odbojoch hrozných
proti Bavorom, usilujúc sa ich nadvlády zbaviť.
Lež čo je príčina, že vás susední Nemci tak tlačia
a chcú vás priahať a jarmiť, že ste krst prijali od nich?
Hľa, my sme pred nedávnom Kazarom splákli, i blízkym
Bulharom, kdeakú nešťastnú poškvrnu posvätnou vodou
a ich priviedli na pravú cestu potrebnou iba
výučbou vo viere. Nikdy by ani neprišiel na um
východnému mocnárovi taký, hľa, nápad,
žeby im vnucoval nadvládu pre krst, i nad nimi právo.
Lež pokiaľ ide už o nás a o náš vznešený úrad,
vidíme, že vám nechýba nijaká túžba a vôľa
zbaviť sa modlárstva a prehĺbiť učenie viery,
budovať chrámy a získať žiadúcu cirkevnú správu.
Nech len Boh žehná a dožičí z neba nám obidvom sily.
Splníme vašu vrúcnu žiadosť, a budeme služby
božie odbavovať vo vašej bežnej vám reči,
by sa vám ešte tým väčšmi rozrástla pobožnosť v srdci."

(Úprava *Andreja Žarnova*)

MOKRÁ NEDEĽA

Ján Doránsky

Jak čiesi nohy
po suchom raždí,
tak počuť kráčať
nedeľu v daždi.

Akoby zrnom
plechovú strechu

posýpal gazda
z veľkého mechu.

Na mláky klopú
sťa mačie lapky,
môj diktát berú
dažďové kvapky.

Sparené hlavy
brčkavých vŕškov,
prísna mať zmýva
pod vlažnou príškou.

Z oblačných bydlísk,
čo nie sú v mape,
v šedivej duchni
tatko deň chrápe.

Stepilé briezky
v obväzoch kôry
horia sťa sviece
z temravej hory.

Z konopnej šnôry
pri našom prahu,
kvapky si robia
lanovú dráhu.

Šuští to v listí,
čľapká to v tráve,
plieska to v skalách
a vŕta v hlave.

Bič je to boží,
či nebies manna?
Siesta — šepcem,
Nedeľa Pána...

Lac Labelle, 3. 8. 58.

ÚSTAV SV. CYRILA A METODA V RÍME

Msgr. Štefan Náhalka

Dielo sv. Cyrila a Metoda medzi Slovákmi možno prirovnať ku stromu, ktorý zapustil hlboké korene. Nezaujatý pozorovateľ slovenského života v jeho dejinnom vývine musí objektívne priznať, že na tomto strome vzklíčilo a dozrelo mnoho a dobrého ovocia: spomnime na náboženskom poli napríklad *Cantus Catholici* (r. 1655) a početné kostoly zasvätené na Slovensku našim apoštolom aspoň po oslave ich milénia, na kultúrnom poli poéziu J. Hollého a založenie *Matice Slovenskej*[1], na národne-politickom poli žiadosť o uznanie *slovenského okolia*[2] pod ochranou národných patrónov sv. Cyrila a Metoda (r. 1861). Ale nielen na korune tohto stromu pod Tatrami rodilo sa cez veky vzácne ovocie. Korene tohto stromu sa dokázali živým a sviežim zdrojom nových podujatí aj všade tam, kde sa Slováci vo väčšom počte usadili mimo vlasti: slovenskí robotníci v Nemecku si založili Spolok sv. Cyrila a Metoda už roku 1914[3], podobne tomu bolo vo Francúzsku[4] a dnes v Sao Paolo v Brazílii[5]; no zvlášť v Spojených Štátoch a v Kanade, kde sa usadilo najviac Slovákov, z cyrilometodských koreňov vyrástli mimoriadne početné kostoly[6] a do-

---

1) Hodno odcitovať Svetozára Hurbana Vajanského, ktorý o prvom zhromaždení Matice Slovenskej píše: "Fascinujúcu reč svoju, akú na Slovensku sotva kto bol súci povedať, zakončil Hurban návrhom, aby založenie Matice dialo sa na pamiatku cyrilo-metodejského krstu a tisícročného pokresťančenia nášho národa. Moysesova odveta na tento krásny návrh je dôkazom odôvodnenosti nášho, hore spomenutého obdivu. On radí držať sa stanov, ktoré zabraňujú týkať sa viery a pomerov cirkevných. **Nakoľko však svätí Cyril a Metod boli nielen prví vierozvestovia národa slovenského, lež spolu i tí, ktorí u nás základ položili slovanskému písomníctvu,** z celého srdca súhlasí s návrhom dr. Hurbana. Tak teda Matica Slovenská založená bola **'v tisícročnú pamäť pokresťanenia Slovákov a zavedenia písomnosti slovanskej'.**" Život Štefana Moysesa, Turč. Sv. Martin 1935, str. 148.

2) Cf. Msgr. Š. Náhalka: Sv. Cyril a Metod — naši národní patróni, Hlasy z Ríma, roč. XII., č. 2, str. 1.

3) Július Kálmán: Výtvarný prejav cyrilometodejského kultu, Slovanská Bratislava II.-III., č. 1-2, Bratislava 1950, str. 345 a nasl.

4) Sídlom spolku bol Argenteuil pri Paríži. Spolok jestvoval temer celé desaťročie pred druhou svetovou vojnou.

5) Spolok bol založený hneď po zriadení slovenskej katolíckej misie v Sao Paolo počiatkom roku 1961.

6) Cf. Slovak Catholic Parishes and Institutions in the United

konca aj osobitná slovenská rehoľa.[7]

V takých dejinných súvisoch terajším slovenským generáciám pripadla vzácna úloha osláviť 1100ročné jubileum príchodu sv. Cyrila a Metoda ku našim slovenským otcom. Je len pochopiteľné, že toto jubileum sa tiež dokázalo a dokazuje hybnou silou pre mnohé podujatia Slovákov v slobodnom svete: publikácie, oslavné zhromaždenia, púte, konferencie atď. Tešiť sa treba každej zdravej a reálne nastolenej iniciatíve a len želať si načim, aby sa všetky podujatia svorne a súladne realizovali.

V tejto úvahe sa mienime podrobnejšie zaoberať s jednou z najväčších iniciatív, ktoré vznikli pri 1100ročnom cyrilometodskom jubileu: *Ústavom sv. Cyrila a Metoda v Ríme.*

* * *

V Ríme možno veľmi zreteľne vidieť, ako sa ktoré národy v dejinnom vývine uplatnili na medzinárodnom poli. Rím bol totiž už od čias starovekej rímskej ríše jedinečne dôležitým strediskom. Kresťanstvo dodalo Rímu mimoriadneho významu, keď urobilo toto mesto sídlom viditeľnej hlavy katolíckej Cirkvi. Do Ríma prichádzali nielen početní pútnici, ktorí tu potrebovali hospice a kostoly, ale aj diplomatické misie panovníkov a pestovatelia kultúry. Preto v Ríme majú početné národy svoje národné svätyne, vedecké akadémie a inštitúty, knižnice, kolégiá a semináre. V rannom období slovenských dejín začal mať Rím primerané miesto aj v slovenskom živote, a to práve v časoch sv. Cyrila a Metoda.[8] Keď sa však Slováci dostali do područia iných národov a stratili svoju zvrchovanosť, na medzinárodnom poli prestali vystupovať ako právny subjekt a tak nemali ani svojich vlastných inštitúcií. V Ríme, napríklad, slovenskí klerici bývali v Germanico-Hungaricu a potom v Nepomucenu. Vojnové roky, cez ktoré trval Slovenský štát, boli príliš búrlivé a doba veľmi krátka na to, aby sa bolo možno postarať o to, čo zameškali veky.

States and Canada, Compiled and published by The First Catholic Slovak Union, Cleveland, Ohio, 1955.

7) František Hrušovský: Kongregácia Sestier Sv. Cyrila a Metoda, Danville, Pa., Slovenské rehole v Amerike, Cleveland, Ohio, 1955, str. 161 a nasl.

8) Dr. Fr. Hrušovský: Styky slovenských kniežat so Svätou Stolicou, Nádej víťazná, Scranton, Pa., 1947, str. 120 a nasl.

Cyrilometodské jubileum, ktoré oslavujeme tohto roku, ukázalo sa mimoriadne priaznivou príležitosťou na to, aby si Slováci v slobodnom svete vybudovali v srdci kresťanstva svoj domov, svoje stredisko. Azda preto, aby sme sa uzavreli do svojho úzkeho kruhu, žili len svojim záujmom a izolovali sa od druhých ľudí a národov? Ústav sv. Cyrila a Metoda nevznikal z takých negatívnych zámerov. Vznikol preto, aby sme aj my, rovnako ako iné kultúrne národy, mali tu svoj domov, kde bude možno po svojsky pestovať náboženský i kultúrny život a tak naším podielom prispieť ku bratskému spolužitiu všetkých národov a rýdzu našskou hrivnou obohatiť duchovnú pokladnicu ľudstva. Ústav sv. Cyrila a Metoda má nám umožniť, aby sme pestovali to, čo je naše, ale tak, aby sme boli otvorení pre hodnoty inonárodné a univerzálne ľudské; aby sme si po svojsky obrábali svoj záhon, ale tak, aby jeho ovocie slúžilo nám a podľa možnosti aj ostatným ľuďom. Ide o skrz naskrz pozitívne podujatie, ktoré vyrastá z lásky k svojeti, k Cirkvi, k ľudstvu. Vybudovaním Ústavu sv. Cyrila a Metoda vo Večnom Meste počas jubilejného cyrilometodského roku urobí sa dôležitý krok, aby sme sa vyrovnali iným národom aj v tom, že budeme mať v stredisku kresťanstva svoju ustanovizeň.

Pri oslave cyrilometodského milénia sa Slováci jednoznačne uzniesli na tom, aby si vybudovali ústav, ktorý bude pestovať slovenskú písomnosť, teda slovenskú reč a slovenskú kultúru. Vtedy totiž tieto hodnoty slovenského národa boli v mimoriadne veľkom nebezpečenstve. Bolo ich treba zachrániť pred zánikom a postarať sa o ich pestovanie, o ich rozvoj. Preto vznikla Matica. Vtedy nebolo treba pomýšľať na zvláštne opatrenia, ktoré by sa týkali náboženského života Slovákov, lebo tento život sám v sebe nebol v nebezpečenstve, iba jeho národný aspekt na Slovensku nevyhovoval. Dnes je situácia inakšia. Dnes je na Slovensku práve náboženský život najviac ohrozený. Náboženstvo by malo ustúpiť ateizmu, namiesto doterajšej kresťanskej kultúry by malo nastúpiť materialistické poňatie života. A tak teda násilnými zásahmi padajú rozličné náboženské inštitúcie, ako sú rehole, kňazské semináre atď. Výchova kňazov, ktorí mali v našom národnom živote cez veky dôležitý zástoj, je obmedzená nielen na jeden jediný ústav v Bratislave (namiesto 6 ústavov pre výchovu

diecézneho kňazstva a 3 pre formáciu rehoľných kňazov, ktoré jestvovali do roku 1950), ale aj čo do počtu kandidátov, ktorí by mohli byť do jediného jestvujúceho seminára prijatí. Reálne zhodnotenie danej situácie si teda vyžaduje, aby sme pamätali na dané konkrétne potreby slovenského života práve na náboženskom poli. Pravda, kresťanské náboženstvo nie je nám ópiom, nie je nástrojom vykorisťovania, nie je prekážkou pokroku, ale organickým životným poriadkom, ktorý zabezpečuje ľuďom v láske, spravodlivosti a slobode opravdivý pokrok. Z takého oceňovania konkrétnej situácie Ústav sv. Cyrila a Metoda dostal za cieľ pestovať kňazské povolanie pre Slovákov a starať sa o slovenskú kultúru kresťanského charakteru.

* * *

Vznik a vybudovanie Ústavu sv. Cyrila a Metoda umožnili pri 1100ročnom cyrilometodskom jubileu tie vlastnosti Slovákov, ktoré aj v najťažších skúškach pomohli zachovať národný život: reálny pohľad na potreby nášho života a obetavosť.

Predstavitelia slovenského náboženského života v Amerike sa ujali myšlienky vybudovať Ústav sv. Cyrila a Metoda s mimoriadnym porozumením a s vzácnou obetavosťou. Myšlienka sama dozrievala dlhšie a bola predmetom úvah, rozhovorov i korešpondencie dlhší čas, kým ju prípravný výbor na postavenie Ústavu v Ríme koncom roku 1959 predniesol aj oficiálne. Zaiste by bolo privčas teraz písať históriu Ústavu, keď sa ešte len buduje. Treba však vyzdvihnúť ako žiarivé svetlá porozumenia a obetavosti v súčasnom slovenskom živote všetko to, čo za Ústav sv. Cyrila a Metoda podniká J. E. ndp. biskup Andrej G. Grutka, osvp. opát Teodor Kojiš OSB a jemu zverené opátstvo, vdp. Msgr. Mlynarovič a ním vedené Združenie Slovenských Katolíkov, Prvá Katolícka Slovenská Jednota so svojimi hlavnými úradníkmi a mnohí ďalší preláti, kňazi i laici, z ktorých spomíname aspoň nasledujúcich (úplný zoznam všetkých dobrodincov bude uverejnený knižne): Rt. Rev. Msgr. F. Dubosh, Rt. Rev. Š. Krasuľa, Rt. Rev. G. Petro DD, Rt. Rev. A. Biroš, Rt. Rev. S. Štefan, Rt. Rev. M. Shuba, Very Rev. Can. J. A. Altány LL.D., Rev. P. Pekárik, Ján Sabol, Mrs. M. Piroch.

Príklad slovenskej Ameriky nasledovali aj Slováci v iných

krajinách. Pod vedením svojich misionárov i jednotlivcov prispeli na Ústav sv. Cyrila a Metoda Slováci z Južnej Ameriky (hlavne z Argentíny a z Brazílie), z Austrálie, z Európy (z Belgicka, Francúzska, Nemecka, Rakúska, Talianska i Španielska), ale nechýbali svojím halierom, obetovavým z omšových intencií, ani slovenskí misionári z Afriky, Indonézie a Japonska.

Ústav podporili aj priatelia Slovákov z iných národností, ako viacerí americkí biskupi, známy priateľ Slovákov vdp. P. Karol Balić OFM a menšími podporami katolícke organizácie v Európe.

Keď píšeme tieto riadky (koncom apríla 1963), treba ešte vždy veľa darov, aby sa zaokryli všetky výlohy, ktoré sú potrebné na vybudovanie a zabezpečenie Ústavu.[9] Treba sa nám ešte ďalej starať, ešte ďalej obetovať, aby sa toto dielo dôstojne uskutočnilo.

* * *

Naši bratia na Slovensku za daných okolností nie sú vstave budovanie Ústavu sv. Cyrila a Metoda podporiť. Celá úloha vybudovať i udržovať Ústav pripadá Slovákom v slobodnom svete. Tým však, že sa Ústav buduje v srdci kresťanstva, tvoria sa predpoklady, aby slúžil všetkým Slovákom.

Boli hlasy za vybudovanie Ústavu na iných miestach. Keď prevážil Rím, stalo sa tak preto, lebo tu prichádza azda najviac Slovákov z rozličných krajín sveta, tu je pochovaný sv. Cyril a možno sa priamo napojiť na živú cyrilometodskú tradíciu, tu okolnosti dovoľujú najlepšie plniť Ústavu jeho poslanie. A Rím ako stredisko kresťanstva je aj najmenej závislý od rozličných politických premien. Ako sídlo viditeľnej hlavy Cirkvi je najbližší aj našim bratom na Slovensku, nech by tamojšie konkrétne pomery boli akékoľvek.

* * *

Hlavným cieľom Ústavu sv. Cyrila a Metoda je výchova kňazských povolaní pre Slovákov a pestovanie slovenskej kresťanskej kultúry. Toto poslanie Ústavu je zaiste hodné každej podpory ľudí, ktorí sa vecne pozerajú na potreby slovenského národa a ktorí majú dobrú vôľu.

No Ústav od začiatku svojho vznikania má aj ten význam,

9) Cf. † Andrej G. Grutka: Naše záväznosti, Slovák v Amerike, 17. apríla 1963, str. 2.

že razí cestu slovenskému menu na mnohých miestach pozitívnym spôsobom. Nech stačí spomenúť listy J. Em. kardinála Pizzardu, prefekta Posvätnej kongregácie seminárov a univerzít, Združeniu Slovenských Katolíkov v Amerike, odporúčania práce za Ústav zo strany kardinálov Mimmiho a Confalonieriho, sekretárov Posvätnej kongregácie konzistoriálnej, priazeň kardinála Tisseranta, dekana kardinálskeho zboru, ktorý prijal Ústav na územie svojej suburbikárnej diecézy, súhlasu kardinála Ottavianiho, protektora Nepomucena, s novým podujatím pre kňazské povolania, podpory kardinála Beu pri zriaďovaní novej inštitúcie... O Ústave je dobre informovaný Svätý Otec Ján XXIII. zvlášť od súkromnej audiencie, ktorú poskytol pánu biskupovi Grutkovi v apríli 1962. Pravda, pri schválení Ústavu mal slovo aj Štátny sekretariát Svätého Otca.

Aj právne osoby, akou je Ústav sv. Cyrila a Metoda po cirkevnom a štátnom schválení, majú svoj život. S potešením zaznamenávame, že život Ústavu sa poberá ku peknému vzrastu. Pokiaľ ide o výchovu seminaristov, majú na tom zásluhu slovenskí saleziáni, ktorí pracujú s mimoriadnou obetavosťou a skromnosťou pre toto dielo. Pokiaľ ide o vzťahy Ústavu k iným ustanovizniam v Ríme, začína už Ústav nachádzať svoje miesto, ako bolo možno vidieť pri oslavách výročia smrti sv. Cyrila všetkými Slovanmi v Ríme 17. februára. Pokiaľ ide o pomer najvyšších predstaviteľov Cirkvi, zaiste je pre Ústav cenným dokladom list, ktorý mu poslal Štátny sekretariát ako odpoveď na poďakovanie Svätému Otcovi za jeho prejav o cyrilometodskom jubileu a za poslanie hromničných sviec na Slovensko; list z Vatikánu okrem iného hovorí:

"Vznešený Veľkňaz precítene ďakuje za synovský hold a vyjadruje želania, aby z tohto strediska kňazskej výchovy vyšli početní a svätí služobníci Boží, akými boli spomenutí svätí misionári (t. j. sv. Cyril a Metod, poznámka pisateľa týchto riadkov).

"Na potvrdenie svojho otcovského želania a na záruku svojej blahosklonnosti udeľuje Vám a všetkým predstaveným i chovancom milosť zvolávajúce apoštolské požehnanie."

Dňa 13. mája sa dostalo Ústavu sv. Cyrila a Metoda mimoriadnej pocty a vyznačenia: Svätý Otec Ján XXIII. osobne posvätil základný kameň pre budovu Ústavu počas audiencie,

1. The solemn transfer of the Reliques of St. Clement, Pope and Martyr from Vatican to St. Clement's Basilica in Rome. Mural (around 869), renovated in XI. Century.

2. Mural above the Grave of St. Cyril (869) representing the Individual Judgement of St. Cyril by Our Lord in the presence of St. Methodius and the other Saints and Angels.

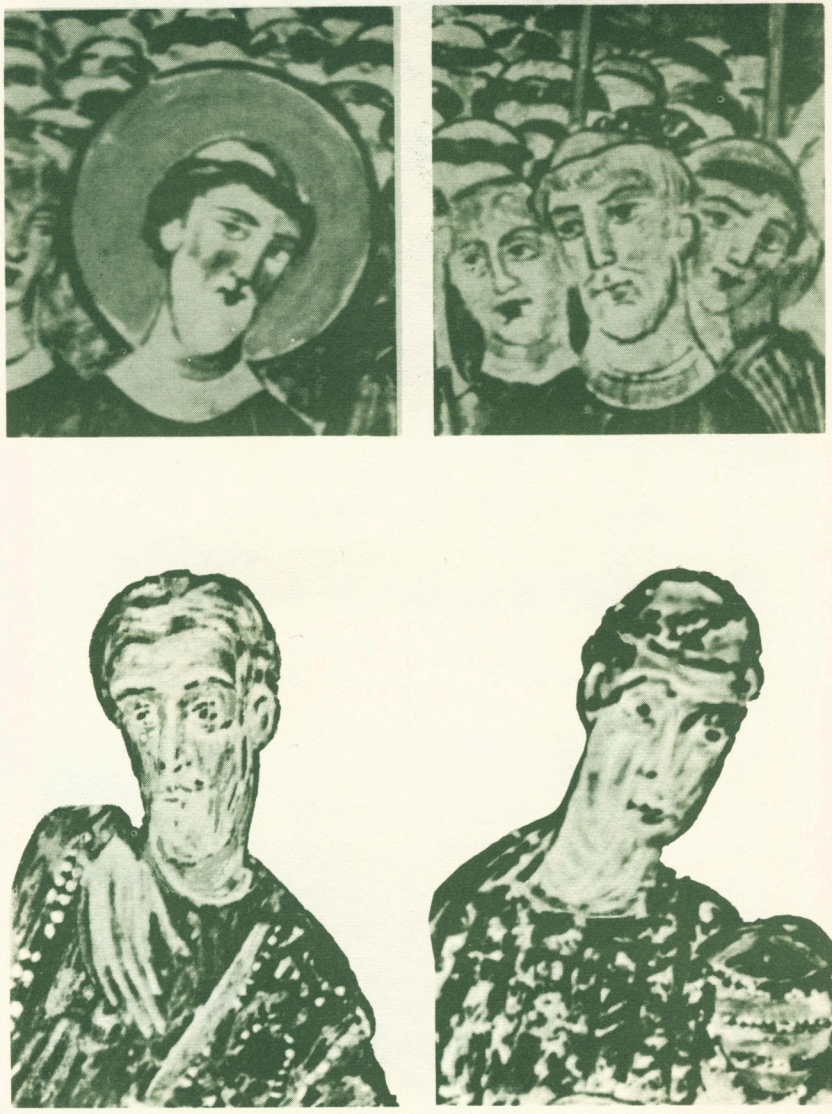

3. Contemporary portraits of SS. Cyril & Methodius from the Murals in St. Clement's Basilica, Rome. Upper row: From "The Transfer of the Reliques." Lower row: Portraits of the same Saints from "The Individual Judgement."

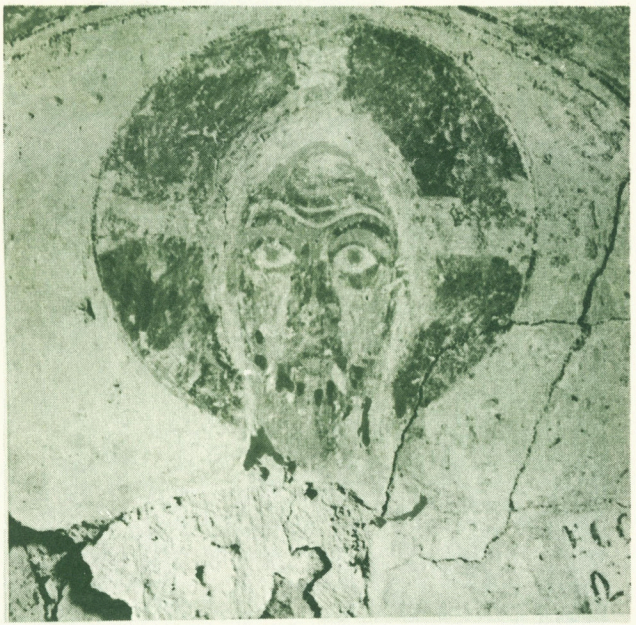

4. Particulars of the Image of Christ the Judge from "The Individual Judgement" (left). Jesus the Pantocrator. From the mural in Debrev-Feldebro (Matra Mountains). Between 870-885 (right).

ktorú poskytol príslušníkom slovanských národov. Posvätenie základného kameňa bolo prvým úkonom audiencie. Potom nasledoval podpis Apoštolského listu "Magnifici eventus", vydaného Svätým Otcom z príležitosti 1100ročného cyrilometodského jubilea, a napokon prejav, v ktorom pápež Ján XXIII. o Ústave povedal: "Práve sme požehnali — ako sme to urobili už aj inokedy, keď sme chceli vyjadriť svoje žičenia do budúcnosti cirkevným ustanovizniam — základný kameň Ústavu sv. Cyrila a Metoda, ktorý sa buduje v Ríme. Z tohto liturgického úkonu vychádza pri tejto príležitosti Naše dobroprianie... Túžba Spasiteľa Božského, "aby všetci jedno boli" (Jn 17, 22), je zvlášť živá pri týchto slávnostiach. Ona nájde šľachetnú ozvenu v novom Ústave, ktorý bude vychovávať mladé šíky k zodpovednému kňazskému účinkovaniu, a bude akoby pokračovateľom mohutného prúdu duchovného života, ktorému dali podnet títo dvaja veľkí Apoštoli slovanských národov." Keď bol Svätému Otcovi po jeho prejave predstavený riaditeľ Ústavu, pápež mu povedal: "Ale ho skoro vybudujte!"

"Osservatore Romano" prináša zprávu o posviacke základného kameňa Ústavu sv. Cyrila a Metoda 15. marca 1963. Na prvej strane je prejav Svätého Otca, zpráva o audiencii a fotografia, na ktorej vidno základný kameň pred pápežským trónom; na 6. strane je zpráva o položení základného kameňa, ktoré urobil Jeho Eminencia kardinál Tisserant. Vatikánsky denník sa znovu zaoberá s Ústavom sv. Cyrila a Metoda 19. mája v článku, v ktorom vysvetľuje, že Ústav budujú Slováci pre kňazské povolania, pochádzajúce zo slovenských rodín.

* * *

Ako právna osoba Ústav sv. Cyrila a Metoda už jestvuje a žije. Ako jubilejný pomník, o ktorý sa Slováci v slobodnom svete spoločnými silami pričinili, aby osvedčili svoju vernosť dedičstvu sv. Cyrila a Metoda, sa Ústav práve buduje. Ako náboženské a kultúrne stredisko má sa rozvinúť a záleží na nás všetkých, aby sa stal dôležitým ohniskom pre život Slovákov. Pokladáme ho teda za svoju záležitosť, pre ktorú sme ochotní obetovať a jej rozkvet hmotne i duchovne podporovať.

THE TRUE LIKENESS OF STS. CYRIL AND METHODIUS

(An iconographico-iconological study)

Dr. Joseph Cincik

In a previous study we considered the iconographical characteristics of the Cyrilo-Methodian frescoes in the Roman basilica of Pope St. Clement, Martyr.[1] Consonant with the prior findings of Joseph Wilpert were our observations on the significance of the highly realistic representation of Sts. Cyril and Methodius on the mural which depicts the "Translation of the remains of St. Clement." [2]

This mural is a heroic composition of figures (cf. Appendix PL III, No. 1). We are reproducing the left portion of this crowded composition and we note that within this portion there are also other figures besides Cyril and Methodius which attract our attention at this time.

The painting represents a processional of priests with prominent tonsures, headed by Pope Adrian II wearing a white tiara which is embellished with an additional circlet or crown. At either side of the pope, and supporting him by bearing his violet robe, march Sts. Cyril and Methodius.

St. Cyril who is positioned at the pope's right(is decorated with a halo similar to the pope's aureole. This indicates that at the time of the painting both of these individuals were regarded as saints and were deceased. St. Methodius, who walks at the pope's left is here represented without halo. He also holds the hem of the pope's robe, and it appears that he serves as crossbearer holding in his right hand a processional cross of the Justinian type (Crux

1. The discription of the murals in St. Clement's Basilica has been recently published by the author in the periodical "Slovakia," 1963, Slovak League of America, Middletown, Pa. English translation by Philip A. Hrobak. Main references can be found there. In our present study we are refering only to the latest and most recent bibliography and references.
2. Wilpert, Joseph. **Die Römischen Mosaiken und Malereien der Kirchlichen Bauten vom IV bis XII. Jahrhundert,** 1924, Freiburg in Breisgau, Edit. Herder & Co., Vol., II. Text: Zweite Hälfte, pp. 515 and seq. Aut. cit., op. cit. Vol. IV., Tafeln, Illustr. 239. This illustration is showing the complete mural also with ornamental framing.

gemmata). To Methodius' left is another interesting figure. It rises directly over his left shoulder. This priestly form is attired in a violet vestment similar to that of the pope. Its physiognony represents a broad bearded face set upon a powerful neck. Anthropologically and anatomically this face is not unlike the face of St. Methodius. Even the elegant stature and dignified bearing of the figure suggest a strong likeness to Methodius. Judging by his episcopal vesture and by his place of prominence in the picture, one would say that this dignitary must have been an eminent member at the papal court.[3]

On the strength of historical records from this period of the arrival and sojourn of Sts. Cyril and Methodius in Rome, three names stand out as possibilities in identifying this figure. All three are associated with the Lateran Curia and it is likely that one of these three admirers and supporters of the holy brothers appears in the painting.[4] Let us first concentrate on the appearance and the physical representation of Saints Cyril and Methodius.

If we are to accept Wilpart's surmise about the representation of the forms of Sts. Cyril and Methodius on the fresco "The Translation of the Relics of Pope St. Clement," and if we are to agree with him unreservedly and also accept the dating of the work, we must weigh the following questions:

1. Have there been other images or medieval portraitures, facial representations of both saints, preserved in other places too?

2. Do other such delineations bear any similitude — at least in their main lines or features — to allow anthropological and anatomical resemblance to the figures of Cyril and Methodius in "The Translation . . ." painting, despite the repeated restorations of this painting, dating (according to Wilpert) from approximately the eleventh century?

3. Grivec, Fr. **De probitate et sanctitate Cyrili et Methodii in fontibus palaeoslavicis et documentis Ecclesiae,** in Acta Acad. Velehrad. 1948. Vol XIX, p. 6 and seq. Concerning the beatification of both Saints see also: M. Lacko, SJ. **Sv. Cyril a Metod.** Slov. vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda, Rím, 1963. Pp. 211, Seq.

4. Zagiba, Franz. **Neue Probleme in der kyrillomethodianischen Forschung.** "Ostkirchliche Studien", Band 1, 2/3 Heft, 1962, Augustinus — Verlag, Würzburg. Pp. 97, Seq., P. 120 In following quotations: (Neue Probleme . . .)

3. If they, moreover, bear morphological resemblances, are they then authentic; i.e., do they evidence features that could have been caught exclusively by a contemporary artist? In other words, is there question of images which correspond to some other painting executed in their lifetime, within the living memory of their appearance and personality?

4. Are the characteristic features of these representations of both saints substantiated by other documents besides by artistically creative works; e.g., by contemporaneous records, judgments, or traditions?

Answers to the last questions constitute basic matter. In the basilica of St. Clement (in the so-called second church) where St. Cyril was buried, there is found another painting involving figures. It is titled "The Particular Judgment" of St. Cyril and it depicts both St. Cyril and St. Methodius. (cf. PL III, No. 2) This composition, executed immediately after the death of St. Cyril, reliably bears all the characteristics of the artistic and period style distinguishing the ninth century.[5] According to the opinion of experts and judging by the epitaph inscribed under the painting and designated to the eternal memory of St. Cyril (at the beginning of our century this inscription was still legible to Wilpert and it was reproduced by him) this painting could have originated immediately after 869, one year after the demise of Cyril.[6]

This painting, "The Particular Judgment," portrays Christ as Judge seated hierarchically on an elevated throne in the dominant center of the composition. Holding an elegantly bound book, Cyril kneels to the left of Christ. He is of lean, ascetic aspect with a brow loftier than that of his brother Methodius who kneels opposite him and wears a

5. Wilpert, Op. cit. Vol. II, Kap. 5, PP. 1020-22 and Vol. IV., Tafeln, No. 214.

6. Ibid., Tafeln No. 216 showing the partly damaged inscription above the grave of St. Cyril. For the complete reconstructed reading of this inscription Wilpert suggests the following text: DEUS HOMINUM REPARATOR BENIGNUS AC RECTOR PRECES NOSTRAS EXAUDI UT CYRILLUS (missing in inscription: TUA MISERATIO — or — IN TUO NOMINE SANCTORUM TUORUM SOCIETATE LAETETUR PER IESUM CHRISTUM DOMINUM NOSTRUM QUI VENTURUS EST' ITERUM LECTOR DIC: DEUS DAT CYRILLO PECCATORI REQIEM AETERNAM AMEN.

narrow beard. The Archangel Gabriel, God's messenger and pilgrim, stands over Cyril with his hand resting on Cyril's right shoulder in an attitude of encouragement. (cf. PL III, No. 3 lower tier, left). In this gesture of the Archangel Gabriel we have a symbol of the intercessory office of God's ambassador who inspires Cyril as a persevering pilgrim and missionary of God.

At the right of the composition looms the majestic figure of Pope St. Clement. With a very obvious sweep of the right hand, he points to Cyril kneeling before him and also speaks on behalf of his soul. This artistic expression is a symbolic representation of the gratitude entertained by St. Clement toward St. Cyril who not only recovered his bodily remains but also restored them to Clement's birthplace, in fact even to his ancestral home. The theme here centers on the superlatively efficacious intercession of the third Pope on behalf of Cyril.[7]

Comparing the two countenances of St. Cyril (as they are portrayed in the two paintings under discussion, and that even despite restorations on the fresco of "The Translation . . ." and its more recent retouching in our own century,) we ascertain with no little surprise that in both instances we are confronted with an execution which anthropologically and morphologically is not only startingly similar or singularly alike, but is in fact iconographically identical. This study in comparison yields us grounds for a well warranted study of the features of likeness and the authentic lines of the face of St. Cyril. Naturally, we must proceed along lines of study that take into consideration medieval artistic characterization and its morphological stylizing of the creative medium. And it is thus that we must perceive the portrait-likeness of the face of St. Cyril, or of both saints. There is the matter of the extreme simlification of stylizing (in the spirit of the era) which must be considered. It is most readily apparent in the countenance of St. Cyril as subject of "The Particular Judgment." In spite of the many restorations and adaptations of this painting, the face of Cyril has been faithfully preserved and remains to this day a typical memorial of the style of

7. See our Note No. 1. about the architectural development of the Basilica, so called Churches No. 1—III.

decorative art — both church and figurative — as it gradually developed within Roman borders in Cyrilo-Methodian times. This style emerged out of the vigorous artistic impulse exerted by the Byzantine school and by Greek monastic colonies in Rome as well as by monastic art centers or workshops in the neighboring Abruzzi hills.[8] It flourished as early as the reign of Pope Leo IV — c. 855 — and was invariably used in paintings immediately antecedent to the Cyrilo-Methodian frescoes in the Basilica San Clemente. We may consider in this connection, the painting of Mary, Queen of Heaven, portrayed in Byzantine attire with pearl decorated clothing, etc. In the Byzantine stylizing of these paintings we can already sense some incipient trends of the newer pre-romanesque Frankish-Italian taste.[9] This is apparent especially in the face of the second figure kneeling at the right of the divine Judge, opposite Cyril. We have concluded that this figure represents St. Methodius.[10]

The subject is a clergyman who holds a chalice of pre-romanesque style. He is vested in crimson episcopal robes contrasting with the grayish-blue vesture of St. Cyril (PL III, No. 3 lower tier right). The dignitary apparently is offering Mass for the repose of St. Cyril. He has a full face set upon a rather sturdy neck. These lines effect an anatomical contrast to the thin face of St. Cyril. A closer study reveals the fact that this face is not only broader and more massive but that such an anatomical feature is made all the more contrasting by the aforementioned and artistically more advanced Carlovingian semicircular stylizing of the jawbone. In this context and in this manner it were well to analyze and contrast various portrait paintings of Carlovingian rulers found in contemporaneously il-

8. The literature about the subject is today very large. We refer only to basic works of H. Bertaux. **L'art religieux en Italie meridionale** and Hermanin: **L'arte Medievale in Roma nel secolo VIII–XIII**, 1946, Roma.
9. This trend in fine arts of Rome is evident especially when we compare the paintings executed in the same Basilica during the Pontificate of Leo IV (847–855) with the paintings in the same church during the second half of the IX Century.
10. So far the author treating this painting did not pay any attention to the color of bishop's vestment (red) and changed haircut of this "priestly figure" holding a chalice of bulky already preromanesque cup.

luminated codices of Frankish-Italian territories; e.g., Emperor Lothair, Charles the Bald, et al.

The look of Methodius is more vigorous and more direct than of Cyril. It bespeaks a character definitely more energetic than that portrayed by the dreamy appearance of St. Cyril. The figure is broad-shouldered. The hair is cropped tonsure-wise, much according to the custom of one who was the subject for episcopal consecration or according to the Roman usage of friars and priests. Over Methodius there stands the figure of Archangel Michael, the conqueror of Satan. And this too is symbolically appropriate for Methodius. At his side stands St. Andrew, Apostle, who was the patron of Greeks. Thus is the composition rounded out.

Let us consider the findings reported in specialized literature on this subject of the face of St. Methodius, the brother of Cyril.[11] The research is valid and its conclusions merit acceptance. They are coroborrated by the fact that we do know that Methodius was physically more robust than his brother Cyril though Cyril was from twelve to thirteen years younger than Methodius. This is also borne out by the fact that even after enduring extremely arduous missionary labors, imprisonment and other wearying and exhausting hardships, he remained active to the advanced age of about seventy years. It is likely, then that this is the face of this Methodius who may have been 53—54 years old at the time and was consecrated bishop after the death of Cyril.[12]

In the "Particular Judgment" Methodius is represented bearded in the Frankish-Italian manner. We conclude, therefore, that he adopted western or northern manners

11. Detailed description of the "Individual Judgment of St. Cyril" see in Wilpert, Op. cit. Vol. II, Kap. 5. Pp. 1020-1025. Wilpert is cautious in expressing himself regarding the priest with the Chalice offering evidently Mass for the deceased St. Cyril, although Wilpert admits that St. Methodius performed the funeral services for his brother Cyril. M. Lacko, SJ, Op. cit. P. 11 follows the opinion Wilbert regarding this "priestly figure."

12. Concerning the exact date of birth and death of Sts. Cyril and Methodius see the basic works of leading scholars of Cyrilo-Methodian era: Fr. Dvornik. **Les Légendes de Constantine et Methode, vues de Bizance,** 1933, Prague and Fr. Grivec. **Konstantin und Method, Lehrer der Slaven,** 1960, Wiesbaden. In English: M. Lacko: **Sts. Cyril and Methodius,** Rome, 1963.

and does not wear a beard typical of the Byzantine or Graeco-monastic style. (cf. faces of dignitaries and abbots in the aforementioned illuminated codices from Frankish-Italian regions.)

If we now compare the face of Methodius from the contemporaneous painting, "The Particular Judgment," originated within his own life span, with the face assumed to be that of Methodius as he walks at the left of the pope in the fresco "The Translation . . ." (by Wilpert's estimate painted about two hundred years later), we arrive at the following startling parallels:

If we visualize the three-quarter angle turn of the head of Methodius to the left rather than to the right, and substitute on it a Greaco-Byzantine beard, such as he wore on his arrival in Rome (cf. "The Translation . . .",) then anthropologically, anatomically and iconographically, both faces bear a strinking verisimilitude; they are, in fact, identical. At the risk of being repetitious, we again observe that this condition obtains even though "The Translation . . ." has undergone restorations and retouching. The fact that Methodius is beardless in the one portraiture can be explained thus: after his episcopal consecration, he returned into the neighborhood of the Frankish-Bavarian dioceses where, from the very outset, his every move was followed with critical intent, so that even his external appearance did not escape scrutiny. In these parts the wearing of a beard was regarded as a foreign importation, a Byzantine infiltration of manners.

In considering the artist who painted "The Particular Judgment" several historical circumstances as well as a number of related cultural influences should be kept in mind. In arts and in architecture, Rome was at this time dominated by a strong Graeco-Byzantine influence.[13] Culturally this spirit was grounded on a vigorous and older tradition moving back as far as the Syrio-Coptic. But in the era of Cyril and Methodius it was beginning to wane although it still managed to gain some renewed strength now and again. It prevailed, as there sometimes prevailed a resurgence of favor for the Greek language, occasionally causing it to gain priority over Latin in some circles of

13. P. Joannou Basilianer, 1958, Freiburg in Breisgau, Col. 37–39.

Rome. Culturally, this was considered indicative of higher priestly learning or intellectuality in elite circles. It was a matter of majestic tradition rooted in pre-Christian Romano-imperial learning.[14] Such Graeco-Byzantine learning with all its cultural and civilizing elements of the eastern Mediterranean region did not cease to be the ideal of ninth century Christianized Rome. Though Charlemagne renewed the west-Roman empire in 800, influences from this Frankish territory began to appear only later; i.e., in the Cyrilo-Methodian period. The artist of "The Particular Judgment" had to grow up out of this cultural environment which was already an admixture of two elements — the Byzantine as well as the Frankish-Italian. Such an artist must have been recommended by the Graeco-Byzantine monks with whom our Saints Cyril and Methodius must have stayed as among their own nationals during their sojourn in Rome.

The earliest date we would venture to assign for the execution of this painting is the first half of 869 (St. Cyril died on February 14 of this year). Accordingly, the face of St. Cyril in this painting represents the saint when he was about 42 years of age. It is a pinched, sickly face. We can judge from its appearance that even in his early years St. Cyril suffered from overwork and exhaustion. The fatigue of long journeyings and illnesses suffered en route had worn him out completely. Besides, let it be remembered that Cyril spent himself also by intensive intellectual activities. The mastery of many languages and phisophical delvings in addition to his missionary activities and his apologetic disputations definitely undermined his health, his physical stamina. All this is reflected in his portrayed appearance. Though he was younger in age than his robust brother, he looked older and more wasted. Emperor Michael III made an observation on this score before the departure of St. Cyril to the Slovaks and the Moravians. He was concerned about Cyril's physical weariness and exhaustion, and about his undermined health. He said, "Phi-

14. A. Michel. **Die griechischen Klostersiedlungen in Rom, bis zur Mitte des 11 Jahrhunderts,** 1952, Würzburg, in "Ostkirchliche Studien", 1, P. 31 and seq. — Klausner Th. **Die liturgischen Austatuschbeziehungen zwischen der römischen und der fränkischen Kirche vom 8 bis 11 Jahrhundert,** 1933, Münster, in "Histor. Jahrb. d. Göorres-Geseltschaft, Vol. 53, Pp. 169-189.

losopher, I realize that you are exhausted . . ." [15]

The face of Methodius in "The Particular Judgment" is by contrast the face of one who is physically strong and energetic, and younger looking than the really more youthful Cyril. Iconographically it is a fuller, healthier and constitutionally better preserved face. While Cyril burned up his energies and physical stamina by intensive intellectualizing and apostolic endeavor, Methodius was occupied as a high ranking imperial magistrate and lived a well regulated and less taxing life. He was therefore much better preserved and he was assigned as a support to his brother for the successful accomplishment of a magnificent undertaking among the Slovak and Moravian peoples.

The preservation of the standardized likeness of Saints Cyril and Methodius on both paintings despite the broad divergence of two hundred years of difference in time (Wilpert suggests some time after 1000 as the proper dating for "Translation . . .") can be explained in only two ways:

1. The painting of "The Translation . . ." could have been undertaken only on the basis of preserved and iconographically accepted models for both saints which even after the year 1000 still presented the appearance of Saints Cyril and Methodius with fidelity. This conclusion holds especially in the case of the bearded St. Methodius prior to his episcopal consecration. In this case there would then be reference here to models unknown to us or destroyed matter reaching back into the Cyrilo-Methodian era.

2. The other alternative is that by repeated or frequent restorations and retouchings the composition "The Translation . . ." was as far back as the eleventh century so greatly altered that it had lost its original style and its artistic period characteristics, according to which we would have been able to ascribe it to the Cyrilo-Methodian era. It has suffered such damage in the renovations undertaken within the past century. As a matter of fact, even the most

15. The exact place of accomodation of Sts. Cyril and Methodius during their visit in Rome has been established by Dr. J. Vajs in his comentaries to the reedition of J. Dobrovsky's work: **Cyril a Metod, Apoštolové slovanští**, 1948, Praha, See also P. 178 and seq. in the "Festschrift to the 75 Anniversary of J. Vajs." According to J. Vajs the residence of both Saints was the Monastery and Church of St. George of Greek Basilian Fathers.

recent work on it has been damaging rather than really restorative (as orally reported by Rev. M. Lacko, SJ). Consider as an example, the retouching of the deacon who moves in the procession behind the reliquary of St. Clement. Today he is represented as a woman— surprisingly a woman within a processional of priests. This error of judgment and execution was, no doubt, inspired by the name **Maria Macellaria** inscribed below the painting.[16] in the most recent restoration, the position of the hands of the pope as well as of both saints was changed and portions of "The Translation..." that had fallen out were reconstructed.[17] In Wilpart's precise and detailed reproductions of the painting made at the beginning of this century, there is no trace of such alterations; hence they differ significantly from the painting as it stands today. Consequently, for our purposes of study we choose not the less desirable representation but reproductions of the authentic paintings as we have them from Wilpert.[18]

In every instance, once the typological authenticity of the identical iconographical likeness of both figures has been established even in "The Translation...", we can affirm that Saints Cyril and Methodius were painted with such individual identifications as correspond to the images on the painting "The Particular Judgment" of St. Cyril.

We should like to make a further commentary on one more iconographic feature — the face of Christ portrayed as the Judge. The stylizing of the face and the iconographic type genuinely correspond to the Byzantine style prevailing in Roman territory. Study, for example, the bordering of the cross with pearls which is painted within a halo (PL III, No. 4, left). Byzantine-slanted features are reflected in the face also, especially in the sketching of the so-called "facial" or "mimic triangle" and the tender single-pointed Byzantine beard. Other indicative details are

16. See the latin dedication text of the donor on the mural in Jozef Špirko: **Cirkevné dejiny**, Vol I, 1944, Neografia, Turč. Sv. Martin. (Full page color Frontispitz).

17. See the full page color frontispitz in Lacko's: **Sts. Cyril and Methodius**, Rome, 1963 and compare with our reproduction PL III, No. 1, or Wilpert, Op. cit., Vol. IV, Tafeln, No. 239 (Reproduction of 1924).

18. Wilpert, Op. cit. Vol. IV, Tafeln, No. 213, 214, 216, 239.

the almond-shaped eyes, the characteristic formation of the nose, the yoke-like trace effected by brush stroking in the region of the brow just above the eyes, as well as the hair style. All these features as they are developed in this painting correspond to a similar treatment of the image of Christ elsewhere. It is the painting of Christ the Pantocrator found on the arch of the crypt in Debrev (Fel Debrö) above the Tarnava in the Matra Mountains (PL III, No. 4, right). In another study of this publication in which we treated of the See and the burial place of St. Methodius we have made definite references and outlined our findings concerning the Cyrilo-Methodian foundation of this large-scale and relatively well preserved basilical structure (begun between 875-885) situated on the early-medieval ethnic locale of the Slovaks.

Early in this study we made mention of the large figure of a dignitary which looms directly over the left of St. Methodius. We further indentify this figure as wearing a violet cloak over a form of fine stature, broad in the shoulders, wearing a rich rounded beard. An attending priest raises a thurible just above this gray-haired venerable dignitary (PL III, No. 1, right half).

Judging from historic records and drawing our own research, we find four names of officials from the Lateran palace which suggest themselves as possibilities for identifying this personage.[19] Naturally, they would be well-wishers as well as the influential admirers of the holy brothers. The first of these is Anastasius who was at that time papal librarian, classified in source references simply as a priest. The second possibility is Arsenius, the Bishop of Orto an uncle of Anastasius. Both of these took part in presenting for the approval of the papal curia the liturgical books which Cyril and Methodius had translated.[20]

As a third possibility we have Bishop Gaudericus of Velletri. Even before Cyril and Methodius came to Rome,

---

19. These important personalities of the contemporary Lateran circles have been described and mentioned in works of Dvornik, Grivec and Vajs. A summarized survey was published by F. Zagiba in "Neue Probleme . . .," Pp. 120 and seq.

20. Klausner, Th. **Der Uebergang der römischen Kirche von der griechischen zur lateinischen Liturgie,** 1946, Roma, in "Miscelanea G. Mercati, Pp. 467–482.

Gaudericus was deeply interested in the relics of St. Clement which Cyril had recovered. This interest can be traced through correspondence between Gaudericus and Anastasius.[21] The immediate interest of Gaudericus was heightened by the fact that his cathedral was consecrated to St. Clement Pope and Martyr.

A fourth is a bishop whose name appears in connection with the Cyrilo-Methodian mission—Bishop Formosus whose see was Porto. Since he only ordained several disciples of Saints Cyril and Methodius, he need not be really included in these considerations.[22]

Holding the office of papal librarian, Anastasius was also really papal secretary in a certain sense. It was he who very efficiently and with diplomatic expertness worded important decisions and papal documents. However, since he was ranked as a priest only, he may be ruled out of our considerations in the study of this painting. The second possibility we mentioned was his uncle Bishop Arsenius, who worked together with Anastasius in presenting the Cyrilo-Methodian books for approbation.[23] But from contemporaneous chronicles we know that Bishop Arsenius died at some time between March and the end of 868, preceding St. Cyril in death by only a few weeks. This, of course, does not necessarily rule out the presence of this bishop on the painting, especially since he was influential in seeking approbation for the cause of the sainted brothers.[24] The majestic mien of this venerable man, his fuller bodily proportion which are strongly Greek, even to the detail of hair and beard, seem to suggest the possibility of Arsenius in this representation.

---

21. Bishop Gaudericus is considered also as the author of **Italian Vitae of Sts. Cyril and Methodius.** See M. Lacko, Op. cit., Pp. 128–129.

22. We exclude from the picture Bishop Formosus from Porto, because it is known from historical sources that at the beginning he was against the use of the Slavonic Language in the Liturgy. See Lacko, Op. cit. Pp. 127–128.

23. The priest Anastasius, Pope's librarian was also among those attending the lectures of St. Cyril in Rome about the doctrine of Dionisius Aeropagita. See Lacko, Op. cit. P. 121.

24. Zagiba, Franz. **Die Messe in slavischer Sprache.** In the Handbook "Die Musik in Geschichte und Gegenwart". See the same author: "Neue Probleme . . .," Pp. 120, seq.

The following facts, however, speak most strongly for Bishop Gaudericus: he was bishop of Velletri with his cathedral church named in honor of St. Clement. Very likely he was most anxious to have some relics of St. Clement for his cathedral. Note that in the painting he is immediately next to the reliquary that is being carried in the processional, a detail that suggests his eagerness. This matter, however, remains an open question until such time as definite findings are made to prove beyond doubt the indentity of his artistic episcopal personality included in the papal entourage.

We trust that we have succeeded in determining the true delineation of Saints Cyril and Methodius and in placing before the eyes of the viewer of these paintings not only in their historic aspect but also in their physical likeness. These personal sketches of them were caught by the characterizing means of expressing medieval art in painting, and produced in their very lifetime.[25] This iconographic and authentically characteristic likeness of Saints Cyril and Methodius corresponds with historic data and with the judgment of their contemporaries. This matters, therefore, touches not only the proof of verisimilitude but also the authentic creative character image — known and typified in the iconography of the early dawn of the middle ages.

25. The medieval means of representing an individual on a portrait are different from the renaissance ones. In medieval portraiting the emphasis is on expressing the main and typical features of a personality and not so much of particular details.

ČI SV. CYRIL A METOD ZAPOJILI SLOVÁKOV NA ZÁPAD?

Michal Lacko, S.J.

V slovenskom písomníctve často sa stretávame s mienkou, že sv. Cyril a Metod svojou činnosťou nás zapojili na Západ, otvorili nám brány západnej kultúry, včlenili Slovákov do rodiny západoeurópskych národov atď. Napríklad aj z príležitosti tohtoročného jubilea v úvodnom článku *Literárneho Almanachu Slováka v Amerike* čítame: "Slováci, *zapnutí do prúdu latinskej kultúry* zásluhou svojich vladárov, kniežat Mojmíra a Pribinu, prvý raz činne zasiahli do európskeho ideového vrenia v koncepciách ríše veľkomoravskej; tej ríše, ktorú k veľmoci povzniesli slovenskí panovníci Rastislav a jeho synovec Svätopluk." A trochu ďalej: "Jeho (sv. Metoda) tri cesty do Ríma, aby tam pred Stolicou sv. Otca vyznal svoju oddanosť k viere a *prítuľnosť k západnej kultúre* . . ."[1] Mohol by som citovať mnoho podobných tvrdení, ale myslím, že to nie je potrebné.

V tomto článku chcem objasniť, že takáto mienka nie je správna, a predniesť svoju mienku, ktorú možno zhrnúť do krátkej tézy: *Sv. Cyril a Metod zapojili Slovákov na kresťanstvo; na poli kultúrno-politickom pomáhali vytvoriť osobitný svojrázny slovanský blok, ktorý by bol treťou silou v Európe medzi ríšou franckou a byzantskou.*

Je pravda, že prvé hlásenie kresťanstva prišlo zo Západu, a že prví misionári boli nielen Nemci, ale až Íro-Škóti. Počiatky tohto vplyvu siahajú k roku 796, keď cisár Karol Veľký porazil Avarov, slovenské kmene priviedol do určitej závislosti na svojej ríši, a vyslal sem prvých misionárov. O tejto činnosti dnes nám svedčia početné archeologické objavy, zpráva v spise *De conversion Bagoariorum et Carantanorum* o posviacke kostola v Nitre okolo r. 828, ako aj početné západné vplyvy v slovenskej náboženskej terminológii. Keby vývoj bol aj ďalej tak pokračoval, iste by sme mohli súhlasiť s vyššie citovaným tvrdením "Slováci zapnutí do prúdu latinskej kultúry *v období kniežat Mojmíra a Pribinu* . . ."[2]

---

1) Veľké slovenské jubileum: Literárny Almanach Slováka v Amerike na rok 1963, str. 5.

2) Hovorím **"v období"** a nie ako v citovanom článku stojí "zásluhou

Avšak po nich prichádza Rastislav, Cyril a Metod, ktorí chceli dať Veľkej Morave celkom iný, svojský ráz.

V čom pozostáva koncepcia Rastislavova? Ponajprv úplné vymanenie sa z nadvlády franckej ríše a z akejkoľvek feudálnej závislosti.

Po druhé, samostatná a svojská vnútorná výstavba; po stránke kultúrnej, náboženskej, cirkevno-právnej atď.

Čo sa týka prvého bodu, sú známe vojny medzi Rastislavom, Svätoplukom a Nemcami, aby striasli nemeckú nadvládu. Jasne nám o tom hovoria Annály Fuldské, Annály Meginhardove a iné, hlavne k rokom 864, 869-71, 892-93.[3] Tieto veci sú dosť známe, a preto sa tu nechcem rozširovať.

Čo sa týka spojenectva s inými štátmi, Rastislav, aby sa vymanil z nemeckej nadvlády, hľadal spojenectvo s byzantskou ríšou, hlavne keď sa pripravovala vojna roku 864. Posolstvo Rastislavovo do Carihradu roku 862, ktoré žiadalo o vierozvestov, malo zaiste poverenie vyjednávať aj o veciach politických. No keď Svätopluk neskoršie upevnil svoju ríšu, takže nemusel počítať s pomocou iných, snažil sa aj po stránke politickej vyrovnať sa vtedajším dvom veľkým ríšam: na západe Franckej a na východe Byzantskej.

Ako ony, aj veľkomoravský vladár nielenže nadviazal priame styky s Rímskou apoštolskou Stolicou, ale s vtedajšími pápežmi pestoval ideu vytvoriť tretí slovanský blok medzi vyššie spomenutými ríšami: Franckou a Byzantskou. V tomto zmysle jeho vyslanec do Ríma roku 880 Zemežizeň dáva Veľkomoravskú ríšu pod ochranu sv. Petra, čo práve znamená, že sa opiera o autoritu Rímskej apoštolskej Stolice. To isté Svätopluk neskoršie predloží aj pápežovi Štefanovi V. V tomto zmysle Ján VIII. vyjednával tiež s chorvátskym vladárom Branimírom skrze iného Svätoplukovho vyslanca kňaza Jána z Venécie.

Dôkazom pre túto koncepciu sú pápežské listy, z ktorých tu chcem uviesť hlavné state:

Pápež Ján VIII. v bule *Industriae Tuae* z roku 880 píše:

Mojmíra a Pribinu", lebo im bola tá kultúra ako politicky závislým kniežatám jednoducho prinesená, bez veľkých diskusií.

3) Výťah z Fuldských Annálov týkajúcich sa Veľkomoravskej ríše, po slovensky prináša Ján Stanislav: Dejiny slovenského jazyka, zv. III, Bratislava 1957, str. 26-36.

"Bedlivosti Tvojej chceme dať na známosť, že od Nášho spolubrata Metoda, najdôstojnejšieho arcibiskupa svätej Cirkvi Moravskej, ktorý prišiel spolu so Zemežízňom, Tvojím verným, k hrobom sv. Apoštolov Petra a Pavla a k Nám, a prehovoril jasnou rečou, dozvedeli sme sa o Tvojej úprimnej oddanosti a láske celého Tvojho národa, ktorú máte voči Apoštolskej Stolici a voči Našej osobe. Lebo vnuknutím Božej milosti, opovrhnúc inými panovníkmi tohto sveta, vyvolil si si, spolu so vznešenými a vernými svojimi velikášmi a s celým národom svojej zeme, z najvernejšej lásky, Sv. Petra, apoštolského predáka, a jeho námestníka (pápeža), za ochrancu, a vo všetkom pomocníka a obrancu. Skláňajúc šiju pod Jeho, a jeho námestníka (pápeža) ochranu, s vrúcnou pobožnosťou túžiš ostať najoddanejším synom až do konca. Za túto Tvoju a Tvojho národa takú veľkú vieru a oddanosť objímame Ťa — ako keby si bol Naším jediným synom — s otvoreným náručím Nášho apoštolstva, s vrúcnou láskou, a so všetkými Tvojimi vernými (poddanými) prijímame Ťa do Nášho otcovského lona ako stádo Pána Nám zverené, a chovať vás chceme štedro pokrmom života, a budeme sa snažiť odporúčať Ťa v Našich modlitbách Všemohúcemu Pánovi, aby si premohol, ochraňovaný zásluhami svätých Apoštolov, všetky protivenstvá tohto sveta, a aby si niekedy jasať mohol v nebi s Kristom, naším Bohom."[4]

Podobne píše pápež Štefan V. v liste Svätoplukovi z roku 885:

"Pretože si sa horlivosťou viery so všetkou oddanosťou oddal kniežaťu svätých apoštolov, tojest Petrovi, kľúčnikovi kráľovstva nebeského, a jeho námestníka si si pred všetkými kniežatmi tohto pominuteľného sveta vyvolil za hlavného patróna, a odovzdal si sa pod jeho ochranu spolu s veľmožmi a ostatným ľudom Tvojej zeme, ustavičnými modlitbami prosíme Boha, darcu všetkého dobra, aby si bol chránený pomocou Toho, v ktorého rukách sú všetky práva kráľovstiev, aby si chránený jeho záštitou a orodovaním kniežat apoštolských Petra a Pavla, bol od diabolských nástrah ochránený, aby si sa z telesného zdravia tešil, aby na duši a na tele bezúhonný,

4) Ján Stanislav: Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda. 3. vyd. Turč. Sv. Martin 1950, str. 175. Tu však prinášam mnou opravený preklad na základe originálu.

a ozdobený dobrými skutkami, bol si od večného sudcu bezprestajnou blaženosťou obdarovaný."[5]

Všimnime si v týchto dokumentoch zvlášť výrazov: *"opovrhnúc inými panovníkmi tohto sveta, vyvolil si si... sv. Petra a jeho námestníka (pápeža) za ochrancu, a vo všetkom pomocníka a obrancu"*[6] a podobne v druhom dokumente: *"... oddal si sa sv. Petrovi... a jeho námestníka si si pred všetkými kniežatmi tohto sveta vyvolil za hlavného patróna a odovzdal si sa pod jeho ochranu spolu s veľmožmi a ostatným ľudom Tvojej zeme."*[7]

A že sa pápeži na Veľkomoravskú ríšu aj vskutku spoliehali, o tom máme záznam vo *Fuldských letopisoch* k roku 890, keď pápež Štefan V. skrze Svätopluka chcel vplývať na nemeckého kráľa Arnulfa: *"V polovici Veľkého pôstu kráľ (Arnulf) odcestoval do Panónie, kde mal schôdzku s kniežaťom Svätoplukom na mieste, ktoré sa ľudovo volá Omuntesperch. Tu medziiným spomenutý knieža, požiadaný pápežom (Štefanom V.) horlivo prosil kráľa, aby šiel do Ríma navštíviť chrám sv. Petra, a aby dal do poriadku Itáliu, zmietanú zlými kresťanmi a hroziacimi pohanmi.*[8] *Ale kráľ zaneprázdnený rozličnými vecami, hoci nerád, žiadosť odmietol."*[9]

Politicky teda veľkomoravskí panovníci nepridali sa jednoducho k Západu, ale šli svojou cestou, v spojení s Rímskou apoštolskou Stolicou. Toto "odovzdanie krajiny pod ochranu sv. Petra" je jedným z prvých príkladov potom v stredoveku všeobecného obyčaju.

No nestačilo iba vybojovať vonkajšiu nezávislosť, ale bolo treba zvnútra upevniť Veľkomoravský štát, dať mu svojskú náplň duchovnú, kultúrnu, cirkevno-právnu atď. V tejto veci nad všetkými veľkomoravskými panovníkmi vyniká Rastislav. Mal veľké šťastie, že v cyrilometodskej misii dostal

---

5) Tamže str. 181. O prekladaní platí to isté.

6) "contemptis aliis saeculi huius principibus, beatum Petrum... vicarium que illius habere patronum et in omnibus adiutorem ac defensorem... elegisti". Grivec-Tomšič, Constantinus et Methodius Thessalonicenses: Fontes, Zagreb 1960, str. 72.

7) "Apostolorum principi Petro... Te devovisti eiusque vicarium praecunctis huius fluctivagi saeculi principibus principalem patronum elegisti eiusque Te cum primatibus ac reliquo terrae populo tuitioni pariter commisisti." Tamže str. 75.

8) Boli to pravdepodobne Maďari, ktorí napádali až Severné Taliansko.

9) Stanislav, opus cit. str. 33.

práve mužov, ktorí sa stotožnili s jeho náhľadmi a v spolupráci s Rastislavom snažili sa dať jeho štátu svojskú vnútornú náplň.

V tomto poňatí treba hľadieť na posolstvo Rastislavovo ponajprv do Ríma a potom do Carihradu. Nešlo iba o hocakých misionárov, ktorí by rozumeli slovenský jazyk. Kdeže by sa boli v tom čase vzali v Ríme takí misionári! Okrem toho nemeckí misionári, ktorí už od roku 796 hlásali Evanjelium na Veľkej Morave, zaiste si osvojili aspoň natoľko slovenský jazyk, aby svoju úlohu mohli splniť. O tom nám svedčia napríklad *Frizinské pamiatky*, ktoré boli pomôckou zaiste niektorému nemeckému misionárovi v jeho apoštoláte medzi Slovanmi.

Rastislavovi teda išlo o mnoho viac. Už jeho poslovia v Carihrade od cisára Michala III. žiadali výslovne: *"biskupa a učiteľa"*, rozumie sa, takého, ktorý by rozumel slovenský jazyk. Rastislav totiž chcel vymaniť Cirkev vo svojom štáte na závislosti na Cirkvi nemeckej a nástojil dostať pre Veľkú Moravu osobitnú hierarchiu, ktorá by bola závislá iba na najvyššej cirkevnej autorite. Cisár Michal III. neposlal mu hneď biskupa, ale zaiste uistil Rastislava, že sa tak stane čím skôr.

Cyril a Metod celou svojou činnosťou snažili sa splniť plány kniežaťa Rastislava, aby dali jeho štátu svojskú duchovnú náplň. Ako to dosiahli?

1. Cyril zostavil osobitné glagolské písmo pre Slovákov, ktoré bolo odlišné aj od západného, aj od východného.

2. Do slovenského jazyka začal prekladať najvážnejšie knihy liturgické a iné, vytvárajúc tak svojskú literatúru. Spočiatku to boli iba preklady, ale skoro nachádzame aj vlastnú tvorbu, či už už samých Cyrila a Metoda, alebo ich žiakov. V prekladoch záviseli od predlôh. Nakoľko boli Grékmi, prekladali hlavne z gréckych autorov: napríklad homílie čiže kázne, poučenia, životy sv. otcov atď. No prekladali aj z latinčiny, ako o tom svedčí rímsko-slovanská bohoslužba.

3. Hoci s veľkými ťažkosťami, ale podarilo sa im dostať dovolenie aj v Carihrade aj v Ríme, aby zaviedli slovenský jazyk do bohoslužby. A tým chceli Slovákov postaviť naroveň s inými národmi.

4. Zakladali školy pre výchovu mládeže, zvlášť kandi-

dátov na kňazstvo. V tých školách sa mala vychovať svojská vedúca vrstva.

5. Už Rastislavovo posolstvo v Carihrade žiadalo aj nejaký civilný zákonník, aby Veľká Morava nebola závislá na práve Franckej ríše. A tak Cyril a Metod prekladajú do slovenčiny byzantský zákonník zvaný *Nomokanon.* V ňom bola jedna časť civilného práva (nomos) a druhá cirkevného práva (kanon). Avšak neskoršie vymanili sa aj z tohto byzantského zákonníka. Keď sa Metod ako arcibiskup vracal na Veľkú Moravu, pápež Ján VIII. dal mu osobitný zákonník, aby ho niesol so sebou. Je to tak zvaná *Collectio Hadriana augmentata,* ktorá bola rozdielna aj od práva byzantského, aj od práva franckého. Podľa výskumov profesora W. Lettenbauera ten samý kódex máme ešte aj dnes zachovaný v štátnej bibliotéke v Mníchove.[10]

6. No najväčším výdobytkom cyrilometodským bolo cirkevnoprávne osamostatnenie Veľkej Moravy tým, že dosiahli ustanovenie osobitnej hierarchie. Právomoc Metoda ako arcibiskupa prechádzala aj cez hranice Veľkej Moravy a zahŕňovala aj iné slovenské kraje, čo bolo, ako som vyššie spomenul, práve v intenciách Rímskej apoštolskej Stolice: vytvoriť tretí blok medzi Byzantskou a Franckou ríšou.

Z tohto letmého prehľadu, myslím, jasne vysvitá spolupráca medzi Rastislavom, Cyrilom a Metodom o vytvorenie svojskej slovenskej kultúry ako duchovnej náplne Veľkomoravského štátu. Nešlo teda o zapnutie ani na Východ, ani na Západ, ale samostatné povznesenie. Zaiste pre nutné potreby nemohli čakať, kým sa vytvorí domáca literatúra, a preto prekladali z literatúry gréckej a latinskej. Ak sa bližšie prizrieme, zistíme, že omnoho viacej toho preložili z gréčtiny, než z latinčiny, čo je prirodzené, nakoľko sami boli Grékmi. A preto ak Cyril a Metod otvárali nejakú kultúrnu bránu Slovákom, tak to bolo skôr smerom na Východ.

Predsa však nemožno tiež celkom vylúčiť aj zapnutie na Západ, ak sa správne rozumie. Niekto totiž môže argumentovať takto: Cyril a Metod zapojili Slovákov na Rím, a Rím je Západ. Tu, zdá sa mi, väzí určité nedorozumenie. Treba dobre rozlišovať medzi Rímom ako strediskom západnej kultúry a

10) Codex Latinus Monacensis 14008.

Rímom strediskom katolíckej Cirkvi. Cyril a Metod zapojili Slovákov na Rím ako stredisko katolíckej Cirkvi, ktorá ako taká nie je ani východná, ani západná, ale objíma všetky kultúry. A v tom čase vskutku Východ a Západ boli ešte v jednote v tej istej katolíckej Cirkvi. Iba neskoršie došlo k rozkolu, a odvtedy pre vonkajšie okolnosti katolicizmus je akoby stotožnený so západnou kultúrou. V tomto zmysle, nakoľko Slováci zostali cez storočia katolíkmi, možno povedať, že prijatím kresťanstva sa zapojili na Západ. No nie je to z vnútornej podstaty veci, ale ako som naznačil, iba z historických okolností.

Že Cyril a Metod nemali v úmysle jednoducho zapojiť Slovákov do západnej kultúry, nakoľko na cirkevnom poli ona bola predstavovaná Rímom, o tom svedčia ich duskusie, ktoré mali v Ríme ohľadom zavedenia slovenského jazyka do liturgie, a potom všetky obžaloby, ktoré boli podané do Ríma proti Metodovi jeho sufragánnym biskupom Vichingom, či už za jeho života, alebo hneď po smrti: napríklad, že pri bohoslužbách nespieval *Filioque*, že zavádzal iný poriadok pôstov, ako ho držala Cirkev na Západe atď. Vieme, že keď Metod osobne všetky tie veci vysvetlil, pápež Ján VIII. ho uznal za nevinného a pravoverného. Išlo totiž práve o rozdielnosti nie vo viere, ale o svojské vyjadrenie tej viery.

Sľubný vývoj, započatý súhrou spolupráce medzi Rastislavom, Cyrilom a Metodom, utrpel veľký úder jednak predčasnou smrťou sv. Cyrila — ale to by ešte nebolo najhoršie, lebo Metod pokračoval v duchu svojho brata —, jednak odstránením a uväznením Rastislava, a čo najhoršie, neporozumením Svätopluka. Je ťažko vysvetliť, ako mohol Svätopluk nejsť v šľapajách svojho strýca Rastislava. Veď náboženská a osvetová činnosť Metoda a jeho žiakov mohla iba prispieť k posilneniu jeho ríše. Najväčším úderom bolo vyhnanie cyrilometodských žiakov, čo malo za následok, že cyrilometodské dielo — totiž tie vyššie spomenuté charakteristické črty, do ktorých zaobliekali katolícku vieru — na Slovensku skoro zaniklo.

Ostala však katolícka viera, ktorá sa potom prejavila cez storočia v spojení so západnou kultúrou. To je historický fakt, že Slováci od storočí patria k západnej kultúre. Ale či je to

zásluhou sv. Cyrila a Metoda? Iba natoľko, nakoľko nám priniesli katolícku vieru. Z vyššie rečeného však vysvitá, že oni tú katolícku vieru chceli ináč podať Slovákom, v svojských samobytných formách.

Dnešná naša západná kultúra nie je dielom sv. Cyrila a Metoda, ale iných činiteľov, ktorí práve konali proti úmyslom sv. Cyrila a Metoda.

Dnes Slovensko, hoci geograficky leží v strednej Európe, je na prechode dvoch kultúr: západnej a byzantskej. Sme vlastne prechodným územím, v ktorom jedna kultúra do druhej prechodí. Dozvyky oboch kultúr k nám dochádzajú z ich stredísk možno oneskorene, a v svetovej literatúre náš prínos ani k jednej, ani k druhej neberú do úvahy. Celkom ináč si to predstavovali Rastislav, Cyril a Metod. V ich koncepcii Slovensko — Veľká Morava — malo byť strediskom novej samobytnej kultúry, ktorá sa mala rozšíriť potom k iným slovanským národom. V ich pláne Slovensko by bolo bývalo ústredným územím kultúrneho celku slovanského, kým dnes je prechodným územím dvoch kultúr. Keby sa tie plány boli uskutočnili v plnom rozsahu, kultúrna mapa Európy by bola vyzerala dnes celkom ináč. No pre vonkajšie okolnosti — vpád Maďarov — a žiaľbohu aj pre vnútorné — vyhnanie cyrilometodských žiakov — plány stroskotali.

Ešte raz chcem tu prízvukovať, že nechcem popierať zapojenie Slovákov do západnej kultúry, ale chcem iba osvetliť úlohu sv. Cyrila a Metoda. Iba nakoľko nám priniesli katolícku vieru, iba natoľko možno povedať, že Cyril a Metod zapojili Slovákov na Západ, čo však tiež nevyplýva z vnútornej podstaty veci, ale iba z historických okolností. Čo okrem katolíckej viery máme v našej kultúre západného, to je nie zásluhou sv. Cyrila a Metoda, ale napriek ich úmyslom a účinkovaniu.

SLOVANSKÉ MENÁ V PRASTAROM CIVIDALSKOM EVAJELIÁRI

*Prof. Dr. Arturo Cronia,**
riaditeľ Ústavu pre slovanskú filológiu Univerzity v Padove

Vzácny a povestný je kódex z Akvileje, zvaný tiež "Cividalský Evanjeliár" podľa miesta, kde je zachovaný. Ostáva však bohužiaľ ešte veľa nerozriešených problémov v jeho súvislosti.

Vieme, že kódex bol napísaný v VI. alebo v V. storočí a že teda patrí medzi veľmi staré latinské texty evanjelií. Vieme, že v určitých obdobiach jeho Evanjelium podľa sv. Marka bolo považované za pôvodný rukopis a že sám kódex bol skaličený, lebo v XIII. alebo XIV. storočí bolo z neho odtrhnuté sedem zošitkov s Evanjeliom sv. Marka, ktoré boli potom zaviazané do striebra. Dva z nich potom roku 1354 — pravdepodobne v samej Akvileji — boli darované Karolovi IV. z príležitosti jeho cesty do Itálie na slávnostnú korunováciu v Ríme (a tak sa dostali do Prahy, kde sa podnes nachádzajú). Ostatných päť roku 1420 Benátky si vyžiadali od Cividale, kam boli prenesené pre väčšiu bezpečnosť z Akvileje. Z tých istých motívov bol roku 1409 do Cividale prenesený aj celý pôvodný kódex, obsahujúci ostatné Evanjeliá. Tento kódex, z ktorého chýbajú iba posledné listy, darované pravdepodobne ako relikvie, podnes nachádza sa v archeologickom múzeu mestečka Cividale (pod č. 1 zbierky

---

* Univ. Prof. Dr. Arturo Cronia patrí medzi najvýznamnejších slavistov Talianska a zaujíma popredné miesto i v radoch pestovateľov a predstaviteľov slavistiky vôbec. Narodil sa v Zadare na dalmatskom pobreží roku 1896, študoval v Štajerskom Hradci a v Prahe v rokoch 1914-1919, pod vedením prof. Murku a Machala. Roku 1921 dosiahol doktorát literárnych vied na univerzite v Padove, špecializujúc sa v slovanských literatúrach. V tom istom roku začal publikovať svoje vedecké práce, ktoré hneď odprvoti vzbudili pozornosť vo vedeckých kruhoch. Tak už roku 1922 ako prvý Talian získal štátne štipendium vtedajšieho Česko-Slovenska pre cudzozemských vedeckých pracovníkov a mohol sa vrátiť do Prahy na dlhší študijný pobyt. Roku 1924 dosahuje titul docenta srbsko-chorvátskej reči a literatúry v Taliansku. V nasledujúcom období jeho literárno-vedecká činnosť registruje celý rad dôležitých prác, ktoré robia jeho meno známym i za hranicami, najmä v slovanskom svete. Roku 1929 bol pozvaný prednášať taliansku reč a literatúru na univerzitu v Brne, kde prišiel do styku aj so slovenskými poslucháčmi. Čoskoro však prijal ďalšie pozvanie, ktoré mu došlo z Bratislavy, takže sa stal zmluvným profesorom aj na Slovenskej (vtedy Komenského) univerzite, kde účinkoval až do roku 1936. Prof. Croniovi patrí zá-

Posvätných kódexov) a je vo veľmi zachovalom stave. Oveľa horšie je na tom Evanjelium sv. Marka, ktoré Benátky chceli si zachovať ako relikviu v poklade sv. Marka, kde však pre vlhkosť a nedostatok svetla kódex veľmi utrpel, takže už za čias Montfaucona — teda v XVII. storočí — stal sa nečitateľnou masou. Vieme ďalej, že v VI. alebo VII. storočí do tohto kódexu boli pripísané poznámky liturgickej povahy, najmä označenia dní, na ktoré sa čítali príslušné state Evanjelií, ako aj to, že ku koncu VII. storočia začali sa doň vpisovať mená návštevníkov kláštora, v ktorom sa kódex uchovával. Boli prirodzene študované a sú známe jeho charakteristiky z hľadiska paleografie, liturgie a pod.

Kto však vie, kde bol tento kódex spísaný a kde bol sprvosti užívaný? Podľa niektorých mienok mal byť napísaný pre daktorý kostol hornej Itálie, kde bol zaužívaný ambroziánsky rítus, teda napríklad v Pávii (Della Torre). No ide tu iba o púhe konjektúry. Dakto predpokladá, že veľmi zavčasu, azda hneď po smrti patriarchu Pavlína (804) kódex bol užívaný v akvilejskom patriarcháte; chýbajú však

---

sluha za prvé systematické uvedenie štúdia talianskej reči a literatúry na Slovenskej univerzite. Trvalou stopou tejto jeho vedeckej činnosti ostal ním založený Ústav pre taliansku filológiu v Bratislave. Od roku 1932 prednášal aj na Vysokej škole obchodnej a na Karlovej univerzite v Prahe. No jeho talianska vlasť nemá úmysel zrieknuť sa svojho tak schopného syna. Roku 1937 dostáva poverenie prednášať slovanskú filológiu na oboch najstarších univerzitách Talianska, v Bologni a v Padove. Po troch ďalších rokoch plodnej vedeckej činnosti Univerzita v Padove zriaďuje zvlášť pre prof. Croniu osobitnú katedru srbsko-chorvátskej reči a literatúry, ktorá je podnes jedinou tohto druhu v celom Taliansku. Aj keď táto, jemu i pôvodom najbližšia slovanská literatúra ostala privilegovaným poľom jeho vedeckého bádania, prof. Cronia nevyčerpal na tomto poli schopnosti svojho génia. S mladistvým zápalom a mníšskou vytrvalosťou podrobil dôkladnému výskumu všetky literatúry južných i západných Slovanov, ako to dokazujú jeho početné monografie i diela vedeckých syntéz, z ktorých nejedno stalo sa už štandardnou príručkou študujúcich. Bez akéhokoľvek zveličovania možno povedať, že prof. Cronia predstavuje dnes jednu z najvýraznejších osobností slavistického sveta, nielen čo do hĺbky jeho vedeckých výskumov, ale i čo do rozsahu jeho záujmového priestoru.

Ďakujeme i na tomto mieste p. Univ. Prof. Dr. Croniovi za mimoriadnu láskavosť, s akou nám vždy vyšiel v ústrety v našich vedeckých podujatiach, no predovšetkým za to, že veľmi rád dal k dispozícii pre toto jubilejné číslo MOSTU svoju dôležitú štúdiu, pôvodne spracovanú pre zborník "Studi Aquileiesi offerti a Giovanni Brusin", ktorá tu vychádza po prvý raz v slovanskom rúchu, a to práve v reči potomkov tých Slovanov, čo pred tisícsto rokmi boli iniciátormi a prvými šťastnými úžitkármi nami dnes oslavovaného prozreteľnostného diela svätých apoštolov Cyrila a Metoda. (M. St. Ď.)

konkrétne doklady aj pre túto hypotézu. Čo do miesta, niekto ide až do Duino pri Terste (Sickel), iný zastáva akvilejskú dedinku zvanú "Monastero" (Ivanov), kým ďalší tvrdí, že kódex, nakoľko bol považovaný za relikviu, bol prenášaný z miesta na miesto aj poza hranice Itálie[1]. Akokoľvek, aj keď ho pôvodne nevlastnila Akvileja, odkiaľ prešiel neskôr do Cividale — Akvileja však už ako sídlo patriarchátu, ktorého činnosť siahala i poza hranice friulského vojvodstva, bola veľmi dôležitým mestom a takmer "povinnou zastávkou" pre všetkých, čo zo severu alebo z juhovýchodu Európy prichádzali do Itálie[2] — musel to byť dajaký veľmi povestný kláštor v onom čase, alebo musel ležať vo veľmi výhodnej polohe vzhľadom na cestujúcich cudzincov, keď bol navštevovaný toľkými, často vznešenými osobami alebo ich poverencami z rozličných krajín Európy, ako to dosvedčujú ich početné mená vpísané do kódexu.

Sú však ešte ďalšie nevyjasnené otázky. Nevie sa napríklad kedy, kde a prečo vznikla legenda o autografe Evanjelia sv. Marka a ako v tomto súvise kódex stal sa cieľom pútí, či, akokoľvek, nábožným predmetom tých toľkých zápisov. Nehovorím potom o onomastických a historických výkladoch početných mien vpísaných do kódexu!

Za tohto stavu veci, ako vo stredoveku, náš kódex bol povestný pre pôvodnosť, ktorá sa pripisovala rukopisu Evanjelia sv. Marka, dnes jedna z jeho charakteristík, ktoré najväčšmi priťahujú pozornosť vedcov, sú práve spomínané mená osôb, čo boli do neho vpísané.

Tieto mená nachádzajú sa predovšetkým na prvých deväť listoch, kde možno povedať, nieto najmenšieho voľného miesta, ktoré by nebolo využité: na okrajoch zprava i zľava, hore i dole, ba dokonca i medzi stĺpcami textu a medzi riadkami, kde-tu i ponad pôvodný text ako v palimpsestoch. Od dvanásteho listu počet týchto vpísaných mien ubúda a do osemnásteho objavujú sa iba zriedkavo. Ide zrejme o zvyčaj, ktorá nemohla trvať veľmi dlho.

Mená sú vpísané rozličnými rukami a bez akéhokoľvek poriadku podľa toho, ako to priestor dovoľoval, teda povedľa

1) Tak LAZZARINI, porov. A. CRONIA, La Croazia vista dagli Italiani, Roma 1942, str. 13.

2) Preto ešte roku 1400 český kráľ Vladislav IV. hovoril o Akvileji: "nobis ad Italiae partes itineris velut clavis directo vestigio pandit viam". A. CRONIA, Čechy v dějinách italské kultury, Praha 1936, str. 9.

seba alebo jedno pod druhým. Sleduje sa však určitý chronologický poriadok v progresívnom zmysle, takže prvé listy obsahujú mená najstarších čias, kým postupne objavujú sa mená čias novších. Sú písané písmom karolínskym z IX. a X. storočia, čím sa líšia od posvätného textu, ktorý je celý v unciálnom písme. Jediný raz zjavuje sa beneventské písmo dalmatského typu, ako ma na to upozornil priateľ Pagnin, profesor paleografie na univerzite v Pávii. Niektoré mená zdajú sa písané samými *"qui venerunt in isto monasterio"* (list 4), iné zas, najmä tam, kde ide o celé skupiny, boli asi vpísané daktorým členom skupiny alebo mníchom kláštora, ktorý uchovával Evanjeliár. Uvažujúc o povesti, akej sa tešil Evanjeliár a o tom, že sa asi cezeň vyprosovali početné milosti, ja by som mienil, že azda nie všetci "podpísaní" museli byť prítomní, ale mohli sa dať zapísať pod titulom zbožnosti — a ktovie za akú cenu! — aj mená vzdialených osôb a že teda ktovie koľkí mohli byť ako ten Adolc, čo *"ista nomina scribere rogavit"* (list 215'). Tak by sme mali osoby, ktoré *"venerunt in isto monasterio"* a osoby, ktoré *"nomina (sua) scribere rogave (runt)*. To by nám uľahčilo pochopiť "prítomnosť" toľkých slovanských osobností, ktorú si ináč nevieme vysvetliť vzhľadom na historické svedectvá, čo sa nám zachovali.

Čo do časového obdobia, v ktorom tieto mená boli vpísané, ak posudzujeme podľa písma, ani jedno nie je prvšie než z konca VIII. storočia, ani neskoršie od konca X. storočia, ak odhliadneme od daktorých zriedkavých výnimiek, ktoré môžu byť aj z počiatku XI. storočia. Najväčšia časť pochádza z druhej polovice IX. a z prvej polovice X. storočia. Zvyčaj, o ktorej sme hovorili, mohla teda trvať nanajvýš dvesto rokov. Je pravda síce, že v XVI. storočí akási zbožná alebo neúctivá ruka podujala sa povpisovať kde-tu mená dávnych pánov longobardských. Ide však o "interpoláciu" alebo profanáciu, ktorú rozoznať na prvý pohľad od 30. listu ďalej.

Takmer všetky mená sú germánskeho (longobardského) alebo slovanského rázu. Mnohé z nich nemajú osobitnej dôležitosti a strácajú sa v šedej hmlistosti svojho času. Iné však nadobúdajú značného významu z hľadiska lingvistického a historického. Nachádzame tam napríklad onomastické formy longobardské s talianskou koncovkou v *"-e"* alebo v *"-o"*, ako *"Adoarde, Rodiberte"* (list 3), *"Engilpero"* (list 1), atď.

Stretáme tam osoby ako *"Lodovicus imperator"* s *"Ingelberga regina"* (list 3), *"Johannes imperator et uxor eius"* (tamže), totiž byzantský cisár Ján Zimisce (969-976) s manželkou Teklou, potom *"domno Karolo imperatore"* s *"domno Liuttardo episcopo"* (list 12), totiž Karol III. ("Tučný", 881-887) so svojím dvorným kaplánom Liutvardom, potom *"Teudmari pontificis"* (list 162), čiže akvilejský patriarcha Teodemar (850-871) a iní vznešení "famuli dei", uchádzajúci sa o zvyklé "memento" alebo "miserere". Sú tam aj slovanskí králi a kniežatá.

Týmto náš kódex nadobúda osobitnej dôležitosti pre dejiny Slovanov a ich vzťahov k Itálii.

Ide naskutku o najstarší dokument, v ktorom sú zachované *pospolu* vo vernej, pôvodnej alebo vlastnoručnej forme svedectvá o početných a významných osobnostiach slovanských, čo prišli do styku s italskou cirkvou. Je v ňom zachytený aj ináč ešte nezistený pohyb význačných osobností severnej Itálie či už ako friulského vojvodstva alebo ako vstupnej oblasti do celej Itálie, zvlášť do Ríma. Odzrkadľuje sa v ňom predovšetkým dôležité historické obdobie, v ktorom Slovania začínajú sa orientovať k Rímu, kým je ešte v plnom vývine kryštalizovanie ich politických útvarov a štátov. Ide naskutku o prípad skôr jedinečný než zriedkavý, že nachádzame spolu zaregistrované mená mnohých slovanských kniežat, ktoré už v počiatkoch utvárania svojich štátov konvergujú — aj keď azda čiastočne prostredníctvom nimi poverených osôb, ako sme to hore pripustili — smerom k Itálii, a to po tej istej ceste či už z Veľkej Moravy a z Panónie, alebo z Chorvátska a Bulharska!

Spomedzi slovanských národov, ktoré sú reprezentované v kódexe, najväčšiu časť zaberajú Bulhari, ktorí sa vsunuli "in corpore" — aj keď azda nie všetci osobne prítomní — či už ako sprievodcovia toho, čo *"de Bolgaria primus venit in isto monasterio"* (list 4), alebo medzi "nomina de Bolgaria" (list 3), ktoré zahrňujú celú kráľovskú rodinu na čele s *"in primis rex illorum Michael"*, t. j. Borisom. Odzrkadľuje sa tu zrejme obdobie obrátenia kráľa Borisa na kresťanstvo, kedy rímska Cirkev usilovala sa pritiahnuť Bulharov do oblasti svojho vplyvu, čo malo za následok intenzívnu výmenu listov a legátov, medzi ktorými bol i ten *"Sondoke ... qui primus venit in isto monasterio"*. Ide tu akiste o Bojara menom Sąd'k',

ktorý je v pápežských listoch označený ako "Sundica" a v aktoch carihradskej synódy z roku 869-870 ako "Nefundicus": už z tohto vidno, že musela to byť osobnosť veľmi dôležitá. Najdôležitejšie je však, že vo skupine kráľa Borisa, kde je vymenovaná celá jeho rodina, oboznamujeme sa s viacerými jej členmi — z nich dvaja synovia! — a ich menami, ktoré boli ináč neznáme prameňom bulharských dejín. Ide teda o skutočný historický objav, o úradný dokument — ako ho nazval Ivanov — prvoradého významu.

Rad Chorvátov je otvorený kniežaťom Braslavom z panónskeho Chorvátska — *"Brasclauo"* (list 6) alebo *"de terra Brasclauo"* (list 2) — ktorý panoval v rokoch 884-896 a prispel značnou pomocou Arnulfovi v bojoch proti Svätoplukovi, známemu tiež ako jeden z protagonistov v metodskej otázke. Nasleduje potom skupina Trpimírovcov na čele s Trpimírom — *"domno Tripimiro"* (list 5)[3], ktorý spravoval chorvátsky štát v rokoch 845-854 a honosil sa titulom "Dux Croatorum". Spolu s ním vystupuje, zdá sa[4], jeho syn Zdeslav či Sedeslav — *"Sedesclao"* (list 145), synovec Branimír — *"Brannimero comiti"* (list 102) — ako aj ďalší syn Peter — *"Petrus filius domno Tripimiro"* (list 23), ktorý bol neznámy iným dokumentom chorvátskej histórie, takže doplňuje genealogický zoznam dávnych chorvátskych vladárov. Z kódexu dozvedáme sa ďalej aj mená manželiek niektorých z nich, ako napríklad Braslavovej *"Uentescella"* (list 6) alebo Branimírovej *"cometissa Mariosa"* (list 102). Odtiaľto dvojnásobný historický význam nášho Evanjeliára aj pre chorvátsky národ.

---

3) Načim pripomenúť, že slovanské mená cividalského Evanjeliára popri histórii a onomastike zaujímajú aj fonetiku, lebo odokrývajú dávne grafémy pre určité fonémy, rozličné podľa krajov, ako napr. zvučné "r"; porov. A. CRONIA, L'articolazione di r sonante nel serbo-croato, Padova 1948.

4) Hovorím "zdá sa", lebo meno **"Sedesclauo"** je tu bez akéhokoľvek bližšieho označenia, čo však nijako nie je ojedinelé, a na liste 102' čítame **"Zidizlau pbr"**, t. j. "presbyter", čo možno vyložiť s Kosom (str. 255) ako **"Zidislav"**, alebo podľa návrhu Račkého (Rad XVII, str. 203) ako **"Z'dislav"**, tiež však ako **"Sedeslav"**, či lepšie **"Zdeslav"**, nakoľko zaobchádzanie s paleochorvátskymi polohláskami je aj v našom kódexe dosť pružné a okrem toho zamieňajú sa v ňom palatálne hlásky **"e—i"** azda vo vzťahu k ich dnes už nekontrolovateľným členeniam, prečo napr. zložité mená na **"-mir"** často sú zakončené s **"mer"**: **"Nosimer"** (list 2), **"Chotmer"** (list 2), **"Zitemer"** (list 5), **"Terpimer"** a **"Drisimer"** (tamže).

Aj Veľká Morava je reprezentovaná menami niektorých svojich kniežat: *"Szuentiepulc"* (list 4), *"Rastisclav"* (list 6). Tieto mená však nepredchádza zvyčajné "domnus" alebo "comes" alebo "dux". Nie je preto vylúčené, že mohlo ísť o veľkomoravské osobnosti toho istého mena alebo o legátov dejinne známych kniežat. Panóniu zastupuje niekdajšie nitrianske knieža Pribina — *"Priuuinna"* (list 14) so synom Kocľom — *"Quocili* (tamže) — a s celou skupinou iných mien z ich sprievodu. Početní sú aj Slovinci, ktorí časove prví gravitovali k Akvileji, no nieto medzi nimi mien známych osobností.

Vo všeobecnosti možno povedať, že historiografia našla v tomto kódexe vzácny materiál, ktorý už značne spracovala a došla k uspokojujúcim výsledkom. Onomastika ostáva však ešte stále v neistote ohľadom jednotlivých etymonov, foném a grafém, ktoré pripúšťajú rozličné výklady.

* * *

Prítomnosť mien, vpísaných do cividalského Evanjeliára, bola ohlásená roku 1749 v poznámkach od Dalla Torre k Bianchiniho vydaniu kódexu. No tieto mená stali sa predmetom osobitného štúdia iba potom, keď ich Bethmann všetky povyhľadával, zozbieral a čiastočne zverejnil roku 1876. Jeho vydanie vzbudilo veľký záujem pre svoj neobyčajný význam tak pre históriu, ako aj pre onomastiku Slovanov a dalo podnet k viacerým štúdiám slovanských vedcov.

Títo snažili sa predovšetkým zverejniť slovanské mená Evanjeliára, či už skutočné slovanské, alebo tie, ktoré sa pokladali za také. Namiesto však, aby boli obozretne skúmali pôvodný kódex, pohodlnejšie sa uchýlili k Bethmannovmu vydaniu bez toho, žeby boli skúmali jej väčšiu či menšiu spoľahlivosť.[5] Tak sme videli dobré vydanie, čo pre Slovincov pripravil Kos[6], a nedobré vydania pre Chorvátov, na ktoré sa

5) Jedinou malou výnimkou je prof. Ivanov so svojou revíziou bulharských mien. Už roku 1903 pobral sa do Cividale Bulhar Agura, aby osobne videl Evanjeliár; no vo svojom vydaní reprodukuje bulharské mená, ako mu ich vypísal istý kňaz z Cividale. Porov. IVANOV, str. 627.

6) Presne hovoriac skôr než o vydanie ide tu o výťah, ktorý tvorí časť II. zv. jeho diela **Cradivo za zdogovino Slovencev**, atď., str. 248; je to však dobrá práca. Svojvoľne pridáva iba veľké začiatočné litery namiesto malých, čiarky namiesto bodiek, potom má niekoľko "odvážností" alebo nedopatrení, ako **"Bedasclavo"** (list 1') miesto Bethmannovho **"beda sclauo"**, **"Nosimer** (list 2) miesto **"nos i mer"**, **"Luta"** (tamže) miesto **"luta ... isa"**, **"Sobemuscla, Sclauuenca** (list 3) miesto

podujal Račkí.[7] Súčasne i potom vznikli osobitné štúdie o bulharských skupinách, ako aj o rozličných otázkach historickoonomastických, nakoniec venovala sa pozornosť prítomnosti iných slovanských národných skupín: no všetko to na základe prvotného vydania Bethmannovho.[8]

Konštatujúc túto skutočnosť, ako aj nesúlad najmä v novších výkladoch jednotlivých slovanských mien, rozhodol som sa zrevidovať Bethmannovo vydanie podľa cividalského originálu, ktorý mi bol daný k dispozícii tam na mieste láskavosťou riaditeľa Archeologického múzea, advokáta Dr. Guiseppe Marioni-ho (aj na tomto mieste mu za to úprimne ďakujem). S jeho prispením môj milý priateľ prof. Angelo nob. de Benvenuti dal mi urobiť fotografiu listu 5: Na tomto mieste totiž obmedzím svoje poznámky na listy 5 a 6, lebo zdajú sa mi najpochybnejšími z onoho vydania a tiež preto, lebo nie je tomu tak dávno, čo vzbudili pozornosť profesora Stanislava z Bratislavy.

Sám kódex nechal mi vo všeobecnosti dobrý dojem. Je starostlivo zachovaný a vyložený v peknej sále početných vzácnych pamiatok[9], ktoré sú spravodlivou pýchou onoho mú-

---

"sobemuscla sclauuenca" bez čiarky, "Zergobula" (list 3') miesto "zergobula f... ias", "Sebetech" (list 6') miesto "sebetuh" a "Priuuina" (list 14) miesto "priuuinna".

7) Vzťahuje sa to najmä na text zverejnený v "Rad XLII" z roku 1878, v ktorom — nehľadiac na menšie nedopatrenia — nachádzam nesprávne citovaný list 2, ktorý nekončí s "Zebebor", ale s "Luta" a toto posledné má byť "luta... isa"; na liste 2' má byť "sebetuh" a nie "Sebetech", na konci listu 3' chýba heslo "zergobula f... ias", na liste 4 je "kalîa" a nie "Kalia", na liste 5' zas "prebrassclava" a nie "Prebrasclava", potom "sebedra hostiarius" a nie "Sebedrag hostiarius", "dragoiud" a nie "Dragouud", "drisimer" a nie "Drisimir"; na liste 6 má byť "moiselaica" a nie "Moisclaica", "uuentescella" a nie "Uentescela"; na liste 6' zase godesclagua" a nie "Godesclauga"; na liste 7 je "nazamyr" a nie "Nazamir", "tordasclaue" a nie "Tordosclaue"; menom "Zisola" končí list 8' a nie list 8; na liste 102' je "zabau", nie "Zaban" a "brannimero", nie "Branimero"; na liste 145 chýba slovo" sedesclao", ktoré je však spomenuté na str. 205; na liste 214 má byť "turdamere" a nie Turdumere".

8) Citujeme ich všetky v "Bibliografických poznámkach" na konci tejto práce.

9) Takými vzácnosťami pre Slovanov sú napr. veľmi pekný Codex Gertrudensis z X. alebo XI. storočia s osobitným významom pre Poliakov a "Stanovy Bratstva sv. Márie" alebo Liber fundationum z Cergneu, ktorý je prvým datovaným dokumentom v slovinskej reči s textami z roku 1497 a nasl.

zea a métou nemálo náročných bádateľov. Bohužiaľ, už v počiatkoch kódex bol utrpel škody, keď po oddelení Evanjelia sv. Marka prikročilo sa k zaviazaniu zbývajúcich zošitkov. Okraje boli pritom príliš orezané, takže mnohé marginálne poznámky sa stratili alebo boli dokaličené. Ba čo viac, v snahe reštaurovať listy, čo boli silnejšie poškodené, boli na ne prilepené najprv kusy pergamenu, potom obyčajného papiera, ktorým opäť padli za obeť niektoré marginálne poznámky. Ak sa k tomu pridá postupná skaza papiera, vyblednutie písma, potom neblahé následky neodborných reštaurovaní, pochopíme, prečo dnes daktoré listy kódexu sú menej čitateľné a pochopiteľné, než boli pred sto rokmi za čias Bethmanna, a že niektoré mená možno už rekonštruovať iba za pomoci jeho vydania.

Ak berieme ohľad na objektívne ťažkosti pôvodného textu a na ciele, ktoré Bethmann sledoval, jeho vydanie môžeme označiť ako dobré, nie však najlepšie. Je to kritické vydanie, nie diplomatické; a je kritické nie pre svoj exegetický aparát, ktorý mu úplne chýba, nakoľko mená sú uverejnené bez akéhokoľvek paleografického, historického alebo onomastického komentára, lež iba preto, že sa usiluje o chronologické alebo postupné rozdelenie mien, zverejňujúc pospolu v jednom či vo viacerých riadkoch — tieto však nie sú vždy jasne navzájom oddelené — mená vpísané tou istou rukou, alebo mená, vpísané súčasne hoci aj rozličnými rukami. Niekedy je to práca dosť ľahká, inokedy však obťažná a diskutabilná. Jednotlivé heslá pripúšťajú totiž rozličné čítanie. Zhrniem tu výsledky môjho prieskumu listov 5 a 6, na ktoré nateraz z hore spomenutých príčin obmedzím svoju pozornosť.

List 5:

— nachádzajú sa tu predovšetkým slová, ktoré Bethmann nečítal, ktoré sa však dajú čítať aj na fotografickej reprodukcii, ako sa to podarilo prof. Pagninovi, ktorý mi pomáhal pri neľahkom čítaní tohto listu: v druhom riadku, pod *"eban ..."* a nad *"felice"* stojí osamotene *"suar"*; po skupine *"rengheri, preteld"*, atď. a pred *"... itesem ... otila"* možno čítať *"simon zutakar"* a trochu nižšie *"moelicka cesea"*, čo sa zrejme vzťahuje aj na osobnosti slovanské;

— pred riadkom *"domno tripimiro"* možno čítať zvyklé *"domine miserere famu*(lorum)"[10];

— vo veľkej skupine, čo začína *"uuitgauo cō, adalpert"*, atď. po *"sedobra"* je *"ker. . ."* a nižšie v tom istom stĺpci: *"brat, simut, po . . . rie"*, zatiaľ čo pred *"arcumis"* je *"utikin"* a pred *"radasta"* je *"zamer"* — napospol mená, ktoré môžu doplniť slovanské poradie;

— konečne v skupine *"heita, hunf . . ."* pred *"labrih"* možno čítať *"auvu"*;

— diskutabilné je zoskupenie mien, ustálené Bethmannom, lebo napríklad jeho štyri skupiny *"agathe . . ."*, *"sedemir . . ."*, *"magnus ciprianus . . ."* a *"perinsuin . . ."* sú všetky písané tou istou rukou a v tom istom čase, prečo pravdepodobnejšie je, že sa vzťahujú na jedinú, podstatne slovanskú skupinu; naproti tomu veľká skupina, ktorú Bethmann začína s *"uuitgao cō . . ."* až po *"ratpir, hantuni"* vidí sa písaná v dvoch rozličných časoch, končí teda s *"amulpire"* a znovu začína v novom stĺpci s *"irnpurc, kissilperga"*, atď., na základe čoho prevládali by v prvej skupine južní Slovania, kým v druhej Slovania severozápadní a východní, ako to dosvedčuje prítomnosť meno *"dorogoroc"*, ku ktorému sa ešte vrátime;

— značný počet hesiel (najmä celý pasus v beneventskom písme, ktorý sa začína *"Item noticia"* atď., ktorý sa však nevzťahuje na Slovanov) bol Bethmannom nesprávne čítaný. Aby sme sa obmedzili na mená slovanské, alebo ktoré sa za také pokladajú, alebo tie, čo sa nachádzajú v skupinách slovanských mien, poznamenávame:

— *"eban"* (z Bethmannovej prvej skupiny) načim čítať ako *"pareban . . . ce"*, čím padá tak téza Stanislavova (str. 90)[11], ako aj Piukova protitéza (str. 122) o etyme, ináč málo presvedčivom, mena *"eban"*;

— slovo *"prebrassclava"* (v tej istej skupine) je napísané

10) V okrúhlych zátvorkách uvádzame naše rekonštrukcie.

11) No ani on nie je vždy presný v prepisovaní z Bethmanna a tak napr. na str. 90 pod číslom 10 z listu 5' prepisuje **"kissiperga"** namiesto **"kissilperga"**, alebo **"cafrad"** namiesto **"cafrat"** — čo opakuje aj na str. 93 — potom **"estimir"** miesto **"estimer"** (tiež na str. 93).

oddelene: *"prebras sclava"* a počiatočná častica *"pre"* je graficky zvýraznená kompendiálnym *"p"*, ktoré má v tomto kódexe obyčajne hodnotu *"per"*; preto mohlo by sa žiadať čítanie *"Perbrasclava"*, a v tomto prípade zoskupenie *"er"* (myslíme na *"Tripimiro, Terpimir"* atď.) dalo by za pravdu Račkimu a Kosovi, ktorí to čítali ako *"Pribislava"* a nie Stanislavovi a Piukovi (str. 122), ktorí naliehajú, no rozličnými vývodmi, na predpone *"pre"*;

— slovo *"pressoboda* (v tejže skupine) zdá sa skôr *"pressobotia"* a dáva viac za pravdu Stanislavovi (str. 90) a Piukovi (str. 123), ktorí ho dávajú do vzťahu k *"sobota"* ako etymu miestnych a osobných mien;

— v tretej a šiestej skupine Bethmannovej (ktoré však pre nás tvoria jednu skupinu) *"domnitia"* načim opraviť na *"domnisia"*, *"perinsuin"* na *"perinsum"* a *"penebod"* na *"panebod"*, prečo etymom tohto posledného slova, navrhovaný Račkim a Kosom *(Benebod)* stáva sa ešte neistejším;

— skupina *"egilpert ... itoma ... molcicu"* má sa čítať *"egilpt, pitonnar, malcicu"* a tak odhaľuje ďalšie slovanské mená;

— v skupine *"ratuuic sebedra hostiarius"* zdá sa, že pred prvým slovom je písmeno *"p"*; v tomto prípade nebolo by ťažko rekonštruovať *"pratnik"* namiesto Račkiho *"ratnik"* alebo Kosovho *"radovik"*;

— vo veľkej skupine *"uuitgauo"* atď. tvar *"... nisl"* načim opraviť na *"sanisl"* alebo *senisl"*, čo nevylučuje tvorivý sufix *"-mysl"* navrhovaný Stanislavom (str. 91); ďalej heslo *"irnpurc"* načim opraviť na *"irmpurc"*, *"kissilperga"* na *"kissilpergi"*, *"arcumis"* na *"ircumis"* (čím ešte neistejším stáva sa Stanislavov postulát *"Jarkomysl"*), a konečne — čo môžeme považovať za najpozoruhodnejšie zistenie — heslo *"dragoroc"* načim opraviť na *"dorogoroc"*; táto "polnoglasia" dosvedčuje prítomnosť aj východoslovanských osobností a mien typu *"dorogomilovič"* a pod., dosvedčených Miklošičom[12] a je

12) F. MIKLOSICH, **Die Bildung der slavischen Personen — und Ortsnamen.** Manualneudruck aus Denkschriften der Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Wien 1860-1874. Heidelberg 1927, str. 58.

teda v protive s etymami navrhovanými Kosom (str. 251) a Stanislavom (str. 92);

— osamotené meno *"motimira"* treba opraviť na *"mutimira"*; nejde teda ani o slovinské *"motimira"*, ako by to chcel Kos (str. 252), ani o staroslovanské *"matimira"*, ktoré dosvedčuje Rački (str. 202), ale jednoducho o chorvátske *"mutimira"*;

— konečne v piatej skupine od konca načim čítať *"heit"* namiesto *"haita"*, *"hunf"* namiesto *"hunfr"*, *"ellant"* miesto *"ella..."*, *"paldunt"* miesto *"paldunc"*, *"aberih"* namiesto *"aber..."*, *"zernil"* (N. B.!) namiesto *"tenzil"*, *"megiperk"* miesto *"meginpert"*, *"engilc..."* miesto *"engin"*, *"harpert"* namiesto *"heripreht"*, *"ermanho"* namiesto *"ermanhah"*, takže aj v tomto kruhu germánskych mien zbavuje sa slovanské meno *"zernil"*.

K listu 6 by sme pripomenuli:

— oná *"hoteihza"*, čo *"VIII. idus aprilis hobiit"* a ktorú iba Kos (str. 252) zahrňuje medzi slovanské mená, no bez poukazu na jej etymon, má začiatočné *"o"* dosť nejasné a nad ním, ako aj nad nasledujúcim *"t"* nachádza sa kompenzačná alebo skracovacia značka, ktorá v našom kódexe obyčajne zastupuje *"r"* a ktorá umožňuje dať tomuto slovu rozličné interpretácie typu *"hortreihza, hroterihza,* atď.;

— pasus *"crepuco uxor et trebe... filius eius trebego"* je tak nečitateľný, že by sa mohlo žiadať tak *"Chrepuco"* (Rački, 202) alebo *"Krepek"* (Kos, 252), ako aj *"Trebegoj"* (Kos, tamže) a *"trebe..."* mohlo by byť tak *"Trebenna"*, podľa Račkovho doplnenia, ako aj *"Trebelio"* (porov. list 6, riadok 3);

— dve osamotené mená *"tesina, slotiuenza"* načim čítať pospolu: *"tesina slouuenza"*, a teda, nakoľko toto posledné slovo môže sa chápať ako ženský atribút typu *"slovenka"* alebo ako skloňovaný tvar mužského substantívu typu *"slovenec"*, padajú etymy *"Zlativenca"* alebo *"Zlativeca"* navrhované Kosom (str.252), prípadne Stanislavovom (str. 96), a neistým ostáva, či slovo *"tesina"* označuje toho *"vir nobilis Tessina"*, ktorého Piuk (str. 127) navrhuje v protive k Stanislavovmu (str. 96), rešp. Račkého (str. 203) *"Těšina"*;

— osamotené meno *"tonasclauua"* je v prvej časti tak nečitateľné, že by sa mohla pripustiť forma *"Tonislava"* požadovaná Kosom (str. 253), alebo dokonca *"Tomislava"*;

— vo skupine *"nesden, antonius"* atď. to *"nesden"* mohlo by byť aj *"pesden"* a tak mohlo by sa dať do vzťahu k *"pizeden"* z listu 5, ktoré Rački (str. 202) odvádza od *"Pozden"*, kým Stanislav (str. 91) a Piuk (str. 123) nachádzajú jeho etymon v *"pizda"* vo zmysle latinského *"vulva"*;

— vo skupine *"sriben, sebetech, primusl"* slovo *"sriben"* má nad prvou slabikou znamienko, ináč nezvyklé v tomto kódexe, ktoré mohlo by byť písmenom *"c"*, ale mohlo by to byť aj zvláštne skracovacie znamienko pre zoskupenie spoluhlások typu *"str"* s palatálnym *"r"*; v tomto prípade mali by sme typicky českú skupinu so *"Stříbrn"* (porov. priezvisko Stříbrný, alebo miestneho mena Stříbro, Stříbřec, atď.), *Sobětech"* a *"Přemysl"*;

— vo skupine *"felix pbr billo"*, atď. tretie slovo je *"bernard"* a nie *"bernardus"*.

Ako vidno, žatva nášho pokusného prieskumu bola dosť bohatá a mala svoj význam. Už revízia týchto dvoch listov stačí, aby sme mohli deduktívne ustáliť, že nemožno sa viac spoliehať na staré vydanie Bethmannovo a že je teda naliehavé, prv než Evanjeliár utrpí ďalšie kazy, nové, kriticko- diplomatické vydanie, ktoré by nám poskytlo správne čítanie a lepšie umiestenie do kódexu vpísaných mien. Bolo by načim použiť k tomu aj výpomoci ultrafialových lúčov, ktorými som ja, bohužiaľ, tam na mieste nedisponoval. A žiadúcim by bolo aj vedecké reštaurovanie samého kódexu, pri ktorom by určite vyšli na svetlo viaceré záznamy, zakryté pri neodborných reštaurovaniach v minulosti. Ostáva teda ešte hodne čo robiť a diskutovať v tejto veci. A iste, ako v tomto našom prieskume, ukážu sa ešte iné slovanské mená a iné ich tvary, okrem tých, čo boli doposiaľ zistené.

Touto mojou prácou prišiel som ešte na tieto konklúzie, čo vari nenačim opomenúť:

— Prítomnosť ďalších, doposiaľ nespomínaných slovan-

ských etnických skupín v cividalskom Evanjeliári, dosvedčená tým "Dorogoroc", ktoré je "nomen et omen";

— nepresnosť, s ktorou slovanskí vedci — predovšetkým Rački, ale nevynímajúc ani Stanislava — prevzali z Bethmanna slovanské mená v ich vydaniach alebo citátoch;

— neúplnosť výťahov slovanských mien z Bethmannovho vydania (väčšina u Račkého, u Kosa menšia), takže ostávajú ešte vždy slovanské onomastické jednotky na vyhrabanie.

Opakujem však, najdôležitejšou a — povedal by som — katastrofálnou konklúziou je to, že nemožno sa viac spoliehať na Bethmanna. Tým ostávajú iba približnými a predbežnými aj výsledky štúdií, ktoré sa zakladali na tomto vydaní, či už ide o Račkého alebo Kosove výťahy, alebo o onomastické hodnotenie Stanislava, respektíve Piuka.

Z talianskej pôvodiny preložil a biografickou poznámkou opatril Dr. MILAN ST. ĎURICA.

Padova, Univerzita, v marci 1963.

BIBLIOGRAFICKÉ POZNÁMKY
s osobitným zreteľom na tématiku slovanskú

Na prítomnosť mien vôbec, a teda aj slovanských, v cividalskom Evanjeliári prvý bol upozornil DELLA TORRE vo vydaní kódexu, ktoré pripravil Giuseppe BIANCHINI: **Evanjelium quadruplex latinae versionis antiquae,** Romae 1749.

DOBROVSKÝ zverejnil pražské zošity Evanjelia sv. Marka, no nezaoberal sa menami: **Fragmentum Pragense Evangelii S. Marci vulgo autographi,** Pragae 1778. Tým istým fragmentom zaoberali sa priamo či nepriamo: Ant. COMERETTIUS, **De codice evangeliario S. Marci partim Pragae, partim Venetiis, asservato,** Pragae 1780; J. E. WOCEL, **Evangelium sv. Marka v Praze a v Benátkach,** "Časopis českého musea" 1853, str. 92; D. KALOUSEK, **Karel IV,** Praha 1878, str. 177; A. PODLAHA, **Der Domschatz und die Bibliothek des Metropolitankapitels,** II. Abteilung: **Die Bibliothek des Metropolitankapitels,** Prag 1904, str. 1, par. 1: **"Ein Bruchstück des Evangeliums des heiligen Markus"** s príslušnou bibliografiou.

Úplné vydanie mien pripravil C. L. BETHMANN: **Die Evangelienhandschrift zu Cividale,** v "Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichte", II. zv. Hannover 1877, str. 111-128.

Slovanským menám prvý venoval pozornosť C. JIREČEK niekoľkými poukazmi zverejnenými v "Časopise Musea Království českého", Praha 1786, str. 773 a v "Sitzungsberichte der k. böhmischen gelehrten

Gesellschaft" tiež v Prahe, schôdzka z 22. januára 1877. V tom istom čase veľký slavista V. JAGIĆ recenzujúc vo svojom "Archiv für slavische Philologie" (11, 1877, str. 171) Jirečkove "Dějiny národa bulharského" (Praha 1876), pripomenul bulharské mená kódexu vo vzťahu s genealógiou bulharských vladárov. Mu išlo napospol o drobné zmienky bez osobitného významu.

Prvé úplné vydanie slovanských mien na základe Bethmannovho vydania pripravil chorvátsky historik F. RAČKI v **"Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia"**, Záhreb 1877, str. 382, ktoré tvoria VII. zväzok veľkej zbierky "Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium" Juhoslovanskej Akadémie v Záhrebe, a v XLII. zväzku (1878) vydaní tejže Akadémie "Rad Jugoslavenske Akademije" medzi "Književne obznane": **Slovenski, a napose bulgarski i hrvatski u Italiji putnici ponajviše druge polovice IX. vieka**, str. 198. Podobné, no lepšie vydanie pripravil slovinský historik F. KOS v II. zväzku svojho diela **Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku**, Ľubľana 1906, str. 248. Bulharský historik odtlačil z Bethmannovho vydania mená bulharské vo svojej štúdii **Koj e bil Tudor černorizec Doksov?** uverejnenej v časopise "Blgarski pregled", IV, 1897, 3, 45, kým D. AGURA zverejnil bulharské mená, ktoré mu vypísal istý kňaz z Cividale, v príspevku pre Medzinárodný kongres pre históriu v Ríme, 1. apríla 1903, uverejnenom v "Izvestija za komandirovkitě na Ministerstvoto na narodnoto prosvěštenie", I, 1904, st. 1 a nasl. Posledne podrobil štúdiu bulharské mená na cividalskom originále lord. IVANOV: **Blgarskite imena na Cividalskoto evangeli** vo "Sbornik v čest na prof. L. Miletič za sedemdesetgodišninata ot roždenieto mu" (1863-1933), Sofia 1933, str. 626-638, s dvomi fotografiami.

Osobitné štúdiá slovanským menám venovali:

S. RUTAR, **Svetoivanski evangelij** v "Ljubljanski Zvon", II, 1882, str. 471; R. KOS, **Ob osebnih imenih pri starih Slovencih** v "Letopis Matice Slovenske za leto 1886", Ľubľana 1886, str. 107-151; J. STANISLAV, **Zo štúdia slovanských mien v Evanjeliu cividalskom** v "Slavia", Praha, XVIII, 1947, 1-2, str. 87-100; K. PIUK, **Zur Frage der Slaven in Pannonien im 9. Jahrhundert** vo "Wiener slavistisches Jahrbuch", I, 1950, str. 112-130.

A NOTE ON THE OFFICIAL SEE AND THE BURIAL PLACE OF SAINT METHODIUS

Dr. Joseph Cincik

The following lines are by way of a few additional observations on two perennial and as yet unsolved problems in Cyrilo-Methodian historiography. The matter bears on continued and generally spirited disputations and attempts at a conclusive discovery of the official see and the final resting place of St. Methodius who was buried somewhere within the broad expanse of the Great Moravian realm in A.D. 885 during the reign of King Svätopluk.

The matter of the established see of St. Methodius, archbishop and papal legate, is not, in our estimation, a subject of absolutely prime importance. The fixed position of St. Methodius' see does not decisively affect either his accomplishments or the extent of his apostolic mission; however, since an insatiable curiosity to ascertain the seat of his jurisdiction often attains unwarranted proportions in both scholarly research and in popular literature, and since this problem is still very much alive today and gives rise to repeated discussions that generally become extremely agitated, we submit the following considerations and historical deductions for whatever they may be worth.

Our commentary will devolve from historic roots and associations and it stems from a study of the coordination of ecclesiastical and political powers in the Great Moravian Empire. It will be important to keep in mind throughout this consideration the fact that these events must be reviewed within their proper historic perspective: the era in which there gradually evolved that early feudal composite which eventually became the great state and the thriving achievement of the Mojmir dynasty. This political entity belonged under the ecclesiastical jurisdiction of St. Methodius as did all the territories along the mid section of the Danube

River. The ecclesiastical jurisdiction of Methodius extended even to the authority granted him as an itinerant or roving papal legate and a missionary bishop active among the Slavic peoples of the Carpatho-Danubian regions. The core of these lands included the unfixed and mutable boundaries of the provinces and realms of the Slovaks and of the Moravians, and it was to the ruler of this area that Methodius was sent in the capacity of archbishop, endowed with certain personal grants of authority and commission.

Furthermore, it is commonly well known that in official documents and in papal commissions as well as in contemporary chronicles, both in the course of subsequent record as well as in current references, the title of rank used in referring to Methodius is confusingly varied. In one instance he may be classed as the ordinary of the reestablished see of St. Andronicus in Sirmium (in southern Pannonia, on the Croatian-Serbian border), again he is referred to as the archbishop of Pannonia, and in still another case he is titled as archbishop of Moravia. How is all this to be reconciled?

Inasmuch as Methodius was not only bishop but also papal legate, it is likely that he moved freely over the lands and boundaries and provinces of the rulers specifically committed to his jurisdiction. The main arena of this apostolate was the ever expanding domain of Great Moravia. And it is precisely in the newly acquired regions assimilated by the Great Moravian Empire and in a coordination of effort with their respective rulers that Methodius found his best prospects for missionary endeavor and some of his great success. Here in these newer political acquisitions rested the real need to organize the framework of the Church and to do this without conflicting with the interests of the temporal powers involved. Such regions were, for example, the lands of the Vislani (today's Poles) beyond the Carpathians, the briefly and temporarily incorporated region of the Bohemians into the Great Moravian sphere (a nine year span), and ventures directly into northern Sedmihradsko along the foothills of the Bukové and Matra Mountains beyond the "Bulgarian salt." The itinerancy and the expanse of the jurisdiction committed to Methodius was not only gratifyingly welcome to the people

to these regions, they were also bound to become a cause for envy in the eyes of his adversaries.

In the isolated Nitra-ultramoravian core of the kingdom of Svätopluk, there gradually evolved a forecasting of the feudal system idea immediately after the breakdown of a tribal and familiar system of government. This breakthrough toward feudalism was brought about by the fact that some newly built castles intended as the seat of control for district and provincial limitations, came to be recognized as the official seats of state government. In the course of time, these centers were absorbed by the Great Moravian ruler and his retinue, and they became scattered foci of power stemming from Great Moravia. This step in the evolution of a newer form of government was systematically repeated at various intervals of time, and by this means the ruler of Great Moravia ultimately created a quasi-feudal system for his domain with sovereign power integrated at one strong focal center. This variable system of the governing body politic may have affected the active system of ecclesiastical jurisdiction by evolving a kind of disestablished cathedra for St. Methodius.

In the dawn of the Middle Ages, the temporal power of the Byzantine and Carolingian system moved hand in hand with ecclesiastical power, and there was at all times an effort toward smooth coordination in order to avoid conflicting interests. Hence, one cannot rule out the likelihood that the unfixed character of the seat of St. Methodius was a welcome innovation in such coordination according to the common practice of the rulers of these times. As the political power of a ruler, represented chiefly by his justices and magistrates, kept on the move, the cathedra of ecclesiastical authority and the jurisdiction of its ecclesiastical representative moved along with it and thus assumed a shifting position or circuit.

Moreover, it is in place to remember that the rulers of Great Moravia were accustomed to leave their ancestral seats so that a personal stay among their subjects might strengthen their position in recently acquired territories and in order that they might collect and expend taxes and tributes which were their due from these parts. As often as not, resources were a prime consideration, too. It was

only natural, then, that St. Methodius, who was in a sense a member of such an itinerant retinue of the ruler, was able and was authorized to exercise his official authority in all such centers where the ruler decided to set up a transient form of government — in countries, districts, or states. Consequently it happened that in his travels with the ruler, Methodius arrived at castles and seats of government where there were bishops and archdeacons already subject to his authority (as today's findings prove to have been the case in Nitra and Blatnohrad). It is clear that even here he exercised his spiritual superiority and his jurisdiction as archbishop and papal legate. Naturally, on such visitations Methodius studied and solved many problems of church organization and administration, and since he was in the entourage of his sovereign, he was able to give immediate attention to the temporalities affecting the major parishes connected with the castle provinces. No doubt he also gave consideration to the establishment and the building of new churches and to the appointment of new priests.

Contemporaneous chronicles record the fact that Methodius accompanied the ruler on such occasions. It is recorded, for example, that in one such instance he personally advised Svätopluk not to undertake an attack on the feast of St. Peter. Another occasion was the baptism of Borivoj where Svätopluk was the sponsor. Still another incident shows Methodius delegated to advise the prince of the Vislani to accept baptism of his own volition lest he be coerced by the force of overlords to be baptized. Besides, the impulsive and fickle nature of Svätopluk required the immediate presence of Methodius to forestall any unexpected infringement upon ecclesiastical matters that Svätopluk might be inclined to make. This happened especially in the year when intrigues were reaching a climax to have the suffragan Bishop Wiching supersede Methodius. Wiching schemed to introduce the Carolingian practise of having temporal patrons active in Church matters. His efforts often led to conflicts which assumed all the marks of the struggle on lay investiture. Francis Dvornik puts it rather succinctly when he observes that in the Great Moravian sphere the clash between Svätopluk vs. Methodius became a kind of prelude to the later great

dramatic struggle in the Middle Ages involving the popes and the German emperors. In all his difficulties with Wiching and Svatopluk, Methodius had one unfailing defense and appeal: he was commissioned by Rome. He never ceased to remind Svatopluk that it was his first duty to heed Rome rather than Wiching who was influenced by Germanic powers.

Let this suffice, for the moment, on the unfixed or changing see of Methodius.

* * *

Contemporary historic sources which are generally classified as L e g e n d y (matters to be read for the record) designate the burial place of St. Methodius as somewhere within the borders of the Great Moravian domain. In his biographic sketch L e g e n d a o Ž i t í s v. M e t o d a, the disciple of St. Methodius, St. Clement Bishop of Ochrida, write that Methodius was buried on April 6, 885 after a three day agony. In this eminently authentic account we read this entry on the interment of St. Methodius: "His disciples prepared his body, and tendering him due respect, they carried out the liturgical service in Latin, Greek, and Slovak," i.e., the burial ritual and interment in his titular church or in his cathedral. (cf. Rev. M. Lacko, S.J.)

According to the "Proložené" lives of both saints given in time as a later redactation, Methodius "lies in the great church of Moravia on the left side, in a crypt behind the altar of Blessed Mother of God." According to these testimonials, therefore, he rests in the great, i.e. in the cathedral church located within the boundaries of Great Moravia. As we indicated above, this hardly implies his official archiepiscopal seat, since it was not essential that such a titled church be assigned to Methodius. If the reference had been to such an archiepiscopal church, St. Clement as a contemporary witness to the fact certainly would have made a definite record of it.

In the case of the burial place of Methodius, the reference most certainly is to one of the official episcopal churches under his jurisdiction. If this is definitely so, there arises the question in just which region of the Great Moravian domain of 885 could this church have been located—a cathedral church situated within the boundaries

where, in the presence of the ruler, a trilingual liturgical service could be held, especially one including the old Slavonic used freely and unrestrictedly.

Assuredly it could not have been in Nitra, the see of Bishop Wiching, whose intolerance toward the Old Slavonic liturgy is well known. Neither could it have been in the proximity if the Regensburg-Passau province, and consequently around Blatnohrad. After the death of Kocel, the devoted friend of Methodius, the Blatnohrad district was very strongly incorporated by bonds of vassalage into the holdings of German kings and overlords. Under the diligent custody of the archbishop of Salzburg, Latin was here cultivated as the liturgical tongue par excellence.

Considering all these historic developments and factors at work within the last ten years of the life of Methodius, we must arrive at the probable conclusion that there is a definitely limited area within Great Moravia that may be presumed to include the actual place of burial and the undisturbed resting place of Methodius. At the present time it is not possible to delimit this exact spot and to identify it with absolute certainty.

In discussing this topic, it is well to keep this in mind: that according to the common custom of that era in the past, the place of original interment of a reputedly holy or sainted person was not necessarily his permanent and final resting place. This was especially true in the case of a bishop-missionary. It generally happened that such an individual was first given temporary burial wherever he died; later after they erected a memorial place or a suitable crypt, they translated his earthly remains to this location which was intended to be permanent. In accounts relating to St. Methodius, we have no entries bearing on such a translation of his remains. On the contrary, both records (L e g e n d y) appear to be mutually complementary and establish a precise definiteness about placement or location of the grave of Methodius in the major cathedral church of Great Moravia. They buried him, therefore, in a church which admitted of the sacred liturgy in the Old Slavonic tougue, and this church was located somewhere convenient of access by the current ruler.

In the "Proložené" Legendy we read that he lies buried

at the left side of the church — or cathedral within the wall behind the altar of the Blessed Virgin. In those days the left side was taken to be that side of the nave which is at the left of the officiating priest as he faces the congregation. According to archeological finding in Ochrida, two disciples of St. Methodius — St. Naum and St. Clement — were thus buried at the left of the nave or in the anteroom of the church. Apparently, we are here considering the traditional manner of honorable burial in the Cyrilo-Methodian era. This custom was preserved to the end of the tenth century. It was thus that St. Wenceslaus was buried in the great rotunda in Prague.

The church in which St. Methodius was buried and in which he rests was, beyond doubt, within the bounds of a ruler of Great Moravia whose imperial seat must have been within the vicinity of that church in which they buried St. Methodius. Most likely then it was the district which closely borders the Komarno-Vienna basin, and the closest such basin to the Great Moravian kingdom through which flowed the Morava, the Vah, and the Nitra Rivers, was the territory east of the Vacov elbow of the Danube. The region in question is, most likely, the broad expanse at the foot of the Matra.

This foothill region of the Matra, be it remembered, was from the years antedating 800 the mission territory of Franko-Bavarian missionaries and was inhabited by a predominantly Slovak-Avar element. The headquarters of this region were established near Debrev and Tarnavská sv. Mara (today known as Fel Debrö and Tarna Szent Maria). After research study that extended over a number of years, we have come to the conclusion that Tarnavská sv. Mara is a historic memorial of church architecture dating from dawn of the Carolingian era. It is a memorial represented by the original core of pre-Cyrilo-Methodian oratorios; today preserved by a nave of the church which has been reconstructed several times over. About 50-75 years later when there was effected a merging of Great-Moravian-Bulgarian interests in this region and in the years of the Cyrilo-Methodian apostolate there was added to the original structure a new magnificent church located some kilometers to the south. This church, a two-level basilica,

has a spacious crypt which outlines the general layout of its central plan. Its groundwork rises from a joined guadrangle or square into whose center is set a cruciform of equal beams. Above this cross there towers an octagonal tambour. In contrast to our newer archeological finding excavated in Morava, we have here the definite and positive remains of walls or ramparts, of stone carvings and of arches as well as of other relics preserved to this day. It is thus that we have in Debrev the one luckily preserved relic of Cyrilo-Methodian church architecture. And this despite various Roman and baroque adaptations.

We may justly consider a church of such proportions and in such a state of organization to have been the official seat of an ecclesiastical dignitary. On the basis of probes made in the neighborhood of this church after World War II, it has been ascertained that this church stood on a fortified plane surrounded by moats and ramparts and wooden fortress structures, much like a castle holding or an official seat of government. On the basis of our 1943 findings, we would place the laying of the foundation and the active building of the structure between 875-885; i.e., into the last decade of the life span of St. Methodius. Its ruin, on the other hand, falls into the years culminating in the struggle of the dynasties of the Abovci with the dynasty of the Arpads in the more advanced Middle Ages. Our problem is the see of the arch-shepherd of the region (cf. the discovery of the episcopal scepter or crozier carved in ivory which, despite the erroneous conclusions of M. Barányi-Oberschall, we categorize critico-stylistically into the year 860-910, basing our finding on the models of preserved scepters in the Regensburg district, dating from the period of the Carolingians and the duration of the Great Moravian Empire).

This major Podmatran church edifice lies in the midst of a colonized region characterized by Slovak toponymy even to his day; e.g., Tarnava (Tarna), Sadzava (Zagyva), Domoslov, Suchá, Riečk, etc. The very nomenclature of Debrev signifies a narrow ravine in clayey soil. Debrev was eminently well situated not only in the heart of the expansive interests of the realm of King Svätopluk but also in the precise cen-

ter of the Carpatian Basin. This place could have been selected as the site of a great sanctuary only by one who knew the geographical remoteness of this place both from all other significant centers of Great Moravia, as well as from all other key centers in the Wreath of the Carpathian Mountains as far as some of the eastern spurs of the Alps. From this centrally located Debrev all these cities were about equidistant: Sirmium, Blatnohrad, Devín, Velehrad, Staré Město in Moravia, Krakow, the passes of eastern Slovakia and finally the mid-flow of the Maruša River the natural boundaries of Bulgaria. Into these regions radiated the penetrating expansion of the Empire of Great Moravia during the reign of King Svätopluk.

Weighing all these political and geographical factors, there obtrudes the question: Could not Debrev have been one of the episcopal residences and the location of the grave of St. Methodius? In the church at Debrev there has been found a grave in the left wall of the church, as the Legenda describes, it, strongly constructed of masonry in a niche of the side altar.

SV. CYRIL A METOD A SLOVENSKO

Michal Lacko, S. J.

Sv. Cyril a Metod všeobecne v medzinárodnej literatúre sú známi ako "apoštolovia učitelia Slovanov". To je pravda, čo do vplyvu ich misijného a kultúrneho diela behom storočí u Slovanov. Keď však ide o ich osobné účinkovanie, je jasné, že nie všetci Slovania majú k svojim apoštolom a učiteľom rovnaký vzťah. U niektorých Slovanov osobne nikdy neúčinkovali[1], u iných iba skrze svojich učeníkov[2], u iných účinkovali iba nakrátko a prechodne[3], u iných však mali stále pole svojej pôsobnosti.[4] Tu sa chceme zaoberať práve otázkou, kde Cyril a Metod vlastne účinkovali.

Súčasné pramene nám pole ich účinkovania označujú ako: *Morava*[5] a *Panónia*.[6] Čo sa týka Panónie, bola to niekdajšia rímska provincia, ohraničená na západe Alpami, na severe a východe Dunajom. V jej severnej časti žilo obyvateľstvo slovenské, v južnej slovinské. Cyril a Metod tu začali účinkovať až na svojej ceste do Ríma roku 867, keď sa zastavili na dvore kniežaťa Kocela. Panónia bola včlenená do samostatnej cirkevnej jednotky s Metodom ako arcibiskupom na čele, ale roku 880 pravdepodobne znovu z jeho právomoci

1. Rusi, Ukrajinci, Bielorusi. Zmienka v doterajších liturgických textoch Rímskeho breviára, že Metod založil biskupstvo v Kieve, ba že došiel až "in Moscoviam proprii nominis" nemá základu v prameňoch. V novšom období niektorí ukrajinskí autori by chceli predsa odvádzať kresťanstvo na Ukrajine od Cyrila a Metoda. cfr. napr. Izidor Nahajevskyj: Kyrylo-Metodijivske christjanstvo na Rusi-Ukrajini. Rím 1954.
2. Srbi, Macedonci, Bulhari. Tí poslední tiež by chceli dokázať účinvanie Cyrila a Metoda u nich. Ba niektorí ich považujú za Bulharov.
3. Poliaci, Česi a Chorváti.
4. Slováci, Moravania a Slovinci.
5. Napr. staroslovenské Žitie Konštantínovo v hlave XIV.: Rastislav, knieža moravské; Keď (Cyril) prišiel na Moravu, s veľkou cťou ho prijal Rastislav; Štyridsať mesiacov pobudnuvší na Morave ... alebo Žitie Metodovo, hl. V.: Rastislav so Svätoplukom poslali (poslov) z Moravy.
6. Napr. ŽK hl. XV.: "Koceľ, knieža panonské". Ján VIII. roku 879 volá Metoda arcibiskupom panonským "Methodio archiepiscopo Pannoniensis Ecclesiae", Grivec, Fontes, p. 71. — Tenže pápež roku 880 ho volá arcibiskupom moravským: "Archiepiscopo Maravensis Ecclesiae ...". Grivec, Fontes, p. 72.

vyňatá a podriadená arcibiskupstvu salzburgskému.[7] Priznávajúc teda panónskym Slovincom nárok na cyrilometodské dedičstvo, tu sa viacej Panóniou nebudeme zaoberať.

Nás tu v prvom rade zaujíma územie, kam boli Cyril a Metod Rastislavom pozvaní, a kam prišli roku 863. Ako sme vyššie videli, cyrilometodské pramene volajú tú krajinu *Morava*. Či tá *Morava* sa zhodovala s územím, ktoré dnes nosí meno *Morava?* Ako hneď uvidíme, nezhodovala sa, a preto sledujúc príklad cisára Konštantína Porfyrogeneta, štát Rastislavov a Svätoplukov voláme *Veľká Morava.*[8]

Veľká Morava

Pri pojme Veľkej Moravy treba rozlišovať územné jadro, aké bolo za kniežaťa Rastislava, a pričlenené územia, ktoré Svätopluk vydobyl vojenskými ťaženiami a ktoré sa po jeho smrti tiež znovu spod závislosti Veľkej Moravy vymanili. K týmto druhým územiam patria: Čechy, Lužica, Vislansko (Južné Poľsko) a Zadunajsko (Panónia). Nechajúc tie územia stranou, nás tu hlavne zaujíma jadro Veľkej Moravy.

O územnom rozsahu jadra Veľkej Moravy behom storočí boli rôzne predstavy a mienky.[9] Tak český kronikár Kosmas z počiatku XII. storočia a maďarský kronikár Anonymus z XIII. storočia kladú východnú hranicu Veľkej Moravy na Hron. V XVI. storočí historik a humanista Aventinus v diele *Annales Bioirom* kladie Veľkú Moravu do severného Sedmohradska, teda i na ľavú stranu horného toku rieky Tisy. Maďarský historik XVIII. storočia Štefan Salagius hranice Veľkej Moravy stesnal medzi rieky Moravu, Dunaj a Hron. Proti nemu povstali niektorí slovenskí a českí historici, ako napríklad Juraj Papánek a Gelazius Dobner, ktorí Veľkú Moravu kládli od rieky Labe až po Hron. Naproti tomu Juraj Sklenár v diele *Vetustissimus Magnae Moraviae situs* (1784) Veľkú Moravu

7. Tak autori vysvetľujú vyššie citovanú (v pozn. 6.) zmenu titulu Metodovho.
8. Constantinus Porphyrogenitus, De administrando Imperio, hl. 13, v. 5; hl. 38, v. 58. Najnovšie kritické vydanie toho diela pripravil Gyula Moravcsik a anglický preklad dodal R. J. H. Jenkins, Budapest 1949.
9. Rôzne mienky prináša dosť podrobne článok P. Ratkoš: K otázke hranice Veľkej Moravy a Bulharska. Historický časopis III (Bratislava 1955), p. 206-216.

kladie do horného Potisia, takže rieka Hron mala byť jej západnou hranicou, ktorá sa iba neskoršie posunula na Českomoravskú vysočinu. Historiografia druhej polovice XIX. storočia, ktorá sa zaoberala dejinami Veľkej Moravy, zväčša len okrajovo, a to tak česká, ako aj rakúska a maďarská, kládla juhovýchodnú hranicu Veľkej Moravy až k Tise, zahrňujúc pohorie Matra, takže napríklad miesto Debrava bolo na Veľkej Morave. Diskusia ohľadom juhovýchodnej hranice súvisí s diskusiou o etnickom charaktere obyvateľstva medzi Dunajom a Tisou v povodí Slanej, Hornádu a Bodroga. Niektorí maďarskí historici, ako Asbóth a Melich, Fehér, Hóman, a z českých napr. Niederle, Chaloupecký a Macourek zastávali mienku, že to obyvateľstvo bolo bulharské. No slovenskí historici, hlavne Peter Ratkoš v článku, ktorý tu berieme za základ[10], dokazujú, že to obyvateľstvo patrí k etniku slovenskému. Ba najnovšie aj maďarský historik slovenského pôvodu Štefan Kniezsa[11] a rumunský historik Pandele Olteanu[12] dokazujú, že slovenské etnikum v stredoveku išlo omnoho ďalej na východ, až do severného Sedmohradska.

Vráťme sa teraz k rozboru etnika na ústrednom území Veľkej Moravy. Prv, než by bola vznikla Veľkomoravská ríša, bolo tu kmeňové zriadenie. Kmeň, ktorý sídlil okolo rieky Moravy, dostal meno *Moravania*. Ba niektorí historici myslia, že aj ten kmeň vznikol spojením troch menších rodových celkov, z ktorých jeden sídlil na hornej Morave, so strediskom niekde okolo Olomouca, druhý na strednej Morave a tretí medzi riekou Dyje a Dunajom na tzv. Moravskom poli. Hlavný z nich, ktorý prevládol nad inými, je prostredný. Ten sídlil okolo stredného toku rieky Moravy po oboch stranách na západ až po Chriby a Ždánsky les, na východ až po Malé a Biele Karpaty. Z východnej strany Malých a Bielych Karpát sídlil druhý kmeň, ktorý si zachoval pôvodné rodové meno: Sloveni, so strediskom v Nitre. Na počiatku IX. storočia Moravania a Sloveni boli ešte dva kmeňové samostatné celky. No keď knieža Moravanov Mojmír I. vyhnal knieža Pribinu z Nitry,

10. Viď predchádzajúcu poznámku.
11. István Kniezsa, Ungarns Völkerschaften im XI Jhdt: Archivum Europae centro-orientalis, IV (Budapest 1938), p. 241-348.
12. Pandele Olteanu, Aux origines de la culture slave dans la Transylvanie du Nord et le Maramures. Romanoslavica I (Bucuresti 1958), p. 169-197.

pripojil kmeň Slovenov k svojmu štátu a tak práve vznikla Veľká Morava.

Čo sa týka *Slovenov,* je jasné, že ich meno dodnes nosia *Slováci.* Koncovka "-ák" je novšieho rázu a vznikla zmenou ako napríklad Poľan-Poľák, Pražan-Pražák, mešťan-mešťák atď. No tá zmena je iba v podstatnom mene mužského rodu. Ženský rod až doteraz zachováva pôvodnú formu *Slovenka,* prídavné meno *slovenský.* Podobne ako Slováci, zachovali si staré rodové meno aj: Sloveni-Slovinci, a Sloveni sídliaci okolo Ilmenského jazera v Rusku. Preto treba dávať pozor, kedy to meno znamená všeobecný pojem vyjadrený dnes formou: Slovania, a kedy má špecifický význam.

Valerij Pogorielov študoval napr. zápis v *Nestorovom Letopise*[13], pochádzajúcom asi z roku 1110. V ňom sa meno Sloveni používa raz na označenie všetkých Slovanov a inokedy zase na označenie niektorých kmeňov, medzi nimi aj dnešných Slovákov. Napríklad "Po mnozěch že vremeněch sěli suť Slověne po Dunajevi, gdě jest nyně Ugorska zeml'a i Bolgarska. I ot těch Slověn razidoša sja po zemle i prozvaša sja imeny svojimi, gdě sědše, na kotorom měste" a potom podáva mená: Moravania, Česi, Chorváti, Srbi atď. Tu je jasné, že "Slověne" je vo význame všeobecnom: "Slovania". No trochu ďalej, keď spomína vpád Maďarov do dunajskej kotliny, píše takto: "(Ugri) prišedše ot vostoka ustremiša sja čerez gory velikija, jaže prozvašasja gory Ugorskija, i počaša vojevati na živuščaja tu Volochi i *Slověni.* Sěďachu bo tu preže Slověni i Volochove prijaša *zeml'u Slověnsku . . .*" V tejto stati výraz *Slověne* neoznačuje všeobecne Slovanov, ale tých Slovanov, čo obývali kraj okolo Dunaja, ako to s pozoruhodnou presnosťou vyjadruje ďalej: "Bě bo jedin jazyk slověnsk (= tu v zmysle všeobecnom: rod slovanský): *Slověni iže sěďachu po Dunajevi,* ich že prijaša Ugri; i Morava, i Česi, i Ľachove, i Poľane, jaže nyně zovomaja Rus." Tí "Slověni, čo sídlili pri Dunaji, a ktorých si podrobili Uhri" sú predkovia Slovákov. Práve tak určite sa vyjadruje letopisec, keď hovorí o činnosti sv. Cyrila a Metoda: "Slověnom živuščim kreščenym i kňazem ich, Rastislav i Svjatopolk i Kocel' poslaša ko carju Michailu . . . i (car Michail) reče ima (Cirilovi i Metodovi): se prisla sja

13. Valerij Pogorielov, Ruský letopis Nestorov a Slovensko, Kultúra V (Trnava 1933), p. 536-539.

ko mne *slověnska zeml'a,* prosjašča učitel'a sebě... i posla ja v *slověnsku zeml'u.*"

Z toho je úplne jasné, že výrazy letopiscove "'*Slověne, slověnskaja zeml'a*" patria práve Slovenom sídliacim okolo Dunaja, totiž Slovákom. V tomto zmysle treba chápať aj výrazy v staroslovenských *Žitiach* cyrilometodských: "Rastislav, *kňaz slověnsk* s Svjatopolkom poslasta... a my *Slověni* prosta čad..." i v tomto texte slová "*Slověni, kňaz slověnsk*" nemajú všeobecného významu, ale sú vlastným menom toho kmeňa, ktorého kniežatmi boli Rastislav a Svätopluk.

O vzťahu mena Moravania a Slověni v súdobých prameňoch, prof. Ján Dekan hovorí takto: "... objavenie sa takzv. Moravanov... Neide tu o názov kmeňový, ale len geografický, označujúci Slovanov sídliacich pozdĺž rieky Moravy. Ich vlastný etnický názov bol jednoducho Slověni, a jeho nositelia zaberali podľa dobových svedectiev väčšiu časť Karpatskej kotliny, hlavne však Zadunajsko a územie dnešného Slovenska. Názov Moravania, prvý raz spomínaný v *Annales regni Francorum* roku 822 vo forme *Marvani,* ale vo *Fuldských letopisoch* až do r. 883 známy iba vo forme *Sclavi Marahenses, Sclavi Margenses,* je teda len akýmsi rozlišovacím znamienkom pomoravských Slověnov od ostatných Slověnov tejže etnickej a jazykovej skupiny, a pôvodne sa nevzťahoval na kmeňový, ale len na zemepisný okruh menovaných Slověnov... Územný, hlavne však politický vzrast moravského štátu v druhej polovici IX. storočia má za následok, že pôvodne topografický názov "Moravania" dostáva eminentne politický charakter a v tomto etatistickom zmysle sa potom používa pre obyvateľov moravského štátu vôbec — vyjmúc Čechov a Srbov, ktorí patrili len krátku dobu k Svätoplukovej ríši. Pád Veľkej Moravy prináša v tomto ohľade k pôvodnému topografickému významu mena a obyvateľstvo východných častí bývalého moravského štátu, t. j. územia Slovenska, okrem ojedinelých reminiscencií toponomastických, nazýva sa svojím starým etnickým menom Slověni, totiž Slováci.[14]

Z tejto citovanej state prof. J. Dekana všimnime si tvrdenia, že Moravania a Slověni patrili "*k tejže etnickej a jazykovej skupine*".

14. Ján Dekan, Začiatok slovenských dejín a Ríša veľkomoravská (Slovenské dejiny I.), Slovenská akadémia vied a umení 1951, str. 42-43.

Na dôkaz toho uveďme fakt, že až dodnes tí Moravania, čo kedysi patrili k veľkomoravskému štátu, sami seba volajú *"Moravskí Slováci"* a ich krajinu *"Moravské Slovácko"*. Výraz "Moravskí Slováci" úplne zodpovedá vyššie citovanému staré-mu latinskému výrazu: *"Sclavi Marahenses"*. Jednotu jazykovú dokazuje skutočnosť, že západoslovenské nárečie je skoro zhodné s východomoravským až dodnes, hoci tu pre neskoršie politické rozdelenie kraja do západoslovenského nárečia sa dostali prvky stredoslovenské, a do východomoravského zase prvky české. Ako sme vyššie spomenuli, v období Veľkomoravskej ríše rieka Morava bola uprostred kmeňa "Moravských Slověnov", a iba vpád Maďarov a osnovanie uhorského štátu zrobilo na rieke Morave hranicu. Tá hranica presekla na dvoje "Moravských Slověnov", a slovenské Záhorie je vlastne obývané tými Slověnmi.

V IX. storočí Moravskí Slověni boli teda "etnicky a jazykove jednou skupinou" so Slověnmi v bývalom kniežatstve Nitrianskom, a rozlišovali sa od Čechov, ako sme to videli z vyššie citovaných statí z Nestorovho *Letopisu*. Český vplyv politický, národný a jazykový dostáva sa na Moravu až po zničení Veľkomoravskej ríše. Počas jej trvania Česi patrili k nej (iba asi 10 rokov), a bola znášaná iba s odporom, takže Přemyslovci a iní českí kmeňoví náčelníci využili prvej príležitosti — tojest smrti Svätoplukovej —, aby sa jej zbavili.[15] Nemožno teda nijako sa zhodovať s mienkou, akoby Veľká Morava bola bývala českým štátom, akoby staroslovenská literatúra, vzniklá na Veľkej Morave, patrila Čechom atď. Isteže, nakoľko sa časť Moravanov, na západnej strane rieky Moravy, časom počeštila, dedičstvo cyrilometodské aj im patrí, no nemožno sa zhodovať s tvrdením, že v IX. storočí "Cyril a Metod, dvaja entuziasti, prišli z kultúrnej zeme pri Carihrade, do barbarskej *českej* zeme, aby sa stali učiteľmi *Čechov*".[16] Môžeme skoro s istotou povedať, že Cyril a Metod nikdy neboli v českej zemi IX. storočia.

Vráťme sa ešte k otázke prípadnosti moravských a nitrianskych Slověnov "k tejže etnickej a jazykovej skupine".

15. Fiala-Třeštík, O "koruně králů moravských", Československý časopis historický VII (Praha 1959), p. 488.
16. Otakar Vašek, Cyrilometodějská tradice na Moravě (Sbornik v česť na A. Teodorov-Balan), Sofija 1955, str. 164.

Touto otázkou sa zaoberal prof. Eugen Paulíny.[17] Poukazuje z jednej strany na spoločné jazykové znaky týchto Slovënov, nakoľko sa odlišovali od jazykových zvláštností českých kmeňov, a z druhej strany aj na niektoré vnútorné dialektické členenie.

Za spoločné jazykové znaky veľkomoravského etnika považuje:

1. v IX. storočí v nich jestvovala spoločná hláska "dz", proti českému "z", napr. *medza-meza*. "Hoci rozdiel iba v jednej hláske vyzerá nepatrný, nebol v skutočnosti nepatrný, lebo bol príčinou ďalších zmien, ktorými sa v stredoveku líšili moravské nárečia od českých, alebo sa od nich líšia ešte dnes";

2. moravskoslovenské a slovenské spodobovanie typu "už orať", proti českému "už vorať";

3. moravskoslovenské a slovenské asimilácie typu "zložiť" proti českému "složit";

4. niektoré hláskoslovné zvláštnosti, ktoré spôsobili, že tu nenastali prehlásky (ä/ě; u/i) a iné zmeny (ý/ei; ú/au/ou), ktoré sa uskutočnili v češtine.

Jazykové rozdiely, ktoré naznačujú členenie medzi pomoravským kniežatstvom Mojmírovým a nitrianskym kniežatstvom Pribinovým prof. Paulíny udáva tieto:

1. v moravských nárečiach sa udržalo náslovné "j", kým v nitrianskych nárečiach sa zmenilo v "i", napr. jehla-ihla;

2. v moravských nárečiach sa zachovala skupina r+jer, kým v nitrianskych nárečiach sa zmenila v slabičné "r". Napríklad krev-krv.

Hranicou medzi týmito nárečovými rozdielmi sú Malé a Biele Karpaty, čo sa zhoduje aj s historickými údajmi.

Z toho, čo sme doteraz povedali, nasleduje, že Veľká Morava bola vlastne slovenským štátom. Na dôkaz toho nech poslúži ešte meno veľkomoravského kniežaťa Rastislava. V rôznych rukopisoch staroslovenských žití zamieňa sa forma Rastislav a Rostislav. Avšak v *Skazaní o písmenách mnícha Chrabra*[18], ktorým je pravdepodobne cyrilometodský žiak

17. Eugen Pauliny, Poznámky k vzniku slovenskej národnosti zo stanoviska historickej jazykovedy. Historický časopis VII (Bratislava 1959), str. 104-108.

18. J. Stanislav, Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda, Turč. Sv. Martin 1950, str. 120.

Naum, máme zachovanú kratšiu, domácku formu *Rastic*. Tú istú formu stretáme tiež v latinských *Fuldských Letopisoch*.[19] Koncové "c" je za praslovanské 'tj". Tu si však treba všimnúť počiatočné slabiky "ra", za praslovanské "ort-". Ako je známe, tá skupina v češtine a v iných slovanských jazykoch dáva "ro". Napríklad rásť-rosti; ražeň-rožeň; rakyta-rokyta; ráztoka-roztoka; atď. Forma *Rastic*, ktorú tak cyrilometodský žiak Naum, ako aj nemeckí kronikári zaiste sami počuli, dokazuje, že celé meno má formu *Rastislav*, teda formu slovenskú.

Stredisko Veľkomoravskej ríše

Táto otázka nám bude tiež užitočná pri ďalšom skúmaní vzťahov cyrilometodskej misie na Slovensku, a preto sa ňou chceme aspoň v krátkosti zaoberať. O nej je už celá literatúra, a možno povedať, že toľko mienok bolo predložených, koľko je autorov. Niektorí autori však tvrdili, že veľkomoravskí panovníci podľa vzoru nemeckých kráľov nemali stáleho sídla, ale cestovali z jedného hradu na druhý. No väčšina autorov mienila, že veľkomoravskí panovníci mali stále sídlo, ktoré bolo politickým, správnym a kultúrnym strediskom ich štátu. Snažili sa teda nájsť odpoveď na otázku, kde bolo to stredisko Veľkej Moravy? Súdobé pramene nám o tom nezachovali nijakú zmienku. Z tých prameňov menovite poznáme iba tri miestne mená: Nitra[20], Devín[21] a Bratislava.[22] Okrem toho v jednom prameni sa nachádza meno Kaon, ktorý niektorí autori by chceli stotožniť s Komárnom.[23]

Okrem toho francké *Letopisy* hovoria iba všeobecne o niektorých opevnených hradištiach, proti ktorým Nemci viedli vojenské výpravy: "contra illam ineffabilem Rastizi muni-

19. Annales Fuldenses (Monumenta Germaniae historica, Scriptores 1.) ad annum 846: "...ducem eis (Sclavis Marahensibus) constituit Rastizen, nepotem Moimari" — ad annum 858: "misit exercitum contra Rastizen" — ad annum 864: "Rastizen obsedit".

20. Tvar **Nitrava** nachádza sa v Converiso Bagoariorum et Carantanorum. — Tvar **Ecclesia Nitrensis** nachádza sa v bule Jána VIII. "Industriae Tuae".

21. ". . . in quanadm civitate, qua lingua gentis illius Dovina, id est puella, dicitur". **Meginhardi Annales Fuldenses ad annum 864.**

22. "Bellum pessimum fuit ad Bresalauspurc 4. nonas iulii" — Annales Juvavensies ad annum 907.

23. Cfr. nižšie poznámku 37.

tionem et omnibus antiquis dissimilem"[24] alebo "urbem antiquam Rastizi".[25]

Berúc do úvahy iba písané historické zprávy, autori snažili sa rozriešiť otázku hlavného mesta Veľkomoravskej ríše. Doteraz boli predložené tieto riešenia: Velehrad, Staré Město, Mikulčice, Olomouc, Devín, Bratislava, Nitra, Trenčín, Vyšehrad na Dunaji, Komárno, Ostrihom, Stolný Belehrad a iné.

Nás tu zaujímajú hlavne mienky, ktoré kladú stredisko Veľkomoravskej ríše na Slovensko.

Hlavným zastáncom Devína je Ľudovít Zachar.[26] Na tomto hrade boli prevedené vykopávky už po prvej svetovej vojne, a po druhej svetovej vojne ešte raz bol podujatý sústavný výskum. Našli sa tu pamiatky zo staršej doby bronzovej, z doby galskej, z doby rímskej (tehly s kolkami XIV. légie). Našlo sa však pomerne málo pamiatok, ktoré by svedčili o hustom slovanskom osídlení tohto hradišťa v dobe Ríše veľkomoravskej. Vedúci výskumných prác, prof. Ján Dekan, takto zhŕňuje poznatky o Devíne: "Vo svetle tých poznatkov (totiž výkopávok na Morave), nás výsledky devínskych výskumov rozhodným spôsobom presvedčujú o nesprávnosti starších predstáv o Devíne jako stredisku Veľkej Moravy, o sídle Rastislavovom. Avšak rovnako jasné je i to, že týmto konštatovaním sa nijako nepopiera význam Devína jako dôležitej predsunutej stráže Veľkej Moravy..."[27]

Zastáncom Bratislavy ako strediska Veľkej Moravy bol predovšetkým Franko Víťazoslav Sasinek vo svojich početných spisoch.

Hlavným zastáncom Nitry ako hlavného strediska a sídla Metodovho je prof. Ján Stanislav vo svojej práci: *Slovienska liturgia na Slovensku a sídlo Metodovo a Gorazdovo.*[28] Jeho uzáver je tento: "Tu máme nové potvrdenie toho, že Nitra bola centrom nielen komunikačným, ale aj cirkevným, resp. cirkevno-politickým. Slovom, kde len pozrieme do prameňov, všade

24. Annales Fuldenses ad annum 869.
25. Ibidem ad annum 871.
26. Ľudovít Zachar, Borba za národnú slobodu. Bratislava 1931. Tu nájdeme vyložené aj mienky iných autorov.
27. Cituje Josef Poulík, Staří Moravané budují svůj stát Gottwaldov, 1960, str. 137-138.
28. Ján Stanislav, Slovienská liturgia na Slovensku a sídlo Metodovo a Gorazdovo. Historica Slovaca I-II (Bratislava 1944-41), str. 5-43.

nám vychodí Nitra ako najdôležitejšie stredisko Veľkej Moravy."[29] O jeho dôkazoch pre sídlo Metodovo v Nitre si povieme neskoršie. Tu chceme iba poznamenať, že archeológovia sú tej mienky, že veľkomoravské sídlište v Nitre nebolo na dnešnom hrade, ale dolu na mieste dnešného mesta. Tu bolo objavených pri rôznych pozemných prácach niekoľko pohrebíšť z obdobia veľkomoravského, hroby so zlatými šperkami atď. Bezpochyby bolo tu sídlište, ktoré hralo významnú úlohu na Veľkej Morave, ale archeologicky ešte nie je doložené. Čo so týka takzv. Pribinovho kostolíka na nitrianskom hrade, ako je známe, medzi archeológmi je spor, či terajšie jeho základy siahajú až do doby veľkomoravskej. Juraj Hodál zastáva mienku, že dnešné základy sú tie isté, ktoré dal vystaviť Pribina, kým J. Mencl zastáva mienku, že pochádzajú iba z XII. storočia. Ako som vyššie označil, archeológovia nie na hrad kladú veľkomoravské sídlište, ale dole do mesta.

V Nitre sídlil istý čas ako údelné knieža Svätopluk. Ten samý fakt do určitej miery vylučuje, že by tam bolo sídlo Rastislavovo, a teda stredisko Veľkej Moravy.

Keďže z písaných prameňov nemohlo sa dôjsť k bezpečným uzáverom, vedci obrátili pozornosť k archeológii a od nej žiadajú odpoveď na našu otázku. Okrem vyššie spomenutých lokalít, na Slovensku doteraz neboli podniknuté iné väčšie vykopávky na sídlištiach z doby veľkomoravskej. No v poslednom čase, hlavne po druhej svetovej vojne, vedú sa naširoko založené vykopávky na dnešnej Morave, kde bolo objavených toľko nových vecí, že sa nám celkom mení obraz o Veľkomoravskej ríši. Tu chceme spomenúť iba hlavné vykopávky; okolo rieky Moravy. Už v období medzi dvomi svetovými vojnami boli prevádzané vykopávky na území Starého Města a Velehradu. Na dnešnom Velehrade vykopávky dokázali, že tam niet sídlišťa spred XII. storočia. No písomná zpráva z roku 1131 na území Starého Města spomína "villa Veligrad". Tu v Starom Měste doteraz boli objavené dva kostoly a množstvo hrobov. V blízkosti Starého Města boli objavené kostoly v Modrej a v Sadoch pri Uhorskom Hradišti, ako aj u Sv. Klimenta pri Osvětimanoch.

No ešte vážnejšími sú vykopávky na veľkomoravskom

29. Ibidem, str. 37.

hradišti pri Mikulčiciach. Obec Mikulčice leží asi 40 km južne od Starého Města, asi 5 km južne od Hodonína a asi 3.5 km západne od Holiča. Vykopávky sa tu začali roku 1954 a od roku 1962 bolo tu objavených 10 kostolov, základy paláca, mnoho iných stavieb atď. Južnejšie od Mikulčíc, na sútoku rieky Dyje s Moravou, robia sa vykopávky v lokalite zvanej Pohansko.

Tu sa nemôžeme rozpisovať o jednotlivostiach, podáme iba záver jedného z hlavných archeológov, ktorí pracujú pri tých vykopávkach. Jozef Poulík[30a] na základe doterajších vykopávok s inými archeológmi považuje za najpravdepodobnejšie stredisko Veľkomoravskej ríše za doby Rastislava hradište u Mikulčíc. Meno toho hradišťa nie je zachované. Poulík potom predkladá svoju špeciálnu mienku, že za panovania Svätopluka hlavným mestom mohlo byť hradište Staré Město. Svoju mienku stavia na poznatkoch archeologických, podľa ktorých Mikulčice poukazujú na najviac kvitnúcu kultúru IX. storočia, kým Staré Město v tretej štvrtine tohože storočia. Tak isto výraz Fuldských Letopisov *"antiqua urbs Rastici"* z roku 871 interpretuje ako *"niekdajšie mesto Rasticovo"*. No toto sú iba viac-menej podložené domienky. Ďalšie vykopávky môžu priniesť dôležité zmeny.

No ako som spomenul, na základe doterajších vykopávok mienky archeológov sa sústreďujú na hradište pri Mikulčiciach. A z toho dejepisci robia rôzne ďalšie uzávery, alebo v tomto zmysle interpretujú doteraz nejasné historické pramene. Tak napríklad Štefan Janšák v článku: "K problému strediska Veľkomoravskej ríše[30b] vyzdvihuje, že hradište pri Mikulčiciach zodpovedá niektorým k u s ý m písaným prameňom. Ono ležalo na významnej ceste, ktorá viedla od Dunaja pri Komárne cez Trnavu, Malé Karpaty, Mikulčice, ďalej na západ do Čiech. Usudzuje, že poloha Mikulčíc dobre zodpovedá zmienke v uhorských Letopisoch, že Maďari vpadnúc na Moravu, zničili mesto "uprostred bažín", lebo mikulčické hradište vskutku ležalo v inundačnom teréne Moravy, obohnané dookola vodou. Janšák tiež vysvetľuje, že Holič na Slovensku

30a Josef Poulík, Staří Moravané budují svůj stát Gottwaldov, 1960 (ale vyšlo až 1962).

30b Štefan Janšák, K problému strediska Veľkomoravskej ríše. Historický časopis X (Bratislava 1962), str. 547-562.

v najstarších prameňoch sa volá "arx nova—nový hrad", čo predpokladá, že tam niekde existoval predtým "arx-vetus—starý hrad", a ten môže byť práve hradište pri Mikulčiciach, ktoré do Holiča smerom na západ leží iba 3.5 km. No čo je pre nás najzaujímavejšie, je Janšákovo konštatovanie, že hradište pri Mikulčiciach vo veľkomoravskom období ležalo vlastne na dnešnom Slovensku. Lebo kým teraz rieka Morava tečie od neho asi 500 metrov východne, v dobe veľkomoravskej tiekla asi 300 metrov západne od hradišťa, takže ono ležalo na jej východnom brehu. Iba neskoršie hať postavená južne od Hodonína, odbíja vodu, aby tiekla viacej na východ. Janšák zistil aj miesto v Malých Karpatoch, odkiaľ bol pre mikulčické hradište vozený kameň. A vôbec život hradišťa a podhradia bol viacej orientovaný na východ, tojest na slovenskú stranu, než na západ.

Toto je dnešný stav výskumu ohľadom strediska Veľkomoravskej ríše, čo nám tiež poslúži v ďalšom pojednávaní. Keď sme takto preštudovali rôzne otázky súvisiace s Veľkou Moravou, teraz v druhej časti tejto štúdie chceme sa zaoberať hlavným naším problémom, aký vzťah mali sv. Cyril a Metod ku Slovensku.

Pole účinkovania sv. Cyrila a Metoda

Berieme tu pole v užšom zmysle slova, totiž to územie, kam boli povolaní a kde najviac účinkovali. Majú sv. Cyril a Metod reálny vzťah ku Slovensku?

Maďarský historik — slovenského pôvodu — Štefan Kniezsa, vo svojej štúdii *Slovanskí Apoštolovia a Slováci*[31] úplne neguje, žeby svätí bratia mali nejaký vzťah ku Slovensku, že na Slovensku niet stopy po ich účinkovaní, ba že sú pozitívne dôkazy, ktoré vylučujú Slovensko. Svoju tézu chce dokázať napríklad tým, že vraj v cyrilometodskej literatúre niet nijakých slovenských prvkov, že v tejže literatúre sa nikde ani len nealuduje na Slovensko, že u Slovákov vôbec nebol kult sv. Cyrila a Metoda atď. Ďalšie naše pojednávanie chce byť odpoveďou na tieto jeho nepodložené tvrdenia.

Ponajprv, ako sme spomenuli vyššie, zo súdobých prame-

31. István Kniezsa, A szláv Apostolok és a Tótok, Budapest 1942, to isté aj po nemecky: Die Slawenapostel und die Slowaken, Leipzig 1942.

ňov z obdobia veľkomoravského, poznáme po mene iba tri lokality: Devín, Nitra a Bratislava a všetky tri sú na Slovensku.

Tak isto zo súdobých prameňov poznáme mená troch vladárov, ktorí mali priamy vzťah k cyrilometodskej misii: Rastislav, Svätopluk a Kocel', teda znovu všetci traja sú Slováci. O forme Rastislavovho mena sme sa už zmienili; Svätopluk nejaký čas sídlil v Nitre ako údelné knieža, a Kocel' bol synom bývalého nitrianskeho kniežaťa Pribinu. Že Svätopluk nebol kniežaťom českým, o tom svedčí fakt, že si podrobil Čechy a že české kniežatá hneď po jeho smrti sa zo závislosti na Veľkej Morave vymanili.

Vyššie sme už rozobrali pramene, ktoré nám hovoria o povolaní sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. Videli sme, ako treba rozumieť výrazy: *"Rastislav kňaz slověnsk"* a *"My Slověne prosta čad . . ."*. Hoci sa hovorí, že potom Cyril a Metod došli na Moravu, predsa to treba rozumieť vo vyššie objasnenom zmysle.

Či sv. Cyril a Metod účinkovali na Slovensku? Už pri svojom príchode museli prejsť cez Slovensko. Ku hraniciam Veľkej Moravy došli alebo z juhu, cestujúc okolo Dunaja smerom na sever a prejdúc ho niekde pri Komárne. Alebo došli z východu, ako niektorí autori mienia, ak z Carihradu cestovali najprv pozdĺž Čierneho mora, potom prešli Karpaty a údolím Hornej Tisy došli z východu k Dunaju. V každom prípade museli cez Slovensko dôjsť do sídla panovníka Rastislava, a ak predpokladáme, že to sídlo bolo na hradišti pri Mikulčiciach, tak šli vyššie spomenutou cestou cez Malé Karpaty; súc na tom hradišti, boli vlastne na dnešnom Slovensku, ako sme vyššie spomenuli.

Čo sa týka účinkovania, nemáme menom spomenuté ani jedno miesto, kde by boli bývali sv. Cyril a Metod, ale je isté, že na Slovensku museli účinkovať. Veď slovenské Záhorie tvorilo najbližšiu okolicu mikulčického hradišťa, a celé Slovensko až po Tisu ako časť Veľkomoravskej ríše tvorilo územie účinkovania Cyrila a Metoda. Na konci *Žitia Metodovho* sa spomína, že pokrstil knieža Vislanov a že stretol "v podunajskom kraji kráľa Maďarov". Aby osobne postretol týchto panovníkov, zaiste musel prejsť cez Slovensko.

Hneď po príchode na Veľkú Moravu, Rastislav zhromaždil učeníkov a odovzdal ich Cyrilovi, aby ich vyučil sloven-

ským knihám a pripravil na kňazstvo. Kde bola tá škola, nevieme. No, že medzi tými učeníkmi boli aj mladíci z dnešného Slovenska, to uvidíme nižšie, keď budeme skúmať slovenské vplyvy v cyrilometodskej literatúre, a tu chceme iba poznamenať, že o niektorých skoro s istotou môžeme tvrdiť, že boli z územia dnešného Slovenska.

V prvom rade je to Gorazd, najvýznamnejší cyrilometodský učeník, ktorého svätý Metod pred smrťou naznačil ako svojho nástupcu na arcibiskupský stolec. Nové výskumy prof. Jána Stanislava priniesli v tejto veci nové svetlo.[32] Zistil medzi Nitrou a Galantou mená osád: *Garažd*, na severovýchod od Galanty, *Garazda* pri Mučeníku z pravej strany Váhu, a dolinu *Garazda* pri Veľkých Lovčiciach.

Meno osady *Garažd* je zo staroslovenského tvaru Goražď. Tá forma je utvorená z osobného mena Gorazd a zo sufiksu j+mäkký jer. Tá koncovka vyjadruje possesívny vzťah, a prikladal sa k takým menám, ktorých nositelia boli vlastníkmi územia. Tento sufix pri mene Gorazd dôrazne ukazuje, že rodina Gorazdova bola vlastníkom tej osady. Dnes sa osada na území Mučeníka volá Gorazdov. Meno Garazda je zo staroslovenského Gorazd. Koncové "a" je maďarská substitúcia za koncový tvrdý jer. Maďarský tvar tiež poukazuje, že ho Maďari prevzali pred zánikom jerov, tojest pred polovicou X. storočia. Z týchto daností prof. Stanislav uzatvára, že medzi Nitrou a Galantou nachádzali sa majetky rodu Gorazd, z ktorého pochádzal aj cyrilometodský žiak. Na to poukazuje aj označenie, ktoré mu dáva Metod: "Tento je vašej zeme slobodný muž", pričom "slobodný muž" znamená člena poprednej rodiny, ktorá stála v určitom feudálnom pomere k panovníkovi veľkomoravskému.

Na rodovom území Gorazdovcov je obec Mučeník s kostolom na česť sv. Klimenta. Po prvý raz sa spomína v listine z roku 1113 ako Mussenic, ale to neznamená, že nie je staršia. Meno je utvorené od participia "mučen" a sufiksom -ik; tento spôsob odvodzovania nie je domáci u západných Slovanov, ale u južných (porovnaj napr. poslanec-poslanik). Treba preto predpokladať, že meno tejto obce pochodí z jazyka južných Slovanov. Súvislosti s menom Gorazda a Klimenta ukazujú,

32. Ján Stanislav, Dejiny slovenského jazyka Vol. I, Bratislava 1958 str. 224-226.

že ide o pozostatok z jazyka cyrilometodského. Kult sv. Klimenta doniesli k nám Cyril a Metod, a tak tu máme výraznú stopu po ich činnosti. Podľa tradície prechádzajúc týmto územím, nechali tu čiastku pozostatkov sv. Klimenta pápeža, ktoré Cyril bol našiel na Kryme a potom zaniesol do Ríma.

Poznáme tiež meno ešte iného učeníka cyrilometodského: Kajicha, ktorého Metod po pokrstení kniežaťa Bořivoja poslal do Čiech. Základ toho mena je koreň Kaj-. Avšak znovu v okolí Nitry nachádzame miestne mená Kajal a Kajsa. Je znovu pravdepodobné, že tu ide o majetok toho rodu a že teda odtiaľ pochádzal spomenutý žiak Kajich.

Nitra sídlo Metodovo?

Veľmi mnoho sa debatovalo a popísalo o arcibiskupskom sídle Metodovom. Nejde o jurisdikčné sídlo, čiže titul, lebo tento bol podľa mesta Syrmium-Sriem (dnes Sriemska Mitrovica) v Chorvátsku, čiže v starej Panónii. Pápež Hadrián II. obnovil toto arcibiskupstvo a dal jeho titul Metodovi, aby sa vyhol nedorozumeniam s nemeckou hierarchiou. Nakoľko Sriem ležal mimo Veľkomoravskej ríše, Metod tam sotva niekedy zašiel a iste tam nesídlil. Kde teda bolo jeho sídlo?

Niektorí autori tvrdia, že Metod vôbec nemal stáleho sídla, ale bol misijným biskupom, ako napríklad sv. Bonifác v Nemecku. No väčšina autorov predsa skôr mieni, že mal stále sídlo. Vyvodzujú to z toho, že zmienka o jeho hrobe v *Stručnom Žití Cyrila a Metoda* hovorí, že Metod "leží vo veľkom chráme moravskom na ľavej strane v stene za oltárom sv. Bohorodice".[33] Staroslovenské *Žitie Metodovo* je zdržanlivejšie; hovorí iba to, že bol pochovaný *"v katedrálnom chráme v sbornej cerkvi"*.[34] Kde sa nachádza ten katedrálny, alebo veľký chrám moravský? O tom bolo prednesených mnoho mienok, a to sídlo Metodovo sa spája so sídlom veľkomoravských panovníkov. Mienky sme spomenuli vyššie.

Tu chceme sa bližšie zaoberať s mienkou prof. Jána Stanislava, ktorý je hlavným zastáncom Nitry tiež ako sídla Metodovho. Vo svojej vyššie citovanej práci *Slovienska liturgia na Slovensku a sídlo Metodovo a Gorazdovo* takto usudzuje:

33. Stanislav Životy, str. 88.
34. Stanislav, Životy, str. 74.

"Videli sme, že reč prameňov je úplne jasná. Netreba tu stavať nijaké viac alebo menej pravdepodobné predpoklady. Všetko, čo sa podľa uvedených prameňov stalo, hodí sa len do Vichingovho sídla, t. j. do Nitry. Nikam inam by sa tie udalosti lokalizovať nemohli. Všetky geografické údaje našich prameňov hovoria zas len pre Nitru. Nepozostáva nič iné, ako vyhlásiť Nitru za sídlo sv. Metoda a jeho nástupcu Gorazda. Tu bol aj Svätopluk. Tu bol, pravdaže, aj Viching so svojím sborom duchovenstva."[35]

Hoci ako sa nám tá mienka zalieča, predsa musíme tu s inými historikmi predniesť jednu hlavnú námietku oproti dokazovaniu prof. Jána Stanislava. Totiž z buly *Industriae Tuae* vieme, že roku 880 bol do Nitry za biskupa vysvätený samým pápežom Jánom VIII. kňaz Viching. Ak teda Viching bol biskupom nitrianskym, nemohol ním byť aj Metod. Nemôžu totiž v jednom a tom istom meste sídliť dvaja biskupi pre to isté územie a pre tých istých veriacich. A preto sa nezdá byť pravdepodobným, že by Nitra bola bývala sídlom Metodovým.

Najnovšie profesor Alojz Miškovič[36] snažil sa podoprieť mienku Stanislavovu novým dôkazom. Podľa neho Viching bol iba "chorepiskopom", teda akýmsi pomocným biskupom Metodovým, a teda nielen mohol, ale aj mal sídliť spolu so svojím arcibiskupom, od ktorého dostával rozkazy, čo má konať. Aj táto mienka sa na prvý pohľad zalieča, ale aj tu musíme povedať, že podľa *Industriae Tuae* Viching nebol iba "chorepiskopom", ale riadnym sufragánnym biskupom arcibiskupa Metoda.

Andrej Danišovič[37] isto sa snažil rozriešiť otázku sídla Metodovho. Opierajúc sa o zprávu *Stručného Žitia Metodovho*, že carihradský patriarcha poslal Metoda za biskupa *"na Moravu do mesta Kaon"*, mieni, že tým sídlom bolo Komárno. A to najprv z podobnosti: Kaon-Komárno, a potom tiež v ma-

35. V práci citovanej tu vyššie v pozn. 28, str. 30.

36. Alojz Miškovič, Cirkevná správa vo Veľkej Morave. Pokus o nový výklad prameňov. Duchovný Pastier, Vol. XXXIV (Trnava 1957), str. 206-209.

37. Andrej Danišovič, Stredisko Metodovej činnosti. Duchovný Pastier XXXVII (1962), str. 68-69.

ďarskej forme Komárom vidí skrátené "k Márom=k Moravanom". No aj tu musíme podať objekciu a to takú, že slavisti výraz "Kaon" považujú za skomoleninu miesto "Panónia".

A tak otázka sídla Metodovho na základe písaných správ nebola uspokojivo doteraz riešená. No ani archeologické vykopávky nepriniesli doteraz dostatočného svetla. Keď bol objavený r. 1961 najväčší kostol na hradisti Mikulčice a v ňom neďaleko oltára hrob, už sa myslelo, že to by mal byť hrob Metodov. No keď ho otvorili, nič v ňom nenašli. Dnes najpravdepodobnejším miestom sídla Metodovho sú Mikulčice. Okrem toho veľkého kostola, južne od hradišťa je miesto zvané "Kostelisko" a tu bol tiež objavený kostol a iný objekt, ktorý niektorí považujú za baptistérium. No ako som spomenul, sú to iba dohady. Doteraz otázka sídla a hrobu sv. Metoda nie je riešená.

Slovenské prvky v cyrilometodskej literatúre

Hoci v dobe cyrilometodskej jazyk Slovanov bol ešte spoločný, predsa sa už začínali tie jazyky rozvíjať, a už v nich badať znaky budúcich slovanských jazykov. Pýtame sa teraz, či v cyrilometodskej literatúre možno nájsť prvky slovenské? Ak by sa také prvky našli, to znamená, že buď sám Cyril a Metod ich prijali počas svojho účinkovania medzi tým ľudom, ktorý hovoril počiatočným jazykom slovenským, alebo sa tie prvky dostali do literatúry cyrilometodskej skrze cyrilometodských učeníkov, ktorí iste pomáhali pri prekladaní a prepisovaní kníh.

Všeobecne medzi slavistami prevláda mienka, že základom cyrilometodskej literatúry je macedonské nárečie, ktoré Cyril a Metod vedeli už z domu a do ktorého začali prekladať liturgické knihy. No pozornejším štúdiom boli v tej literatúre zistené prvky, ktoré už Pavel Jozef Šafárik nazval veľkomoravskými, alebo ponónskymi. Viacerí sa venovali výskumu týchto prvkov. Niektoré prvky ľahko boli zistené ako panónske, napríklad slovo "resnota", tojest pravda, ktoré sa dodnes zachovalo u Slovincov. No určenie iných prvkov nebolo tak ľahké. Najviac takých veľkomoravských alebo panónskych prvkov obsahujú *Kijevské listy*, ktoré v dnešnej svojej forme

pochádzajú z X. storočia, ale sú prepisom staršej predlohy, a sú doteraz najstaršou súvislou pamiatkou slovanskej reči vôbec.

Prihliadajúc bližšie k tým "panónskym" prvkom, z ktorého územia Veľkej Moravy pochádzajú, autori usudzovali rôzne. Hoci už pred pár desaťročiami boli pokusy vysvetľovať niektoré prvky ako slovenské, predsa medzi slavistami prevláda mienka českých autorov Chaloupeckého[38] a Weingarta[39], Horálka[40] a iných, že tie "panónske" prvky sú vlastne bohemizmami.

V poslednom čase však, na základe lepšieho poznávania slovenskej historickej gramatiky a slovenských nárečí, viacerí slavisti pristúpili k prehodnoteniu tých "panónskych" prvkov a dnes viacerí z nich považujú za slovenské. Tu treba spomenúť práce českého slavistu Rev. Jozefa Vašicu, slovenského slavistu Jána Stanislava a amerického slavistu ukrajinského pôvodu Juraja Ševelova.

Jozef Vašica preskúmal staroslovenský preklad tej časti nomokánonu, ktorý sa volá *Zakon sudnyj ľudem*[41]. V najstarších rukopisoch našiel viacej veľkomoravských prvkov, ako napríklad mdlosť, vstrojiť, rok, obrok, nárok, neračenie atď. Viaceré z nich sa v slovenčine užívajú dodnes.

Hlavným skúmateľom týchto slovenských prvkov je však prof. Ján Stanislav.[42]

Domáce veľkomoravsko-slovenské prvky môžu byť alebo morfologické, alebo syntaktické, alebo lexikálne.

Z morfologických prvkov najvážnejšie sú tieto dve: *c* —

38. Václav Chaloupecký, Naše národní tradice a Slovensko, časopis Bratislava II (1928), str. 264-265.

39. Miloš Weingart, Československý typ cirkevnej slovančiny. Bratislava 1949.

40. Karel Horálek, K otázce lexikálních bohemismů v staroslověnských památkach. Slovanské studie, Praha 1948, str. 115-119.

41. Joseph Vašica, Origine Cyrillo-Methodienne du plus ancien code slave dit "Zakon sudnyj ľudem": Byzantinoslavica XII (Praha 1951), str. 154-174; tenže: Jazyková povaha Zákona sudného ľudem: Slavia XXVII (Praha 1958) str. 521-537.

42. V rôznych svojich dielach. Viď nižšie.

za praslovanské *tj* alebo *kt*; v cyrilometodských pamiatkach miesto nich je *št*, alebo *šč*. — a *z* — za praslovanské *dj*, namiesto staroslovanského obyčajného *žd*. Napr. *pomokt—pomošt—pomoc; nasytjeni—nasyceni;* participiálne tvary: *obidoce, ogrjedoce, prosjęce, protivjęcich se atď.*

Ešte vážnejšia je striednica *z* za praslovanské *dj*. Napr. *nudja—nužda—nudza—nuza; medja—mežda—medza—meza; vědj—věžd—vědz—věz; vidj—vužd—vidz—viz; dadj—dažd—dadz—daz*. V Kijevských listoch tie striednice sú obyčajné: napr. *daz, podaz!* V adjektíve tu máme *tuzim* od staroslovanského *tužd (cudzí)*.

Striednica *c* za *tj* (a *kt*) je zjavom všeobecne západoslovanským, a preto nemôže slúžiť za bližšie určenie územného pôvodu cyrilometodskej literatúry na Veľkej Morave. Avšak rozhodujúcim je striednica *z* za praslovanské *dj*, veľmi častá v *Kijevských listoch*. Weingart o nej hovorí takto: "Ale musím tu zdôrazniť, že české striednice za praslovanské *tj* a *dj* majú význam úplne rozhodujúci, najmä oné *'z'*, ktoré možno vysvetliť, ak uvážime všetky územia, na ktoré by sa tu mohlo myslieť, len ako český zjav."[43] A vo všeobecnosti o veľkomoravskej cyrilometodskej literatúre usudzuje takto: "... z pamiatok doteraz známych, ktoré možno pričítať do československej skupiny, ani jedna, bohužiaľ, sa nemôže lokalizovať na Slovensko. Naopak, práve najvýznamnejšie pamiatky tohto typu nemohli na Slovensku vzniknúť, a to z dôvodov jazykových: pri *Kijevských listoch* to vylučuje ich striednica *z* za praslov. *dj*, miesto slovenského *dz*."[44]

Práve týmto zjavom sa zaoberá prof. Ján Stanislav vo svojej práci *O prehodnotenie veľkomoravských prvkov v cyrilometodskej literatúre*.[45] Skúmajúc územie medzi Nitrou, Galantou a Trnavou, odkiaľ pochádzali Gorazd a Kajich, ako sme vyššie videli, zisťuje: "Podľa údajov, ktoré máme poruke, bolo tu nárečie, ktoré dnes voláme stredoslovenským, ale s niektorými špeciálnymi, prechodnými črtami západnejšími.

43. Weingart, opus cit. (v pozn. 3), str. 36.

44. Tamže, str. 17-18.

45. Ján Stanislav, O prehodnotenie veľkomoravských prvkov v cyrilotodskej literatúre (Sbornik v česť na A. Teodorov-Balan), Sofija 1955, str. 357-363.

Bol to pravda v IX. storočí len zárodok tohoto nárečia. V ňom bol prinajmenej jeden prvok, ktorý dnes v strednom nárečí neexistuje, ale ktorý na tomto v ľudovej reči existuje. Je to *z* za praslovanské *dj* v prípadoch ako: *cuzí, meza, núza.* V strednej slovenčine je: *cudzí, medza, núdza* . . . Tento prvok, tojest *z* za praslov. *dj* pod Malými Karpatami môžeme datovať až do čias pred polovicou X. storočia. Máme ho v mene obce *Boleráz.* Toto meno pochodí z osobného mena Bolerád, pridaním posesívneho sufixu -j + plus mäkký jer: Boleradjь. Tento sufix už v IX storočí je málo produktívny. Utvárajú sa ním adjektíva už len v ohraničenom množstve mien. Keď v prvej polovici X. storočia zanikajú tvrdý a mäkký jer, musí zaniknúť aj ten sufix, lebo sa ním už nemohli utvárať posesívne adjektíva v nominatíve mužského rodu. Môžeme teda klásť meno Boleráz — tak ako Goražď a pod. — pred prvú polovicu X. storočia."[46]

V mene obce Boleráz je teda *z* za praslovanské *dj* spred polovice X. storočia. V chotári obce Boleráz je aj pole *Meza* (miesto medza), čo poukazuje na ten istý zjav. Okrem toho Stanislav uvádza v hornej Nitre meno obce *Lazany,* na rozdiel od obce *Ladzany* v Novohrade. Až dodnes nachádzame v nárečí nitrianskej oblasti *z* miesto *dz* aj vo všeobecných menách: cuzí, hoviazí, núza, súmez, meza a pod. Týmto padá najvážnejší argument Weingartovej teórie o nemožnosti slovenského pôvodu cyrilometodských pamiatok.

Pozrime sa teraz, či v tých pamiatkach sú nejaké lexikálne prvky, ktoré by sa vzťahovali k Slovensku a k slovenčine. Ján Stanislav za najvážnejší takýto prvok v *Kijevských listoch* pokladá meno pre Cirkev, kostol: cirky, cirknaě, cirkve. Inak v staroslovenských pamiatkach je obyčajne: crky. Tvar s počiatočným krátkym "i": cir- očividome pochodí z reči slovenského územia od Malých Karpát na východ, ako je tomu až dodnes: cirkev, cirkva. Dnešný český tvar církev (s dlhým í) pochodí zo staršej formy "cierkev". Tvar církev je v češtine od konca XIV. storočia.

Iné lexikálne prvky pôvodom zo slovenského územia: *prachnen* (v Savinej knihe) miesto z l ý (Mat. 12, 33) patrí

46. Tamže, str. 360.

k slovenským slovám: práchnivý, práchnieť. V češtine je to slovo neznáme. *Klepec* (v Starom zákone) možno vysvetliť tiež len zo slovenčiny, kde je to slovo živé dodnes. Vážnym lexikálnym prvkom je častica pre vyjadrenie kladného súhlasu: *Ej* (=hej). Napr. Mat. 5, 37: *Budi že vaše slovo ej, ej: ni, ni.* Alebo Skutky Ap. 22, 27: keď sa sv. Pavla spýtali: *Rimľanin -li jesi Ty? On že reče: ej.* — Častica "hej" na vyjadrenie kladného súhlasu nachádza sa iba v slovenčine. Dnešné počiatočné "h" má iba po XII. storočí, keď v slovenčine vzniká "h". Predtým bola tu forma ako je to vyššie: "ej". V slovenských nárečiach západoslovenského typu v Zadunajsku až dodnes je "aj". Škoda, že táto charakteristika sa pod vplyvom češtiny začína aj v stredoslovenskom nárečí a v spisovnej slovenčine tratiť a uvádza sa "áno". Na Východnom Slovensku ona je iba jedine známa. A treba ju na každý pád zachovať.

Stanislav prináša ešte viacej iných prípadov a nakoniec uzatvára takto: "Slavisti, ktorí nepoznali dobre, alebo vôbec nepoznali slovenské nárečia a ich dejiny, hovorili, že veľkomoravské prvky v staroslovienskych pamiatkach nemôžu byť slovenského pôvodu, lebo je medzi nimi toto (špeciálne) 'z'. Preto niektorí tieto prvky pokladali rovno za bohemizmy (M. Weingart a iní). Ešte pred nedávnom sa hovorilo, že na starom Slovensku niet stopy po Cyrilovi a Metodovi . . . Keď (však) 'z' za praslovanské 'dj' je aj od Malých Karpát na východ, a keď tu bolo aj pred polovicou X. storočia, keď tvar slova zo základnej vrstvy kresťanskej terminológie (cirkev) môže pochodiť len z územia od Malých Karpát na východ, nemožno prinajmenej vylúčiť možnosť pôvodu jazykových prvkov *Kijevských listov* atď. z kmeňového nárečia, ktorým sa v IX. storočí hovorilo pod Malými Karpatmi."[47]

Juraj Ševelov, profesor na Columbia University v New Yorku, zaoberal sa iným zjavom v cyrilometodskej literatúre: totiž splývaním typov "trt", v ktorých je "jer" raz pred "r" a raz po "r". Napríklad v staroslovenčine máme *krᵇv, krᵇst,* na rozdiel od *kᵇrm, vᵇrch.* "Jer" sa nachádza raz pred "r", raz po "r". V iných slovanských rečiach, a hlavne v češtine, ten "jer" sa vokalizoval, a tak máme *krev, krest* na rozdiel

47. Tamže, str. 362.

od *kerm, verch.* Tak isto aj vo východoslovenskom nárečí. Prof. Ševelov podrobným rozborom staroslovenských pamiatok zistil, že v nich "jer" je viac ráz položený chybne, alebo sa vôbec nenachádza. Toto volá, že oba typy slov "splývajú". Príčinu toho splývania, alebo miešania profesor Ševelov vidí v tom, že v čase, keď tie pamiatky vznikli, ten "jer" nebol vokalizovaný, a preto pisatelia tých pamiatok, tak ako aj dnešní Slováci, vyslovovali ich rovnako, a preto sa viac ráz pomýlili pri písaní. V tomto rozdielnom vývoji prof. Ševelev vidí prehistorickú rozdielnosť medzi češtinou a slovenčinou, ktorej si slavisti doteraz nepovšimli.[48]

Z tohto krátkeho prehľadu vidno, že v cyrilometodskej literatúre jesto mnoho prvkov, ktoré poukazujú, že ich pisatelia vedeli jazyk obyvateľstva, ktoré dnes hovorí po slovensky. Tie slovenské prvky mohli sa do tých pamiatok dostať či už od samých Cyrila a Metoda a v tom by sme mali nový dôkaz, že tí apoštoli účinkovali medzi Slovákmi, alebo skrze ich učeníkov, ktorí pochádzali zo Slovenska a pri písaní aj nevedomky vložili do tých pamiatok svoj rodný jazyk.

Prof. Juraj Ševelov z celého svojho výskumu dochádza k uzáveru, ktorý možno prinesie prevrat v ďalšom štúdiu cyrilometodskej literatúry. Hovorí: "Ľahšie vysvetlíme tak početné zvláštnosti nachádzajúce sa v *Kijevských listoch,* ak vezmeme za základ, že jazyk tých pamiatok je veľkomoravské nárečie s macedonskými infiltráciami, namiesto doterajšieho predpokladu, že by to bolo macedonské nárečie s veľkomoravskými infiltráciami."[49] A to veľkomoravské nárečie, ako sme videli, je vlastne slovenský jazyk.

Záver

Z toho, čo sme povedali, jasne vysvitá, ako neopodstatnená je mienka Štefana Kniezsu, že by Cyril a Metod neboli mali do činenia so Slovenskom a so Slovákmi. Tu dodajme, že aj keď nie mnoho, predsa aj počas nasledujúcich storočí má-

48. George Shevelov, Trt-type Groups and the Problem of Moravian components in Old Church Slavonic: The Slavonic and East European Review, XXXV (London 1957), pp. 379-398.
49. Tamže, str. 392.

me stopy cyrilometodského kultu na Slovensku. Tak napríklad sviatok sv. Cyrila a Metoda nachádza sa v dvoch stredovekých rukopisných missáloch: Spišskom missáli zo XIV. storočia a v Bratislavskom missáli známom ako *Kodex E* z XV. storočia. Nebudeme sa tu rozširovať o cyrilometodskej tradícii u neskorších slovenských spisovateľov, lebo je to vec známa. Kniezsa tiež spomína, že až do roku 1863 nebolo na Slovensku ani jedného kostola zasväteného sv. Cyrilovi a Metodovi. To je žiaľbohu pravda. No je to iba výsledok dlhodobej poroby Slovákov pod Maďarmi. Keď Slováci sa z nej dostali von, napríklad emigráciou do Ameriky, hneď u nich prekvitala cyrilometodská úcta, o čom svedčia početné slovenské kostoly v Amerike a v Kanade. A dnes cyrilometodská tradícia je u Slovákov živšia než u hociktorého iného slovanského národa.

Končíme so slovami vynikajúceho chorvátskeho slavistu Vatroslava Jagiča: "Nech sú prekrúcané tie okolnosti akokoľvek, na starej Morave, aj keby jej hranice siahali len po Dunaj, muselo sa hovoriť v IX. storočí jazykom, ktorý je v základných črtách totožný so súčasnou slovenčinou."[50] A preto je jasné, že dedičia cyrilometodského obdobia sú v prvom rade slovenskí a moravskí Slováci.

---

50. V. Jagić, Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. Berlin 1913, str. 19.

HROB A POZOSTATKY SV. CYRILA V RÍME

Michal Lacko, S.J.

Sv. Cyril zomrel v Ríme dňa 14. februára roku 869. O jeho pobrebe zmieňuje sa staroslovenské *Žitie Cyrilovo* dosť podrobne. Ponajprv pápež Hadrián II. chcel ho dať pochovať vo svojej vlastnej hrobke v bazilike sv. Petra, ale brat zosnulého sv. Metod poprosil pápeža, aby ho dovolil pochovať v bazilike sv. Klimenta, ktorého pozostatky Cyril našiel a priniesol do Ríma. Pápež pristal na to. "A tak ho aj s rakvou položili do hrobu, po pravej strane oltára v chráme sv. Klimenta, kde sa začali diať mnohé zázraky. Keď to Rimania videli, ešte väčšiu úctu vzdávali jeho svätosti. Dali namaľovať obraz nad jeho hrobom, a pálili svetlá, čo horeli deň a noc, chválu vzdávajúc Bohu, ktorý tak preslavuje tých, ktorí Ho slávia".[1] *Žitie italské* presnejšie zaznamenáva, že "bol pochovaný v mramorovej rakve, do ktorej ho dal položiť pápež (Hadrián II.) v hrobke, zvlášť preto prihotovenej v bazilike sv. Klimenta, z pravej strany oltára tohože sv. Klimenta".[2] To znamená, že po pravej strane hlavného oltára, lebo ten je zasvätený sv. Klimentovi.

Čo sa týka presného miesta toho hrobu, medzi archeológmi povstala rôznosť mienok, keď v minulom storočí v r. 1857-70 boli prevedené vykopávky a bola odhalená pôvodná bazilika zo IV. storočia. Rev. P. Mulooly O.P., ktorý vykopávky prevádzal, našiel v ľavej bočnej lodi prázdnu hrobku, a na stene okolo nej zbytky fresiek. Na jednej z nich bolo badať osobu, čo kľačí pred kráľom, a vedľa nej aj P. Mulooly, aj slávny archeológ Ján Baptista De Rossi čítali meno "CIRILL". Berúc do úvahy, že najčestnejším miestom v chráme je biskupská katedra postavená v apside, takže ľavá loď je biskupovi obrátenému tvárou k ľuďom po jeho pravej ruke, teda po pravej strane hlavného oltára, Mulooly a De Rossi usudzovali, že táto hrobka je pôvodným miestom hrobu sv. Cyrila. Inú mienku roku 1906 predniesol archeológ Jozef Wilpert, ktorý hrob sv. Cyrila spájal s freskom nájdeným v chrámovej predsieni, a znázorňujúcom "zvláštny súd", totiž sv. Cyril pred Spasiteľom a inými svä-

1. Staroslovenské **Žitie sv. Konštantína-Cyrila** hl. XVIII.
2. **Vita Italica** hl. XII.: "...ad dexteram partem altaris ipsius" (=Sti. Clementis).

tými. Hoci to fresko je jedno z najstarších v bazilike, a pravdepodobne pochádza z IX. stor., predsa jeho poloha v predsieni ťažko pripúšťa, že by tam bol býval hrob sv. Cyrila, lebo to protirečí obidvom vyššie citovaným najstarším prameňom, že ten hrob bol po pravej strane hlavného oltára. De Rossi bral to fresko iba ako "memoriu-pamätník" sv. Cyrila. Hrobka v ľavej bočnej lodi je miestom najpravdepodobnejším, a tam dali americkí Slováci roku 1952 postaviť pamätný oltár.

Fresko "zvláštneho súdu" bolo nedávno zňaté zo steny svojho pôvodného miesta v predsieni dolnej baziliky, a dnes je umiestené v predsieni sakristie. Príčinou bola vlhkosť v dolnej bazilike, ktorá zničila dolnú časť freska, a teda aby sa zachránila aspoň horná časť, bolo položené na suché miesto.

Podrobný rozbor toho freska podal Jozef Wilpert v svojom klasickom diele *Mozaiky a maľby v rímskych kostoloch od IV. do IX. storočia.*[3] Podľa neho fresko pochádza z IX. storočia, a ako sme sa vyššie zmienili, je v súvise s hrobom sv. Cyrila. Vzťah ku sv. Cyrilovi Wilpert zistil tak, že sa mu podarilo rozlúštiť zbytky starého nápisu, dnes skoro celkom zmiznutého. V ňom na konci stálo napísané: *Deus, da Cyrillo peccatori requem aeternam, Amen — Bože, udeľ Cyrilovi hriešnikovi večné odpočinutie, Amen.* Uprostred na fresku vidíme Spasiteľa s knihou Nového zákona v ruke, ako večného Sudcu. Po jeho pravici stoja archanjel Michal a sv. Andrej. Po ľavici archanjel Gabriel a sv. Kliment. Pred Kristom Pánom z jednej strany kľačí postava, držiaca v jednej ruke knihu a druhou obracajúca sa k Spasiteľovi. Archanjel Gabriel drží nad ním ochrannú ruku, a sv. Kliment ho odporúča večnému Sudcovi. Tá postava podľa všetkých vedcov je sv. Cyril. Z druhej strany pred Kristom Pánom kľačí kňaz s kalichom v ruke. Táto postava podľa jedných autorov by mal byť sv. Metod, ktorý za večné blaho svojho brata prináša sv. obeť, podľa druhých autorov môže to byť hocaký kňaz.

Nás tu najviac zaujíma postava sv. Cyrila. Dnes vidno iba hlavu a trochu z hornej časti tela. Wilpert mieni, že fresko bolo namaľované v IX. stor. v čase, keď ešte žili ľu-

3. Joseph Wilpert, Die römischen Mosaiken und Malereien der kirchlichen Bauten vom IV. bis zum IX. Jahrhundert. Freinburg 3. vyd. 1924.

dia, ktorí osobne videli sv. Cyrila počas jeho pobytu v Ríme, možno aj sám umelec, a preto by sme tu mali nielen hocaké vyobrazenie, ale viac-menej podobizeň sv. Cyrila. Je to postava asketická, úzkej podlhovastej tvári s veľkými očami, s nevelkou bradou. Telom slabým, ale duchom veľkým. Vo svojej ľavej ruke drží knihu, zaiste knihu Evanjelií, v ozdobenej väzbe, ktorá má znázorňovať jeho lásku k múdrosti, a jeho najväčšie dielo preklad sv. Písma do slovenskej reči a zavedenie tej reči do bohoslužieb.

V každom prípade, aj keď to nebol práve nadhrobný obraz, toto fresko je nám vzácne, lebo nám zachovalo najstaršie vyobrazenie sv. Cyrila. Iba škoda, že je hodne poškodené.

Pozostatky čiže relikvie sv. Cyrila, ktoré boli roku 869 uložené do hrobu v bazilike sv. Klimenta, od určitého času tam nie sú. Kde sa podeli, čo sa snimi stalo? Ich osud je už 100 rokov predmetom výskumu, a až teraz, zdá sa, že írsky dominikán P. Leonard Boyle O.P. im prišiel na stopu.

Už pred sto rokmi, z príležitosti 1000. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu, viacerí slovanskí biskupi prosili pápeža Pia IX., aby dal baziliku sv. Klimenta preskúmať a tie pozostatky hľadať. Roku 1858 vyššie spomenutý archeológ Ján B. De Rossi previedol niektoré výskumy v presbytériu okolo hlavného oltára, no potom od toho upustil. Ako sme spomenuli, P. Mulooly O.P. roku 1862 objavil miesto hrobu, ale to bolo prázdne. Odvtedy viacerí vedci znovu a znovu sa pokúšali hľadať tie relikvie, no nepodarilo sa ich nájsť. Ešte aj v poslednej dobe robili sa vykopávky na rôznych miestach, ba z Írska bol pozvaný istý "rabdomant", ktorý s palicou tie pozostatky hľadal. Podľa neho mali byť v záhrade vedľa baziliky. Vskutku sa tam kopalo, a v zemi boli nájdené kosti, no bez akejkoľvek schránky, z čoho sa uzatváralo, že to iste nie sú pozostatky sv. Cyrila. Pred pár rokmi vdp. Ambróz Ondrák, O.S.B., opát českého kláštora v Lisle, Ill., USA, ponúkol sa, že bude hradiť výkopavky spojené s vykopávkami, len nech sa tie pozostatky hľadajú. A keď sa stal titulárnym kardinálom baziliky Jeho Eminencia Ján Hamlet Cicognani, on tiež mal v úmysle začať ďalšie vykopávky, hlavne z príležitosti tohotoročného jubilea. V jeseni roku 1962 zvolal niektoré osobnosti na poradu, medzi nimi aj pána biskupa Andreja Grutku z Gary, Ind., znovu predkladajúc, že treba obnoviť vyko-

pávky. Avšak medzitým P. Leonard Boyle O.P. od roku 1961 venoval sa historickému výskumu v archívoch, a takto prišiel na stopu tých relikvií, takže sa s vykopávkami teraz celkom prestalo. Tu chceme podať krátky prehľad výskumov P. Boyla.

Sv. Cyril bol pochovaný v bazilike pochádzajúcej zo IV. storočia, ktorá bola posvätená za čias pápeža Sirícia (384-399). Tá bazilika bola tak poškodená pri plienení Normanov v Ríme roku 1084, že musela byť spevnená tým, že priestor medzi stĺpami bol vyplnený múrom. Ale aj tak stavba nebola dosť stabilná, takže okolo roku 1100 ju zasypali zemou a na tej novej vyvýšenine bola vystavená v rokoch 1100-1125 dnešná bazilika. Pri tom bezpochyby boli relikvie sv. Cyrila vyňaté z hrobu, alebo kde sa prechovávali, boli prenesené do novej baziliky. Ich prítomnosť je dokázaná cez storočia z rôznych opisov baziliky.

Nicoló Signorili, tajomník mestskej správy, roku 1420 pri opise baziliky sv. Klimenta spomína, že sú tam aj "reliquiae S. Cyrilli". Anglický augustinián John Capgrave vo svojom sprievodcovi po Ríme napísanom z príležitosti jubilea r. 1450 sa zmieňuje, že pozostatky sv. Klimenta priniesol do Ríma sv. Cyril, ktorý tiež je pochovaný v tejže bazilike, kde robí mnohé zázraky.

Presnejšie určenie miesta nám zanechal z r. 1579-80 rímsky kanoník Del Sodo, ktorý píše: "hneď pri vchode napravo je uložené telo sv. Cyrila, v kaplnke pri sakristii". A Pompeo Ugonio roku 1588 v svojej knihe *Historia delle stazioni di Roma* píše. "Telo svätého Cyrila apoštola Moravanov, Slovákov[4] a Čechov nachádza sa pod oltárom v kaplnke pri sakristii". Slávny historik Baronius roku 1593 zaznamenal, že "relikvie sv. Cyrila a Metoda[5] boli nedávno nájdené pod oltárom v starobylej kaplnke v bazilike sv. Klimenta". Toto "nájdenie" pravdepodobne súvisí s novým uspo-

4. V originálnom talianskom texte stojí "Apostolo dei Moravi, Schiavoni e Boemi". Slovo Schiavoni v taliančine obyčajne označuje Slovanov všeobecne, alebo Juhoslovanov zvlášť a ešte špeciálnejšie Chorvátov. No v našom súvise, kto vie, či autor nemal nejaký starší záznam, napr. latinský, kde aj Slováci boli nazvaní "Slavi, alebo Sclavi" a tak to podal po taliansky ako "Schiavoni". No uznávam, že táto moja interpretácia je nová, a že v našom texte iní autori rozumejú Chorvátov.

5. V latinskom texte stojí: "...quorum reliquiae..." teda obidvoch. Je jasné, že čo sa týka Metoda, je to nesprávne.

riadaním celého priestoru okolo sakristie podľa predpisov Tridentského Koncilu. Vtedy roku 1580 olomoucký arcibiskup prosil u Sv. Stolice čiastočku tých relikvií, pravdepodobne pre Velehrad.

Kaplnka, o ktorej je reč, jestvuje aj dnes. Od roku 1667, keď bazilika bola zverená dominikánom, tá kaplnka je zasvätená sv. Dominikovi, a nachádza sa napravo od hlavného vchodu do baziliky. Dominik Panciroli v svojej knihe *Tesori nascosti della città di Roma,* vydanej roku 1600 spomína, že vtedy tá kaplnka bola zasvätená sv. Cyrilovi, no iní autori zase hovoria, že bola zasvätená Svätému Krížu.

Presnejší opis toho oltára nám zachoval dominikán Tomáš de Burgo, v dodatku ku knihe *Hibernia dominicana* z roku 1772. Tu sa hovorí: "... V oltári sv. Dominika na prednej strane je okrúhla kovová mreža, a cez ňu vidno nevel'kú urnu z bieleho mramoru, v ktorej podľa tradície nachádzajú sa relikvie sv. bratov Cyrila a Metoda". Toto je posledné svedectvo o prítomností tých relikvií v bazilike sv. Klimenta.

Historia ďalších osudov tých relikvií je výsledkom výskumov vyššie spomenutého P. Leonarda Boyle O.P. On našiel podrobné dokumenty, ktoré nám opisujú osud pozostatkov počas "rímskej republiky", v období francúzskej revolúcie. Počas tej republiky mnoho kostolov bolo skonfiškovaných, a medzi nimi aj bazilika sv. Klimenta, ktorá bola určená na zrúcanie. Írski dominikáni, okrem jedného, v máji roku 1798 opustili Rím. Za takých okolností správca rímskeho kostola Sancta Maria in valicella, alebo Chiesa nuova, požiadal civilné úrady, vziať niektoré významnejšie relikvie z baziliky sv. Klimenta a preniesť ich do jeho kostola. To mu bolo aj dovolené. V sprievode niektorých osôb, medzi nimi aj istého notára, ktorý o veci zrobil úradný zápis, spomenutý správca kostola S. Marie in valicella, P. Vavrinec Agostini z Kongregácie oratoria sv. Filipa Neri, dňa 18. augusta toku 1798 preniesol spomenutú urnu s pozostatkami sv. Cyrila z baziliky sv. Klimenta do svojho kostola a uložil ju vedľa pozostatkov sv. Filipa Neri.

Medzitým dvaja kanoníci Lateránskej baziliky všemožne nástojili, aby presvedčili civilné úrady, že zbúranie baziliky sv. Klimenta by bolo na ich hanbu pred všetkými budúcimi pokoleniami, lebo je to jedna z najvýznamnejších stavieb v Ríme. To sa im po istom čase i podarilo, a tak tá starobylá

bazilika bola pridelená Kapituli Lateránskej, so všetkým, čo k nej patrí. A tak dňa 4. júla roku 1799 prišiel Camerlengo Lateránskej kapituly kanonik Vavrinec Mattei, aby v mene svojej kapituly prevzal relikvie sv. Cyrila. Denník kostola S. Maria in valicella hovorí, že Mattei ich mal zaniesť do bazilika sv. Klimenta a položiť na ich pôvodné miesto. No či sa to stalo, o tom nemáme zprávu. Jediný írsky dominikán, ktorý počas celého obdobia francúzskej revolúcie ostal bývať pri bazilike sv. Klimenta, a vo svojich listoch spolubratom podáva zprávy aj o malých podrobnostiach, o tejto veci sa nezmieňuje ani slovom. P. Boyle O.P. predpokladá, že tie pozostatky do baziliky sv. Klimenta nevrátili. Kam sa teda podeli?

Tu P. Boyle ešte nemá preštudované všetky archívy, ale od potomkov rodiny Mattei sa dozvedel, že v ich letnom paláci v mestečku Recanati pri Adriatickom mori, v kaplnke nachádza sa relikviár a v ňom niekoľko malých čiastočiek z relikvií sv. Cyrila. Tieto majú byť počas tohoto pubilejného roku vrátené a prenesené do Ríma, do baziliky sv. Klimenta a uložené v kaplnke sv. Cyrila a Metoda. Ako sa tie pozostatky dostali do mestečka Recanati ďaleko od Ríma? Nateraz P. Boyle predpokladá takto: Je možné, že vyššie spomenutý camerlengo lateránskej kapituly kanoník Vavrinec Mattei či už hneď roku 1799, alebo neskoršie priniesol do paláca svojej rodiny v Ríme či už časť, alebo všetky pozostatky sv. Cyrila, o ktorých bola reč vyššie. Už pri ich prenose do kostola S. Maria in vallicella je zaznamenané, že v mramorovej urne bolo iba niekoľko kostí a prach. Po smrti toho kanoníka r. 1833 tie pozostatky ostali potom v paláci Mattei. Nakoľko on bol posledný mužský potomok rodiny Mattei, palác po jeho smrti so všetkými právami pripadol ženskej vetve tej rodiny, ktorá až dodnes nosí meno Antici-Mattei. Po druhej svetovej vojne tá rodina predala svoj starý rodový palác v Ríme, presťahovala sa do jednoduchého moderného bytu, ale ich rodinné pamiatky, ako obrazy, relikvie, archív atď., preniesli do ich letného paláca v mestečku Recanati. Tak sa tam dostali aj relikvie sv. Cyrila. No podľa zprávy danej hlavou tejto rodiny P. Boyle, v ich relikviári sú iba drobné kúsky pozostatkov. Hoci iba drobné kúsky, predsa sú pre nás vzácne. A bude to veľkou udalosťou a pamiatkou na tento jubilejný cyrilometodský rok, ak aspoň tie malé časti pozostatkov sv. Cyrila budú prenesené do baziliky sv. Klimenta.

ROZHĽAD

NÁRODNÝ HRDINA JURO JÁNOŠÍK
(1688 - 1713)

Na 18. marca t. r. pripadlo 250. výročie popravy Jura Jánošíka. Jánošík bol synom slovenského ľudu, rodák z Terchovej, kde uzrel svetlo sveta roku 1688. Študoval evanjelickú teológiu, ale pre krivdu, akú páchala panská vrchnosť na poddanom slovenskom ľude, opustil vyvolenú kňazskú dráhu života a dal sa na zboj. Nie aby kradol, ale aby pomstil krivdu. Aby ukázal feudálom, že poddaný je tak človekom ako pán a že slovenský človek túži po spravodlivosti, ktorá mu je daná Bohom, ale upieraná feudálnou vrchnosťou.

Koncom 17. storočia bol sociálny útlak slovenského ľudu mimoriadne ťažký. Poddaní boli telom i dušou závislí na vrchnosti. A vrchnosť zneužívala svoje práva a s poddaným nakladala horšie ako so zvieraťom. Poddaný bol pre pánov iba pracovným otrokom a ako taký úplne závislý od ich ľubovôle. Úmorné lopotenie od svitu do noci a tresty na dereši robili z týchto ľudí úbožiakov, ktorých život sa nepodobal životu. Toto boli dôvody, ktoré vyhnali Jánošíka do hôr, na zboj.

Jánošík nebol teda zbojníkom preto, aby raboval. Jeho vyhnala na zboj krivda slovenského ľudu. Boli to ideálne pohnútky, sociálne dôvody a v niemalej miere aj snaha pomstiť sa pánom za krivdy, bôle a ťarchy spôsobované jeho ľudu. V horách vyrástol Jánošík na jednu z najvznešenejších postáv slovenských dejín. Za pomoci ľudu dlho odolával nástrahám a pokusom pánov, ktorí ho chceli chytiť a obesiť. Nakoniec stal sa obeťou zrady. Chytili ho, uväznili a 18. marca 1713 obesili v Liptovskom Svätom Mikuláši. Milosť, ktorú mu udelil kráľ, prišla už neskoro.

Jánošíkova poprava našla mohutnú ozvenu v slovenskom ľude a neskoršie aj v slovenskej literatúre. Už za čias jeho života vznikol celý rad piesní a povestí, ktoré sú skvelým výrazom zmýšľania ľudu, ale tiež obrazom jeho zúfalého sociálneho postavenia. Od Jánošíkových čias koncentruje sa slovenská zbojnícka pieseň takmer výlučne naňho a jeho družinu. Jánošík sa stal stelesnením nielen ideálnych vlastností zbojníka, ale aj ideálnych vlastností ľudového vodcu. Nie div, že jánošíkovská tradícia, celý kult, aký vznikol okolo neho, stali sa základom slovenskej revolučnej tradície. Vždy, keď národ trpel pod útlakom, Jánošík stával sa mu symbolom odboja.

Meno Jura Jánošíka už v 19. storočí prerástlo hranice Slovenska. Početné piesne a rozprávky o Jánošíkovi vznikli tiež na Morave, v Čechách, v Poľsku i v Maďarsku. Keď Slováci roku 1867 prišli na slovanskú výstavu do Moskvy, Rusi ozdobili hotel, kde Slováci bývali, zástavou s nápismi Svätopluk, Matúš Čák a Jánošík. Tým vyjadrovali svoje sympatie s bojom slovenského ľudu za slobodu a samostatnosť.

Meno Jura Jánošíka vošlo do slovenských dejín opradené legendou a stalo sa súčasťou života každej slovenskej generácie. Našlo ohlas nielen v ľudovej slovesnosti, ale aj v dielach básnikov, dramatikov, prozaikov, hudobných skladateľov, v ľudových i umelých piesňach, v kresbách umelých i v dielach akademických maliarov. S jánošíkovskou tématikou stretáme sa už u Bohuslava Tablica a potom v každej básnickej generácii: u Karola Kuzmányho, Janka Kráľa, Sama Chalúp-

ku, Jána Bottu, Jána Čajáka, Lojka Tisovského, Viliama Paulínyho-Tótha, Pavla Socháňa, Ľuda Ondrejova a iných. V próze spracovali jánošíkovské témy Michal Miloslav Hodža, Pavol Beblavý, Štefan Marko Daxner, Gustav Maršal Petrovský, Pavol Dobšinský, Ján Hrušovský, Jozef Cíger-Hronský, Ľudo Ondrejov a iní. V dráme zas Miško Skačanský, Jonáš Záborský, Ján Poničan, Ján Borodáč a Mária Rázusová-Martáková. V maliarstve najmä Fulla, Lehotský a Benka. A v modernej opere Ján Cikker. Už sám tento fakt dokazuje Jánošíkovu obľubu v slovenskom živote. Aj pod dnešným komunistickým útlakom zostáva Jánošík symbolom vzdoru a odboja slovenského ľudu. Je to hrdina ľudu a nie hrdina dnešných vládcov.

Anton Prokop

VILIAM SCHIFFER

(Na okraj parížskej výstavy slovenského sochára)

V júni roku 1946, po dvojročnom štúdiu na parížskej dramatickej škole Vieux-Colombier, mladý Schiffer sa definitívne presvedčil, že francúzština je ťažšia pre Slováka než slovenčina pre Trnavčana. Zavesil teda divadlo, ktoré ho lákalo predtým na Slovensku a ktorému sa mienil venovať aj vo Francúzsku, na kliniec a dal sa ... na špekuláciu: čo a kam teraz?

Pod vedením známeho Rocqverta pracoval ako herec v niekoľkých filmoch, no bola to cesta bez veľkých výhľadov a zadosťučinení. Od detských rokov rád kreslil, maľoval, vyrezával, modeloval a popri divadle sa vždy venoval aj tejto záľube. Tak sa dal teraz do maľovania: z pasie i z núdze robil po Paríži akvarely. Prihlásil sa, položartovne-polovážne, na prijímaciu skúšku do École de Beaux-Arts: skončil štvrtý medzi stodvadsiatimi účastníkmi. A začal, dvadsaťsedemročný, pod vedením prof. Lemagnyho, vážnu prípravu na výtvarné umenie.

Viliam Schiffer sa narodil v Trnave 26. augusta 1920. Do Paríža sa dostal ako nádejný herec na štipendium, po predbežnom štúdiu v Trnave a Bratislave. Odkedy opustil divadlo, venuje sa len výtvarnému umeniu, najmä sochárstvu. Za štyri roky chodil do spomínanej umeleckej školy. Po skončení začal pracovať na svoju ruku, najprv v ateliери na Rue Lepic, na Montmartre, v jednom zo stredísk parížskeho umeleckého života, neskôr vo väčšom atelieri v štvrti Auteuil. Maľoval a modeloval, študoval život, ľudí a umenie. Hnaný čiastočne mladíckou neposednosťou, čiastočne túžbou po zdokonalení precestoval Švédsko, Španielsko, Kanárske ostrovy, Majorku, Taliansko, Viedeň. Roku 1959 pracoval v Spojených Štátoch u Meštroviča, ktorý mu dal k dispozícii vlastný atelier.

Na výstavách, na ktorých sa periodicky zúčastňoval, jeho diela budili pozornosť kritikov. Odborný týždenník **Arts** v čísle z 27. 4. 1960, z príležitosti 71. výstavy Spoločnosti nezávislých umelcov, venuje Schifferovi dlhší článok, v ktorom spomína jeho pôvod, štúdiá, cesty do cudziny, prvé práce a predstavuje veľmi priaznivo vystavované dielo (Starý uhliar). A medzi účastníkmi 20. salónu ľudového umenia (Salon populiste) umelecký kritik denníka **Le Figaro** (číslo z 10. 5. 1962) chváli Schiffera ako najoriginálnejšieho pre istý druh "diorama", ktorým predstavil svoj atelier ("Atelier" — taký bol titul výstavy).

Schiffer chcel dať svojej tvorbe vždy osobnú pečať. Tradičné vyjadrovacie prostriedky sa mu zdali prekonané; formálne prestrelky istého moderného výtvarného umenia ho nelákali, lebo nezodpovedali

jeho duchu a mienke o poslaní umenia; a nemohol sa obmedziť len na tvorbu ozdobného rázu: to by bolo nehodné pravého umelca. Čo teda? Myslel, hľadal, skúšal: myslel na novú tématiku, hľadal nové cesty, skúšal nové vyjadrovacie prostriedky. Pri štúdiu gotických okeníc v Notre-Dame a v Sainte-Chappelle mu raz prišlo na um: "Nedalo by sa zlúčiť farebný efekt skla s priestorovou výraznosťou sochy a tak dosiahnuť nových umeleckých účinkov?"

Tak sa zrodila nová sochárska technika: sochárstvo vo farebnom skle a železe (sculpture-vitrail). Čo je to vlastne? Základný tvar diela tvorí kovová kostra, zo železných, navzájom pospájaných prútov. Kostra zas spája a drží rôznofarebné sklá, ktoré vypĺňajú vonkajšie plochy. Vo vnútri možno rozsvietiť žiarovku, čo presvecuje sklo a dodáva dielu novú výraznosť a akoby život a vnútorný pohyb. Podľa okolností Schiffer používa aj iných materiálov: drevo, meď, mosadz, rôzne farebné kovy. Slúžia či už na upevnenie štruktúry diela, či na pokrytie neosvietených plôch, alebo na plastické vymodelovanie niektorých častí. Všetko je zlúčené v jediný celok a vyjadruje jednu myšlienku.

Ide teda o novú techniku: túto skutočnosť uznávajú všetci znalci. Ide aj o skutočnosť veľkého významu vo výtvarnom umení? To je otázka, na ktorú len odborníci a najmä čas môžu dať definitívnu odpoveď.

Zatiaľ však umelec musí pracovať, zdokonaľovať sa a predstaviť sa verejnosti, vystavovať svoje diela. Toto sa však ľahko povie, vystavovať; v Paríži je podľa úradných zoznamov 4.000 sochárov a 20.000 maliarov: ako sa medzi nimi prebiť, ako upozorniť na seba? Na ľavej strane Seiny — známa Rive Gauche — je osemdesiat galérií, kde jedna výstava nasleduje po druhej: ako vyniknúť medzi toľkými? Komu sa to však podarí, je to znakom umeleckej zrelosti.

Nášmu sochárovi sa to podarilo: toľko možno povedať s istotou.

Doteraz vystavoval vždy len spolu s inými. Až v novembri minulého roku (17.-30. 11. 1962) usporiadal v Galérii Duncan, na Rue de Seine, osobnú výstavu diel, vytvorených už vlastnou, novou technikou. Návštevníci — odborní kritici, umelci, rôzni záujemci — pozerali, obdivovali, pýtali sa na prácu, na techniku, atď. Výsledok: uznanie a obdiv.

Francúzska televízia venovala Schifferovmu dielu v nedeľu 25. novembra zvláštnu filmovú reportáž. Odborná kritika tiež nepremlčala okolnosť: a v Paríži, pri toľkých umelcoch a výstavách, už toto by nebolo málo. Lenže Schiffer dosiahol ešte viac: všeobecné uznanie. V prvom rade uznanie prvenstva v novej technike: tu aj kritici, čo sa obmedzujú skoro len na krátku zprávu o výstave (napr. **Le Figaro**, 11. 12. 1962; parížsky dopisovateľ **New-York Herald Tribune**, 17.-18. 11. 1962), sú otvorení. Mnohí však idú ďalej. "Načim byť umelcom v pravom slova zmysle, aby sa pokus o vyrovnané zlúčenie toľkých a tak rôznorodých prvkov natoľko vydaril", píše **Rencontres** (č. 4., r. 1962, str. 24 n.). **Journal de l'Amateur d'Art** (25. 11. 1962) chváli svojráz umelca, smelosť línií, krásu štylizácie a súladnú rovnováhu celého diela. **Arts** (28. 11. 1962) zdôrazňuje najmä novotu techniky a fantastický realizmus tématiky. A prísny kritik Maximilián Gauthier v odbornom **Aux écoutes** (30. 11. 1962) píše: "Nemožno upriecť silné ozdobné kúzlo umelcovi, čo vytvoril diela tak pevne stavané a súčasne tak žiarivo priesvitné. Farby, zvnútra osvietené, sú veľmi príjemne zladené." A chváli umelcov pôvab a obrazotvornosť ("la grâce ou même la fantaisie"), ktoré nachádzajú dokonalý výraz v bezchybnej technickej presnosti ("rigueur impeccable sous le rapport de la technique").

Schifferova osobná výstava sa teda vydarila a skončila sa vše-

obecným uznanlivým ocenením jeho diela, tak čo do formy, ako čo do obsahu. To je pre nášho sochára veľmi povzbudzujúci úspech. Novú techniku ďalej treba zdokonaľovať. Ide najmä o stále harmonickejšie zlúčenie rôznorodých prvkov, o súladné vradenie farebných skiel do priestorových požiadavok sochy: súlad farby a tvaru, maľby a sochy.

Náš sochár má v plánoch účasť na rôznych výstavách: v Paríži v Salon Sacré, v Salon d'art populaire, v Salon des artistes indépendants. Pozvali ho, aby vystavoval nové diela v Madride a v Hamburgu. Asi pôjde aj do New Yorku. Sme presvedčení, že tým sa jeho meno stane v umeleckých kruhoch známejším a jeho úspech sa tak rozšíri a upevní.

Aby bolo jasné: písateľ týchto riadkov nie je v umení odborníkom a nenárokuje si uznanie kritikov. Ide mu však o verné zaznačenie osobných dojmov a o vecné zachytenie slovných a písomných úsudkov. Doterajšia tvorba Schifferova, uznania, chvály, úspechy: to všetko oprávňuje aj našu radosť a naše nádeje. Pre umelca samého je to iste zaslúženou odmenou a povzbudením do ďalšej tvorivej činnosti.

Rev. Dominik Hrušovský

KNIHY

Msgr. M. K. Mlynarovič, KÁZNE. Vyšlo nákladom Združenia Slovenských Katolíkov v Amerike v Slovenskom vydavateľstve sv. Cyrila a Metoda v Ríme r. 1963, str. 445.

Msgr. Miloš K. Mlynarovič od svojej kňazskej mladosti venoval sa kazateľstvu. Do istej miery musí sa kazateľskej činnosti venovať každý kňaz, ktorý pracuje v duchovnej správe. U Msgr. Mlynaroviča posvätné kazateľstvo bolo vecou jeho mimoriadneho záujmu, vecou jeho bohatého srdca i umu. Od čias klerikátu pilne študoval pravidlá kazateľského umenia a učil sa na kázňach klasických kazateľov katolíckej Cirkvi. Hneď po kňazskej vysviacke (1910) vyznačil sa nielen ako praktický kazateľ, lež i ako pisateľ prvotriednych kázní. Počiatky literárnej činnosti Msgr. Mlynaroviča sú spojené s kazateľským umením.

Na pôde Ameriky stal sa Msgr. M. K. Mlynarovič zlatoústym miláčkom americkej Slovače. Stal sa, možno povedať, kazateľom amerických Slovákov. Azda niet významnejšieho slovenského kostola v Amerike, kde by Msgr. Mlynarovič pri nejakej významnej príležitosti nekázal. Takmer niet významnejšieho slovenského kultúrneho programu, kde by Msgr. Mlynarovič nevystúpil na tribúnu ako rečník. Je skutočným pôžitkom počúvať jeho reči, prešpikované žartami, a kázne, spestrené priliehavými príkladmi a zážitkami.

Napokon, Msgr. Mlynarovič, ako striebrovlasý kmeť, tlačou predkladá svoje kázne americko-slovenskej verejnosti.

Každú kázeň podáva najprv v stručnom náčrte a potom v dôkladnom spracovaní. Každá kázeň má úvod, rozbor a záver podľa predpisov klasického kazateľského umenia. Kázne zahrňujú celý cirkevný rok — všetky nedele a zasvätené sviatky, sviatok Krista Kráľa, Deň matiek a Deň otcov. Všetky kázne sa vyznačujú hlbokým obsahom, dôkladným spracovaním, doktrinálnou rýdzosťou a bohatou životnou múdrosťou.

V knižnom vydaní Mlynarovičových kázní však takmer nieto tzv.

príkladov. Msgr. Mlynarovič uverejnil svoje kázne na prvom mieste pre kňazov. Chce dať americko-slovenským kňazom pomôcku pre ich kazateľskú činnosť. V náčrte kázní dáva kňazom osnovu, podľa ktorej si môžu ľahko vypracovať svoju vlastnú dobrú kázeň. Dáva im kostru, ktorú si majú vyplniť mäsom a krvou svojich vlastných slov a skúseností. Alebo, ako pisateľ hovorí, môžu použiť čiastku vypracovanej kázne, "jeden-druhý bod alebo úvod i záver", keďže dnes sa kladie dôraz na krátkosť kázní.

I keď kázne Msgr. Mlynaroviča boli vytlačené najmä pre americko-slovenských kňazov, môžu ich s úžitkom čítať i naši náročnejší slovenskí čitatelia. Nájdu v nich nevyčerpateľné poklady kresťanskej náuky a bohaté námety k poučnému rozjímaniu.

T. Zúbek, OFM.

FLIGHT TO WONDERLAND by Joseph Pauco. Robert Speller & Sons, Publishers, Inc., New York, 36, N. Y., 334 pp., $3.95.

This is a realistic and detailed account of everyday living under the most adverse circumstances bravely endured by men, women and children on the run before the Red invasion of their Central European Homeland. The narrative is devoid of bitterness, hollow sentimentality or useless recrimination. It is merely a record of what happened to people who, through no fault of their own, were suddenly caught in the cone of a postwar hurricane that carried them violently far from their native hearth.

For us living in the free world — in the wonderland — it is difficult, perhaps impossible, to visualize, and therefore appreciate, what it must be to face life in a strange country by refugees from war — torn, revolt — ridden, battle-scarred areas of central and eastern Europe. Moreover, the spectre of communism continued to terrorize these thousands of homeless, hungry human beings who overnight had become victims of war and its aftermath.

The Javorsky family of father, mother and son is a tragic symbol of the after-effects of warfare. Most poignant passage in the revealing work about postwar sufferings, made almost intolerable by communist hounding, is the brief narrative relating the sudden death of a young boy who died in his parent's arms on the treshold of a hospital. Their personal loss can never be forgotten.

A series of discussions between Javorsky and the American officer are especially informative, concise and clear. The open mind of the high-ranking officer on the question of communism is noteworthy.

One is inspired by the tender devotion the husband shows his wife on every occasion. The reader must be impressed by her intrepid courage and strength of character. Nor is the writer completely absorbed by his own troubles, for he finds much time to exchange views and experiences with others who are caught in the same web of international affliction, intrigue and uncertainty of the future. During his several years of exile in Germany and Austria before setting out for America, Javorsky gets acquainted with a dozen varietes of refugees from far and near. To these he pays tribute, namely, to the Ukrainians, Byelorussians, Cossacks, Uzbeks, Czechs, Poles, Caucasians, Kalmuks, Georgians, Lithuanians, Estonians, Latvians, and even his fellow Slovak escapees, as the seemingly endless tide of displaced persons threatens to exhaust the patience of the native Germans and Austrians who understandably enough feel relieved as the refugees begin to emigrate to

distant lands beyond the seas. Nevertheless, he cannot ignore the gross injustice of repatriation teams that returned refugees from communism to Iron Curtain countries, nor does he attempt to whitewash either the exiles or the natives when it comes to the Black Market trade which flourished for the marketeers while millions suffered from malnutrition.

The narrative, undoubtedly far more real than fictitious, ends on a note of hope as the long-suffering couple reaches the shores of freedom in our country. Here they find life different but fascinating and joyful beyond their dreams. Yet, they soon realize that the secret of happiness and contentment lies in hard work. Of this they are not afraid after passing through torments that sometimes defy description.

The closing pages (one-third of the total of 334 pages) are devoted to the author's reactions to Americans, their ways and their country. Some two dozen vignettes on assorted subjects that present views on old country styles, customs, etc. in sharp contrast to those newly discovered in the new world give the reader a new insight into the manner of life in central Europe in time of peace and postwar readjustment. Boris Gaspar's illustrations add lucidity to a fine work that makes everyone appreciate America as truly "a wonderland" in a world of strife and struggle and heartbreak.

A. Pier, O. S. B.

DVE NOVÉ KNIHY MONSIGNORA FRANTIŠKA GRIVCA

Msgr. Dr. František Grivec, po národnosti Slovinec, je bezpochyby dnes jedným z najvýznamnejších znalcov doby cyrilometodskej. Jeho meno bolo známe aj na Slovensku, lebo roku 1930 vyšiel v Bratislave slovenský preklad jeho knihy **Sv. Cyril a Metod.**

Narodil sa 19. októbra 1878 vo Veľkom Lipovci (Jugoslavia). Už ako stredoškolský študent začal sa učiť slovanské jazyky, a počas bohosloveckých štúdií v Ľubľane uverejňoval v časopisoch články z odboru unionistického. Za kňaza bol vysvätený 12. júla 1901 a skoro nato bol poslaný na vyššie štúdiá na bohosloveckú fakultu do Innsbrucku, kde dosiahol doktorát teológie roku 1905. Iba jeden rok strávil v duši pastierstve a roku 1906 bol ustanovený za prefekta v ľubľanskom seminári. Roku 1907 zaujal v tomže seminári katedru fundamentálnej teológie, a keď roku 1920 tam bola zriadená bohoslovecká fakulta, stal sa prvým riadnym profesorom tohože oboru, a na tom mieste potom strávil celý svoj život. Teraz už niekoľko rokov je na odpočinku, ale ako vidíme, práve teraz uverejnil svoje dve najvážnejšie diela.

Cyrilometodskými otázkami sa Dr. Grivec zaoberá už vyše 40 rokov. Roku 1921 uverejnil svoju prvú rozpravu **Pravovernosť sv. Cyrila a Metoda**, a odvtedy toto pole už nezanechal. Okrem veľkého množstva pojednaní, v ktorých sa podujal objasniť niektoré jednotlivé problémy, treba spomenúť jeho knihu **Sv. Cyril a Metod**, ktorá vyšla po slovinsky roku 1927, a potom aj po slovensky, česky, poľsky a nemecky. Roku 1936 vydal slovinský preklad **Žitia sv. Cyrila a Metoda** (roku 1951 vyšlo druhé vydanie).Roku 1938 napísal dielo o kniežati **Koceľovi** (vyšlo v krásnej úprave), v ktorom výslovne pojednáva o Nitre a o slovenskom pôvode Koceľovom. Roku 1941 vyšiel v **Acta Academiae Velehradensis** (Olomouc) jeho latinský preklad **Žitia sv. Cyrila a Metoda** s bohatými poznámkami. V tom istom časopise vyšli aj pojednania Msgr. Grivca o **Teológii sv. Cyrila a Metoda** a možno smelo povedať, že na tomto poli

on je priekopníkom. Bibliografia jeho vedeckej činnosti za roky 1898-1948 zaberá v **Acta Academiae Velehradensis** celých 16 strán. Po takejto plodnej výskumnej činnosti na poli cyrilometodskom bolo veľmi žiaducné, aby nakoniec podal aj syntézu a predstavil nám sv. bratov vo svetle doterajších vedeckých výskumov. Božia Prozreteľnosť mu dožičila dosiahnuť vysokého veku v plnej životnej sile, takže jeho dlhoročná činnosť bola korunovaná dvoma najnovšími knihami, ktoré tu chceme čitateľom predstaviť:

Franciscus Grivec — Franciscus Tomšič. CONSTANTINUS ET METHODIUS THESSALONICENSES. FONTES. (= Opera Instituti Palaeoslavici, Liber 4, Zagreb, Demetrova ulica 11), 1960, str. 275, cena $5.00.

Franz Grivec. KONSTANTIN UND METHOD LEHRER DER SLAVEN. Verlag Otto Harrasowitz, Wiesbaden 1960, str. 271, cena 24 DM.

Kniha uvedená na prvom mieste, hoci má rok vydania 1960, vyšla iba roku 1962. (Rok 1960 bol udaný pravdepodobne preto, lebo v druhej knihe vyšlej vskutku roku 1960 je zaznamenané, že PRAMENE vyjdú "im laufenden Jahr".) Hoci vyšla neskoršie, aj my sa tu chceme ponajprv zaoberať knihou o cyrilometodských prameňoch.

Kniha FONTES má štyri časti: 1. latinský úvod o jednotlivých prameňoch k životopisu sv. Cyrila a Metoda; 2. Originálny text latinských prameňov (**Žitie Italské**, Výťahy z listov **Anastasia Bibliotekára** a Pápežské listy), ako aj v latinčine podané vybrané úseky z gréckeho **Žitia Klimenta Bulharského**; 3. V tretej časti, ktorú pripravil známy ľubľanský slavista Prof. Fr. Tomšič, je staroslovenský text **Žití Konštantína a Metoda** s kritickými textuálnymi poznámkami; 4. Štvrtá časť obsahuje latinský preklad **Žití Konštantína a Metoda** s vysvetlivkami pod čiarou. Na konci je Doslov Msgr. Františka Grivca v chorvátčine a nasledujú Index osobný, Index analytický a Index biblických citátov.

Poznámky k jednotlivým častiam: Prehľad prameňov (**Conspectus fontium**) v prvej časti zakladá sa na práci uverejnenej roku 1941 v **Acta Academiae Velehradensis**, ale doplnený a opravený podľa stavu najnovších výskumov. Osobitne treba poznamenať, že celkom nanovo je spracovaný úvod ku **Italskému Žitiu**, na základe výskumov po objavení nového rukopisu v Prahe (1955).

Časť druhá prináša text latinských prameňov. Text **Italského Žitia** je podľa pražského rukopisu, text ostatných prameňov podľa kritického vydania v **Monumenta Germaniae Historica**. Latinský preklad vybraných úsekov z gréckeho **Žitia Klimenta Bulharského** je vzatý z **Migne, Patrologia greca**, ale autorom na viacerých miestach opravený. Pri porovnaní tejto časti s časťou štvrtou (text vytlačený drobným písmom a osvetlený iba sem-tam nejakou vysvetlivkou), zdá sa mi, že tejto časti nebola venovaná dostatočná pozornosť.

Tretia časť, ako som spomenul, je pripravená Prof. Tomšičom. Ponajprv prináša staroslovenský text **Žitia Konštantínovho**, a to podľa rukopisu z monastiera Chilandar (na Hore Athos) z roku 1623. Hoci Msgr. Grivec v prvej časti tvrdí, že rukopis Duchovnej Akadémie (niekdajšej) v Moskve je aj starší (pochádza z prvej polovice 15. storočia) aj lepší, predsa je tu uverejnený rukopis Chilandarský a to asi preto, že doteraz ešte nebol nikde uverejnený a tiež lebo predstavuje tkzv. recenziu srbskú, kým moskovský rukopis predstavuje recenziu ruskú. V kritických poznámkach Prof. Tomšič prináša "lectiones variantes"

a iné kritické poznámky skoro zo všetkých (32) jestvujúcich rukopisov. Žitie Metodovo je uverejnené podľa najstaršieho rukopisu z Uspenského Soboru v Moskve, a v poznámkach sú "lectiones variantes" všetkých ostatných (8) rukopisov. Čo sa týka technického vybavenia, treba ľutovať, že celá táto tretia časť je uverejnená z fotografických snímkov, a preto zvlášť staroslovenský text, podaný drobným písmom v poznámkach, je na viacerých miestach nejasne vytlačený.

Štvrtá časť prináša Grivcov preklad staroslovenských **Žití Konštantína a Metoda** s hojnými vecnými vysvetlivkami pod čiarou. Aj tu Prof. Grivec vzal za základ svoj preklad uverejnený roku 1941 v Acta Academiae Velehradensis, avšak tak text, ako aj vysvetlivky na mnohých miestach buď doplnil, alebo opravil. V jeho poznámkach vedci nájdu bohatú studnicu k lepšiemu porozumeniu textu. Podobné poznámky nikde doteraz neboli podané ako tuná a v nich je jedna z prednosti tejto knihy.

Celkove ešte chcem poznamenať, že bolo by bývalo výhodnejšie, keby text staroslovenský a latinský boli bývali uverejnené paralelne na dvoch stranách, ako aj textové a vecné vysvetlivky. Kto chce v tejto knihe zrovnávať text a preklad, musí preskakovať z tretej do štvrtej časti. Na počiatku hneď po úvode (ktorý slúži ako "Obsah", lebo takéhoto inde niet ani na počiatku knihy, ani na konci) Msgr. Grivec uvádza vážnejšiu a novšiu literatúru. V nej je udaný napr. slovenský preklad **Žití sv. Cyrila a Metoda** od J. Stanislava z roku 1933. Odvtedy vyšlo nové vydanie roku 1950. Aj kniha S. Smržíka: **The Glagolitic or Roman-Slavonic Liturgy**, Roma-Cleveland 1959, bola by sa hodila do jeho bibliografie.

Druhá kniha Msgr. Grivca je syntetické spracovanie **Života a diela sv. Cyrila a Metoda.** V úvode autor vysvetľuje, prečo v nadpise sa nachádza meno Konštantín a nie Cyril, a tiež že im dal prívlastok "Učitelia" (**Lehrer**) a nie Apoštoli. Meno Konštantín upotrebil preto, lebo Cyrilom sa volal iba krátko pred smrťou a tak ho volajú aj staroslovenské pramene. Prívlastok "Učitelia" je tiež vzatý z týchže Žití. Autor na jednom mieste naširoko vysvetľuje význam toho slova u byzantských spisovateľov. Treba však priznať, že pre širšie publikum Konštantín je viacej známy pod menom Cyril.

Kniha pozostáva z dvoch častí. Druhá je veľmi krátka (str. 241-261) a podáva prehľad prameňov. Tým sa skoro zhoduje s prvou časťou latinskej knihy. Rozdiel je v tom, že tu je výklad kratší, a okrem toho je pridané osobitné pojednanie o vieryhodnosti listu Hadriana II. slovenským kniežatám z roku 869 ("Gloria in excelsis Deo").

V prvej časti vlastný životopis zaberá asi polovicu knihy, kým druhá polovica je venovaná súhrnnému pojednaniu o týchto otázkach: Vyhnanie cyrilometodských učeníkov z Veľkej Moravy (autor drží, že to bolo z Nitry); Činnosť Klimenta Bulharského a iných učeníkov; Glagolica a cyrilica; Slovanská liturgia (otázka: do ktorého obradu bola zavedená staroslovenčina); Trvanie slovanskej liturgie v Čechách; Staroslovenské písomníctvo; Literárna činnosť sv. Cyrila a Metoda; Prekladateľská technika a štýl sv. Cyrila; a nakoniec charakterologický obraz osobnosti sv. Cyrila a sv. Metoda.

Hoci aj v prvej časti autor s veľkou erudíciou a poznaním prameňov a literatúry podáva nám životopis sv. bratov podľa najnovších výsledkov vedeckého výskumu, predsa vyššie spomenuté kapitoly o súhrnných otázkach v druhej časti sú naozaj jedinečné. Autor tu podáva problém, potom ho osvetľuje mienkami významných slavistov a potom

dáva svoje riešenie. Tu mnohokrát on ako bohoslovec rozriešil otázky, ktoré iní slavisti nevedeli dlho rozlúšiť: napr. Cyrilovo nástojenie okolo "pradedovskej cti", alebo výraz, že Cyril 50 dní pred smrťou prijal "svetlo k svetlu" atď. V kapitole o glagolici a cyrilici ponajprv dokazuje, že sv. Cyril vytvoril glagolicu, no taktiež novými pozorovaniami osvetľuje vznik cyrilice vo Východnom Bulharsku. Veľmi dobre podal osobnosť Klimenta Bulharského a činnosť jeho ochridskej školy, ako aj činnosť Konštantína Presbytera Bulharského.

Slovensko je v tejto knihe niekoľko ráz spomenuté ako súčasť Veľkomoravskej ríše, ako rodný kraj kniežaťa Koceľa, ale aj ako kraj, z ktorého (z Nitry) boli vyhnaní učeníci sv. bratov. Vidno, že autor aj Slovensko dobre pozná.

Teraz sa zastavme pri niektorých podrobnostiach.

Meno kráľa Svätopluka píše "Sventopulk". Možno že táto forma viacej zodpovedá nemeckému hláskosloviu (v nemeckých prameňoch Zventibald, v latinských Sventopulch). V prvých kapitolách výborne osvetľuje duchovný zmysel Cyrilovho "zasnúbenia sa so Sofiou-Múdrosťou" a jeho nástojenie za "pradedovskou cťou". O pobyte sv. Cyrila a Hore Olympe usudzuje, že v tom čase tam žil iba ako "oblát" (str. 43). Zaujímavou novosťou je časté prízvukovanie Msgr. Grivca, že tak Cyril, ako aj Metod ľúbili spev a cvičili sa v ňom. Tak isto zdá sa mi správnou mienka, že kráľ, s ktorým sa Metod stretol v svojich posledných rokoch, nebol "uhorský", ale nemecký kráľ Karol Tlstý (str. 132).

Menej súhlasím s inými mienkami autora, ako napr. tvrdením, že kraje Veľkej Moravy už pred príchodom sv. bratov boli kresťanské. Zaiste, nemeckí misionári tam už začali apoštolskú prácu, ale všetko to bolo iba v počiatkoch. Možno povedať, že Morava čiastočne bola kresťanská. — Tvrdenie, že sv. bratia ešte pred príchodom Rastislavovho posolstva sami sa zaoberali ideou misie ku Slovanom, a na to pripravovali aj niektorých učeníkov (str. 58), nezdá sa byť dostatočne podložené v prameňoch.

Nech mi je dovolené tiež poznamenať, že v niektorých otázkach autor nepodáva (azda pre ťažkosti styku) najnovší stav vedeckého výskumu. Tak napríklad v otázke o predlohe glagolice autor udáva ako poslednú teóriu Hocia a Lettenbauera o latinskej predlohe a nespomína teóru Granstrema, že predlohou Cyriloví pri vytvorení glagolice bola grécka kryptografia (J. E. Granstrem. **O proischoždenii glagoličeskoj azbuky.** Akadémia náuk SSSR. Trudy otděla drevnerusskoj literatury. Tom XI, Moskva 1955, str. 35-50). Pri filologickom rozbore staroslovenských textov viac ráz poukazuje na "moravizmy", neberie však v úvahu výskumy Prof. Jána Stanislava a Juraja Shevelova, že často sú to vlasne "slovakizmy". (J. Stanislav. **O prehodnotenie veľkomoravských prvkov v cyrilometodejskej literatúre.** Sborník v česť na Aleksander Teodorov-Balan, Sofija 1955, str. 357-363; George Shevelov,**Trχt-type Groups and the Problem of Moravian Components in Old Church Slavonic.** The Slavonic and East-European Review, XXXV, London 1957, str. 379-398.) Medzi "legendárne" záznamy z posledných rokov života sv. Metoda berie aj zprávu o pokrstení poľského kniežaťa. V tejto veci nová kniha Prof. Karolíny Lanckoronskej (**Studies on the Roman-Slavonic Rite in Poland,** Orientalia Chr. Analecta Nr. 161, Roma 1961) a archeologické vykopávky vo Wislici prinášajú celkom nové poznatky. V kapitole, kde podáva charakteristiku osobnosti sv. Cyrila, prináša aj ilustráciu z freska v bazilike sv. Klimenta v Ríme, o ktorom obraze s J. Wilpertom drží, že pochádza z IX. storočia, a že je namaľovaný

skoro po smrti sv. Cyrila nad jeho hrobom (... Freskobild über dem Grab Cyrills ... str. 228). Nechcem tu pochybovať o možnosti pôvodu tohto obrazu z IX. storočia, ale ku tvrdeniu, že by na tom mieste bol mal byť aj hrob sv. Cyrila (to jest v predsieni — narthexe — dolnej baziliky), dovoľujem si predložiť otázku, ako potom vysvetliť tvrdenie staroslovenského Žitia, že Cyril bol pochovaný z pravej strany oltára (... o desnuju stranu oltara ... Grivec-Tomšič, Fontes, str. 142). Pri nedávnom prenesení tohto obrazu z dolnej baziliky do sakristie, boli okolo toho miesta prevedené vykopávacie pokusy, no nenašli sa tam nijaké stopy po hrobe. Iná tradícia ukazuje pozostatky hrobu v pravej bočnej lodi, ak sa pozeráme spoza hlavného oltára, kde bol biskupský trón, ako prvé miesto v kostole. Aj keď to fresko nebolo nad hrobom, predsa je pravdepodobné, že pochádza z IX. storočia, a že teda vyobrazenie sv. Cyrila môže byť jeho podobizeň. Nikde som nenašiel použitie tohto obrazu na vylíčenie osobnosti sv. Cyrila tak výstižne, ako je to v tomto diele Msgr. Grivca.

Tieto poznámky týkajú sa iba jednotlivostí. Celkove znovu chcem vyjadriť svoje vysoké uznanie dielu Msgr. Grivca, ako sa nám javí v týchto dvoch knihách. Sme vďační Božej Prozreteľnosti, že Msgr. Grivec mohol tieto knihy prichystať a vydať. Oslavujeme 1100ročné jubileum príchodu sv. bratov na Veľkú Moravu. Tie dve diela Msgr. Grivca nemohli vyjsť v príhodnejšom čase. Je to vzácny prínos k tomuto jubileu, lebo z nich môžeme lepšie poznať osobnosť a dielo sv. "Učiteľov" slovanstva. Už teraz možno povedať, že tieto dve knihy sú asi najlepšími zo všetkých, ktoré k tomuto jubileu vyšli. A nakoniec Msgr. Grivcovi želáme, aby sa aj tohto jubilea dožil v dobrom zdraví.

M. LACKO SJ

ZAZNAMENÁVAME

SLOWAKISCHE BIBLIOGAPHIE 1951-1955, vydal Südost-Institut (Ústav pre juhovýchodnú Európu) v Mníchove, v rámci Südosteuropa-Bibliographie (obsahuje bibliografiu Albánie, Bulharska, Rumunska a Slovenska), zostavila Gertrud Krallert-Sattlerová za spolupráce M. Lacku, S.J. na str. 575-684 prináša prehľadný zoznam slovenskej bibliografie, vrátane literatúry Slovákov v slobodnom svete ako aj zahraničnej literatúry dotýkajúcej sa Slovenska za roky 1951-1955; spolu 1.146 titulov. Táto bibliografia zodpovedá požiadavkám objektívnej vedy a Slovákom robí cennú službu. Od podobných diel, ktoré vyšli na Slovensku za komunistického režimu, líši sa aj tým, že zaznamenáva každú známu prácu, bezohľadu na autora, jeho krajinu a jeho politické vlastnosti. Pre budúcnosť by bolo lepšie nezužovať slovenskú bibliografiu v zahraničí pod pojem "literatúry slovenskej emigrácie", ale podávať ju ako literatúru Slovákov v zahraničí, čo lepšie zodpovedá i skutočnosti. Obom autorom treba za túto cennú prácu vysloviť vrelú vďaku.

I. K.

Rivista de Politica Internacional, ktorú vydáva Instituto de estudios politicos v Madride, priniesla vo svojom 125. zväzku (september-október 1962) obsiahlu štúdiu prof. J. M. Kirschbauma o strednej Európe pod názvom "Hacia una nueva democracia para la Europa central",

v ktorej sa autor zaoberá problémom federácie a demokracie v strednej Európe. Štúdia je podložená náhľadmi popredných politických spisovateľov európskych aj mimoeurópskych a autor do nej vsunul ako jednu z otázok, ktorá potrebuje nové riešenie, aj otázku začlenenia Slovákov a Slovenska do slobodnej strednej Európy. Štúdia vyšla aj ako separát a obsahuje 24 strán.

Objektívny anglický pohľad na slovenský jazyk: V záujme veci zaznamenávame a upozorňujeme na prvý objektívny posudok slovenského jazyka z pera anglo-saských slavistov. Je to stať v knihe **Guide to the Slavonic languages** od R. G. A. de Bray-a, profesora porovnávacej slovanskej filológie v School of Slavonic and East European studies, University of London. Na 74 stranách autor podal nielen správnu charakteristiku slovenského jazyka, ale aj základné črty slovenskej gramatiky. Pozastaviť sa treba azda iba nad tým, že v textoch uvádza ako ukážky zo slovenskej prózy a poézie popri Hviezdoslavovi, Kraskovi a Jesenskom, Ľuda Ondrejova, D. Okáliho a L. Novomeského a v próze popri Kukučínovi Jilemnického. Ináč jeho pohľad na slovenský jazyk a jeho vývoj je správny a vyvracia zakorenený náhľad u cudzích slavistov, že literárna slovenčina začína v 19. storočí. Takisto správne klasifikuje jednotlivé slovenské nárečia, najmä východoslovenské.

V DECEMBRI 1962 vydalo turínske nakladateľstvo audiovizívnych didaktických prostriedkov Libreria Dottrina Cristiana vo svojej sérii "Filmine Don Bosco" dokumentárny filmový pás premietavých obrazov pod titulom "IL CONCILIO VATICANO II". Je to séria 70 obrazov, v ktorých sa zachycuje historické dianie II. všeobecného vatikánskeho cirkevného snemu od jeho prvého oznámenia sv. Otcom až po zakončenie prvého slávnostného zasadania. Filmový pás je sprevádzaný nielen didaktickou príručkou patričných textov ku každému obrazu, ale aj úplným hudobno-vokálnym doprovodom na gramofónovej platni, ktorú možno synchronizovať s premietaním obrazov. Pri tejto naozaj vydarenej kombinácii očití svedkovia udalostí majú možnosť celkom živo si sprítomniť svoje jedinečné zážitky, kým pre iných dáva sa skvelá možnosť priblížiť si čo najviac bezprostrednosť mimoriadnych dojmov týchto historických udalostí. Dielko vyšlo v réžii slovenského odborníka v tomto sektore, dp. Andreja Paulínyho, SDB.

ČASOPIS TALIANSKEJ SKUPINY Európskeho federalistického hnutia "LOTTA FEDERALISTA" uverejnil vo svojom februárovom čísle t. r. článok prof. Dr. Milana St. ĎURICU: "Le tradizioni federaliste degli Slovacchi", v ktorom sa poukazuje na to, že zjednotenie Európy predpokladá spoluprácu všetkých jednotlivých národov európskeho priestoru a že nemožno brať bez výhrad stanovisko tých federalistov, ktorí vo svojich plánoch budúcej Európy ani len menom nespomínajú Slovákov, jeden z najstarších kultúrnych národov strednej Európy.

VLASTNOU OBETAVOSŤOU a húževnatou prácou podarilo sa dp. prof. V. UŠÁKOVI, SDB., ktorý už takmer desať rokov vyučuje zemepis na rozličných severotalianskych gymnáziách, vydať doplnok k talianskym učebniciam zemepisu: "LA SLOVACCHIA — complemento alla geografia politica". Ide o stručnú, no obsažnú syntézu najdôležitejších dát o zemepise a dejinách Slovenska, vytlačenú elegantnými typmi, ktorú možno pohodlne vsunúť do bežných školských učebníc. Rozšírená

vo vysokom počte exemplárov, táto naoko skromná praca znamená vzácnu službu slovenskej pravde.

Josef Poulík. STAŘÍ MORAVANÉ BUDUJÍ SVŮJ STÁT. Krajské nakladatelství, Gottwaldov 1960, strán 300 (z nich český text str. 1-206, obrazové prílohy str. 207-248, resumé ruské, anglické, nemecké str. 249-300). — Hoci rok vydania je udaný 1960, kniha vyšla iba koncom roku 1962.

Popredný český archeológ, ktorý sa už mnoho rokov zaoberá archeologickým výskumom Veľkej Moravy, a ktorý uverejnil už viacej špeciálnych prác, podáva v tejto knihe syntézu toho, čo nám doteraz archeológia dáva pre poznanie Veľkej Moravy. Kniha je písaná prístupným štýlom aj pre širšie vrstvy čitateľstva.

Autor sa zaoberá ponajprv obdobím predveľkomoravským, teda od usadenia sa Slovanov v strednom podunají. Tvrdí napríklad, že usídlenie Slovanov v tejto oblasti je archeologicky doložené od druhej polovice 5. storočia, kým najstaršie literárne zprávy dokazujú ich prítomnosť v prvej polovici 6. storočia. Podáva prehľad archeologických nálezov z tejto predveľkomoravskej doby, ako napríklad pohrebište v Devínskej Novej Vsi, poklad šperkov v Zemianskom Vrbovku atď.

Najvzácnejšou časťou tejto knihy je prehľadný opis vykopávok z doby Veľkomoravskej ríše. Pritom najviac sa zaoberá vykopávkami v Starom Městě a v Mikulčiciach, kratšie ostatnými vykopávkami na Morave a celkom krátko vykopávkami na Slovensku a síce na Devíne a v Nitre. Čo sa týka Devína autor cituje uzávery Dr. Jána Dekana, že na Devíne vykopávky dokazujú osídlenie zo staršej doby bronzovej, z doby galskej, z doby rímskej, ale pomerne málo pamiatok je z doby veľkomoravskej. Devín iste nebol strediskom Veľkomoravskej ríše, ale dôležitá predsunutá stráž na hraniciach. Čo sa týka Nitry, autor podáva zaujímavé uzávery, že veľkomoravské hradište v Nitre neležalo na návrší dnešného hradu, ale dole na území mesta Nitry, kde sa našli pohrebiská z doby veľkomoravskej so zlatými šperkami atď. Veľmi dobre je spracovaná debatovaná otázka strediska Veľkomoravskej ríše. Autor uzatvára, že tá ríša mala stredisko, na rozdiel od nemeckých panovníkov, ktorí cestovali z jedného hradu na druhý. Dnešný stav vykopávok — podľa autora — zdá sa naznačovať, že stredisko za doby Rastislava by bolo na hradišti pri Mikulčiciach, kým za Svätopluka na hradišti pri Starom Městě.

No tým práca autorova neni vyčerpaná. Druhou časťou knihy je výskum hospodárskych a spoločenských pomerov na Veľkej Morave, ako ho možno rekonštruovať na základe archeologických vykopávok. Aj táto časť je zaujímavá, avšak je apriori ovplyvnená marxistickou ideológiou. Z knihy je jasné, že autor sa snaží vtesnať vykopávky do pripravených schém marxistického historického materializmu. Iba vývoj výrobných podmienok je silou, ktorá účinkuje v histórii a podmieňuje "nadstavby", ako sú štruktúra štátu, spoločenské vzťahy, náboženstvo atď. Podľa tej teórie podunajskí Slovania v storočiach 6.-8. žili v bezstriednej spoločnosti, v 8. storočí je rozklad patriarchálnej spoločnosti na kmene a v 9. storočí je "ranno-feudálna spoločnosť". Autor sa vôbec nezaoberá inými prvkami, ktoré tiež pôsobili v tej dobe, zvlášť nie náboženstvom. Iba kde-tu mimochodom sa ho dotkne: napríklad, keď sa zaoberá otázkou zmeny pohrebného spôsobu spaľovania na pochovávanie do zeme, alebo keď rozoberá spôsob nadstavby kostolov. Tu sa vo všeobecnosti stavia proti interpretácii prof. Dr. J. Cibulku.

V celej knihe meno Cyrila a Metoda a ich prínos "budovania Veľkomoravského štátu" nie je vôbec spomenutý. Iba sem-tam mimochodom je spomenutá "cyrilometodějská byzantská misia". Autor sa stavia proti historikom, ako bol napríklad Jozef Pekář, že veľkomoravskí Slovania všetko prijímali a odkukávali od svojich vyspelejších susedov. Jeho téza je, že ich kultúra je celkom svojská, autochtonná, nezávislá na západných vzoroch. Ako prvá mienka, tak aj mienka Dr. Poulíka je prehnaná a jednostranná.

Za textom nasledujú obrazové prílohy. Škoda, že papier, na ktorom sú tlačené, je hodne slabý a tak aj reprodukcie sú dosť nejasné.

Obšírne resumé ruské, anglické a nemecké podávajú svetovej verejnosti uzávery autora.

M. Lacko S.J.

SOLÚNŠTÍ BRATŘÍ. 1100 let od příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Moravu. Vydala Česká charita, Praha 1962, str. 243 plus 8 strán ilustrácií.

Je to spomienkový sborník českých katolíkov k cyrilometodskému jubileu. Pripravili ho profesori cyrilometodejskej bohosloveckej fakulty so sídlom v Litoměřiciach. Úvod napísal dekan tej fakulty Dr. Ján Merell.

Sborník obsahuje tieto príspevky: Václav Bartůnek, Život sv. Cyrila a Metoděje, str. 9-82; František Cinek, Světecký profil našich věrozvěstů v liturgii, str. 83-86; Josef Cibulka, První tři velkomoravské kostely objavené na hradišti u Mikulčic, jejich význam a otázka Metodějova hrobu, str. 87-159; Ladislav Pokorný, Liturgie pěje slovansky, str. 160-193; Antonín Salajka, Prameny k životu a dějinám Konstantina-Cyrila a Metoděje, str. 194-239.

Príspevky sú vcelku veľmi dobré, ba niektoré vynikajúce, ako napríklad Cibulkov a Salajkov. Sú to od mnohých rokov známi odborníci. A Sborník by bol býval na veľkú česť českým katolíkom, keby v ňom nebolo doslovu Jozefa Beneša, kanoníka Vyšehradského, ktorý medzi iným píše: "Když se náš lid po druhé světové válce rozhodl změnit společenský řád... Velehrad zaznamenal v historii církve Kristovy opět dějinný okamžik, kdy církev vykročila společným krokem se vším naším lidem do nového zřízení..." (str. 241.)

Chceme tiež poznamenať, že výraz v podtitule "príchod na Moravu" je dvojzmyselný, nakoľko môže znamenať Moravu v úzkom slova zmysle, a Moravu v širšom slova zmysle, čiže Veľkú Moravu. Bolo by bývalo lepšie, keby boli povedali na Veľkú Moravu, nakoľko bolo by nesprávnym zužovať činnosť Cyrila a Metoda iba na dnešnú Moravu.

8 strán ilustrácií predstavuje cyrilometodejskú ikonografiu od najvýznamnejších českých umelcov.

Ako sa dozvedáme, kniha bola za krátky čas celkom rozobraná. Vraj sa pripravuje nemecké a talianske vydanie. Za dnešných pomerov je to prínos síce skromný, ale vcelku hodnotný.

M. Lacko S.J.

losti, ako je príchod našich apoštolov na Slovensko a ich účinkovanie medzi Slovákmi.

Bohatosť prejavov na tému cyrilometodskú v rozličných dielach v minulosti nás zaväzuje predostrieť ich súhrnne a otázky, ktoré ešte nemal čas preskúmať slovenský vedec a historik, bolo treba postaviť do správneho svetla. V tomto ohľade sme vynaložili všetko úsilie, aby sme nezostali v hanbe pred dejinami, ktoré budú skúmavo hľadieť v prvom rade na slovenských intelektuálov, ako sa predstavili národu a celému kultúrnemu svetu v roku 1963, kedy len slobodní mohli oslavovať sv. Cyrila a Metoda a národ stále musel mlčať, súc obraný o to, čo tvorí podstatu jeho bytia: rozlet v náboženskom a kultúrnom dejstvovaní.

Všetkým, čo sa zaslúžili o primeraný a dôstojný p o m n í k cyrilometodskej myšlienke v tomto diele, patrí uznanie. Kto by chcel viac pomôcť, má možnosti v náležitom rozšírení tohto zborníka a v prípadnom sprístupnení celého materiálu alebo aspoň v čiastkach v cudzích rečiach.

Z NOVÝCH KNÍH SLOVENSKÉHO ÚSTAVU

Mikuláš Šprinc. **Z poludnia a polnoci.** Básne. Faksimilované vydanie. Obálka a 12 celostranových perokresieb Dr. Jozefa Cincíka. Strán 124. $2.50.

Gilbert L. Oddo. **Slovakia and its People.** Prvé dejiny slovenského národa v angličtine. Strán 370. Cena $6.00.

J. M. Kirschbaum. **Slovakia — Nation at the Crossroads of Central Europe.** Kultúrna a politická obhajoba práva Slovákov na samostatnosť. Strán 371. Cena $5.00.

Dr. Kurt Glaser. **Czecho-Slovakia — a Critical History.** Mnoho nestranných informácií o Slovensku. Strán 280. Cena $5.50.

SLOVAK STUDIES, I. Historica. Editions Slovak Institute Rome, 1961, p. 184

SLOVAK STUDIES, II. Philosophica 1. Editions Slovak Institute, Rome, 1961, p. 184. Casella postale 4031, Roma (Appio), Italia.

* * *

OBSAH

(Dokončenie z 2. strany obálky)

ROZHĽAD

Anton Prokop. **Národný hrdina Juro Jánošík** — 236
Rev. Dominik Hrušovský. **Viliam Schiffer** — 237

KNIHY

Msgr. M. K. Mlynarovič. **Kázne.** (T. Zúbek OFM.) — 239
Joseph Pauco. **Flight to Wonderland.** (A. Pier, O.S.B.) — 240
Dve nové knihy Monsignora Františka Grivca. (M. Lacko S.J) — 241

ZAZNAMENÁVAME

SLOWAKISCHE BIBLIOGRAPHIE 1951–1955 (I.K.) (245) — **Rivista de Politica Internacional** (245) — **Objektívny anglický pohľad na slovenský jazyk** (246) — **"IL CONCILIO VATICANO II"** (246) — **"LOTTA FEDERALISTA"** (246) — V. Ušák, SDB.: **"LA SLOVACCHIA"** (246) — Josef Poulík: **STAŘÍ MORAVANÉ BUDUJÍ SVŮJ STÁT** (M. Lacko S.J.) (247) — **SOLÚNŠTÍ BRATŘI** (M. Lacko S.J.) (248)

Toto štvorčíslo Mostu vychádza ako Zborník Slovenského ústavu Cleveland–Rím z príležitosti tisícstoročného cyrilometodského jubilea (863–1963).

Kresba na obálke predstavuje ideový náčrtok na mozaiku svätyne kaplnky Ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme, ktorý navrhol Dr. Jozef G. Cincík.

Printed in the United States